

**ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ
НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ**

Матеріали

Міжнародної науково-теоретичної конференції

(25 квітня 2024 року)

Електронне видання

**Міністерство освіти і науки України
Інститут вищої освіти НАПН України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Національна академія педагогічних наук України
Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Польща)
Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
Спілка голів обласних Рад директорів закладів фахової перед вищої освіти України
Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»**

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Матеріали

Міжнародної науково-теоретичної конференції

(25 квітня 2024 року)

(Електронне видання)

м. Бар

2024

•••
2

*Рекомендовано до друку вченою радою Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»
(протокол № 5 від 24 червня 2024 року)*

Рецензенти:

Барановська Лілія Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, дійсний член Академії МСКП «Полісся»;

Дубасенюк Олександра Антонівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, почесний академік НАПН України, президент, дійсний член Академії МСКП педагогіки «Полісся»;

Ярошенко Ольга Григорівна, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, головний науковий співробітник відділу інтеграції вищої освіти і науки, Інститут вищої освіти НАПН України.

Інноваційні стратегії розвитку вищої освіти в умовах реалізації концепції навчання впродовж життя: Збірник матеріалів Міжнародної науково-теоретичної конференції / за заг. редакцією М.О.Мороз, Ю.В.Івженка. Бар: редакційно-видавничий центр КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського». 2024. 242 с.

У збірнику представлені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні стратегії розвитку вищої освіти в умовах реалізації концепції навчання впродовж життя», яка відбулася 25 квітня 2024 року. До збірника включені статті, в яких розкриваються основні тенденції та проблеми розвитку системи вищої освіти в Україні, а також світові тренди розвитку вищої освіти; окреслено концептуальні підходи до професійної педагогічної освіти та професійної компетентності сучасного фахівця; з'ясовано особливості організації освітнього процесу у закладах вищої та фахової передвищої освіти в період збройної агресії рф проти України.

Рекомендовано для викладачів закладів освіти, педагогічних працівників, наукових співробітників, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти.

*Редколегія може не поділяти погляди авторів, викладені у збірнику.
Автори несуть повну відповідальність за опублікований матеріал*

© Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», 2024

© Автори тез доповідей, 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова: САВЧУК Петро – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та фахових методик, директор КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», член-кореспондент Академії МСКП «Полісся».

Відповідальний секретар: МОРОЗ Майя – доктор педагогічних наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін, декан гуманітарно-педагогічного факультету КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», дійсний член Академії МСКП «Полісся».

Члени оргкомітету:

ЇВЖЕНКО Юрій – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач сектору відділу науково-методичного забезпечення професійної освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

САМБОРСЬКА Олена – доктор філософії, доцент кафедри педагогіки, психології та фахових методик, заступник директора з навчальної роботи КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», член-кореспондент Академії МСКП «Полісся».

СТОРОЖУК Антоніна – кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри мистецьких дисциплін, вчений секретар КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», член-кореспондент Академії МСКП «Полісся».

ЗМІСТ

Бакалець Олексій ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ ІДЕЙ ПАТРІОТИЗМУ ТА ЖЕРТОВНОСТІ	9
Бакалець Надія ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ДИТЯЧИХ РОЗВАГ У ХОДІ ЗНАЙОМСТВА ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗВИЧАЯМИ ТА ТРАДИЦІЯМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	14
Барановська Ірина ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС	18
Басюк Оксана ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКИХ ВУЗІВ	20
Белоконь Олексій, Школа Олександр ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	23
Бистрицька Неля ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ	26
Білевич Інна, Гуд Ганна ТВОРЧЕ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ	30
Bohdanova Nataliia THE POSTGRADUATE EDUCATION AS A STAGE OF SELF-IMPROVEMENT AND TRAINING OF CREATIVE PERSONALITY DURING THE WHOLE LIFE	34
Бондар Інна, Бондар Руслан ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	38
Войтович Ліана, Мар'євич Наталія ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ ЗЗСО У ПРОЦЕСІ РОБОТИ ВОКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРНОГО ГУРТКА	41
Волохата Катерина, Задорожна Ганна ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	44
Гадинко Олександр ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ТА НАПРЯМ ІННОВАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	47
Гордієнко Юлія ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	50
Гуменюк Єлизавета, Ляхнович Ніна ЗНАЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	52
Гуцал Аліна, Гуд Ганна ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	55
Захарчук Максим, Школьник Оксана ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНІХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	59
Зеленюк Сергій ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ З ІНФОРМАТИКИ	62

Гльчук Катерина, Мар'євич Наталія ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНЯМИ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЖАНРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	66
Івженко Юрій ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	70
Кльоц Олександр ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПІСЕНЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ	72
Ковтуцька Марина, Гуд Ганна АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ	76
Козлакова Галина УКРАЇНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ: ПІДСТАВИ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ, СТУДЕНТІВ І ВИПУСКНИКІВ	82
Комкова Ольга АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	84
Коцурак Оксана ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	86
Кочубей Тетяна ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	91
Кравченко Юлія, Щербина Тетяна УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ТОКМАЦЬКОГО МЕХАНІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНОГО ЦИКЛУ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	95
Кришук Катерина СУБ'ЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ВСЬОГО ЖИТТЯ	98
Кузнєцова Оксана ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	101
Лебединська Тетяна ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА»	104
Лопатюк Сніжана, Мар'євич Наталія МИСТЕЦЬКА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ІГРОВИХ ПРОЄКТІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	111
Любарська Іларія РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ТА МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ	115
Магельницька Дарина ЗНАЧЕННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДЕМОНСТРАЦІЇ ВИКЛАДАЧА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	119
Мала Дарія, Сошинська Наталія ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНО-РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ	123
Маліновський Юрій ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПЕРІОД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	126

Медвідь Михайло, Сасовський Тарас ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОФРАГМЕНТУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНЖЕНЕРНОГО КРЕСЛЕННЯ	133
Мілінчук Андрій ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	136
Мішкулинець Олена ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	140
Москаленко Лада, Бондаренко Олена ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ STEM- ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС	144
Невмержицька Олена, Ковальчук Валентина ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ	146
Ненько Юлія SOFT SKILLS FOR LIFELONG LEARNING	149
Нохріна Ірина, Котелевець Анастасія СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	151
Пантелюк Людмила ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ	154
Папка Любов ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ	158
Поберецька Вікторія ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)	163
Подкур Ірина ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ МАРКШЕЙДЕРСЬКОЇ СПРАВИ	166
Савенко Олександр ФЕНОМЕН НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ВСЬОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	168
Салфетнікова Катерина ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІЙ ТЕХНОЛОГІЙ	170
Сліжевський Андрій, Кірвалідзе Георгій ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	172
Сонько Юлія, Мар'євич Наталія МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ ХУДОЖНЬО- ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	182
Сорочинська Світлана МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНО-ПІСЕННОЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	185
Струкевич Олексій ІСТОРИЧНА ТЕМАТИКА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ З МОСКОВСЬКИМ АГРЕСОРОМ	190
Супрун-Ковальчук Тетяна, Фляжнікова Ярослава КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ЮРИСТА-ПРОФЕСІОНАЛА	194

Удалова Олена СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО	196
Харитоновна Ірина ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ	199
Хомин Світлана ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	203
Царенко Людмила, Трачук Олена ФАХОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	207
Чернова Анастасія, Гуд Ганна ДЕФІНІЦІЯ «СОРОМ'ЯЗЛИВІСТЬ»: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	218
Чиновата Зоя СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ВИКЛАДАЧА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ	220
Чорнобрива Ольга ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ	223
Шиндирук Вікторія, Лісова Алла ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ	225
Штурба Антоніна, Полянська Діана МЕТОД КАЛЛАНА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ РОЗМОВНИХ НАВИЧОК У ВОЛОДІННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	233
Юзько Тетяна, Слугоцька Вікторія ЮРИДИЧНА КЛІНІКА – ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМОК ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	236
Якубчик Ольга ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЕТНОПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	239

Олексій Бакалець,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-економічних дисциплін,
член-кореспондент АМСКП «Полісся», член НСКУ,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний
коледж імені Михайла Грушевського»
м. Бар

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ ІДЕЙ ПАТРІОТИЗМУ ТА ЖЕРТОВНОСТІ

Аналізуючи історичні події історичної давності та сьогодишньої українсько-російської війни 2022 – 2024 рр., ми робимо спробу показати, яку роль для збереження української ідентичності, національної єдності, власної державності, у формуванні у молоді ідей патріотизму та жертовності мають конкретні приклади прояву національного патріотизму української молоді, готової віддати своє життя за незалежність своєї Батьківщини.

Найважчим випробуванням для українського народу сьогодні є широкомасштабна російсько-українська війна 2022 – 2024 рр. Понад 100 років тому, під час Української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр., більшовицька Росія тричі (з кінця 1917 до листопада 1921 рр.) розпочинала військові дії проти Української Народної Республіки як незалежної, суверенної держави часу діяльності УЦР на чолі з М. Грушевським та проти відродженої Директорії УНР на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою.

Ці війни свідчать про те, що кожен український воїн, який стоїть на захисті своєї землі, своєї родини, своєї країни, стає не просто символом сили, але останньою перешкодою перед російським злом, яке намагається вторгнутися на нашу землю та зруйнувати все, що ми так любимо і цінуємо. Ці війни – боротьба за наше майбутнє, за майбутнє наших дітей і онуків, за майбутнє нашої держави. І кожен воїн, кожен Герой, який свідомо, добровільно пішов воювати проти жорстокого, підступного ворога, ризикуючи своїм життям, має велике значення для здобуття Перемоги. Важливу роль у формуванні цих якостей свідомого громадянина–українця, готового іти на самопожертву в ім'я свого народу та його незалежності має глибоке знання історії України, прагнення наслідувати подвиги героїв Крут (захисників Києва в січні 1918 р.), Базару (учасників Другого зимового походу військ УНР у жовтні-листопаді 1921 р.), Карпатської Січі проти хортиської Угорщини у березні 1939 р., кіборгів – оборонців Донецького аеропорту у 2014 – 2015 рр., захисників «Азовсталі» у 2022 р., оборонців Авдіївки у 2023 – 2024 рр., 260 Героїв України, які здійснили свої подвиги під час широкомасштабної російсько-української війни 2022 – 2024 рр.

Важливу роль під час вивчення учнями та студентами курсів: новітньої історії України, історії української державності та національної культури, захисту Вітчизни відіграє українська національна ідея, знання її основних складових та етапів формування. Її основними складовими на нашу думку є: державність, соборність, патріотизм, жертовність, любов до Батьківщини, готовність до захисту її інтересів [1; 2]. Особливе місце, як цементуюча сила українського народу, в умовах сучасної війни виступають такі складові

як патріотизм і жертвність, тому саме ця тема сьогодні є актуальною і вартою окремого дослідження.

Важливу роль у вихованні патріотизму та жертвності молоді мають приклади з історії України минулого і сьогодення, перегляд і обговорення документальних фільмів, таких як: «Небесна сотня» (2016 р.), «Революція Гідності» (2018 р.), «Кіборги» (2020 р.), «Щедрик проти руського міра» (2022 р.), «Щедрування під кулями» (2023 р.), «Двадцять днів у Маріуполі» (2024 р.), який нещодавно одержав Оскар, патріотичні благодійні концерти, програми в офіційних ЗМІ та виховні заходи в освітніх закладах, виступи по телебаченню учасників та ветеранів ЗСУ, щоденні звернення до українських громадян та до партнерів України Президента Володимира Зеленського.

Сьогодні слід критично вивчати старі і нові історичні джерела, адже ми пишемо свою історію не суб'єктивними стереотипами, під впливом російських фейків, а шляхом об'єктивного вивчення джерел, з об'єктивними оцінками історичних подій в умовах широкомасштабної війни. Безпрецедентним прикладом жертвності молоді в роки Української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр. є подвиг 700 учасників бою під Крутами на Чернігівщині 29 січня 1918 р., 90% з яких були добровольці – молоді люди віком 16 – 20 років (курсанти військових училищ, студенти вузів та учні старших класів гімназій міста Києва), які свідомо пішли боронити Київ від вдесятеро пререважаючих більшовицьких військ на чолі з Мурав'йовим та Єгоровим (росіяни мали 6,5 тисячі червоноармійців та бронепоезд). Звернемося до документів, викладених в історичних нарисах «Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст.» про ці події. «Ранком 16 (29) січня о 9-тій годині розпочався наступ. Перші атаки виявились невдалими, юнкери на правому фланзі під прикриттям насипу стріляли досить влучно. Допомагав обороні бронепоезд під командою сотника С. Лощенка, який виїжджав у тил наступаючому ворогові і вів вогонь з гармати.

Втрачаючи вбитих і пораних, радянські сили уперто просувались вперед. Бій тривав більше 5 годин, українці відбили кілька атак, під час яких зазнали значних втрат. Почали виходити з ладу кулемети, кінчалися набої, довелось відправити бронепоезд за боеприпасами.

Командир А. Гончаренко віддав наказ відходити до ешелону, який чекав у 2 – 3 км від Крут. Юнкери відступали під прикриттям насипу. У студентів і спереду, і позаду була відкрита місцевість. Командир студентської сотні сотник Омельченко підняв студентів у багнетну атаку, яка виявилась невдалою: юнакам протистояли професійні вояки. Сотня зазнала втрат, загинув і Омельченко. Допомога резерву не дала змоги більшовикам оточити та знищити студентів. Забравши вбитих і пораних, українське військо відходило до ешелону. Коли близько 17 години зібрались усі підрозділи, з'ясувалося, що не вистачає однієї чоти студентів, що стояла найближче до станції. Відступаючи в сутінках, студенти втратили орієнтир і вийшли прямо на станцію Крути, вже зайняту червоногвардійцями. У полон потрапили 34 студенти. Сімох пораних під час багнетної атаки передали представникові харківської радянської влади і їх встигли відправити до Харкова. Коли радянський командир П. Єгоров дізнався, що його військо втратило не менше 300 осіб, він наказав забити полонених. Надвечір 27 студентів та гімназистів розстріляли на дворі станції Крути. Перед смертю вони співали «Ще не вмерла Україна». Розстріл під Крутами виявився однією з перших розправ над полоненими в роки громадянської війни. Він показав, що ця війна ведеться за іншими правилами. Адже на фронтах Першої світової війни воюючі

дотримувались Женевських конвенцій щодо полонених, за якими останнім гарантувалося життя» [3, с. 122 – 124].

Іншим прикладом жертвності і патріотизму молодих воїнів УНР є Другий зимовий похід у жовтні – листопаді 2021 р. на Правобережну Україну з території Польщі військ УНР на чолі із Ю. Тютюнником. Як згадував сам Тютюнник: «17 листопада радянські війська під командуванням Г. Котовського оточили повстанців біля с. Малі Миньки (тепер Народницький район Житомирської області). Понад 400 повстанців загинуло, деякі щоб не потрапити до рук більшовиків, заповдіяли собі смерть, 537 опинилися в полоні. З останніх десятки поранених померли, 41 офіцера піддали дальшим допитам, решту 359 засуджено на смертну кару. Після суду полонених перевели до м. Базар і розмістили на три дні у холодній церкві. Ніхто з них не скористався пропозицією перейти на бік червоної армії. Вранці 22 лютого 1921 р. босих засуджених українців вишикували у шеренгу і розстріляли з кулеметів, поховали їх у братській могилі біля церкви» [4, с. 165]. Серед розстріляних молодих героїв Базару був двадцятидворічний воїн з м. Бара – Євген Новоленик, ім'ям якого у 2017 р. була названа вулиця Г. Котовського – його вбивці. І це, на нашу думку, є справедливо.

Про трагедію Базару в роки радянської влади було категорично заборонено говорити, писати, згадувати. Починаючи із 2021 р., у 100-річчя трагедії, коли урочисто в м. Базар було відкрито меморіал пам'яті героїв Базару поблизу братської могили, щороку біля цього священного місця проводяться заходи по вшануванню воїнів УНР та приймається присяга на вірність Україні сотнями учнів та студентів з усієї України, в тому числі із м. Бара.

Масовий героїзм українські воїни проявили також у боях за Донецький аеропорт, які тривали 242 дні (травень 2014-січень 2015 р.). Навіть ворог прозвав українських захисників «кіборгами». Понад два роки широкомасштабної російсько-української війни 2022 – 2024 рр. кожний ранок в Україні розпочинається о 9.00 із національної хвилини мовчання, коли стають у скорботному мовчанні учні шкіл, ліцеїв, студенти коледжів та університетів, зупиняються підприємства, установи, автотранспорт, продавці та покупці на ринках, у магазинах, щоб згадати усіх загиблих у цій кривавій війні. Єдині національні новини, передачі національного, обласного та місцевого радіо присвячують теле- і радіопередачі подвигам живим та загиблим за нашу незалежність Героям. Так, із 1 січня 2024 р. відновила, після двохрічної перерви, свою важливу патріотичну роботу наша місцева газета «Подільський край», головним редактором якої є Тамара Шаворська. Щотижня в газеті публікуються матеріали про Героїв «Барської сотні», про їх життєві історії та подвиги. Подібні передачі про наших земляків проводить редактор Барського радіо – «БАРФМ» Ігор Лозинський та його команда. Збереженню пам'яті про загиблих воїнів – уродженців м. Бар та Барського краю у 2014 – 2024 рр. сприяє стела поблизу Барської міської ради, на якій розміщені портрети наших Героїв.

Подібна стела із портретами тих, хто загинув і зараз воюють на фронтах війни – викладачів та колишніх студентів і ліцеїстів Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, оформлена у вестибулі нашого навчального закладу. Дуже часто викладачі, студенти коледжу та учні Обласного наукового-ліцею інтернату беруть участь у зустрічах загиблих воїнів-земляків на вулицях міста та в заходах прощання із мужніми захисниками на майдані Святого Миколая. Важливими практичними діями та

систематичними фінансовими донатами на ЗСУ наш педагогічний та студентський колективи пришвидшують наближення Перемоги над путінською Росією.

Десятки студентів коледжу та учнів ліцею беруть активну участь у написанні науковопошукових дослідницьких робіт, виступають із тезами доповідей на патріотичну тематику на різного рівня конкурсах, конференціях, семінарах. Так, у 2023 р. учениця 10-Б класу Обласного наукового ліцею-інтернату Юлія Кальянова (науковий керівник Бакалець О. А.) взяла участь у Всеукраїнській науковій конференції-конкурсі з міжнародною участю, виступила з доповіддю «Русифікація Східної України: минуле і сучасне» та виборола Диплом III ступеня, а студентка ІБЮ (4) групи Єлизавета Мазуренко (науковий керівник Восколуп В. П.) одержала сертифікат учасника конференції за виступ «Війна 2014 – 2023 рр. у моєму житті». Учень 10-А класу Артур Прилюк (науковий керівник Харитонова І. В.) зайняв 1 місце на другому етапі захисту науково-пошукових робіт Малої академії наук з доповіддю «Динаміка етнографічної мапи Східної України», а учень 10-Б класу Владислав Мудрик (науковий керівник Бакалець О.А.) підготував науково-пошукову роботу і тези до збірки наукових праць Обласного наукового ліцею-інтернату на тему: «Герої АТО та російськоукраїнської війни – наші земляки».

При підтримці усього українського народу, волонтерів, наших союзників – країн Європейського Союзу та НАТО, у 2022 р. ЗСУ визволили від рашистів Сумську, Київську, Чернігівську, Харківську, частину Херсонської та Миколаївської областей. За офіційними даними Генштабу ЗСУ за період із 24 лютого 2022 р. по 8 квітня 2024 р. загальні бойові втрати росіян склали: 449200 військовослужбовців, 7100 танків, 13599 бойових броньованих машин, 11406 артилерійських систем, 1042 РСЗВ, 753 засобів ППО, 347 літаків, 325 гелікоптерів, 9034 БПЛА оперативно-тактичного рівня, 2066 крилатих ракет, 26 кораблів і катерів, 1 підводний човен, 15149 одиниць автомобільної техніки та автоцистерн, 1870 одиниць спецтехніки. Це значний внесок у нашу спільну Перемогу над ворогом [5, с. 504].

На початку 2024 р. у ЗСУ воюють близько 1000000 військовослужбовців в усіх родах військ, серед яких – 65 тисяч українських жінок. На жаль щодня від російських снарядів, мін, ракет, фабів, шахедів гинуть і зазнають важких поранень сотні українських військових та цивільних жителів. Виступаючи 25 лютого 2024 р. на прес-конференції президент України В. Зеленський вперше за два роки війни назвав наші втрати – це декілька десятків тисяч вбитих та покалічених цивільних людей та понад 31 тисяча військових ЗСУ (без поранених і тих хто перебуває у російському полоні).

Барська земля за 8 років подій у АТО втратила 13 своїх синів, а за два роки повномасштабної війни – 103 Герої. Ці люди жили серед нас, дехто був нашим родичем, сусідом чи товаришем, колишнім учнем ліцею чи студентом коледжу. Ми повинні про них пам'ятати, повинні досліджувати їх життєвий і бойовий шлях, дізнатися більше про їх подвиги в ім'я майбутніх поколінь, вчитися у них патріотизму та жертвовності. Іменем одного із перших загиблих атовців Леоніда Ординського в с. Балки Барського району названа школа, а в с. Чемериси Барські, де народився і жив Герой названа його іменем вулиця.

Вагомий внесок у боротьбу з ворогом внесли тисячі наших земляків різних військових частин, територіальної оборони. Серед цих Героїв, які віддали за нас, за нашу незалежність своє найдорожче – Життя – Ігор Дем'янчук уродженець с. Каришкова колишнього Барського району, якому посмертно Президент України В. Зеленський 25

березня 2024 р. присвоїв звання «Герой України з удостоєнням ордена «Золота зірка». Він народився на Поділлі у 1987 р., служив офіцером 4 окремого загону Центру спеціального призначення «Омега» з позивним «Демон», брав участь у визволенні Київщини, Чернігівщини, Луганської та Донецької областей.

Рятуючи не одне життя своїх товаришів, Ігор Дем'янчук загинув смертю Героя 2 серпня 2023 р. на Донбасі. За низку подвигів та збереження життя бійців роти, Ігор був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. Похований на Личаківському кладовищі у м. Львові. У нього залишилися кохана дружина Євгенія (13 років назад вона закінчила спеціальність «Музичне виховання» у Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського) та двоє синів Данило та Матвій. Про свого чоловіка Євгенія сказала кореспонденту В. Зеленюку так: «Він любив Україну, він нею жив... Його коротке і чесне життя, до останньої краплини віддане рідній Україні» [6, с. 3].

Отже, глибоке вивчення молоддю історичних джерел, подій минулого та сьогодення, героїчних прикладів жертвності, пов'язаних із боротьбою українців проти росіян за свою незалежність, свободу, за свою державність, формує єдність української нації, її майбутнє, виховує у молоді почуття патріотизму та жертвності в ім'я свого народу та європейського вибору України.

Список використаних джерел

1. Бакалець О. Українська національна ідея як основа громадянського виховання молоді. *Наукові записки Вінницького ДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць*. Випуск 26. Вінниця, 2009. С. 228 – 231.
2. Бакалець О. А. Роль історичних джерел у формуванні української національної ідеї у студентської молоді. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної освіти в умовах транснаціональних інноваційних змін: Збірник матеріалів XXVII Міжнародної науково-теоретичної конференції (27 квітня 2023 р.)*, м. Бар. / за заг. редакцією М. Мороз, Ю. Ївженка. Бар: редакційно-видавничий центр КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», 2023. С. 5 – 9.
3. Політичний терор і тероризм в Україні XIX – XX ст. Історичні нариси / відповід. редактор В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2002. С. 122 – 124.
4. Енциклопедія з історії України (а-я) в 10-ти томах. Інститут історії НАН України (2003–2013). Т.1. Київ: Наукова думка, 2003. С. 165.
5. Бакалець О. Історія України з найдавніших часів до початку XXI ст. Підручник. Львів: Магнолія-2006, 2024. С. 504.
6. Зеленюк В. «Він любив Україну, він нею жив...». Ігорю Демчуку з Каришкова присвоєно звання Героя України. *Подільський край*. № 15 за 10 квітня 2024 р. С. 3.

*Надія Бакалець,
викладач-методист
кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ДИТЯЧИХ РОЗВАГ У ХОДІ ЗНАЙОМСТВА ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗВИЧАЯМИ ТА ТРАДИЦІЯМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Сьогодні ставить перед нами нелегке завдання у вихованні дітей, і щоразу ми повертаємося до старого, забутого, при цьому, відроджуючи, пробуджуючи до життя культурну спадщину, традиції, фольклор. У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується: «Визначальним для особистості дитини дошкільного віку є сформованість емоційного ставлення до загальнолюдських цінностей, любові до Батьківщини, почуття власної гідності як представника українського народу та громадянина [1, с. 36]. Основними складниками компетентності дитини є такі сфери життєдіяльності як: «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина у світі мистецтва». Естетичне засвоєння дійсності передбачає взаємозв'язок із життям, прагнення змінити навколишній світ, суспільство, природу, предметне середовище. Уявлення про мистецтво народжується в людини через знання історико-етнічного коріння нації.

Мета дослідження: розкрити значення та показати необхідність ознайомлення дошкільників із звичаями та традиціями українського народу, формування у них національної культури у ході різних видів розваг.

Відомо, що дошкільне дитинство – період, протягом якого провідну роль у психічному розвитку дитини грає емоційна сфера. Як саме дошкільники ознайомлюються з довкіллям? Який вид діяльності допомагає малюкам наблизитися до «дорослої» дійсності? Цьому сприяють улюблені для дошкільників різні види розваг. Вони є бажаними, яскравими, цікавими, насиченими різними видами діяльності, подіями, орієнтованими як на розвиток, так і на виховання дітей. Це гарна можливість для дитини відпочити, зняти емоційну та психічну напругу, провести дозвілля і разом з тим духовно збагатитися. Де розвага – там сміх і радість, щасливі хвилини, здійснення бажань. Засобами розваги відбувається соціокультурне збагачення дитини.

У дошкільній практиці розваги проводяться різного виду: літературно-музичні композиції, інсценівки, драматизації казок, концерти, календарно-обрядові, ігрові дієства, дитячі мюзикли та оперети, спортивні змагання та естафети, вікторини, тематичні (про здоров'я, безпечну поведінку в довкіллі, правила дорожнього руху та ін.). Їх мета – заохотити до пізнання звичаїв, традицій, обрядів (під час календарно-обрядових свят та дозвіль), закріпити одержані знання, власний досвід (наприклад, святкування Різдва, Великодня у родині), викликати у дітей радісний піднесений настрій, бажання брати активну участь у дієствах [2, с. 345].

Організуючи дозвілля, необхідно пам'ятати про їх призначення. Мета буде досягнута тоді, коли музичний керівник спільно з вихователем (інструктором з фізичної культури, іншими фахівцями) ретельно укладатимуть сценарій, або план (програму) дозвілля, добираючи цікавий змістовний матеріал з врахуванням віку дітей та їх бажання [3, с. 102].

Музика як компонент розваги створює емоційний настрій. Тому визначна роль у проектуванні й проведенні розваг у закладі дошкільної освіти належить музичному керівнику. Саме він є ініціатором й автором проєктів розваг, репетитором музичних номерів. Така діяльність потребує колосальних знань, умінь і навичок у діапазоні від спеціальних музичних до широких режисерсько-постановочних, від репродуктивних до творчих. Музичний керівник має забезпечувати повноцінне звучання музичних творів під

час проведення дитячих розваг, а тому повинен уміти їх виконувати на високому рівні. Ефективним музичним супроводом забезпечуються всі фрагменти дійства: ігри, постановки, атракціони, сюрпризні моменти тощо.

Актуальним на сучасному етапі є знайомство дошкільнят з народними святами. Людину робить сильною віра батьків, традиція роду, пам'ять поколінь. І щоб відродити національну спадщину, нам необхідно повернути собі втрачені духовні якості, джерела народного буття, розповідати дітям історію народу, знайомити з традиціями і звичаями, обрядами, котрі сягають у глибину століть. Одним із найулюбленіших народних свят залишається свято Миколая. Педагоги-практики в «Методичних рекомендаціях до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» вважають, що краще відзначати його у вигляді розваги, бо вже за тиждень у садочку святкуватиметься Новий рік. Бажано, щоб це свято перед новим роком стало для кожної дитини деяким особистим підсумком власного морального зростання: як я змінився (змінилась) на краще протягом року; які добрі справи я зробив (зробила); я знаю, як чесно поводитись, і чи поведжусь насправді так; які я знаю ввічливі слова і як часто їх використовую у спілкуванні з дітьми й дорослими; з якими проханнями я хочу звернутися до Миколая – про цукерки, горішки і пряники чи ще й з тим, щоб мама і тато помирилися, про бажану ляльку або про те, щоб одужала моя бабуся, тощо. Доречними у такій святковій розвазі стануть невеличкі приклади морального зростання кожної дитини, підготовлені і наведені вихователем. Музичною основою такої розваги стануть улюблені ігри, пісні, таночки, музичні п'єси дітей, обов'язково – одна-дві пісні, присвячені святому Миколаю. Добре, якщо до цього дня випечуть миколайчики, приготують невеличкі подаруночки. Але, зауважимо, подаруночки не тому, що ось ця дитина ввічлива, а ця – добре дбає про квіти у групі. Подарунки від Миколая тому, що він заохочує бажання дітей зростати чуйними, добрими, чемними і, знаючи, як вони полюбляють ласощі й чекають на щедрий Новий рік, вітає їх із наступаючим святом [4, с. 346].

Відповідно до плану педагогічної практики «Пробні заняття в закладах дошкільної освіти» здобувачі спеціальності 014 «Середня освіта. Музичне мистецтво» Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» підготували і провели для дошкільнят багато святкових розваг до Дня Святого Миколая. Зміст їх включав особливі побажаннями й прохання до Миколая, приклади добрих вчинків і справ дітей, улюблені пісні, ігри, вірші, танці, гру на дитячих музичних інструментах.

Надовго залишиться у пам'яті дітей закладу дошкільної освіти № 8 м. Бар розвага-інсценівка «Гарбузовий бал». Студенти на новий лад розіграли пісню «Ходить гарбуз по городу», розподілили між собою ролі гарбуза, дині, буряка, морквиці, осені, кікімори. Відповідно до героїв інсценівки виготовили яскраві костюми. Щоб добитися кращого розуміння сюжету розваги використовували відповідну музику. Складніші музичні твори виконували самі, а дошкільнята пісні, які вивчили заздалегідь на музичному занятті: «Осінь-чарівниця» музика і слова Т. Гросул, «Ходить гарбуз по городу» українська народна пісня. Особливо дітям сподобалося виконувати «Флешмоб», сучасний танець, рухи якого вони повторювали за студентами. Цим танцем вони показали «Кікімори», які вони дружні та перемогли її чари. Кмітливими та спритними дошкільники виявилися під час гри «Хто швидше перенесе овочі на борщ». У ході цієї розваги дошкільнята закріпили в цікавій формі назви овочів, які ростуть нагороді, як їх вирощують, коли їх збирають, яку національну страву найбільше полюбляють українці.

Студенти 31-М групи у формі розваги-тренінгу підготували й провели в стінах нашого коледжу святкове дійство «Як зима з весною зустрічається». Чому саме розвага-тренінг? Тому що в умовах військового стану здобувачі освіти не могли здійснювати практичну діяльність у закладах дошкільної освіти.

Сценарій складався в жанрі музично-літературної композиції на основі монтажного поєднання різних за змістом художньо-літературних та музичних творів, призначених для колективного виконання дітьми та дорослими. Композиція відмічалася своєю масовістю, дозволяла зайняти практично всіх охочих.

Сценарій дозволяв складати колективно студенти й викладачі кафедри мистецьких дисциплін Бакалець Надія Олексіївна, Магельницька Дарина Вікторівна, Лісова Алла Володимирівна. Учасники тренінгу детально ознайомились із народним обрядом Стрітіння та особливостями його святкування. Студенти, одягнені в національні й тематичні костюми, співали народні пісні, акомпанували, виконували традиційні таночки, грали на дитячих музичних інструментах, випробовували себе в проведенні дитячих народних ігор. Така «жива» форма ознайомлення студентської молоді із прадавніми звичаями має неабияке значення для засвоєння важливих культурних цінностей, що споконвіку передавалися від діда-прадіда.

Святковим настроєм і позитивною атмосферою тематичного дійства пройнялися і члени адміністрації коледжу: заступник директора з навчальної роботи Самборська О. Д. та завідувач педагогічної практики Марчук С. В. Варто відзначити, що всі присутні на заході отримали смаколики у вигляді пташечки-провісниці весни, а також символічний подарунок від куратора групи – свищик (народний музичний інструмент). /Див. рисунок 1,2/

Творча атмосфера, чудова акторська гра студентів, пошанування народних традицій закарбуються в пам'яті кожного, хто знайшов час і можливість долучитися до участі в тематичному тренінгу.

Отже, дитячі розваги календарно-обрядового змісту забезпечують малюкам не тільки виховний, а й пізнавальний, оздоровчий ефект, сприяють залученню їх до витоків національної культури та духовності, роблять їхнє дозвілля веселим та яскравим.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт): особливості впровадження / Упоряд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
2. Танько Т.П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах. Харків, 2004. 428 с.
3. Калуська Л.В. Навчально-методичний посібник «Соняшник» до комплексної програми розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 200 с.
4. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк; наук. ред. Н. В. Кудикіна, В. У. Кузьменко. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 3-є вид., доopr. та доп. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 400 с.

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Згідно соціологічних опитувань, 89% українців визнають той факт, що вони використовують математичні знання у різних ситуаціях життя. Однак українські школярі показують низькі результати знань з математики. Згідно з дослідженням PISA-2022, 42% підлітків не досягли базового рівня у цьому предметі. Такий базовий рівень за шкалою PISA передбачає розуміння учнями основних математичних концепцій та здатність застосовувати їх на практиці. Наприклад, розрахувати витрати на комунальні послуги, відпустку або доходи від депозиту. Середній бал українських школярів з математики становив 441, результати виявилися гіршими, ніж у середньому по країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (середній показник з математики для них становить 472 бали). Ситуація в якій, майже половина підлітків не досягає базового рівня з математики, безумовно, має викликати занепокоєння та потребує обговорення проблеми якості навчання математики в нашій державі.

Маємо визнати: спочатку пандемія, а потім повномасштабне вторгнення росії докорінно змінили весь освітній процес в Україні. Якщо перший фактор був глобальним і нещодавно відступив, то другий залишається актуальним саме для нашої держави та майбутнього покоління фахівців, які зараз навчаються у школах та вишах. Стресові умови, спричинені війною, повітряними тривогами, блекаутом, негативно впливають передусім на загальний психолого-емоційний стан молодих людей, а це спричиняє зниження їх мотивації до навчання.

Оскільки наразі багато навчальних закладів продовжують працювати в онлайн-форматі, важливо використовувати нові підходи до навчання, які б стимулювали здобувачів освіти. Наприклад, сучасні гаджети часто використовуються як інструменти для трансляції занять або як фоновий елемент. Однак, їх також можна використовувати в якості віртуальних лабораторій для онлайн-досліджень або платформ для виконання завдань-симуляцій, схожих на ті, що використовуються в PISA.

Також на заняттях можуть бути використані такі онлайн-інструменти для тестування та опитування як, наприклад, Kahoot. Використання подібних інструментів не повинно розглядатися як щось нестандартне. Здобувачі освіти, які активно користуються гаджетами, не повинні вчитися лише з крейдою та папером. Нехай вони досліджують, будують та рахують за допомогою графічних калькуляторів. Будь-яке побудоване графічне зображення на екрані комп'ютера є так само ефективним, як і на папері, оскільки важливо розуміти логіку використання формул чи знаходження точок перетину.

Крім того, важливо, щоб молоді люди бачили зв'язок між тим, що вони вивчають у навчальному закладі, та реаліями їх власного життя. Освітнякам доцільно наводити приклади професій, де математичні знання є необхідними, та пояснювати, чому саме, наприклад, програмістам необхідна математика. Якщо діти усвідомлюватимуть необхідність математичних знань у їхньому повсякденному житті та не сприйматимуть їх як лише матеріал для запам'ятовування, то вони будуть більш зацікавлені у пізнавальній діяльності.

Також важливо пропонувати учням різного роду дослідницькі завдання, які мають очевидне практичне застосування. На більш широке використання власне таких завдань має бути орієнтована програма вивчення математики у Новій українській школі на середніх та старших ступенях.

Потрібно звернути увагу на те, що в сучасних реаліях час для вивчення математики досить обмежений, особливо в закладах професійно-технічної освіти та коледжах. Через

нестачу часу для повторень часто не вдається автоматизувати розв'язання різних типів завдань. У цьому випадку, незважаючи на відпрацювання деяких базових навичок, розуміння того, як ці навички можна застосовувати на практиці, повною мірою не досягається.

Отже, необхідно змінювати підхід до роботи з учнями. Важливо, щоб вони розуміли, для чого вони виконують певні вправи, а для цього потрібно показувати реальні життєві ситуації, де ці знання є необхідними. Хоча такі завдання поступово з'являються у підручниках, все ж на сьогодні їх обсягу недостатньо.

Якщо дитина не розуміє, навіщо вона вивчає синуси, квадратні корені, функції та інше, то втрачається мотивація до навчання. Без мотивації та зацікавленості дитина виконує завдання механічно. Часто трапляється так, що в одному класі деякі учні успішно освоюють матеріал, а інші - ні, незважаючи на те, що навчаються в однакових умовах і мають одного вчителя. Причина в тому, що одні учні мають мотивацію, а інші - ні. З іншого боку, якщо вчителі не вмотивовані належним чином сприймати нові виклики та зміни, не готові впроваджувати нові методики, то жодні реформи не відбудуться, навіть якщо запровадити нову програму навчання чи написати чудовий підручник.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Кабінет Міністрів України Офіц. вид. Київ : Педагогічна преса, 2012. 64 с. (Інформаційний збірник та коментарі. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, № 4-5, 2012).
2. Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах). Ч. II. Профільне навчання / Упоряд. Н. С. Прокопенко, О. П. Вашуленко, О. В. Єргіна. Харків: Вид-во «Ранок», 2011. 384 с. (Факультативи та курси за вибором).
3. Компетентнісні завдання. Міжнародний досвід PISA й український досвід "Геліантусу"/ Упоряд. Микита Каліберда, Роман Шаламов. Харків: Соняшник, 2020. 176 с.

*Оксана Басюк,
викладач юридичних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж
Національний університет біоресурсів
і природокористування України»
м. Рівне*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКИХ ВУЗІВ

У XXI століття коли світ стрімко змінюється, освіта стикається з численними викликами. Традиційні методи навчання вже не завжди відповідають потребам сучасних студентів, а ринок праці потребує фахівців з новими навичками та компетенціями. У цій ситуації використання інноваційних технологій стає не просто доповненням, а необхідною умовою для розвитку та модернізації освітнього процесу. Ще більш гостро це проявилось у період пандемії Covid-19 та безумовно під час російського вторгнення в Україну. Коли під час введення дистанційного навчання, викладачі були зобов'язані створювати умови для покращення навчального процесу.

Розглянемо детальніше, що розуміють під поняттям «інноваційні технології» їх переваги та найпоширеніші інноваційні технології 2023-2024 року.

В загальному значенні «інноваційні технології» - це радикально нові чи вдосконаленні методи, які істотно покращують умови виробництва або певного процесу.

Якщо ж розглядати дане поняття у педагогічному сенсі, то «інновація» це нововведення, що максимально покращує хід освітнього процесу.

Проте, не всі нововведення є інноваціями, як зазначає Надія Дудник у своїй праці «Застосування інноваційних технологій в освіті України»: «Інноваційне навчання зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі, це навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості».

Перевагами використання інноваційних технологій у навчальному процесі є такі ознаки:

- 1) **Підвищення мотивації та зацікавленості зі сторони здобувачів освіти:** Інтерактивні та динамічні підходи, віртуальні лабораторії, гейміфікація та інші інновації роблять навчання не лише цікавим, але й ефективним.
- 2) **Зростання інтерактивності:** Інноваційні технології дозволяють візуалізувати складні концепції, використовувати інтерактивні вправи та завдання, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу. Інноваційні методи навчання стимулюють аналітичне мислення, нестандартний підхід до вирішення проблем, генерування нових ідей та творчий потенціал.
- 3) **Покращення засвоєння вивченого матеріалу:** Використання онлайн-інструментів, проектів та інших інноваційних методів формує у студентів навички, необхідні для роботи в умовах сучасного інформаційного суспільства, де ключовими стають комунікабельність, робота з інформацією, командна робота та адаптивність.
- 4) **Доступність освіти:** Інноваційні технології роблять освіту більш доступною для людей з різними потребами та можливостями. Завдяки онлайн-курсам, вебінарам та іншим інструментам люди з обмеженими можливостями або ті, хто проживає в сільській місцевості, можуть отримати доступ до якісної освіти.

5) **Ефективність та економність:** Використання інноваційних технологій може допомогти оптимізувати навчальний процес, зробити його більш економним та ефективним. Завдяки онлайн-платформам та інструментам можна економити час та ресурси, а також використовувати їх повторно.

Проте найголовнішою перевагою використання інноваційних технологій є загальний розвиток освітньої системи. Так, впровадження інноваційних технологій стимулює розвиток освіти в цілому, що робить її сучасною та конкурентоспроможною. Також використання нових методів та інструментів може допомогти Україні стати лідером у сфері освіти та інновацій.

Безумовно, XXI століття є періодом великих змін та впроваджень у сфері освіти. Найбільш поширеними та сучасними видами інновацій, які впроваджуються в навчальному процесі є: імітаційні технології(коли навчальний процес відбувається шляхом ігор, симуляторів реальності, тощо), комп'ютерне моделювання(використовується лише тоді, коли дослідження справжнього предмету неможливе) ситуативне моделювання(це створення ситуації, наближеної до умов реального виробництва. У такому разі учень втілений у роль справжнього фахівця, який виконує певні професійні дії), система диференційованого навчання (це така організація навчального процесу, при якій створюються умови, які дають змогу кожному учневі розкрити всі свої потенційні навчальні можливості) та інші.

У вищій освіті найпоширеніші інноваційні технології можна поділити на декілька груп:

- Для вебінарів та онлайн-лекцій: Завдяки платформам Zoom, Google Meet, WebinarJam та іншим, викладачі можуть проводити онлайн-лекції та вебіари, спілкуючись зі студентами в режимі реального часу. Це дає можливість організувати навчання на відстані, що робить його доступним для людей з різних куточків світу. В умовах пандемії та воєнного стану в Україні цей вид набув найбільшої популярності серед учасників освітнього процесу.
- Для пошуку електронних ресурсів та проходження онлайн курсів: Платформи Moodle, EdX, Coursera, Udemy, Khan Academy, Prometheus та інші пропонують широкий спектр онлайн-курсів з різних дисциплін. Ці курси доступні будь-кому, в будь-який час і в будь-якому місці, що робить освіту більш гнучкою та доступною.
- Для віртуальних лабораторій та симуляцій: Платформи Labster, PhET, MERLOT та інші пропонують віртуальні лабораторії та симуляції, які дозволяють студентам проводити експерименти та дослідження в безпечному та віртуальному середовищі.

Окрім вищезазначених значної популярності набувають: ШІ(штучний інтелект), методи віртуальної реальності, 3D-друк, та інші.

Отже, можна зробити висновки, що впровадження інноваційних технологій в освітній процес не лише робить його більш цікавим та ефективним, але й сприяє формуванню у студентів комплексу компетентностей, необхідних для успішного життя та майбутньої роботи в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Інноваційні технології. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інноваційні_технології (дата звернення: 08.04.2024).
2. Лах М. Інноваційні технології навчання в сучасній школі. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Інноваційні-технології-навчання-в-сучасній-школі.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

3. Дудник Н. Застосування інноваційних технологій в освіті України. Молодь і ринок. 2010. С. 100.
4. Росток М. Технологія ситуативного моделювання у викладанні облікових дисциплін у навчальних закладах системи професійної освіти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/8779/1/Rostoka_tezu_2015_zvitna.pdf (дата звернення: 08.04.2024).
5. Технологія диференційованого навчання. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/5258269/page:3/> (дата звернення: 08.04.2024).

Олексій Блоконь,
вчитель фізики, Запорізька гімназія № 32,
м. Запоріжжя
Олександр Школа,
доктор педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет
м. Запоріжжя
(університет тимчасово переміщений)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Кожна наука має свою історію, не є виключенням й методика навчання фізики. Як цілісна і самостійна наукова галузь вона має власну «драму ідей», свою внутрішню логіку розвитку, що тісно пов'язана з історією науки-фізики, педагогіки, психології, дидактики, системи освіти, соціально-економічним, науково-технічним і культурним розвитком суспільства. Періодизація, систематизація та узагальнення наукової спадщини є однією з ключових проблем історико-методичної науки, оскільки дозволяє зрозуміти структурні особливості, генезис та еволюцію провідних ідей, концепцій і технологій навчання, полегшує виявлення її внутрішніх закономірностей, дає можливість наукового узагальнення й прогнозування. Безперечною і визначною у справі вивчення вітчизняної історії дидактики фізики як наукової дисципліни є заслуга професорів П.С.Атаманчука, О.І.Бугайова, С.У.Гончаренка, Є.В.Коршака, О.В.Сергєєва, В.А.Шендеровського, М.І.Шута та їх учнів (А.К.Волошина, М.В.Головко, В.Г.Козирський, А.Є.Лень, В.М.Мацюк, А.І.Павленко, Є.М.Сульженко, О.В.Школа та ін.), цілеспрямовані і системні дослідження яких суттєво продовжили і стимулювали розвиток та переосмислення історії методики навчання фізики. За останні десятиріччя освітня парадигма в Україні зазнала значних змін і продовжує змінюватися з авторитарної, технократичної на гуманістичну, особистісно орієнтовану. Нині, на наш погляд, створене достатнє історико-наукове підґрунтя для усвідомлення й творчого переосмислення історії розвитку вітчизняної дидактики фізики. У зв'язку з цим *метою дослідження* є висвітлення основних тенденцій розвитку системи навчального фізичного експерименту як невід'ємної складової методики навчання фізики та провідного компоненту організації навчально-виховного процесу в закладі освіти.

Сучасна теорія і практика навчального фізичного експерименту у вітчизняній загальноосвітній і вищій школі є результатом багаторічної і цілеспрямованої системної діяльності відомих педагогів і методистів-фізиків: М.П.Авенаріус, О.К.Бабенко, О.І.Бугайов, С.П.Величко, Г.М.Гайдучок, С.У.Гончаренко, Г.Г.Де-Метц, Л.Р.Калапуша, А.П.Карлова, А.В.Касперський, Є.В.Коршак, Й.Й.Косоногов, Д.І.Костюкевич, О.І.Ляшенко, М.Т.Мартинюк, В.В.Мендерецький, Б.Ю.Миргородський, В.Г.Нижник, Р.Д.Пономарьов, Г.Б.Редько, М.Й.Розенберг, В.Ф.Савченко, О.В.Сергєєв, В.П.Сергієнко, С.П.Слесаревський, В.І.Тищук, В.К.Шабаль, В.Д.Шарко, М.С.Шульга, М.І.Шут та ін. [3, 4, 6, 7].

Маючи історично зумовлений характер, система навчального фізичного експерименту включає цілий комплекс сучасних демонстрацій і лабораторних робіт, що забезпечує експериментальний характер освітнього процесу як у загальноосвітній школі, так і системі професійної підготовки майбутніх учителів фізики. Очевидно, що процес удосконалення системи навчального фізичного експерименту є закономірним і безперервним за умов постійного розвитку науки і техніки, інформаційно-комунікаційних технологій навчання, розширення сфери експериментальних досліджень у пізнанні більш складних явищ природи і фундаментальних взаємодій.

Аналіз інформаційних джерел [1 – 7] щодо з'ясування місця, ролі, функцій і тенденцій розвитку системи навчального фізичного експерименту в сучасному педагогічному закладі вищої освіти дозволив сформулювати такі ключові положення:

- навчальний фізичний експеримент являє собою *відображення наукового методу вивчення природних явищ*, тому йому притаманні основні елементи наукового експерименту. Експеримент разом із спостереженням має основне значення у пізнанні навколишнього світу; він слугує одночасно джерелом і критерієм істинності знань, методом навчання і засобом наочності. Навчальний фізичний експеримент є невід'ємною складовою цілісного освітнього процесу, що реалізує важливий дидактичний принцип: єдності теорії з практикою, взаємозв'язку емпіричного і теоретичного у пізнанні природи;
- у системі професійної підготовки майбутніх учителів фізики навчальний експеримент є *одним з провідних методів пізнання фізичної реальності, оволодіння досвідом практичної діяльності* людства в галузі здобуття фактів та їх попереднього узагальнення на рівні емпіричних законів і закономірностей. На основі цього у свідомості студентів утворюються нові понятійні зв'язки й відношення, формується нове особистісне знання. Він є засобом професійного та особистісного зростання майбутнього педагога, розвитку спостережливості, критичного і конструктивного мислення, пізнавального інтересу до предмету та творчого підходу до отримання і застосування нових знань;
- провідною метою фізичного практикуму є свідоме і міцне засвоєння студентами теоретичного матеріалу, опанування найновішою технікою і методами експериментування, *інструменталізація здобутих знань*, тобто перетворення їх у засіб вирішення навчально-дослідницьких, а потім реальних практичних завдань. Поєднання теорії і лабораторного експерименту активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів, забезпечує формування необхідних практичних умінь і навичок, набуття особистісного досвіду експериментаторської діяльності;
- провідною тенденцією розвитку навчального фізичного експерименту є *наближення експериментальних досліджень до сучасного наукового рівня, оволодіння майбутніми педагогами методологією і методами наукового пізнання світу*. Ця тенденція реалізується шляхом використання досягнень сучасних технологій безпосередньо в освітньому процесі загальноосвітньої і вищої школи (цифрова вимірювальна апаратура, віртуальна реальність, мультимедіа, інтерактивність, дистанційні лабораторії й співпраця, симуляційні програми і тренажери, що робить експеримент більш доступним та ефективним);
- *модернізація типового і розробка нового устаткування фізичних лабораторій*, у тому числі й саморобного, яке має важливе загальноосвітнє і політехнічне значення, оскільки залучає майбутніх учителів до творчого пошуку нових знань, підвищує мотивацію та пізнавальний інтерес, сприяє поглибленому вивченню фізичних явищ і процесів, розвитку науково-технічного мислення, формуванню професійно-педагогічних якостей особистості;
- *необхідність удосконалення експериментаторської підготовки майбутніх учителів фізики* на основі систематизації й узагальнення передового педагогічного досвіду, раціонального поєднання традиційних та інноваційних форм організації освітнього процесу, методів і технологій навчання (персоналізоване навчання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів; проблемний, міждисциплінарний підхід; використання відкритих цифрових освітніх ресурсів, що сприяє доступності до експериментальних матеріалів і знань; підтримка дослідницької роботи, системний моніторинг і діагностика досвіду експериментаторської діяльності студентів у контексті підвищення її рівня та якості).

Зазначимо, що наведений перелік не вичерпує всіх положень і тенденцій розвитку сучасної системи навчального фізичного експерименту. Проте з нього очевидно, що творча

діяльність сучасного викладача фізики педагогічного університету, як координатора і помічника відповідної діяльності студентів, передбачає два основних взаємозалежних аспекти: реалізація цілісного методичного підходу у досягненні прогнозованих освітніх цілей їх професійної підготовки та спільна зі студентами системна робота з розробки й удосконалення технічних засобів навчального фізичного експерименту. Тільки органічне поєднання цих взаємозалежних і взаємообумовлених складових діяльності викладача сприятиме підвищенню рівня та якості експериментаторської, а отже й професійної підготовки майбутніх учителів фізики. Адже загальновідомо, що студенти переносять у школу той стиль навчання і взаємовідносин, який застосовувався до них у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Атаманчук П.С., Ляшенко О.І., Мендерецький В.В., Ніколаєв О.М. Методика і техніка навчального фізичного експерименту в базовій середній школі: підручник для студентів ВНЗ. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені І.Огієнка, 2010. 292 с.
2. Бушок Г.Ф., Венгер Є.Ф. Методика викладання загальної фізики у вищій школі. Київ : Вища школа, 2000. 415 с.
3. Головка М.В. Становлення та розвиток теорії і методики навчання фізики в Україні (40-ві роки XVII ст. – 30-ті роки XX ст.) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 480 с.
4. Мендерецький В.В. Навчальний експеримент в системі підготовки вчителя фізики: монографія. Кам'янець-Подільський : К-ПДПУ імені І.Огієнка, 2006. 256 с.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / НАПН України ; редкол.: В.Г.Кремень, В.І.Луговий, О.М.Топузов; за заг. ред. В.Г.Кременя. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726223/>.
6. Садовий М.І., Трифонова О.М. Історія фізики з перших етапів становлення до початку XXI століття : навч. посібник [для студ. фіз.-мат. фак. вищ. пед. навч. закл.]. Кіровоград : ПП «Ексклюзив-Систем», 2012. 415 с.
7. Сергієнко В.П. Теоретичні і методичні засади навчання загальної фізики в системі фахової підготовки вчителя : дис. ... доктора педагогічних наук : 13.00.02 “Теорія і методика навчання фізики”. Київ, 2004. 516 с.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ

Головним завданням сучасної вищої музично-педагогічної освіти є підготовка професійно компетентних учителів музичного мистецтва, здатних до самоаналізу, самопізнання, постійного самовдосконалення, продуктивного виконання професійних завдань в Новій українській школі за допомогою здобутих у процесі навчання знань, умінь, навичок, досвіду. Ключовим засобом виконання окресленого завдання є фахові дисципліни, засвоєння змісту яких забезпечує музично-теоретичну, методико-практичну, музично-виконавську підготовку студентської молоді, а також розвиток їх особистісного потенціалу.

Специфіка музично-освітньої діяльності у ЗЗСО вимагає від педагога-музиканта високого рівня інструментальної, вокальної та диригентсько-хорової виконавської майстерності. Відтак, невід'ємною складовою процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва є музично-виконавська підготовка, яка здійснюється, зокрема, на заняттях з основного музичного інструменту.

Проблемі формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва присвячені праці Л. Гаврілової, М. Мороз, Л. Пастушенка, Т. Пухальського та інших. Вчені Л. Варнавська, М. Вікторова, О. Горбенко, В. Кузьмічова, Т. Пляченко, А. Саймукова висвітлюють різні аспекти музично-виконавської підготовки здобувачів вищої музично-педагогічної освіти.

Сьогодні актуальним є пошук шляхів удосконалення інструментальної, вокальної та диригентсько-хорової виконавської підготовки здобувачів музично-педагогічної освіти. У сучасних науково-педагогічних дослідженнях висвітлено різні підходи до розуміння сутності та змісту професійної компетентності учителів музичного мистецтва. Так, на думку Л. Пастушенка, професійна компетентність педагога-музиканта – «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає наявність досконалих теоретичних знань і практичних навичок, уміння застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо та нестандартно вирішувати проблемні ситуації, бути відповідальним за наслідки своєї роботи, а також прагнення до професійного зростання шляхом постійного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти» [5, с. 189].

Сучасний вчений Т. Пухальський професійну компетентність учителя музики розглядає як «інтегративне утворення, що передбачає динамічне поєднання знань, умінь, навичок, сформованих на особистісно орієнтованій основі, а також професійного досвіду, які сукупно визначають здатність до ефективної музично-педагогічної діяльності, творчої самореалізації та постійного професійного саморозвитку» [7, с. 80-81].

У праці М. Мороз професійну компетентність учителя музики охарактеризовано як «систему професійних та особистісних характеристик, що ґрунтується на комплексі теоретичних знань, практичних навичок, досвіді в галузі мистецтва (а також психолого-педагогічній галузі), ціннісних орієнтирах особистості, та є показником здатності до творчої інноваційно-педагогічної діяльності на інтегративних та етно-культурологічних засадах» [4, с. 136].

Як бачимо, сучасні дослідники пов'язують сутність професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів зі знаннями, уміннями, навичками, досвідом, поєднання яких забезпечує ефективне та творче виконання фахових завдань у ЗЗСО.

Узагальнюючи результати аналізу наукової літератури, професійну компетентність учителя музичного мистецтва розглядаємо як інтегративне утворення, яке поєднує, знання,

уміння, навички, досвід, особистісні якості, ціннісні орієнтації, сформовані у процесі вивчення фахових дисциплін у ЗВО, й передбачає здатність до музично-педагогічної, творчої та музично-виконавської діяльності.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у ЗВО – це тривалий, складний та багатогранний процес, ключовим механізмом реалізації якого є фахові дисципліни. Вивчення студентською молоддю цих освітніх компонентів забезпечує їх музично-теоретичну, музично-виконавську та методико-практичну підготовку, що, у свою чергу, обумовлює успішне професійне становлення здобувачів вищої музично-педагогічної освіти.

Важливим напрямом процесу формування професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів є музично-виконавська підготовка, яка передбачає розвиток в студентської молоді художньо-інтерпретаційних компетенцій, компетентностей та досвіду у сфері музичного виконавства та здійснюється передусім на заняттях з інструментальних, вокальних та диригентсько-хорових дисциплін.

Інструментальні музично-виконавські дисципліни (основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, оркестровий клас) спрямовані на формування та розвиток в майбутніх учителів музичного мистецтва здатності до здійснення сольної інструментальної діяльності, акомпанування, читання незнайомих творів з аркуша, гри в ансамблі, самостійної роботи над концертним репертуаром тощо. У результаті вивчення цих освітніх компонентів здобувачі музично-педагогічної освіти повинні розвинути технічні навички володіння музичним інструментом (інструментами) та індивідуальну виконавську манеру; уміння здійснювати інструментальний супровід солістам та музично-виконавським колективам, самостійно підбирати інструментально-виконавський репертуар для уроків музичного мистецтва та позакласної музично-освітньої діяльності; здатність до культурно-освітньої й концертно-виконавської діяльності, творчої інструментально-виконавської інтерпретації та імпровізації; володіння методикою інструментально-виконавської підготовки школярів, методами та формами організації їх колективного інструментального музикування [2; 6].

Вокальні музично-виконавські освітні компоненти (постановка голосу) спрямовані на розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва системи технічних, виконавських і педагогічних знань, умінь та навичок у сфері вокального мистецтва, що забезпечує здатність до самостійно-творчої, художньо-інтерпретаційної та вокально-педагогічної діяльності [3]. Ключовою метою диригентсько-хорових освітніх компонентів (хорознавство, хорове диригування, хоровий клас) є формування в майбутніх педагогів-музикантів комплексу знань, умінь, навичок, досвіду у сфері диригентсько-хорового виконавства; розвиток загальнопрофесійних та фахових диригентсько-хорових компетенцій, мотивації до професійного самовдосконалення, особистісного потенціалу; виховання творчої особистості педагога-музиканта [7, с. 176].

Виконання окреслених завдань вимагає комплексного підходу до реалізації музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. На нашу думку, вона повинна охоплювати три ключові напрями: прослуховування та перегляд виступів видатних виконавців, технічний розвиток, формування здатності до творчої інтерпретації музичних творів. Для прикладу, реалізація першого напрямку музично-виконавської підготовки в класі основного музичного інструменту (баян, акордеон) передбачає перегляд в мережі Internet та рецензування виступів Б. Мирончука, В. Власова, В. Зубицького та інших. Такий підхід сприятиме розвитку в студентської молоді позитивної мотивації до опанування музичним інструментом.

Другий напрям – технічна підготовка – спрямований на розвиток в майбутніх учителів музичного мистецтва техніки інструментального, вокального та диригентсько-хорового виконавства, а також здатності до організації таких видів музичної діяльності зі школярами. Так, інструментально-виконавська технічна підготовка майбутніх учителів

музичного мистецтва детермінує обов'язкові щоденні заняття (близько двох годин), які складаються з розігрування на інструктивному матеріалі (мажорних та мінорних гамах з арпеджіо та акордами; мажорних та мінорних гамах терціями, секстами, октавами; спеціальних негамоподібних вправах для розвитку виконавського апарату; етюдах) та розучування виконавського репертуару.

Специфіка гри на кожному музичному інструменті обумовлює використання спеціальних методів для опанування музичними творами. Наприклад, для баяністів (акордеоністів) та піаністів дієвим стане систематичне використання такої схеми: переграти весь твір у повільному темпі; відпрацювати складні місця різними штрихами, зокрема «втискаючи» пальці в клавіатуру, на *non legato* і *staccato*; знову повільно виконати весь твір.

На нашу думку, такий прийом сприятиме кращому засвоєнню музичного твору та розвитку виконавської витривалості здобувачів вищої освіти. З погляду низки вчених (Л. Варнавська, М. Вікторова, В. Кузьмічова, А. Саймукова), формування вокальної техніки майбутніх учителів музичного мистецтва доречно здійснювати за допомогою таких методів: концентричний (розвиток співака в зручному діапазоні), фонопедичний (робота над акустичною ефективністю та енергетичною економічністю голосового апарату), фонетичний (застосування голосних і приголосних складів), пояснювально-ілюстративний (демонстрація викладачем вокальних технік і прийомів), метод уявного співу (на основі внутрішнього слухового уявлення), технічні вправи (дихальні, дикційні, артикуляційні, для зняття м'язового напруження, розспівування, вокалізи), творчі методи (інсценізація музичних творів, драматизація, творча інтерпретація), опанування музично-теоретичними знаннями, самостійна робота тощо [3, с. 30; 1].

Як виконавський репертуар доречно використовувати зразки української народної пісенної творчості (пісні, балади, колядки, щедрівки, романси), а також вокальні твори вітчизняних і зарубіжних композиторів [3, с. 30]. Реалізація технічної підготовки здобувачів вищої музично-педагогічної освіти на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін вимагає використання низки специфічних методів серед яких вивчення диригентських схем, гра партитур, спів хорових партій, творчі завдання, самостійна робота, написання анотацій хорових творів, активізація творчої взаємодії між здобувачами вищої освіти тощо. Третій напрям музично-виконавської підготовки передбачає формування в майбутніх учителів музичного мистецтва здатності до творчої інтерпретації музичних творів. На цьому етапі важливо розвивати мистецьку рефлексію здобувачів вищої освіти. Для цього можна пропонувати студентській молоді переглядати виконання творів, які вивчаються, в мережі Internet або послухати їх у «живому виконанні» викладача. Після цього майбутні педагогі-музиканти мають словесно описати свої враження від прослуханого твору, запропонувати власні виконавські ідеї.

Таким чином, на основі «почутого художнього образу» та власних емоцій можна створити та відтворити цілісну інтерпретаційну версію музичного твору. Крім того, ми переконані, що підвищенню ефективності музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприятиме використання ділових ігор та тренінгів. Так, ділові ігри «Я-диригент», «Я-піаніст» («Я-баяніст (акордеоніст)», «Я-бандурист» тощо), «Я-вокаліст» сприятимуть розвитку особистісного потенціалу здобувачів вищої освіти, а також формуванню у них механізмів здійснення музично-виконавської та музично-освітньої діяльності.

Тренінги доцільно реалізовувати зі студентською молоддю старших курсів, запропонувавши їм провести декілька занять із здобувачами вищої освіти I-II курсів під контролем викладача. На нашу думку, така діяльність, сприятиме розвитку методичних умінь і навичок майбутніх учителів музичного мистецтва, а також підвищенню рівня виконавської майстерності. Важливо відмітити, що обов'язковою складовою процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з музично-виконавських дисциплін, а також основою інструментального,

вокального та диригентсько-хорового зростання здобувачів музично-педагогічної освіти є самостійна робота, спрямована на постійне самовдосконалення, розвиток виконавської техніки та індивідуальних творчих здібностей. Її змістом є виконання поставлених викладачем технічних і творчих завдань, самоаналіз, написання анотацій музичних творів і рецензій на концертні виступи видатних виконавців тощо. Вдало організована самостійна робота студентської молоді є запорукою високого рівня їх музично-виконавської майстерності та професійної компетентності в цілому.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна констатувати, що професійне становлення здобувачів музично-педагогічної освіти неможливе без здійснення музично-виконавської підготовки, спрямованої на засвоєння студентською молоддю теоретичного та практичного змісту інструментальних, вокальних і диригентсько-хорових освітніх компонентів. Нами висвітлено напрями такої підготовки та запропоновано дієві методи навчання, реалізація яких у процесі вивчення майбутніми учителями музичного мистецтва музично-виконавських дисциплін сприятиме формуванню їх професійної компетентності. Перспективним напрямком подальших наукових розвідок є аналіз зарубіжного досвіду формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення музично-виконавських дисциплін.

Список використаних джерел

1. Варнавська Л. І., Вікторова М. В., Сеймукова А.А. Сучасні методи та прийоми розвитку вокальної майстерності студентів факультету мистецтв. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. № 25. Т. 2. С. 22-26.
2. Горбенко О. Б. Формування музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музики в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2010. 21 с.
3. Кузьмічова В. Формування вокальної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в класі «Постановка голосу». *Professional Art Education*. Vol. 2. 2021. С. 28-34.
4. Мороз М. Теоретичні та методичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2020. 398 с.
5. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2017. 244 с.
6. Пляченко Т. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. Вип. № 18 (23). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. С. 146-150.
7. Пухальський Т. Д. Формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами диригентсько-хорових дисциплін: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2019. 307 с.

*Інна Білевич,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар
Ганна Гуд,
кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

ТВОРЧЕ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Художньо-творче сприйняття твору мистецтва – складний та одночасно цілісний процес. Н. Ваганова висловлює думку про те, що окремі елементи художнього твору в складному контексті сприйняття з'єднуються і виступають у вигляді певних цілностей, частин закінченого твору, що укладаються в систему образів, в систему різносторонньо предмету мистецтва [1, с. 47].

Однак ці елементи впливають на формування нашого цілісного враження від художнього твору. Цілісний процес художньо-творчого сприйняття іноді здійснюється досить швидко і проходить без усвідомлення ряду істотних ланок, виступає в свідомості людини в формі цілісного результату – у вигляді оцінок, думок, переживань. Сприйняття творів мистецтва може досягати різного ступеня складності і повноти. Таке сприйняття, залежить, перш за все, від автора твору, який намагається вплинути на свідомість читача, розбурхати його почуття. Все в творі: і його назва, і структура, і система художніх образів, і арсенал засобів художньої виразності – спрямоване на вирішення цього стратегічного завдання автора. Твір мистецтва прагне впливати всім комплексом своїх засобів на духовний світ людини і притому за допомогою того спеціально побудованого віддзеркалення життя, яке в ньому відбите [5, с. 129]. Н. Медведева у своїх працях погоджується з поглядом Геккена на художній твір як на сукупність естетичних знаків, спрямованих до того, щоб порушити в людях емоції, приєднується до думки філософа Христіансена, який встановив, що метою зображення предметного в мистецтві є не чуттєвий образ об'єкту, але безобразне враження від предмету [6, с. 70].

У процесі художньо-творчого сприйняття (на відміну від сприйняття побутових речей) ми обов'язково бачимо автора, індивідуального або ж колективного, сприймаємо його голос, усвідомлюємо його ставлення до зображеного. Ступінь «присутності» автора у творі може бути різним, але він завжди є. Тож говорять про діалог автора і читача (співглядача, глядача тощо). Присутність автора в художньому творі можна пояснити тим, що художній твір – це завжди засіб самовираження художника, трибуна, з якої він проголошує (у формі образів, а інколи і прямо) свої ідеї, погляди на життя, на мистецтво тощо. Твір завжди є відбитком авторського свідомого (ідеї, побудова, система образів) й несвідомого (індивідуального й колективного). Приховані в колективному несвідомому архетипи складають основу творчості, визначають послідовність образів, що спливають у свідомості при пробудженні творчої активності. Архетипи, на думку вчених, складають основу всіх вражень. Так, психологи зазначають, що суб'єктивне переживання тісно пов'язане з архетипами і здійснюється через виражені символічним чином певні універсальні міфологічні мотиви або архетипові образи. Останні є основними компонентами будь-яких релігій, міфологій, легенд і казок всіх часів і народів [8, с. 228].

Таким чином, архетипи знаходяться в основі творчості і в основі вражень від продукту творчості, що становить підґрунтя взаєморозуміння, діалогу творця і реципієнта.

Провідну роль у художньому сприйнятті виконує сам твір: значимість його художнього змісту, коло ідей та відчуттів, які воно викликає. Учені-психологи наголошують на тому, що змістовний відгук, що збагачує духовний світ людини, може викликати тільки справжній витвір мистецтва [5, с. 130].

Сприйняття твору мистецтва передбачає як сприйняття його змісту (що зображено), так і форми (як зображено), що породжує відповідні емоції (емоції форми та емоції змісту). На це звернула увагу В. Моляко, яка висуває ідею подолання матеріалу (змісту) твору художньою формою, визнаючи, що тільки в даній своїй формі художній твір здійснює свій психологічний вплив. Інтелектуальні процеси виявляються тільки частковими і складовими, службовими і допоміжними в тому зчепленні думок і слів, яке і є художня форма. Учений зазначає, що основою естетичної реакції є викликані мистецтвом афекти, що переживаються нами зі всією реальністю і силою, але знаходять собі розряд в тій діяльності фантазії, якої вимагає від нас кожен раз сприйняття мистецтва [7, с. 9].

Завдяки цьому центральному розряду надзвичайно затримується і пригнічується зовнішня моторна сторона афекту, і нам починає здаватися, що ми переживаємо тільки примарні почуття. На цій єдності почуття і фантазії і засновано будь-яке мистецтво. Найближчою його особливістю є те, що воно, викликаючи в нас протилежно спрямовані афекти, затримує завдяки початку антитези моторний вираз емоцій і, зіштовхуючи протилежні імпульси, знищує афекти змісту афектами форми, приводячи до вибуху, до розряду нервової енергії. У цьому перетворенні афектів, в їх самозгорянні, у вибуховій реакції, що призводить до розряду тих емоцій, які тут же були викликані, і полягає катарсис естетичної реакції [8, с. 232].

На думку психолога І. Майбороди, наше сприйняття може проходити кілька етапів («сходинок») – від поверхневого сприйняття до усвідомлення сутності, глибинного змісту твору. Перший етап – початкове осмислення твору митця: що зображено, які предмети, дійові особи, стосунки між героями тощо. Наступний етап – споглядання твору, занурення в «чуттєву стихію предмету» [5, с. 130]. Прагнення сприйняти чуттєве багатство, подане в творінні художника, спеціально його відчуті є істотною особливістю художнього сприйняття. Це прагнення створює основи для переживання чуттєвої краси твору, його фарб, форм, звуків, їх тонких нюансів. Таке занурення забезпечує наступний етап – сприйняття художнього образу в мистецькому творі, осягнення його сутності: для нашого сприйняття виявляється, що перед нами не просто скульптура, що показує людину, а що це образ героя, або мислителя [4, с. 44].

Саме на цій сходинці сприйняття, на думку Н. Ваганової, виникає жива, усвідомлена реакція на твір мистецтва того, хто сприйняв, пізнав художній образ. Висота злету думки в процесі осягнення художнього образу залежить, по-перше, від сприймаючої особи, її ставлення до життя і людей, масштабності художнього мислення, по-друге, від характеру художнього образу, його ідейного навантаження. На цій сходинці сприйняття в характер осмислення і переживання того, що створив і виразив художник, може включитися весь світ моральних почуттів людини. У ході подальшого поглиблення сприйняття твору мистецтва людина починає сприймати й осмислювати не тільки художній образ, втілений у ньому, але й весь твір мистецтва як значне явище. Тут художнє пізнання доходить вже до найвищих щаблів, оскільки в акт сприйняття, в процес осягнення твору включається вся людська особистість з її світоглядом, ідеалами, моральними почуттями, ставленням до життя [1, с. 48].

У процесі сприйняття художнього твору відбувається його інтерпретація. Кожна деталь твору набуває для реципієнта особливого, символічного значення, допомагає усвідомити зміст зображеного, тож розглядається більш уважно, диференційовано, ніж у життєвих ситуаціях. Із точки зору психології, художня деталь виконує функцію стимулу (подразника), що впливає на нашу свідомість, актуалізує попередній життєвий і мистецький

досвід, викликає певний асоціативний ряд, пробуджує почуття, оцінюється, інтерпретується [1, с. 49].

Важливим фактором сприйняття є умови, за яких відбувається спілкування реципієнта із твором, а через нього – з автором. Картина та скульптура краще сприймається в музеї або в картинній галереї в оточенні інших творів мистецтва, де вона краще вписується в інтер'єр, є невід'ємною часткою гармонійного цілого. Художній фільм краще подивитися в кінотеатрі, де все призначене для цього, де ні реклама, ні зайві розмови, ні сімейні події – ніщо не заважає процесу сприйняття.

Сприйняття художнього твору (як і сприйняття речі, події, явища) значною мірою залежить від сприймаючої особи: її особистісних якостей, підготовленості до такого сприйняття, характеру естетичного досвіду, кола інтересів, установки тощо. Наша установка на сприйняття опосередкована всією нашою культурою. У ній міститься очікування емоцій, передбачення певного роду вражень, отримання насолоди від зустрічі з прекрасним. Спеціальні приміщення для сприйняття творів мистецтва (музеї, театри) створюють умови для виникнення такої установки [4, с. 46].

У разі відсутності очікуваних емоцій людина відчуває невдоволення, розчарування. Емоції, які ми отримуємо в процесі естетичного сприйняття, кардинально відрізняються від емоцій, що народжуються за звичайних життєвих обставин. Такі емоції переживаються в особливому контексті свідомості. Н. Ваганова зазначає, що печаль, обурення, смуток, які виникають при сприйнятті витвору мистецтва, забарвлюються інакше, ніж тоді, коли вони виникають в контексті реальних людських відносин [2, с. 48].

Але естетичні почуття можуть з'явитися лише за таких умов, коли людина віддається враженню від споглядання витворів мистецтва, готова «співпереживати» з тим, що там зображено. Естетичні почуття мають специфічні якості. По-перше, вони виникають тільки в контексті художнього сприйняття, мають певні особливості їх переживання. Людина усвідомлює, що тільки «співпереживає», а не є учасником подій. Естетичні емоції не пригнічують людину, як, скажімо, реальний жах, а переживаються з елементом відомої відчуженості. По-друге, не дивлячись на всю різнобарвність естетичних емоцій, на їх різний зміст і силу, в них завжди присутня естетична радість, естетичне задоволення. Усвідомлення людиною обумовленості своїх переживань контекстом сприйняття не виключає можливого впливу цих емоцій на людину.

Говорять про «заражуваність» естетичних переживань, їх очищаючу дію. Під впливом естетичних почуттів людина здатна відчути душевне очищення від дрібних себелюбних прагнень і почуттів – катарсис. І в цій очищаючій дії від різних переживань, що виникли від сприйняття твору мистецтва, полягає особлива радість, радість незвичайного пізнання, що з'являється в процесі художнього сприйняття. Таким чином, у процес переживання з приводу сприйнятого включається вся людина з властивими їй оцінками, ідеалами, моральними переконаннями, уявленням про своє призначення. Все це пожвавлюється (актуалізується) під час процесу художнього сприйняття, народжує живе ставлення до сприйнятого [9, с. 31].

Разом із тим це ставлення теж може в свою чергу змінитися під впливом отриманого враження від споглядання краси мистецтва. Вчені доводять соціальну обумовленість естетичних почуттів. Самі почуття, які викликає художній твір, суть почуття, соціально обумовлені [11, с. 18]. Підтвердження своєї думки психологи знаходять у В. Павленко: один із найбільших знавців Єгипту, Ерман, стверджує, що в єгипетському живописі людське тіло зображується в різних формах залежно від соціальних рангів: натуралістично – у простих смертних, стилізовано – у начальницьких. Науковці пояснюють, що тут форма (стилізація людської фігури) абсолютно явно несе функцію повідомлення соціального почуття, яке в предметі, що зображується, відсутнє і надається йому мистецтвом [10, с. 28].

Конкретний процес сприйняття твору мистецтва в усіх людей має індивідуальний характер, відрізняється як за рівнем емоційної сприйнятливості, так і характером змісту

уявлень, що виникають у процесі сприйняття одного й того ж твору мистецтва. Це залежить від багатьох факторів: емоційного досвіду людини, інтересів, естетичного смаку, властивого людині типу сприйняття, рівня емоційного розвитку людини, фізичного й психологічного стану в момент сприйняття, умов, за яких протікає цей процес, установки на сприйняття, здатності людини до повноцінного сприйняття творів мистецтва.

Відомо, що людина тільки в певному віці здатна сприймати твори мистецтва як такі. У ранньому віці дитина не має уявлення про предмет мистецтва. Розвиток сприйняття предметів мистецтва проходить у процесі зростання дитини ряд етапів. У переддошкільному віці дитина сприймає твір мистецтва не як зображення, а як реальність. Дошкільник молодшої групи усвідомлює, що картина – це зображення, але виявляє до неї дійове ставлення: торкається, гладить тощо [3, с. 35].

Діти цієї вікової категорії отримують яскраві враження від картинок, але для них це всього лиш чуттєві якості речей, а не твір мистецтва. Подальший розвиток культури художнього сприйняття пов'язаний із опануванням мови мистецтва, отриманням специфічних знань, накопиченням досвіду спілкування з мистецькими творами, формуванням художнього смаку, пробудженням інтересу до художнього пізнання.

Отже, художньо-творче сприйняття (сприйняття різних творів мистецтв) – особливий вид естетичного сприйняття, яке має власні характерні риси та якості, пов'язані з умовним характером мистецтва та установкою реципієнта на отримання позитивних емоцій від спілкування з твором мистецтва – естетичного задоволення. Із психологічної точки зору, художній твір – сукупність естетичних знаків, спрямованих до того, щоб пробудити в людях емоції.

Список використаних джерел

1. Ваганова Н. А. Особливості сприймання та інтерпретації сюжетних картин дітьми дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ: «Фенікс», 2014. Вип. 20. С. 47-56.
2. Ваганова Н. А. Психологічне дослідження сприймання старшими дошкільниками художніх інформаційних структур. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ: «Фенікс», 2013. Вип. 17. С. 46-53.
3. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко та ін. Київ : Генеза, 2001. 390 с.
4. Ігнатенко М. Основні етапи роботи над художнім твором. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 3. С. 44-51.
5. Майборода І.О. Особливості сприйняття молодшими школярами творів мистецтва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 25. С. 129-132.
6. Медведева Н. В. Проблема творчого художнього сприймання. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. Т. 12. Вип. 5. Ч.І. С. 68–77.
7. Моляко В. О. Концепція творчого сприймання. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості*: Зб. наук. праць / за ред. В. О. Моляко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Т.12. Вип. 5. Ч.І. С. 7-14.
8. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Наукові записки ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ : Нора-прінт, 2002. Вип. 22. С. 228-239.
9. Організація творчого сприймання на різних вікових рівнях : методичні рекомендації / В. О. Моляко, І. М. Біла, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ: Педагогічна думка, 2015. 57 с.
10. Павленко В. М. Етнопсихологія: Навч. посібник. Київ : Сфера, 1999. 408 с.
11. Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності : монографія / В. О. Моляко, І. М. Біла, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ : Педагогічна думка, 2015. 145 с.

*Nataliia Bohdanova,
Professor, Doctor of Philosophical Sciences,
Professor of Educational Technologies
and Labor Protection of the Department
Educational and scientific professional pedagogical institute
of Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy,
Kharkiv, Ukraine*

THE POSTGRADUATE EDUCATION AS A STAGE OF SELF-IMPROVEMENT AND TRAINING OF CREATIVE PERSONALITY DURING THE WHOLE LIFE

One of the most influential factors in the formation of a person's creativity is education, which connects a person to the cultural environment of society and humanity, and also enables him to realize his inner aspirations and creative energy. This effectiveness of education, in particular, is due to its systemic nature, the sequence of influence on the individual, the continuity of the action of the degrees of education that replace each other - preschool, primary, general education, higher, post-graduate. «It is impossible to form a person's spirituality only within the walls of even the most prestigious university. In this regard, the problem of continuity, stages in the formation of spirituality deserves attention» [4, p. 64]. Therefore, it is necessary to constantly be guided by the conceptual basis of the development of the educational space, according to which it is personal creativity and its strategic goal-setting nature that is the factor of unification of different ages and different stages that a person goes through while acquiring a modern education. Education, thanks to the latest innovative humanistic and person-oriented pedagogical methods, technologies and worldview principles on the space of life creativity of the individual, turns into an essential and necessary element of human life.

The theoretical basis of the study was the scientific ideas of scientists about the systematic analysis of the pedagogical process, the issue of continuous education (V. Andrushchenko, I. Beh, I. Zyazyun, V. Kremen, V. Lutai, S. Maksimenko, etc.). Despite the rather voluminous layer of literature on this issue, the problem of postgraduate education as a way of realizing the individual's creativity throughout life requires philosophical consideration.

Therefore, the purpose of the work is to study postgraduate education as a stage of self-improvement and training of a creative personality throughout life.

The process of education does not stop with the completion of a higher education institution and the acquisition of a profession, especially in the modern world, which is changing at an extremely fast pace, constantly saturated with new information. A creative personality formed in a holistic education system from kindergarten to university strives for further self-development, including educational development. The post-graduate education system can help her in this, the issue of quality assurance of which has recently become quite relevant. «Recently, in particular, in the conditions of the formation of the knowledge-based society, when innovative social development puts forward specific requirements for a specialist, his training, professional activity, many scientists pay considerable attention to the problems of training specialists at the stage of postgraduate education» [5, p. 107].

An important function performed by post-graduate education institutions is the correction of value and professional orientations of the life-creating culture of the individual. In today's diverse world, no one can be immune from the desire to express themselves in a different professional field, to which a person was inclined in a creative endeavor at one or another stage of life. In addition, a creative person definitely always strives for further self-improvement, which today is the main principle of success and competitiveness. Therefore, institutions of postgraduate education acquire the features of a mechanism of self-realization and creative adaptation to a complex social and informational environment, as well as an effective mechanism of providing a new spiritual-cognitive and strong-willed impulse to the life-creating pursuit of an individual.

Sometimes the problems of social and individual life may require the expansion of the field of self-realization of the individual. Practice shows that such an expansion of the social space of self-realization of the individual can «cause superficiality in the actions and consciousness of a person. This leads to the development of dilettantism, when a person knows everything, knows how to do everything, understands everything, but does not develop natural potential to the proper level. Self-development occurs in one plane. The pursuit of quantitative completeness, on the one hand, can lead to a loss of quality, since the multifacetedness, comprehensiveness of the individual does not yet ensure the direction of self-realization and its usefulness. On the other hand, we are talking about increasing self-realization, which makes us think about increasing individuality, directing it towards identity» [3, p. 157]. The resolution of this contradiction is possible within the framework of the postgraduate education system. It directs the personality to a higher level of development, which involves increasing the level of self-realization of the personality and its holistic development. Each stage of personality development reflects the internal unity and completeness of the process of self-organization in life. It provides a certain summary of the level of a holistic personality in general and directs it to further goals.

Important for our research is the personal-forming point that motivational incentives and the desire to continue education in a post-graduate education institution testify to the fact that a person really was in a complete educational space, because only under such conditions could be develop a fundamental motivational orientation towards learning and self-improvement. «It is known that ensuring the continuity of education is possible if there is motivation, conditions for learning (educational and methodological, technical, material and financial support) and the ability to learn. We note that the formation of this skill during school and student years is basic for ensuring further self-education. We consider the ability to learn independently as a certain bridge that connects individual components of the continuous education system, starting from primary school and ending with adult education, i.e. lifelong learning» [7, p. 273].

The system of continuous education, lifelong learning, from our point of view, is the best integral factor of the socio-cultural environment in which a life-creating, self-sufficient, active personality is formed, because it is education that can awaken in a person a desire not for utilitarian, pragmatic, but for universal values of truth, goodness, justice and beauty. The professional and information sphere actively depletes the spiritual and energy reserves of an individual, and they can be replenished precisely during educational activities for one's own professional and cultural self-improvement. As a factor in a person's personal and professional self-improvement, postgraduate education performs the function of a certain life-creating direction, correction of human activity, which, of course, places a great deal of responsibility on it. Postgraduate education should be based on the latest, innovative, pedagogical and professional methods and tools, have the latest scientific and technical support, perform a scientific and prognostic and professional stimulating function. Postgraduate education should have a «stimulating and prognostic orientation» [1, p. 122]. In this form, it will really fulfill the function of spiritual and cognitive enrichment of a person's inner world and life-creating, personal correction of his professional, worldview, socio-cultural preferences and aspirations.

Having determined the need for a humanistic, person-oriented, stimulating-corrective and prognostic-life-creating nature of the activity of the postgraduate education system, let's focus on what factors and patterns can achieve the desired result. They are as follows:

- the dependence of postgraduate education as a special educational institution on a set of objective and subjective factors of the social environment;
- the unity and interrelationship of the development and enrichment in the process of postgraduate education of general cultural (general education), professional qualification and functional components of the total culture of a professional;
- the relationship between postgraduate education of a professional and active self-education, self-development, self-upbringing;

- the dependence of the effectiveness of postgraduate education on appropriately organized activities and intelligently constructed communication in its process;
- the dependence of the content of postgraduate education on social and individual educational needs, taking into account the acceleration of the rate of obsolescence and updating of knowledge, real opportunities and features of the education of qualified specialists [look: 6, p. 205-206].

Thus, the system of post-graduate education for the minds of sufficient development and organizational and technical security is designed to implement the task of satisfying corrective needs and developing a culture of living creativity and specialness, no matter what the stink lies: either in professional self-refinement and increased competitiveness, or in a change in the type of life, or in a transparently valuable reprogrammed orientational-motivational sphere of particularity, or otherwise. At any time, post-graduate education provides another opportunity for special self-expression and self-creativity, which can bring positive life-creative results. «The result of post-graduate study is the development of professionalism, a changed support for innovation, the updating of professional and psychological potential, the formation of professional reflection, the professional development of leaders tsiv. An important function of post-graduate education is the professional self-preservation of the fakhivtsa, because professionalism ensures social protection, promotes competitiveness, develops a sense of self-efficacy, encourages culture of goodness. Therefore, a comprehensive orientation of the postgraduate education system towards professional development, self-development and self-actualization of the potential of the special needs of a daily professional is necessary» [2, p. 94].

Summing up, it is necessary to note that today's civilized minds have a peculiarity of intensive dynamics of social and technological changes, which is a prerequisite for universal self-development, and cannot stand on the song Rivne of enlightenment, in connection with which the modern enlightenment paradigms all promote a system of mastery over the course of all life. In our current minds, the implementation of valuable and professional correction of the culture of living creativity and specialness at any stage of development of adult life is carried out by the system of postgraduate education that comes into play. the sphere of self-improvement and stimulation-prognostic self-actualization of people.

References

1. Андрущенко В., Дівінська Н., Корольов Б. та ін. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колективна монографія / за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового. Київ : Педагогічна думка, 2008. 256 с.
2. Васильєва О. А. Психологічні особливості післядипломної освіти. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: [Зб. наук. праць]*. Запоріжжя. Випуск 39, 2006. С. 87-94.
3. Жидецький Ю. Самореалізація особистості в системі ступеневої професійної освіти. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. Львів. Вип. 15, ч. 1, 2001. С. 154-159.
4. Ігнатов Л. М. Гуманістичні пріоритети освіти та виховання при формуванні духовності. *Гуманістична місія освіти: Збірник доповідей науково-практичної конференції*, м. Вінниця, 6-7 червня 2000 р. УНІВЕРСУМ-Вінниця. Вінниця, Україна, 2000. С. 63-65.
5. Куценко В. І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах. Київ: РВПС України НАН України, 2009. 224 с.

6. Пуцов В. І., Котенко О. В. Післядипломна освіта – складова неперервної професійної освіти. *Педагогічні науки: [Зб. наук. праць]. Частина друга: Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи.* Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. С. 204-208.
7. Солдатенко М. Самоосвіта і саморозвиток в умовах неперервної освіти. *Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності: [зб. наук. праць] / за заг. ред. І. А. Зязюна.* Київ; Харків : НТУ «ХПІ», 2009. С. 272-278.

Інна Бондар
методист,
Відокремлений структурний підрозділ
«Старобільський фаховий коледж
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля», м. Дніпро

Руслан Бондар
завідувач навчальної лабораторії,
Відокремлений структурний підрозділ
«Старобільський фаховий коледж
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля», м. Дніпро

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Фахова передвища освіта (ФПО) української системи освіти відіграє важливу роль у розвитку економіки, науки та суспільства загалом. Вона забезпечує професійну підготовку спеціалістів у різних галузях, забезпечуючи їхню конкурентоспроможність на ринку праці та сприяючи інноваціям та розвитку країни в цілому. Роль середньої ланки спеціаліста в сучасному суспільстві є надзвичайно важливою і має свої особливості та переваги. Середня ланка, чи то середній спеціаліст, грає ключову роль у багатьох сферах діяльності, включаючи галузі промисловості, послуг, освіти та багато інших. Проте, існують ряд тенденцій та проблем, які впливають на розвиток ФПО в Україні.

У сучасному контексті фахова передвища освіта в Україні має кілька ключових тенденцій розвитку:

акцент на практичність та професійну підготовку: сучасні програми навчання все більше акцентують увагу на практичних навичках та професійній підготовці студентів, щоб вони були готові до викликів реального ринку праці;

зростання популярності навчання протягом життя: у зв'язку зі зміною економічних та технологічних реалій все більше людей виявляють інтерес до навчання протягом всього життя. Фахова передвища освіта надає можливості для постійного самовдосконалення та розвитку професійних навичок;

зростання міжнародного співробітництва: українські заклади фахової передвищої освіти починають співпрацювати з іноземними закладами освіти, що сприяє обміну досвідом та підвищенню якості освіти;

гнучкість та індивідуалізація освітніх програм: сучасні програми навчання все більше стають гнучкими та індивідуалізованими, що дозволяє студентам вибирати ті предмети, які найбільше відповідають їхнім потребам та інтересам;

зростання популярності онлайн - навчання: з кожним роком все більше і більше закладів освіти, освітніх платформ пропонують онлайн - курси та дистанційні програми. Це дозволяє студентам отримувати якісну освіту навіть без фізичної присутності;

розвиток інтерактивних технологій: сучасні технології, такі як віртуальна реальність, штучний інтелект та ін., знаходять все більше застосувань у освіті. Це дозволяє студентам отримувати більш ефективні та цікаві заняття.

Ці тенденції вказують на те, що фахова передвища освіта в Україні продовжує розвиватися та адаптуватися до вимог сучасного світу, забезпечуючи студентам якісні та актуальні знання для успішної кар'єри.

Фаховий молодший бакалавр є важливим елементом освітньої системи України і має значний потенціал для подальшого розвитку країни. Ця освітня програма спрямована на надання студентам практичних навичок і знань, необхідних для вступу до ринку праці у

відповідній галузі. Ось кілька ключових значень фахового молодшого бакалавра для України:

підвищення доступності освіти: освіта фахового молодшого бакалавра може бути доступним шляхом отримання вищої освіти для тих, хто не має можливості або бажання вкладати багато часу та ресурсів у програму бакалаврату. Це сприяє збільшенню доступності освіти для різних шарів населення та розвитку гнучкої системи освіти;

адаптованість до потреб ринку праці: програми фахового молодшого бакалавра часто розробляються з урахуванням конкретних потреб ринку праці в певній галузі. Це дозволяє студентам отримувати актуальні навички та знання, які швидко можна використовувати на практиці, забезпечуючи високу конкурентоспроможність на ринку праці;

розвиток фахових кадрів: заклади фахової передвищої освіти готують студентів до конкретних професійних областей, що сприяє розвитку кадрового потенціалу України в різних галузях економіки. Це важливо для забезпечення стійкого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні;

можливість переходу до вищої освіти: фаховий молодший бакалавр може слугувати базою для подальшого отримання бакалаврської освіти, вищої освіти. Це дозволяє студентам зростати в професійному плані та розвивати свої кар'єрні можливості;

стимулювання економічного розвитку: швидка підготовка фахових кадрів у певних галузях може сприяти розвитку нових індустрій та секторів економіки. Фаховий молодший бакалавр може допомогти залучити інвестиції та створити робочі місця в перспективних сферах діяльності.

У цілому, фаховий молодший бакалавр відіграє важливу роль у розвитку освітньої системи України, підвищенні якості фахової підготовки та розвитку кадрового потенціалу країни. Його значення полягає в підвищенні конкурентоспроможності української економіки та підтримці стійкого соціального розвитку країни.

Фахова передвища освіта (ФПО) має безліч переваг, які становлять важливий внесок у розвиток індивіда, суспільства та економіки в цілому. Ключовими перевагами фахової передвищої освіти є:

підвищення професійної кваліфікації - однією з найважливіших переваг ФПО є можливість підвищити свою професійну кваліфікацію та здобути нові навички в конкретній галузі. Це дозволяє спеціалістам вдосконалювати свої вміння та знання, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці;

адаптованість до потреб ринку праці - програми ФПО зазвичай розробляються з урахуванням потреб конкретної галузі або професійного сектора. Це дозволяє студентам отримувати актуальні знання та навички, які відповідають потребам ринку праці;

гнучкість та доступність - фахова передвища освіта часто є гнучким і доступним варіантом для тих, хто вже працює або має інші зобов'язання. Багато програм пропонують дистанційне навчання або вечірні курси, що дозволяє студентам поєднувати навчання з роботою та особистим життям;

можливість спеціалізації - ФПО часто дозволяє студентам спеціалізуватися в конкретних галузях або підгалузях, що відповідають їхнім інтересам та кар'єрним цілям. Це дозволяє їм розвивати глибокі знання та експертність в обраній сфері;

підвищення самооцінки та професійної впевненості - отримання фахової підготовки дозволяє студентам відчувати себе більш впевнено в своїх професійних здібностях. Вони знають, що вони кваліфіковані і готові до виконання своїх обов'язків.

Усі ці переваги роблять фахову передвищу освіту важливим інструментом для професійного та особистісного розвитку. Вона дозволяє студентам навчитися новим навичкам, розширити свої можливості та покращити свої кар'єрні перспективи.

Але поряд з перевагами є і проблеми:

- недостатня фінансова підтримка: ФПО стикається з недостатніми фінансовими ресурсами, що ускладнює модернізацію та розвиток освітніх програм та інфраструктури. Бюджетні обмеження часто призводять до обмежень у розвитку інфраструктури, зменшення кількості навчальних ресурсів та погіршення якості навчання;
- відставання від потреб ринку праці: часто програми ФПО не відповідають потребам ринку праці через відсутність співпраці між університетами та підприємствами. Необхідно активізувати взаємодію між освітніми закладами та бізнесом для адаптації навчальних програм до реальних потреб ринку праці;
- відсутність сучасного обладнання та технологій: багато установ фахової передвищої освіти не мають доступу до сучасного обладнання та технологій, що ускладнює підготовку студентів до викликів сучасного ринку праці;
- низька оплата праці викладачів: недостатня оплата праці викладачів часто веде до низької мотивації та зменшення якості навчання.
- низька конкурентоспроможність дипломів: українські дипломи часто не визнаються за кордоном, що обмежує міжнародні можливості для випускників.
- формальний підхід педагогічних працівників фахових коледжів до внутрішнього забезпечення якості ФПО, подекуди низька об'єктивність оцінювання компетентнісних досягнень студентів;
- відсутність дієвих критеріїв функціонування закладів ФПО, національної системи рейтингового оцінювання діяльності фахових коледжів;
- падіння престижу педагогічної діяльності, недостатня мотивація педагогічних працівників здійснювати освітній процес на високому науково-методичному рівні.

Ці проблеми потребують уваги та системних заходів для їх вирішення, щоб забезпечити якісну та конкурентоспроможну фахову передвищу освіту в Україні. Одним із вирішенням цих проблем може бути розробка "Стратегії розвитку фахової передвищої освіти" як сучасної дорожньої карти вдосконалення повоєнної системи підготовки спеціалістів середньої ланки з урахуванням соціально-економічних, культурних, освітніх, демографічних, регіональних та інших особливостей і прогнозованих потреб ринку праці.

Якість фахової передвищої освіти включає в себе різноманітні аспекти. Вона передбачає ефективну освітню систему, яка стимулює студентів до систематичного навчання, а також наявність якісних навчальних планів, програм та підручників. Ключовим фактором є якісно підготовлений викладач, який віддається педагогічній діяльності, включаючи розробку якісних навчально-методичних матеріалів, постійну самоосвіту та систематичне підвищення кваліфікації. Не менш важливими є ефективні інноваційні технології навчання, адаптовані до вікових та індивідуальних особливостей студентів.

Для забезпечення ефективного функціонування ФПО необхідно постійно аналізувати та вирішувати проблеми, які виникають на шляху її розвитку. Необхідно зосередитися на збільшенні фінансової підтримки для ФПО, розвитку партнерства між освітніми закладами та підприємствами, а також на постійному вдосконаленні якості освітніх програм та підготовки викладацького складу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту»/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
3. Радкевич В.О., Лузан П.Г., Пашенко Т.М. Фахова передвища освіта: аналітичний огляд ефективності. Вісник НАПН України, 2022, 4(2)

Ліана Войтович,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр» за
освітньо-професійною програмою
«Музичне мистецтво»,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар
Наталія Мар'євич,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
мистецьких дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар

ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ ЗЗСО У ПРОЦЕСІ РОБОТИ ВОКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРНОГО ГУРТКА

У жорстоких реаліях сьогодення, важкої боротьби з ворогом за незалежність Української держави, війни з російськими окупантами, стрімкого зростання різної інформації, присутності низькопробної музики, що лунає з усіх медіапросторів, необхідно формувати в учнів національну ідентичність на зразках народного фольклору як на уроках, так і в позаурочний час, залучати дітей до роботи в гуртках художньо-естетичного напрямку за власними інтересами.

Український народний фольклор надзвичайно важлива складова частина культури нашого народу. Це система духовного життя, в якій відбиваються моральні, етнічні погляди і цінності людей. Українському фольклору властиві життєвість змісту, велика емоційна сила, яскрава образна виразність.

Визначним явищем в історії української музичної педагогіки є творча спадщина відомих діячів музичної культури й освіти України, які жили й творили у першій половині ХХ століття, а саме: М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка, В. Верховинця, Б. Яворського та ін., котрі зробили вагомий внесок у розвиток теорії музичного виховання, сприяли вихованню юного покоління на національній музичній культурі українського народу, залишивши безцінну власну творчість.

Важливість народної творчості в музичному вихованні школярів підтверджена численними працями видатних українських педагогів, які будували власні підходи до музичної освіти школярів на традиціях української музичної етно-педагогіки. Відомі музикознавці активно вдавалися до засобів народної педагогіки, у своїх працях висвітлювали питання ідейного змісту жанрів української народної пісні Л. Вовк, А. Іваніцький, К. Квітка, Б. Мітюков, С. Сірополко, А. Сторожук.

Проаналізувавши різні літературні джерела стає зрозумілим той факт, що проблема формування естетичних смаків, музичної культури, духовності та патріотизму школярів привертає до себе неабияку увагу науковців і педагогів-практиків ХХІ століття.

Календарно-обрядовий фольклор, що зберігся та побутує нині на Східному Поділлі, складає первинне ядро поширеної тут пісенної традиції і чітко вказує на багатівкове коріння та своєрідне світобачення східноподолян. Він має багато спільного з іншими регіонами, проте одночасно різниться своїми інтонаціями, іншим виконавським «прочитанням» як мелодики, так і поетичного слова, наповнений місцевими діалектизмами, репрезентує ряд особливих локальних традиційних обрядів, які є специфічною окрасою саме даної місцевості [3].

Проаналізуємо жанри українських народних пісень висвітлених в праці А.Сторожук «Українська народна музична творчість: вивчаємо, запам'ятовуємо, зберігаємо». Бурлацькі пісні – кількісно невелика тематична група станових (суспільно-побутових) пісень, мотиви яких відображають умови життя і праці бурлаків: безвихідь становища, зневіра, забуття в корчмі. Весільні пісні – вид традиційної української родинно-обрядової народної

пісенності, який є органічним складником весільних обрядових дій. Гайдамацькі пісні – історичні пісні часів визвольної боротьби проти польських і московських окупантів в Центральній та Лівобережній Україні [4, с. 147-148].

Голосіння – фольклорні твори, які супроводжують похоронний обряд. Голосіння вважаються імпровізаційними співами, виконувані переважно жінками під час похоронних і поминальних обрядів [4, с. 148-149]. Жартівливі пісні – пісні, у яких в гумористично-розважальній формі відображаються різноманітні життєві явища та стосунки між людьми [4, с. 152]. Наймитські та заробітчанські пісні – тематичний цикл суспільно-побутової народної лірики, що відображає настрої, умови побуту і соціальний стан наймитів і сезонних робітників у селянських господарствах, економія, особливо після скасування панщини, коли багато селянських родин залишилися без землі або втратили її внаслідок різних обставин [4, с. 158].

Історичні пісні – ліро-епічні фольклорні твори про конкретні історичні події, процеси та про історичних осіб. Вони перебувають у тісному зв'язку з козацькою тематикою. Це пісні, в яких згадуються дійсні події та імена історичних осіб, у них збережено не так деталі, як загальний колорит, дух епохи [4, с. 154]. Козацькі пісні – ліричні твори з козацької доби в історії України, у яких оспівано героїчну боротьбу проти іноземних поневолювачів, життя і побут козацьких родин. В них оспівується від'їзд козака з дому, козацькі будні, загибель козака на полі бою тощо [4, с. 155].

Колискові пісні – жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці, плетеній із лози і підвішаній на вервечках до стелі, або дощатому ліжечку на кругах чи коліщатах. Колядки – жанр величальних календарних обрядових пісень, які в дохристиянську добу були приурочені початку нового господарського року, а з утвердженням християнства – Різду Христовому [4, с. 156]. Купальські пісні – вид календарної обрядової лірики, яка з часів язичництва супроводжувала обряд величання бога плодючості, згоди і любові – Купайла, або Купала.

Повстанські пісні – сукупність пісенних творів про національно-визвольну боротьбу українського народу у ХХ ст., могутній історичний пласт фольклорних новотворів широкого часового, тематичного, географічного і жанрового діапазону; формувався впродовж 1920-2000-х років на теренах України в різних окупаційних зонах. Робітничі пісні – збірна назва станових пісень, зміст яких відображає життя і побут найманих робітників на заводах і фабриках, вугільних шахтах і рудниках, різних будовах, промислах [4, с. 162].

Стрілецькі пісні – цикл різножанрових українських пісень як літературного, так і народного походження, об'єднаних за ідейно-тематичною ознакою; відобразили героїчні етапи національно-визвольної боротьби українського народу під час Першої світової (1914-1918) та українсько-польської (1918-1919), українсько-московської-більшовицької (1919-1920) воєн («Ой у лузі червона калина...») [1]. Військові пісні – цикл пісень воєнного часу, що формувався впродовж періоду військових дій, в якому відображається національний дух та єдність, оспівуються болючі наслідки втрат та згадуються величні бої ЗСУ.

Ознайомившись з жанрами музичного фольклору Східного Поділля, ми дізналися, що цей етнічний скарб українського народу має багато спільного з іншими регіонами, проте одночасно відрізняється своїми інтонаціями, іншим виконавським «прочитанням» як мелодики, так і поетичного слова, наповнений місцевими діалектизмами, репрезентує ряд особливих локальних традиційних обрядів, які є специфічною окрасою саме нашої місцевості.

З поміж визначальних особливостей нової навчальної програми на особливу увагу заслуговує музичний репертуар, що зазнав значного поглиблення та розширення. Різноманітність українських народних пісень, що визначено в програмі, це: історичні, родинно-побутові, календарно-обрядові, ліричні, жартівливі та інші. Враховуючи розмаїття тематики, різницю у функціях, поетиці та ритмомелодиці української пісенності, увесь її масив можна поділити на такі основні жанри, як: епічні пісні, що представлені думами,

історичними піснями; календарно-обрядова та родинно-обрядова пісенність, куди відносять колядки та щедрівки, веснянки, купальські та жниварські пісні; весільні пісні та голосіння. Соціально-побутові пісні, зокрема козацькі, чумацькі, кріпацькі, рекрутські та солдатські, наймитські, заробітчанські.

Проаналізувавши репертуар з музичного мистецтва для учнів 1-4 класів, можемо зробити висновок, що в першому класі вивчаються такі українські народні пісні: «Два півники», «Ой донори мишко», «Галя по садочку ходила», «Ходить гарбуз по городу», «Ой єсть в лісі калина», «Іде, іде дід», «Коляд, коляд, колядниця», «Щедрівочка щедрувала», «Я маленький пастушок». У другому класі вивчаються такі українські народні пісні: «Гей ви, дітки чорнобриві», «Дударики», «Журавель», «Я коза ярая», «Бім-бом», «Ой хто, хто, Миколая любить», «Ой сивая тая зозуленька», «Розлилися води» запис В. Верховинця. У третьому класі вивчаються такі українські народні пісні: «Дівка Явдошка», «Павочка ходить», «Зайчик та лисичка», «Щедрик, щедрик, щедрівочка», «Грицю, Грицю, до роботи», «Соловеечку, сватку, сватку», «Ой на горі жито». У четвертому класі вивчаються «А вже сонце котиться» (жнивна), «Ой ходить сон», «Котику сіренький» обробки М. Виріковського, «Сіяв мужик просо», «Летіла зозуля», «Ой на горі, та жінці жнуть», «Слава нашим господарям» (щедрівка), «Коза», «Вийди, вийди, Іванку», «Ой прийшла весна» (веснянка) [5;6].

Суттєвого виховного значення в змісті музичної освіти школярів набуває ознайомлення з кобзарським мистецтвом, його історією, жанровими особливостями, зразками творів, постатями видатних кобзарів. У програмі передбачено ознайомлення з кобзарським мистецтвом (зокрема, теми «Пісні козацької слави»), також музичним репертуаром, що репрезентує як оригінальні кобзарські твори (думи), так і сучасні пісні відповідної тематики («Кобзарська слава» та ін.) [2, с.125].

Отже, розучування українських народних пісень створює в уяві учнів величну постать нашої України. Цей процес передбачає активний крок любові до родини, рідного краю, свого народу, його звичаїв і традицій, повагу до національних традицій, праці, усвідомлення зв'язку власної долі з долею Батьківщини. На прикладах пісень Подільського краю ми маємо виховувати в наших учнів національну ідентичність, використовуючи репертуар в роботі з учасниками вокального фольклорного гуртка.

Список використаних джерел

1. Василик С. Стрілецькі пісні та слова поетів «Молодої музи». *Народна творчість та етнографія*. 2002. № 3. 95 с.
2. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів : теорія та практика : монографія. Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. 516 с.
3. Сторожук А. Музичний фольклор Східного Поділля: історичний аспект творення, регіональні особливості природи народного співу (навчально-методичний посібник). Вінниця, 2007. 607 с.
4. Сторожук А. Українська народна музична творчість: вивчаємо, запам'ятовуємо, зберігаємо: Навч-методичний посібник. Бар, 2012. 182 с.
5. Яскулко М. К. Вчимося співати : Збірник пісень для 1–2 класів. Харків : Видавництво «Ранок», 2011. 96 с.
6. Яскулко М. К. Вчимося співати : Збірник пісень для 3–4 класів. Харків : Видавництво «Ранок», 2011. 96 с.

Катерина Волохата,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри природничих дисциплін,
викладач вищої категорії
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар,
Ганна Задорожна,
кандидат педагогічних наук,
викладач вищої категорії, викладач-методист,
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар

ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Реалії сьогодення свідчать про те, що ми живемо у просторі колосальних трансформацій, які торкаються всього спектру буття людини. На фоні політичних, соціально-економічних та культурних перетворень у суспільстві відбувається реформування всієї освітньої системи. Найкардинальніші зміни відчують на собі галузі дошкільної та початкової освіти, які реагують на ці виклики динамікою свого розвитку: варіативністю змісту і форм організації освітнього простору, неперервністю процесів навчання й виховання, зміцненням особистісної орієнтації змісту і технологій навчання, поглибленням індивідуалізації та диференціації освітніх маршрутів кожного учасника освітнього процесу.

У сфері сучасної освіти актуалізується думка про необхідність врахування в освітніх системах неповторності кожного індивіда. В основі нового змісту освіти і методик навчання повинна стояти дитина з її власними, індивідуальними можливостями, бажаннями, потребами та інтересами. Саме в дошкільній освіті на сучасному етапі розвитку найбільшої гостроти набула потреба пошуку нових форм виховання і навчання, які сприяють формуванню пізнавальної активності дітей, їхньому всебічному розвитку [1].

Метою навчання і виховання у закладі дошкільної освіти є не стільки формування у дитини знань, умінь і навичок предметного характеру, скільки розвиток вищих психічних функцій, її здібностей і розкриття внутрішнього потенціалу дитини. Тобто сучасний етап розвитку освіти в нашій країні, радикальні зміни в соціокультурному житті суспільства в цілому вимагають певного переосмислення ідей, концепцій, адаптації педагогічних технологій до нових умов, у яких працюють сучасні заклади дошкільної освіти.

Багато науковців освітнє середовище розуміють як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій і як цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості дитини [2].

Подібно до тлумачення особистісно-орієнтованого підходу визначається в сучасних наукових дослідженнях і сутність індивідуалізації процесу виховання та навчання. Він трактується як освітній принцип, що передбачає таку організацію освітнього процесу, при якій ураховуються індивідуальні та вікові відмінності вихованців, рівень їх здібностей. Реалізація цього принципу зумовлює активний пошук ефективних форм організації освітньої роботи з певними категоріями дітей, перевірку результативності обраних методів, прийомів і засобів взаємодії з ними упродовж групової та індивідуальної взаємодії.

Важливим шляхом реалізації ідей особистісного становлення є побудова освітнього процесу на діагностичній основі та різних рівнях складності навчального змісту, який пропонується дітям або обирається ними на основі самооцінювання. Для цього необхідно творчо розробляти численні різноманітні програми, варіантні технології виховання і навчання, розмаїтий наочний матеріал, що дає змогу диференціювати освітні завдання, урізноманітнювати їх форми та методи роботи.

У науково-педагогічній літературі неодноразово опрацьовувалися різні аспекти становлення та розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу (Н. Андрусич, О. Кононко, В. Лекторський, Л. Парамонова, Н. Подд'яков та ін.). Дослідники характеризували особливості дітей у закладі дошкільної освіти, нові підходи до вивчення особливостей їхнього мислення, умови підвищення ефективності освітнього процесу у закладі дошкільної освіти.

Так, видатним педагогом В. Сухомлинським була створена новаторська методика підтримки індивідуальної своєрідності дитини, основою якої стала опора на емоційні переживання дитини як необхідну умову розвитку її творчих здібностей. В. Сухомлинський вважав, що становлення повноцінної особистості неможливе без надання дитині можливості вільно розвиватись. Найважливішим методом вивчення своєрідності кожної дитини вчений вважав спостереження, а спостережливість визначав як провідну професійну властивість педагога. Він довів, що вивчення індивідуальних особливостей дитини необхідно розпочинати із вивчення її сімейного оточення [4].

Оригінальні форми роботи для становлення особистості кожної дитини В. Сухомлинський створив у галузі естетичного виховання. Найважливішими засобами цього вчений вважав природу, художнє слово, музику і малювання. Вченим рекомендується з урахуванням індивідуальних відмінностей підбирати допоміжний навчальний матеріал, обирати та поєднувати відповідні форми і методи роботи. Загалом, концепція В. Сухомлинського передбачає можливість до варіювання (ускладнення, збагачення) навчально-виховного змісту та використання найбільш дієвих для його засвоєння дітьми методів і прийомів педагогічної роботи [4].

У багатьох працях сучасних науковців приділяється увага розробці змісту, форм і методів здійснення особистісно-орієнтованого підходу до становлення особистості в процесі різних видів діяльності (Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Н. Лисенко, Т. Поніманська та ін.). Дослідники переконливо обґрунтували значення та можливість оптимізації навчально-виховної роботи в освітніх закладах (зокрема, дошкільних) шляхом здійснення особистісно-орієнтованого підходу до становлення кожної особистості.

Сутність такого підходу полягає в організації педагогічного впливу в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти з метою забезпечення кожній дитині умов для повноцінного особистісного становлення. Суть такого підходу розглядається, як:

1) засіб забезпечення індивідуальної своєрідності у розвитку дитини, максимального розвитку її потенційних здібностей;

2) визначальний чинник ефективності будь-яких педагогічних дій [2].

Поняття «освітнє середовище» доволі широко використовують у наукових публікаціях, які присвячені проблемам розвитку освіти. Але воно майже ніколи не стає об'єктом спеціального дослідження.

Важливою тенденцією сучасної психолого-педагогічної науки є спрямованість не на боротьбу з нешаблонними, винятковими індивідуальними проявами поведінки дитини, а на їх глибоке вивчення та побудову навчально-виховної роботи за індивідуальними варіантами розвитку. Принцип такого підходу, що визнається найважливішим у діяльності сучасних педагогів, реалізується через активний пошук ними специфічних для кожної дитини способів оптимального розвитку її інтересів, здібностей, особистісних рис та властивостей, забезпечення можливостей для її максимальної самоорганізації і постійного самовиховання у навчальній діяльності та поза нею.

Ми переконані, педагогічними умовами організації розвитку особистості дитини є такі, як наявність високодуховної атмосфери, забезпечення індивідуального підходу до підготовки та врахування можливостей дитини, її бажань, потреб у рівноправному спілкуванні, збагачення її внутрішнього світу, культура налагодженні взаємин, використання системи методичних способів у освітній роботі, приклад педагога для наслідування тощо.

Таким чином, врахування вікових та індивідуальних особливостей старших дошкільників в освітньому просторі стає основним завданням сучасного закладу дошкільної освіти та питанням пошуку форм організації освітнього процесу які б найбільшою мірою сприяли розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Індивідуалізація виховання в дитячому садку : метод. реком. / С. Є. Кулачківська, Г. В. Гуменюк, О. О. Вовчик-Блакитна, С. О. Ладивір, І. І. Карабаєва, Т. О. Піроженко, О. В. Писарева, К. В. Карасьова, Л. І. Соловійова. Київ : Міленіум, 2005. 126 с.
2. Кузьменко В. У. Індивідуалізація виховання і навчання. *Дошкільне виховання*. 2000. № 10. С. 5.
3. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти : методичні рекомендації / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. С. 174.

*Олександр Гадинко,
Спеціаліст, вчитель історії,
Красноільський лицей №3
м.Сторожинець*

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ТА НАПРЯМ ІННОВАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Сьогодні метою професійної педагогічної діяльності залишається виховання особистості, її гармонійний розвиток та професійний розвиток, взаємозв'язок з суспільством. Будь-якою метою педагогічної діяльності є залучення людини до роботи в соціумі, пізнавати всі тонкощі духовної та матеріальної культури, спілкування. При цьому сучасний педагог має бути добре обізнаний не лише за фахом, а й володіти багатьма галузями суміжних/споріднених дисциплін, певними рівнями професійного розвитку. Їх на сьогодні, як відомо, вже нараховується близько десяти (9). Це дозволяє педагогу продемонструвати вільне володіння системою навчальних та виховних умінь і навичок. Саме так можна успішно здійснювати навчально-виховну діяльність [2], [3].

Мета повідомлення – відображення процесу цілеспрямованого формування у педагога спеціальних знань, навичок та вмінь, необхідних для продуктивності, якісне виконання функціональних обов'язків, освоєння первинних професій, удосконалення професійної діяльності.

У процесі формування сучасної освіти проблемними завданнями завжди були й надалі залишаються формування педагогічної компетенції вчителя, його професійний розвиток та кар'єра, фінансова та професійна мотивація, трудова дисципліна, трудомісткість професії, її вартість та ціна на ринку праці, гідна оплата праці, зацікавленість всіх сторін педагогічного процесу, важливість для суспільства та держави.

Мабуть, найважливішим у розвитку освіти є відповідне фінансування її всіх галузей, гідне ставлення до неї, виховання справжнього освіченого педагога і патріота своєї країни, народу, вихованця підростаючої генерації, яка буде рівнятися на старше покоління. Обов'язком вчителя є надання учням допомоги у освоєні матеріалу, набуті знань, умінь та навичок, заохочення дітей до навчання, розкриття здібностей та талантів учнів/вихованців. Саме це і є основою педагогічної діяльності всіх учасників навчального процесу. Зміст професійної діяльності полягає у навчанні, вихованні і розвитку учнів різних закладів освіти, дітей різного віку. Професійна робота вчителя проявляється якраз у процесі навчання та виховання молодого покоління [5], [6].

З метою якісної підготовки педагогів, наповнення ринку праці новими фахівцями розроблений професійний стандарт вчителя, який не лише суворо регламентує педагогічну діяльність працівника, а й установлює умови закінчення вищого навчального закладу майбутнім випускником, умови праці та допуск до роботи, набуття стажу роботи, професійного становлення та розвитку у процесі педагогічної діяльності. Професійний стандарт вчителя чітко визначає орієнтири професійного розвитку працівника. Особисті якості та педагогічні здібності проявляються у роботі з дітьми, мотивації, отримання задоволення від спілкування [7, с.9-10], [8, с.54-55].

У педагогічній роботі треба мати нахил роботи з дітьми, їх любити та поважати, тримати дисципліну і порядок, бути чесним і справедливим, авторитетним та порядним. Саме особисті якості працівника можуть зіграти вирішальну роль у професійному становленні педагога. Все своє життя педагог займається саморозвитком, удосконаленням професійної освіти, набуває все нові і нові компетенції, знання, уміння та навички, які використовуються у професійній діяльності [1], [4].

Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки як гуманність, науковість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність,

творчість, оригінальність. Ці ознаки базуються на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та, безперечно, педагогічному досвіді. Якраз їх виконання є вирішальною умовою становлення та розвитку освіти, формування освіченого та грамотного працівника будь-якої професії. Здобуті позитивні результати навчання становлять професійні компетентності людини, дозволяють виконувати її роботу, реалізовувати свій фах та здібності, набути необхідну професію. Після закінчення вищого навчального закладу вчитель продовжує здійснювати та удосконалювати власну професійну кваліфікацію [9, с.95-97], [10, с.234-235].

Професійний стандарт вчителя/викладача будь-якого начального закладу складає власну скриньку професійних компетентностей, які реалізуються протягом усього життя. Сучасний педагог має бути розумним і здатним зрозуміти оточуючих, сучасним і харизматичним, справедливим і шанованим. Педагог повинен любити і цінити дітей, бути ерудованим і вимогливим. Дуже важливою при цьому є думка не лише керівництва навчального закладу, а й самих учнів/вихованців, їх батьків. Вчитель має бути також професіоналом, патріотом і гуманістом у своїй діяльності.

Ціллю професійної педагогічної діяльності є дитина, її навчання та виховання, спілкування з нею, культура поведінки, моральні цінності. Формування особистості, її виховання, навчання, надання освіти є визначальною основою педагогіки, основними критеріями діяльності будь-якого освітнього навчального закладу.

Предметом та змістом освітніх установ є навчально-виховна діяльність закладу, закономірності, зміст і форми педагогічної роботи, можливе прогнозування результатів діяльності педагогічного процесу. Саме під час навчально-виховного процесу формується і розвивається особистість, яка не лише набуває знання та нагромаджує досвід, а й ділиться з ним з іншими фахівцями на роботі, під час проведення різного роду конференцій, семінарів, тренінгів, лекцій, вебінарів тощо [8, с.78-80].

Професійний розвиток освітніх установ спрямований на формування у їх вихованців, працівників спеціальних фахових знань, умінь та навичок, необхідних для розвитку освіти, її установ, первинну професійну підготовку кадрів та спеціалістів. Комунікативна взаємодія педагога вчителя зі студентами, учнями, батьками, колегами по роботі спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію стосунків між усіма учасниками освітнього процесу, налаштування відповідного педагогічного взаємодіяння [2], [4].

Отже, характеризуючи теперішній освітній процес і становлення сучасного педагога слід зробити декілька висновків.

Сучасні освітні навчальні заклади мають бути модераторами суспільного розвитку, осередками набуття наукових знань та фаху, центрами професійного зростання і виховання молоді, середовищем формування освітнього процесу. Сучасний заклад освіти призначений для навчання, виховання, розвиток і вдосконалення особистості і є підґрунтям продукування педагогічних ідей, положень та настанов.

Сучасний викладач/вчитель повинен мати відповідні фахові здібності, знати методологію науки, володіти методикою викладання предмету, застосовувати свої знання на практиці, знати і розуміти психологію педагогічного взаємодіяння.

Майстер педагогічної праці повинен бути цілеспрямованим, рішучим, ініціативним, наполегливим, мати педагогічні й організаторські здібності. Сучасний викладач повинен бути також спостережливим, ввічливим, мислити, мати відповідний педагогічний такт, мову і техніку.

Визначальними складовими педагогічної майстерності вчителя є його професійна спрямованість, професійне знання предмету, методика його викладання та техніка, педагогічні здібності.

Важливим для педагогічного працівника є його професійне зростання, яке відбувається протягом всього життя у сфері його професійної діяльності, набуття навичок і

досвіду роботи, які можуть бути основою його успіху та кар'єрного росту. Особисті якості людини, її професійні навички та здібності, любов та вміння працювати з дітьми, отримання професійного задоволення від виконаної роботи і мотивація професійної діяльності, а також відповідне фінансове забезпечення є підвалиною успішного розвитку та становлення сучасного педагогічного працівника. Педагогічна діяльність учителя полягає у керівництві навчально-виховного процесу учнів, розвитку власної особистості. Сучасний вчитель повинен сьогодні володіти не лише своїми фаховими знаннями, а й вміння працювати в команді, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення, допомагати дітям/учням самостійно отримувати інформацію, підтримувати їх на цьому шляху, готуючи цим самим до самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Про позашкільну освіту: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III
2. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII
3. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII
4. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 6 червня 2019 р. № 2745-VIII
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX
6. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016 р. 40 с.
7. Зайченко І. педагогіка і методика навчання у вищій школі. Київ: Ліра-К, 2018. 512 с.
8. Пропенко І. Педагогіка. Київ: Фоліо, 2015. 572 с.
9. Томчук М., Томчук С. Педагогіка. Навчальний посібник для дистанційного навчання. Київ: Україна, 2007. 193 с.
10. Фіцула М. Педагогіка вищої школи. Київ: Академія, 2014. 456 с.

*Юлія Гордієнко,
викладач англійської мови
Обласного наукового ліцею-інтернату
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, нормативно-правове забезпечення вищої освіти України наближене до Європейського. Однак, однією з проблем вітчизняної вищої освіти в даному контексті є неузгодження її з міжнародними процесами реформування вищої освіти і науки та недостатнє інтегрування міжнародного досвіду та цінностей у вітчизняний освітній процес, наукові дослідження і системи управління. В зв'язку з цим, зростає потреба у кваліфікованих фахівцях, які володіють іноземними мовами [3].

Сьогодні змінилися мотиви вивчення іноземних мов. Людей, за великим рахунком, не цікавлять ні теорія, ні історія мови. Знання іноземної мови затребуване виключно функціонально – для спілкування. У зв'язку з поточними тенденціями, головне завдання вчителів іноземної мови бачиться у максимальному розвитку комунікативних умінь тих, хто навчається. Для успішного досягнення цілей викладання іноземної мови на сучасному етапі розвитку суспільства потрібно вивчати іноземну мову на широкому тлі соціального, культурного, політичного життя людей, які розмовляють цією мовою, тобто у тісному зв'язку зі світом і культурою мови, що вивчається. Вчитель іноземної мови має стати спеціалістом з міжкультурної комунікації. Буде доцільним на заняттях створити обстановку максимально реального спілкування та активно використовувати іноземну мову у живих, природних умовах, наприклад, залучати до проведення занять з іноземної мови носіїв мови, запрошувати зарубіжних професорів для читання лекцій іноземною мовою, працювати волонтерами на міжнародних заходах. Використовувати нові методи викладання іноземної мови поряд з новими навчальними матеріалами, які обов'язково повинні відображати міжкультурні відмінності та які мають бути укладені на основі зіставлення з рідною мовою та культурою [1].

На сучасному етапі наукового розвитку методик викладання іноземних мов основним є комунікативний метод і метод проєктів. Застосування комунікативного методу дає змогу здобувачам освіти розвивати комунікативну компетентність, тобто вміння використовувати мову в реальних ситуаціях. Здобувачі освіти навчаються правильно спілкуватися під час безпосереднього контакту. Отже, усі вправи й завдання повинні мати комунікативну спрямованість, ураховуючи дефіцит інформації, можливість вибору й отримання зворотного зв'язку (information gap, choice, feedback) [2].

Професійна компетентність вчителя іноземної мови – це єдність наступних складових, як ключова, базова та спеціальна компетентності. Під ключовими маються на увазі ті компетентності, які необхідні для будь-якої професійної діяльності. Базові компетентності відбивають специфіку певної професійної діяльності. Спеціальна компетентність, з одного боку, відображає специфіку конкретної предметної чи надпредметної сфери професійної діяльності, з іншого боку, вона розглядається як реалізація ключових та базових компетентностей у галузі навчального предмета, конкретної галузі професійної діяльності, а саме комунікативної компетенції (професійно орієнтоване володіння іноземною мовою); лінгвістичної компетенції (що передбачає володіння знаннями основних теоретичних положень про мову як суспільне явище, її зв'язку з мисленням, культурою народу, співвідношення лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів у розвитку та функціонуванні мови); лінгвокраїнознавчої

компетенції (знання про культуру країни, її історію та сучасні проблеми розвитку, а також про життя, побут, ігри, популярні книги, пісні, фільми та вміння використовувати ці знання при відборі змісту навчання); загальнопедагогічної компетенції (знання вікових особливостей розвитку тих, хто навчається, закономірностей їх фізичного та психічного розвитку) [1].

Отже, основи професійної компетентності вчителя іноземної мови закладаються у ЗВО та включають сукупність основних, базових, ключових та спеціальних компетенцій спеціаліста, що визначають його успішну адаптацію та якісне виконання діяльності відповідно до професійного педагогічного призначення. Важливе місце серед них займають ключові компетенції вчителя іноземної мови, які за своєю суттю становлять достатню основу для успішної адаптації та продуктивної діяльності у професійному середовищі вчителя. Ключовий характер компетенцій обумовлений також їх здатністю забезпечити оволодіння новими знаннями, вміннями та накопичення досвіду в рамках професійної діяльності [1].

Таким чином, можемо стверджувати, що виклики сьогодення вимагають переглянути традиційні підходи до змісту та організації освітнього процесу. Глобалізація та інтеграція світових економічних, політичних і культурних просторів потребує формування в майбутніх фахівців професійних вмінь, необхідних для ефективної комунікації в глобальному та європейському контекстах. Відтак, вчитель іноземної мови має бути готовим до систематичного оновлення свого багажу знань, освоєння все нових технологій, вміти адаптуватися до змін у суспільстві, тобто бути гнучким та мобільним у професійному значенні.

Список використаних джерел

1. Бондар Г., Павлюк В. Основи професійної компетентності вчителя іноземної мови УДК 373.5.011.3-051:81'243]:005.336.2 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-33>].
2. Григошкіна Я. В., Яненко І. В., Янишин О. К. Сучасні технології викладання іноземних мов: аналіз технологій для забезпечення ефективної індивідуальної освіти. *Академічні візії*. 2023. № 21.
3. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.

*Єлизавета Гуменюк,
здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня
«фаховий молодший бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Журналістика»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар
Ніна Ляхнович,
викладач інформатики
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

ЗНАЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Журналісти – цивільні особи, і користуються вони захистом тільки доти, доки залишаються цивільними особами. Оскільки журналіст – сторонній спостерігач, а не учасник бойових дій, то він не має права будь-яким чином брати участь у військових діях, носити зброю, несанкціоноване перебувати біля важливих військових об'єктів. Існує дві категорії журналістів, які можуть працювати в зоні збройного конфлікту та які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права: журналісти, прикріплені до військової частини; оперативні військові кореспонденти.

Уперше статус журналіста на війні було визначено Гаазькою конвенцією 1907 року «Про закони і звичаї сухопутної війни». У ст. 13 додатку до конвенції зазначено: «Особи, які супроводжують армію, але прямо не належать до неї, такі як кореспонденти газет і репортери, маркітанти та постачальники, які потрапляють до рук ворога і він вважає за доцільне затримати їх, користуються правами військовополонених за умови, що вони мають при собі посвідчення від військового керівництва тієї армії, яку вони супроводжували».

Стаття 15 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» та стаття 25 Закону України «Про інформацію» містять однакоvu норму, що надає право засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та визначають обов'язки журналістів щодо користування отриманою там інформацією. При цьому вся відповідальність за відряджених журналістів покладається на засоби масової інформації, що їх відряджають.

Суб'єкти у сфері медіа зобов'язані забезпечувати журналістів та інших працівників на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України засобами, призначеними для захисту від уражень вогнепальною зброєю, осколкових уражень, а також медичними аптечками. Журналісти та інші працівники на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок роботодавця або будь-яких інших не заборонених законом джерел на випадок заподіяння шкоди їхньому життю та/або здоров'ю під час виконання професійних обов'язків.

Можна сказати, що військова журналістика народилася в Україні одночасно з самопроголошенням так званих «народних республік» у Донецькій і Луганській областях. Тут вітчизняні журналісти отримали значний досвід роботи під обстрілами, життя з солдатами і волонтерами, вчилися не розкривати військові позиції в публікаціях, вибиратися з полону і відходити від післявоєнного синдрому.

Висвітлення воєнних дій є тяжким випробуванням для будь-якого медіа, журналістської організації або окремого журналіста. Мова йде не тільки про реальну

небезпеку для здоров'я і життя репортера. У професійній складовій цієї роботи вкрай складно оцінювати й зважувати уривчасту та суперечливу інформацію; з'ясовувати, що саме відбувається, і подати об'єктивну картину подій, особливо якщо мова йде про рідну країну самого репортера.

Основним ресурсом для тих, хто готується до небезпечного відрядження або передбачає своє перебування в нештатних ситуаціях, був і залишається досвід колег. Поведінка кожного кореспондента в «гарячих точках» – справа не тільки його особистої безпеки, але і безпеки «товаришів по перу», на яких може позначитися нерозважливість або прагнення продемонструвати свої чесноти. Важливо знати, як належним чином поводитися і як успішно виконувати завдання в умовах реальних бойових дій.

В цілому журналістика, як суспільне явище, є складовою так званої інформаційної влади. Себто, засоби масової інформації мають можливість і здійснюють в реальності за допомогою спеціального добору, коментарів, компонування та роз'яснення, або тлумачення інформації, різноманітних маніпуляцій великий вплив на мислення суспільства, на його громадську думку, загальну суспільну свідомість. Таким чином, за певних умов та політичної волі журналістика стає своєрідним інструментом, таким собі своєрідним носієм інформаційної влади, оскільки вона може добитися, щоб була виконана воля, бажання і прагнення політичних структур. Українська журналістика не є виключенням і її коротенька історія часів поновлення незалежності країни повністю це підтверджує. Що стосується журналістики військової, то з 1991 року до 2014 року такого жанру вітчизняної журналістики не існувало.

Мирні часи сучасної України в роки незалежності закінчилися у 2014 році. Саме тоді, після анексії півострова Крим на Сході України розпочалася воєнна зовнішня агресія, яка мала сором'язливу назву Антитерористична операція, трохи згодом Операції об'єднаних сил. З цього періоду стали дуже затребуваними публікації та матеріали військової журналістики. Згідно з результатами соціологічних досліджень, станом на початок 2018 року, основною темою респонденти називають військовий конфлікт у Донецькій і Луганській областях.

Журналістка і видавці швидко переналаштувалися. Виникли не просто статті, дописи, інший продукт зусиль репортерів і журналістів. Виникли спеціалізовані мілітарні видання – від газет окремих військових формувань до центральних видань того ж міністерства оборони України. Ці видання мали на меті об'єктивно і широко висвітлювати тогочасну проблематику нашої армії, повідомляти про перебіг подій та складних ситуацій у зоні бойових дій, питання щодо реформування військових, показ захисників держави у позитивній репутації та хорошого іміджу для усвідомлення читачів преси. Видання такого плану є дуже корисними, оскільки надають важливу інформацію для українських читачів про життя і стан нашої армії, як вона може відповідати сучасним вимогам часу.

Це дозволило сформувати окрему військову журналістику, що може похвалитися іміджевими і змістовними, приватними та державними засобами масової інформації України, які мають великий вплив на свідомість читачів. Це особливий контент, який створений спеціально для інформаційної війни. Проте таке формування було нелегким, враховуючи період пацифістичної журналістики. Не секрет, що станом на грудень 2014 року кількість медійників, загиблих на україно-російській війні, побила усі антирекорди. Хоча професія журналіста й ніколи не була і не є безпечною, особливо під час війни. З тих пір журналістика набула військового досвіду.

У свою чергу військові також набули досвіду роботи з медіа в умовах ведення бойових дій. Перш за все – це дотримання умов акредитації та порядок взаємодії військових та ЗМІ. Від початку війни 2014 року, українська журналістика поповнилася когортою людей, що за покликом серця взяли на себе важливу місію бути військовим кореспондентом. Дмитро Лабуткін (загинув 16 лютого 2015 року під час виходу з Дебальцевого), Мар'ян Кушнір, Андрій Цаплієнко, Максим Левін (загинув на Київщині в

квітні 2022 року), Юрій Бутусов – цей список можна продовжувати нескінченно, адже щодня до нього додаються молоді талановиті українські журналісти.

Як повідомляє Національна спілка журналістів України, з початку повномасштабного російського вторгнення до України загинули 23 медійники. Чим довше триває війна, тим більше журналісти зустрічаються із реаліями висвітлення військового життя. Спілкування із військовослужбовцями відрізняється від інтерв'ювання цивільних через специфіку служби, статут та субординацію. Сучасний воєнний кореспондент – це і військовий, і психолог, і літератор, і фотограф, і оператор.

Та попри те, що це складні стежки у журналістиці, це ще й важливий досвід роботи в умовах війни, масштабу якої світ не знав останні 70 років. Без сумніву, отримані знання та навички стануть підґрунтям для розвитку військової журналістики в Україні та світі.

*Аліна Гуцал,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар
Ганна Гуд,
кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Емоції відіграють важливу роль в житті дітей: допомагають сприймати дійсність і реагувати на неї. Проявляючись в поведінці, вони інформують дорослого про те, що дитині подобається, сердить або засмучує її. Особливо це актуально в дитинстві, коли вербальне спілкування не доступне. У міру того, як дитина росте, її емоційний світ стає багатшим і різноманітнішим. Від базових (страху, радості і ін.) вона переходить до складнішої гамми відчуттів: радіє і сердиться, захоплюється і дивується, ревнує і сумує. Міняється і зовнішній прояв емоцій. Це вже не немовля, яке плаче і від страху, і з голоду.

У молодшому шкільному віці дитина засвоює мову відчуттів – прийняті в товаристві форми вирази якнайтонших відтінків переживань за допомогою поглядів, усмішок, жестів, поз, рухів, інтонацій голосу і так далі.

З іншого боку, дитина оволодіває умінням стримувати бурхливі і різкі вирази відчуттів. Шестирічна дитина на відміну від дворічної вже може не показувати страх або сльози. Вона навчається не тільки в значній мірі управляти виразом своїх відчуттів, вдягати їх в культурно прийнятну форму, але і усвідомлено користуватися ними, інформуючи тих, що оточують про свої переживання, впливаючи на них [4, с. 17].

Але молодші школярі все ще залишаються безпосередніми і імпульсивними. Емоції, які вони випробовують, легко прочитуються на обличчі, в позі, жесті, у всій поведінці. Для практичного психолога поведінка дитини, вираз ним відчуттів – важливий показник в розумінні внутрішнього світу маленької людини, що свідчить про його психічний стан, благополуччя, можливі перспективи розвитку. Інформацію про ступінь емоційного благополуччя дитини дає психологові емоційний фон. Емоційний фон може бути позитивним або негативним.

Негативний фон дитини характеризується пригніченістю, поганим настроєм, розгубленістю. Дитина майже не посміхається або робить це запобігливо, голова і плечі опущені, вираз обличчя сумний або індиферентний. У таких випадках виникають проблеми в спілкуванні і встановленні контакту. Дитина часто плаче, легко ображається, іноді без видимої причини. Вона багато часу проводить наодинці, нічим не цікавиться. При обстеженні така дитина пригнічена, не ініціативна, насилу входить в контакт [6, с. 20].

Однією з причин такого емоційного стану дитини може бути прояв підвищеного рівня тривожності.

Під тривожністю в психології розуміють схильність людини переживати тривогу, тобто емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки і виявляється в очікуванні несприятливого розвитку подій [8, с. 57]. Тривожні люди живуть, відчуваючи постійний безпричинний страх. Вони часто ставлять собі питання: «А раптом щось трапиться?» Підвищена тривожність може дезорганізувати будь-яку діяльність (особливо значущу), що у свою чергу, приводить до низької самооцінки, невпевненості в собі («Я ж нічого не міг!»). Таким чином, цей емоційний стан може виступати як один з механізмів

розвитку неврозу, оскільки сприяє поглибленню особових суперечностей (наприклад, між високим рівнем домагань і низькою самооцінкою).

Все, що характерно для тривожних дорослих, можна віднести і до тривожних дітей. Звичайно, це дуже невпевнені в собі діти, з нестійкою самооцінкою. Почуття страху, що постійно переживається ними, перед невідомим приводить до того, що вони у край рідко проявляють ініціативу. Будучи слухняними, вважають за краще не звертати на себе увагу тих, що оточують, і удома, і в дитячому садку, прагнуть точно виконувати вимоги батьків і вихователів – не порушують дисципліну, прибирають за собою іграшки. Таких дітей називають скромними, сором'язливими. Проте їх зразковість, акуратність, дисциплінованість носять захисний характер – дитина робить все, щоб уникнути невдачі [7, с. 115].

Яка ж етіологія тривожності? Відомо, що передумовою виникнення тривожності є підвищена чутливість (сензитивність). Проте не кожна дитина з підвищеною чутливістю стає тривожною. Багато що залежить від способів спілкування батьків з дитиною. Іноді вони можуть сприяти розвитку тривожної особи. Наприклад, висока вірогідність виховання тривожної дитини батьками, що здійснюють виховання за типом гіперпротекції (надмірна турбота, дріб'язковий контроль, велика кількість обмежень і заборон, постійне обсмикування). У цьому випадку спілкування дорослого з дитиною носить авторитарний характер, дитина втрачає упевненість в собі і в своїх власних силах, вона постійно боїться негативної оцінки, починає турбуватися, що вона робить що-небудь не так, тобто переживає почуття тривоги, яке може закріпитися і перерости в стабільне особове утворення – тривожність [6, с. 23].

Виховання за типом гіперопіки може поєднуватися з симбіотичним, тобто у край близькими відносинами дитини з одним з батьків, зазвичай з матір'ю. В цьому випадку спілкування дорослого з дитиною може бути як авторитарним, так і демократичним (дорослий не диктує дитині свої вимоги, а радиться з ним, цікавиться його думкою). До встановлення подібних відносин з дитиною схильні батьки з певними характерологічними особливостями – тривожні, недовірливі, невпевнені в собі. Встановивши тісний емоційний контакт з дитиною, такі батьки заражають своїми страхами сина або дочку, тобто сприяє формуванню тривожності [9, с. 22].

Наприклад, існує залежність між кількістю страхів у дітей і батьків, особливо матерів. У більшості випадків страхи, що випробовуються дітьми, були властиві матерям в дитинстві або виявляються зараз. Мати, що знаходиться в стані тривоги, мимоволі прагне оберігати психіку дитини від подій, що так або інакше нагадують про її страхи. Також каналом передачі неспокою служить турбота матері про дитину, що складається з одних передчуттів, побоювань і тривог [2, с. 127].

Посиленню тривожності можуть сприяти такі чинники, як завищені вимоги з боку батьків і вихователів, оскільки вони викликають ситуацію хронічної неуспішності. Стикаючись з постійними розбіжностями між своїми реальними можливостями і тим високим рівнем досягнень, якого чекають від нього дорослі, дитина відчуває неспокій, який легко переростає в тривожність. Ще один чинник, що сприяє формуванню тривожності, – часті докори, що викликають відчуття провини («Ти так погано поведився, що у мами захворіла голова», «Через твою поведінку ми з мамою часто сваримося»). У цьому випадку дитина постійно боїться виявитися винуватим перед батьками. Часто причиною великого числа страхів у дітей є і стриманість батьків у виразі відчуттів за наявності численних застережень, небезпек і тривог. Зайва суворість батьків також сприяє появу страхів. Проте це відбувається тільки відносно батьків тієї ж статі, що і дитина, тобто, чим більше забороняє мати дочці або батько синові, тим більше вірогідність появи у них страхів. Часто, не замислюючись, батьки вселяють дітям страхи своїми погрозами, що ніколи не реалізуються, ніби: «Забере тебе дядько в мішок», «Піду від тебе» і так далі.

Крім перерахованих чинників страху виникають і в результаті фіксації в емоційній пам'яті сильних переляків при зустрічі зі всім, що втілює небезпеку або представляє безпосередню загрозу для життя, включаючи напад, нещасний випадок, операцію або важку хворобу.

Якщо у дитини посилюється тривожність, з'являються страхи – неодмінний супутник тривожності, то можуть розвинути невротичні риси. Невпевненість в собі, як риса вдачі – це самознищуюча установка на себе, на свої сили і можливості. Тривожність як риса вдачі — це песимістична установка на життя, коли вона представляється як сповнена погроз і небезпек. Невпевненість породжує тривожність і нерішучість, а вони, у свою чергу, формують відповідний характер.

Таким чином, невпевнена в собі, схильна до сумнівів і коливань, боязка, тривожна дитина нерішуча, несамостійна, нерідко інфантильна. Така дитина побоюється інших, чекає нападу, насмішки, образи. Вона не справляється із завданням в грі, із справою. Це сприяє утворенню реакцій психологічного захисту у вигляді агресії, направленої на інших.

Так, один з найвідоміших способів, який часто вибирають тривожні діти, заснований на простому висновку: «щоб нічого не боятися, потрібно зробити так, щоб боялися мене». Маска агресії ретельно приховує тривогу не тільки від тих, хто оточує, але і від самої дитини. Проте в глибині душі у них - все та ж тривожність, розгубленість і невпевненість, відсутність твердої опори [2, с. 53].

Також реакція психологічного захисту виражається у відмові від спілкування і уникнення осіб, від яких виходить «загроза». Така дитина самотня, замкнута, малоактивна. Можливий також варіант, коли дитина знаходить психологічний захист «йдучи в світ фантазій». У фантазіях дитина вирішує свої нерозв'язні конфлікти, в мріях знаходить задоволення його невідомі потреби [5, с. 33].

Фантазії – одна з чудових якостей, властивих дітям. Для нормальних фантазій (конструктивних фантазій) характерний їх постійний зв'язок з реальністю. З одного боку, реальні події життя дитини дають поштовх його уяві (фантазії як би продовжують життя); з іншого боку – самі фантазії впливають на реальність – дитина випробовує бажання утілити свої мрії в життя. Фантазії тривожних дітей позбавлені цих властивостей. Мрія не продовжує життя, а швидше протиставляє себе життю. Цей же відрив від реальності і в самому змісті тривожних фантазій, які не мають нічого спільного з фактичними можливостями з фактичними можливостями і здібностями, перспективами розвитку дитини. Такі діти мріють зовсім не про те, до чого дійсно лежить у них душа, в чому вони насправді могли б проявити себе [2, с. 24].

Більшість психологів зауважують, що інтенсивність переживання тривоги, рівень тривожності у хлопчиків і дівчаток різні [1, с. 13]. У дошкільному і молодшому шкільному віці хлопчики тривожніші, ніж дівчатка. Це пов'язано з тим, з якими ситуаціями вони пов'язують свою тривогу, як її пояснюють, чого побоюються. І чим старше діти, тим помітніше ця різниця. Дівчатка частіше пов'язують свою тривогу з іншими людьми. До людей, з якими дівчатка можуть зв'язувати свою тривогу, відносяться не тільки друзі, рідні, вчителі. Дівчатка бояться так званих «небезпечних людей» – п'яниць, хуліганів і так далі. Хлопчики ж бояться фізичних травм, нещасних випадків, а також покарань, які можна чекати від батьків або поза сім'єю: вчителів, директора школи і так далі. Проте у дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку тривожність ще не є стійкою рисою вдачі, її відносно легко усунути при проведенні відповідних психолого-педагогічних заходів [3, с. 232]. А також можна істотно знизити тривожність дитини, якщо педагоги і батьки, що виховують її, дотримуватимуться потрібних рекомендацій.

Таким чином, тривожність як певний емоційний настрій з переважанням відчуття неспокою і боязні зробити що-небудь не те, не так, не відповідати загальноприйнятим вимогам і нормам розвивається ближче до 7 і особливо 8 років при великій кількості нерозв'язних страхів, що йдуть з ранішого віку. Головним джерелом тривог для

дошкільників і молодших школярів виявляється сім'я. Надалі, вже для підлітків така роль сім'ї значно зменшується, проте удвічі зростає роль школи. Негативні наслідки тривожності виражаються в тому що, не впливаючи в цілому на інтелектуальний розвиток, високий ступінь тривожності може негативно позначитися на формуванні дивергентного (тобто креативного, творчого) мислення, для якого природні такі особові риси, як відсутність страху перед новим, невідомим.

Список використаних джерел

1. Ананьєв Б. Г. Людина як предмет пізнання. Харків : Основа, 2001, 288 с.
2. Виготський, Л. С. Питання дитячої психології. Харків : Академвидав, 2007. 224 с.
3. Виготський, Л. С. Психологія. Харків : Нова Хвиля, 2000. 1008 с.
4. Качаєв А. Шкільна тривожність: її вплив на розвиток учня. *Психолог*. 2009. № 13. С. 16-17.
5. Лебединський В. В. Емоційні порушення в дитячому віці та їх корекція Харків : Вища школа, 2010. 243 с.
6. Парафіян А. М. Причини, профілактика та подолання тривожності. *Психологічні наука та освіта*. 1998. № 2. С. 20-23.
7. Практикум із загальної експериментальної та прикладної психології: Навч. посібник / під загальною ред. А. А. Крилова, С. А. Маничева. Київ : Либідь, 2000. 560 с.
8. Практикум з вікової психології: Навч. посібник / під ред. Л. А. Головей, Є. Ф. Рибалко. Київ : Либідь, 2008. 688 с.
9. Ранк О. Родовий травматизм. Тривога і тривожність. Київ : Либідь, 2001. 30 с.

*Максим Захарчук,
здобувач першого рівня вищої освіти «Бакалавр»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар
Оксана Школьнік,
викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНІХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Образотворча діяльність має важливе значення для всебічного розвитку особистості. У процесі створення зображення в дитини формуються спостережливість, просторова уява, окомір, дрібна моторика, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності тощо.

Творча особистість – це не лише естетично сформована особистість. Творчість є рушійною силою абсолютно в усіх напрямках. Тому успіх у вивченні інших предметів пов'язаний з рівнем творчого сприйняття та розвитку дитини.

Розвивати художні здібності можна по-різному. Окремі учні (обдаровані) переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх та вдосконалити. Але роль учителя є надзвичайно важливою. Тому у форматі уроку я використовую весь освітній багаж традиційної педагогіки, а також її новітні досягнення.

Перебуваючи на науково-дослідній практиці, ми працювали над розвитком художніх здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва, використовували різні методи, що є актуальними в системі мистецької освіти: розповіді та бесіди, наочності, ігровий метод, порівняння і зіставлення, узагальнення, метод «емоційного заряду», художньо-педагогічної драматургії, забігання наперед і повернення до вивченого матеріалу. До таких методів відносяться:

Вербально-ілюстративні методи:

- мультимедійні презентації;
- слайд-шоу різних жанрів;
- демонстрація відео - фрагментів.

Методи порівняння і співставлення:

- складання порівняльних таблиць;
- співставлення картин одного жанру в різних техніках;
- знаходження відповідності.

Проблемно-евристичні методи:

- дискусії, дебати;
- головоломки, кросворди, вікторини.

Проектний метод:

- інформаційні проекти;
- творчі проекти;
- дослідницькі проекти.

Використовуючи всі ці методи, ми застосовували наступні форми навчальної діяльності учнів: індивідуальну, групову, роботу в парах, ланкову, колективну, фронтальну тощо.

У своїй роботі ми використовували різноманітні творчі завдання, казкові сюжети, музично-дидактичні ігри. З усієї різноманітності ігор на уроках образотворчого мистецтва доцільними виявилися ігри дидактичні, проблемно-моделюючі, сюжетно-рольові. Ми використовували ігри-загадки, ігри-змагання, які сприяли засвоєнню, закріпленню знань,

оволодінню способами пізнавальної діяльності, сприяли формуванню в школярів навичок сприймання образу, вмінню розрізняти кольори і їх відтінки, форму та образ, реальність та фантастичність.

Важливу роль на уроках образотворчого мистецтва відіграє психологічний комфорт учнів. На уроках, які ми проводили, намагалися створити теплу невимушену атмосферу, сприяли доброзичливому, довірливому спілкуванню. Адже, позитивний емоційний стан дітей – обов'язкова умова для розвитку їх творчості. І як результат – вони вільно почувалися в роботі, не боялися розкрити те, що народилося у глибині їх душі, їх уяви. Все це допомагало використовувати свій досвід, експериментувати, знаходити нове в темах, задумах, способах виконання.

На уроках образотворчого мистецтва ми створювали атмосферу, за якою кожен учень міг би розкрити свої здібності й талант, використовуючи різні напрями (живопис, графіка, аплікація, розпис на склі, імітація вітражу, витинанка тощо) та нетрадиційні техніки виконання (монотипія, графографія, багатошарова витинанка). У творчому пошуку діти досягали створення неповторних образів, які пізніше домальовували завдяки своїй фантазії.

Мистецтво – частина духовної культури. Однак пізнавати секрети мистецтва можна тоді, коли навчишся розуміти мову художнього слова, звуків, жестів, фарб, ліній, поєднаних їх між собою. Образотворче мистецтво містить основні елементи будь-якого іншого уроку. Однак, враховуючи специфіку предмета, ми використовували принцип синкретизму: наприклад, музичний супровід допомагав увиразнити створення художнього образу, а читання віршів Т. Шевченка – створенню ілюстрації до твору. Поруч із музикою чи словом художній образ слугував присутності гармонії в кожному учневі, розвивав праву півкулю, чим урівноважував баланс навантаження на розум дитини. На уроках ми намагалися супроводжувати процес малювання слуханням музики відповідно до тематики. Більше того: музика ставала не допоміжним, а рівноправним засобом естетичного виховання та образного сприйняття твору.

Підсилювало враження учнів і прослуховування (декламація) віршів, до яких створювався малюнок. Такі методи активізували художню діяльність учнів та забезпечували міжпредметну і пізнавальну функції. Учні мали змогу почути твір у акторському чи навіть у авторському виконанні, а також продекламувати його так, як відчувають саме вони. Це сприяло створенню відповідного естетичного середовища.

На уроках образотворчого мистецтва ми застосовували особистісно-орієнтований підхід. Він виконував і розвивальну, і навчальну, і виховну й подекуди терапевтичну функцію. Через дотик до мистецтва школярі вчать бачити прекрасне та поцінують шедеври світової культурної спадщини. Саме такий дотик спонукає повторити за майстром, а згодом вигадати і втілити щось своє. Головним принципом особистісно-орієнтованого підходу є визнання індивідуальності дитини, створення необхідних і достатніх умов для її розвитку. Він має забезпечити розвиток і саморозвиток особистості, виходячи з виявлення його індивідуальних особливостей.

Щоб досягти високого рівня знань і вмінь учнів, у своїй роботі ми використовували методи активного навчання (пошукова робота, обговорення проблеми в групах, консультування). Особливу увагу намагалися приділяти інтерактивному навчанню, використовуючи наступні методи навчання: методи асоціативного сприйняття («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Асоціативний куц», «Ажурна плитка», «Коло ідей», «Колір-настрій», «Дерево знань», «Чистий аркуш» та інші), ігрові методи («Гра в колір», «Мистецьке поле чудес», а також ребуси, кросворди, загадки).

Для ефективного застосування інтерактивних методик на уроках образотворчого мистецтва планували свою роботу так, щоб:

- дати учням випереджувальні завдання: прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання. Поспостерігати за явищами природи або довкілля;

- на одному занятті використовувати один або два інтерактивні методи;
- визначити хронометраж, ролі учасників, готувати запитання й можливі відповіді;
- передбачити різноманітні методи для привертання уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни.

Інтерактивні методи навчання дають змогу цікавіше провести урок, підвищують розумову та пізнавальну діяльність, ефективність уроку, передбачають активну співпрацю вчителя і учнів, сприяють посиленню інтересу учнів до здобуття знань, формування навичок аналізу навчальної інформації, розвитку творчих здібностей учнів.

У своїй діяльності ми використовували такі форми роботи та технології: ІКТ, презентації та самопрезентації учнів, уроки на природі, проектну діяльність учнів, інтегровані уроки, акустичний супровід уроку, бінарні уроки, віршовані уроки, уроки-змагання, художньо-дидактичні ігри і вправи (гра-мандрівка, урок конкурс, урок-казка, мікрофон, асоціативний кущ).

Таким чином, образотворче мистецтво – один із засобів розвитку художніх здібностей школярів. Розвиток творчих здібностей школярів складається із взаємопов'язаних компонентів, які в єдності дають результат. Це процес двобічний, що ґрунтується на співтворчості вчителя та учня. Тому, змістовні і цікаві уроки вчителя відіграють важливу роль у розвитку творчих здібностей учнів. А якщо до таких уроків додати продуману, організовану позакласну роботу з мистецтва, то роль художника-вчителя стає ще більше значущою.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ З ІНФОРМАТИКИ

Актуальною педагогічною проблемою у сфері вищої освіти є підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання інформаційних технологій у професійній діяльності, яка повинна відповідати сучасним тенденціям розвитку інформаційних педагогічних технологій. Важливою вимогою до суб'єктів освітнього процесу у вишах є готовність майбутнього фахівця до використання інформаційних і зокрема комп'ютерних технологій в навчанні та професійній діяльності.

Використання інформаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності студентів забезпечить можливість вирішити комплекс проблем модернізації та інформатизації навчання у ЗВО на сучасному етапі їх розвитку, враховуючи вимоги Болонського процесу, а також реалізувати інноваційні підходи в підготовці майбутніх фахівців.

Інформатизація навчання – необхідна умова оновлення змісту і структури навчання. Одним із шляхів реформування сучасної освіти, в тому числі і художньої, є використання нових освітніх технологій, спрямованих не тільки на засвоєння учнями знань і умінь, що властиве традиційному навчанню, а що найголовніше – на всебічний особистісний розвиток суб'єктів освітнього процесу, формування ключових і предметних компетентностей.

Використання комп'ютера на уроках музичного мистецтва забезпечує синтетичне сприйняття різних видів, жанрів і творів мистецтва, сприяє розвитку зорової пам'яті, фантазії, гармонійному розвитку особистості учнів, формування в них естетико-гармонійного світосприйняття і розвитку творчих здібностей.

Широке використання інформаційних засобів у освітньому процесі зумовлює підвищення вимог до професійної підготовки вчителя музики, обсягу його знань, рівня загальної культури, мови, професійної компетентності. Оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва передбачає конструювання цілісної науково-методичної системи, здатної реформувати її концептуальні, структурно-змістовні, технологічні та організаційно-дидактичні основи.

Теоретичні основи становлення системи професійної підготовки педагога розроблені в працях С. Курлянд, А. Ліненко, О. Олексюк, В. Правич, О. Рудницької, С. Сисоевої, Л. Хомич. Професійне і особистісне становлення майбутнього вчителя художніх дисциплін стало предметом наукових досліджень Л. Коваль, Л. Кондрацької, Л. Масол, Т. Танько, А. Щолокової і ін.

У сучасній педагогічній науці питаннями застосування комп'ютерних технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів-музикантів займаються Л. Варнавська, Л. Гаврілова, В. Луценко, Ю. Олійник та ін.

Упровадження інформаційних технологій в навчальний процес як середньої, так і вищої школи висуває ряд важливих проблем, вирішення яких, переважно, залежить від підготовки педагогів до використання інформаційних технологій у професійній діяльності.

Зміни, що відбуваються в освіті, вимагають постійного вдосконалення професійної підготовки педагогів, адже педагогічна професія є висококваліфікованою, мобільною, базується на партнерстві і вимагає безперервного навчання.

С. Сисоева зазначає, що «сьогодні спостерігається тенденція до істотного збільшення обсягів знань, умінь і навичок, необхідних спеціалісту, хоча термін його професійної підготовки залишається незмінним, а в деяких випадках навіть меншим».

Розв'язання цього протиріччя С. Сисоева вбачає в підвищенні ефективності організації навчального процесу в професійних навчальних закладах, «спрямованості його на розвиток тих особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця, які сприяють його творчій, самостійній діяльності, успішній адаптації до нових соціально-економічних реалій» [4, с. 16].

Т. Трубчанінова зазначає, що «втілення в життя ідеї випереджаючої освіти, необхідність підготовки фахівця вищої кваліфікації для національної школи вимагає по-новому організувати навчальний процес та інформаційне забезпечення викладача і студента. Для цього необхідно якомога ширше впроваджувати нові інформаційні технології у викладанні фахових дисциплін» [5, с. 277].

Вивчення нормативно-правових документів, що регламентують систему вищої освіти України, науково-методичних джерел та інших матеріалів, аналіз практичного досвіду підготовки вчителів музики до використання комп'ютерних технологій засвідчили наявність в зазначеній проблемі основного протиріччя, що перешкоджає її рішенням, а саме, між потребами практичного застосування музичних комп'ютерних програм в навчально-пізнавальному процесі підготовки вчителів музики та їх фрагментарним використанням тільки при вивченні окремих навчальних дисциплін.

На думку В. Луценко, «музично-комп'ютерні технології в сучасній системі освіти можна розглядати як один з необхідних засобів професійної підготовки майбутнього вчителя музики, враховуючи, що: комп'ютери мають мотиваційне значення в справі вдосконалення професійної підготовки студентів-музикантів і в процесі росту інтересу до комп'ютерних технологій; підвищений інтерес до предмету, який викладається із застосуванням комп'ютерних технологій, робить позитивний вплив на статус самого предмета; відкритий спосіб роботи дозволяє студентам включатися в більш складні творчі ситуації, що вимагають зосередження; студенти, які користуються комп'ютером і програмним забезпеченням, в більшій мірі задоволені поданням результатів своєї роботи, ніж ті, хто отримує результати за допомогою традиційних засобів; збільшується відсоток студентів, що бажають продовжувати роботу з комп'ютерними технологіями і в позаурочний час» [2, с. 80].

Ю. Олійник зазначає, що «використання комп'ютерних технологій як потужного універсального інструменту сучасної педагогіки неможливо без його вивчення і вдосконалення ефективних методик, а також освоєння прийомів практичної роботи і придбання навичок використання ІКТ» [3, с. 68].

Використання музичних комп'ютерних програм, навчальних програм-презентаторів, електронних енциклопедій і довідників, нотних архівів сприяють залученню до більш глибокого вивчення світової та української музики, історії та теорії музики, удосконалення навичок сольфеджіо тощо.

У музичній освіті вивчення нового наукового напрямку «Музична інформатика» сьогодні є актуальним не тільки для звукорежисерів і композиторів, а й для майбутніх вчителів музики. Музикальний комп'ютер є потужним засобом для вирішення різнопланових завдань в музикознавчій, виконавській, музично-педагогічній діяльності, незамінним інструментом в електронній музичній творчості і надає принципово нові можливості в розвитку професійного мислення музиканта у всіх сферах музичної творчості.

Для підготовки вчителя музики в окресленому напрямку особливе значення мають нові дисципліни «Мультимедійні технології в мистецькій освіті», «Музична інформатика», спрямована на формування теоретичних знань, оволодіння методами і технологіями інформаційного забезпечення та автоматизації педагогічної діяльності для вдосконалення педагогічного процесу, його індивідуалізації і оптимізації. Вивчення навчальної дисципліни «Музична інформатика» сприяє формуванню знань в галузі сучасної музичної цифрової техніки, умінь і навичок використання комп'ютерних технологій для вирішення

навчальних та творчих завдань у професійній діяльності майбутнього учителя музики, ознайомленню з методами управління музично-комп'ютерною апаратурою.

Е. Чайковська переконана в ефективності реалізації комп'ютера як технічного засобу тільки при використанні якісних комп'ютерних навчальних програм. Дослідниця вважає, що розробляти і проектувати комп'ютерні навчальні програми необхідно централізовано, колективними зусиллями педагогів, психологів і програмістів [6].

В. Шеремет зазначає, що комп'ютер дає можливість відтворювати і перевіряти свої творчі ідеї, монтувати звукові файли так само, як у професійній студії, додавати до них різноманітні ефекти, легко набирати і роздруковувати будь-які твори [7, с. 7]. Існує чимало прикладних комп'ютерних програм: Finale, Sibelius, Encore, Score for DOS та інші, які розраховані на користувачів із різним рівнем підготовки. На думку В. Шеремета, програма Finale (потужний редактор нотного тексту, призначений для складання і відтворення партитур) досить складна в освоєнні через широкі можливості ресурсу цієї програми, тому і професіоналу, і любителю потрібна чимала наполегливість, щоб самостійно вивчити все розмаїття можливостей Finale.

Аналіз педагогічної, психологічної та навчально-методичної літератури, концептуально-порівняльний аналіз досвіду використання інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя музики, діагностування якості рівня сформованості готовності майбутніх вчителів музики до використання інформаційних технологій дали можливість стверджувати, що сутність комп'ютерних технологій у професійній діяльності вчителя музики полягає в використанні комп'ютера як технічного засобу навчання під час проведення уроків музики і у позаурочній діяльності; у використанні комп'ютера для розвитку творчих здібностей учнів.

Особливості застосування інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя музичного мистецтва полягають в урахуванні таких специфічних дидактичних принципів: відповідність технічних засобів вимогам методики музичного мистецтва; інформатизації; технічної та технологічної забезпеченості (комп'ютерна аудиторія, музичне комп'ютерне обладнання); використання електронних інформаційних ресурсів, електронних навчальних курсів; використання основних складових мультимедіа під час викладання навчального матеріалу; простота і зручність експлуатації на уроках музики і під час самостійної роботи учнів.

Як свідчать результати аналізу навчальних планів, використовуваних у підготовці студентів педагогічного вузу, вивчення окремих дисциплін може забезпечити формування знань, умінь і відповідної мотивації, необхідних майбутньому вчителю музики для здійснення професійної діяльності з використанням комп'ютерних технологій. Підготовка майбутнього вчителя музики до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності здійснюється при вивченні навчальних курсів «Музична інформатика», «Світова художня культура», «Музична інтерпретація», «Практикум роботи з хором», «Диригування», «Методика роботи з інструментальними колективами», «Методика музичного виховання», «Комп'ютерне аранжування», під час педагогічної практики і вивчення інших фахових дисциплін і передбачає оволодіння студентами необхідними знаннями і вміннями, зокрема, структурою теоретико-методологічних, технічних, психолого-педагогічних, методичних знань і гностичних, конструктивних, психомоторних, науково-педагогічних умінь у контексті досліджуваної проблеми.

Отже, питання підготовки майбутніх вчителів музики до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності сьогодні надзвичайно актуальний. Процес інформатизації суспільства помітно торкнувся музичної сфери діяльності. Віртуальна форма створення музики сьогодні не викликає подиву. Тому виникає потреба у фахівцях музичної педагогіки, які досконало володіють технологічними операціями роботи з музичним програмним забезпеченням, вміють доцільно використовувати комп'ютерні технології у професійній діяльності, усвідомлюють цілі і мотиви навчальної та професійної

діяльності з використання комп'ютерних технологій, знають мету, зміст, концептуальні положення комп'ютерних технологій.

Комп'ютерна грамотність є компонентом професійної компетентності, необхідною умовою ефективності професійно-педагогічної діяльності вчителя музики в сучасних умовах. Таким чином, ми можемо говорити про інформаційні технології як про потужний і корисний інструмент педагогічної діяльності вчителя музики і процесу підготовки майбутнього вчителя музики, що забезпечує інтенсифікацію навчального процесу, допомагає його індивідуалізації та диференціації.

Список використаних джерел

1. Гаврілова Л. Г. Структурно-функціональний зміст інформаційно-комунікаційної компетенції у складі професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти збірник наук. праць*. Слов'янськ: ДДПУ, 2017. Вип. 3. С. 38–51.
2. Луценко В. В. Формування творчої активності майбутніх учителів музики засобами комп'ютерних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2009. 252 с.
3. Олійник Ю. І. Формування творчої особистості майбутніх учителів мистецьких спеціальностей засобами комп'ютерних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Олійник Юрій Іванович. Херсон, 2010. 237 с.
4. Сисоєва С. О. Психолого-педагогічне забезпечення впровадження сучасних інформаційних технологій у професійних навчальних закладах. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ, 2007. №3/4. С. 91–101.
5. Трубочанінова Т. Л. До питання запровадження інформаційних технологій у навчальний процес на художньо-графічних факультетах. *Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2005. № 10. С. 270–278.
6. Чайковська О. А. Мультимедійні технології як чинник формування інноваційного навчального середовища на уроках музики. *Рідна школа*. 2013. № 3. С. 66–69.
7. Шеремет В. П. *Музика і Finale: навчально-методичний посібник*. Краматорськ: Тритон-МФ, 2008. 284 с.

Катерина Ільчук,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Музичне мистецтво»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар
Наталія Мар'євич,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНЯМИ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЖАНРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У Концепції Нової української школи наголошено, що найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України [5,с.13].

Зорієнтована на дитину чотирирічна початкова освіта прагне цілеспрямовано використовувати гру в освітньому процесі, оскільки вона має великий педагогічний потенціал і найбільшою мірою створює для учнів атмосферу психічного комфорту.

Народні ігри як засіб виховання дітей високо оцінювали вітчизняні педагоги К. Ушинський, Є. Водовозова, Є. Тихєєва, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський тощо. Період розвитку музично-естетичної думки України кінця XIX – першої половини XX століть щодо підготовки педагогічних кадрів пов'язаний із відомими педагогами-композиторами В. Верховинцем, М. Леонтовичем, М. Лисенком, Я. Степовим, К. Стеценко, праці яких ґрунтуються на використанні в навчально-виховному процесі найкращих зразків українського фольклору, різноманітних за жанрами, формою виконання пісень (солоспіви, інсценована гра, спів з елементами танцю). Зокрема, видатний митець В. Верховинець став одним із засновників упорядкування українського музично-ігрового репертуару для молодших школярів, розробив і успішно втілює ідею комплексного використання елементів музичного, хореографічного і драматичного мистецтва в праці «Весняночка».

Серед ігор, які пропонують дітям молодшого шкільного віку, особливе місце посідають *музичні ігри*. Аналіз класифікацій ігор забезпечує можливість визначити місце музичної гри в системі методів навчання і виховання, серед них: ігри з сюжетними іграшками, з пісенними вироками, ритмічні ігри, мовні ігри, ігри-потішки, хороводні гри, ігри на творчі композиції-пісень, віршів, ігри-змагання, ігри-драматизації, ігри-імпровазації, музичні діалогово-драматичні ігри, музично-дидактичні ігри, які об'єднують усі види музичної діяльності: спів, слухання, рух під музику, гру на інструментах [2].

Використовуючи терміни «музична гра» і «музично-ігрова діяльність», важливо усвідомлювати взаємозв'язок між ними, співвіднесення їх як педагогічного методу і засобу для досягнення завдань музично-естетичного виховання молодших школярів. Шляхом поєднання в грі музики, танцю, пластики, пантоміми, хореографії, драматизації, відбувається музично-ігрова діяльність, яка могутньо впливає на розвиток творчих здібностей учня та загальну креативність його мислення та поведінки.

Застосування музичної гри в освітньому процесі НУШ може здійснюватися в трьох напрямках: розвиток здатності учнів вступати в ігровий контакт з музикою під час різних видів музичної діяльності; використання в «драматургії» уроку-гри як методу чи засобу; використання гри як форми навчання й виховання, проведення «ігро-уроків», ігрових виховних програм.

Отже, музично-ігрову діяльність молодших школярів Н.Мар'євич трактує як освітньо-виховний феномен, структурно і функціонально підпорядкований мотиваційно-цільовим, змістовим, процесуально-організаційним завданням особистісного розвитку дитини; як засіб употужнення соціалізації дитини в процесі доцільного включення її в добровільну, художньо спрямовану, полікультурно оснащену колективну взаємодію [3, с. 7].

Українські вчені (О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Тарасенко, Б. Нестерович, О. Федій, В. Черкасов, А. Щербо та ін.) у процесі концептуального пошуку моделей культурологічної підготовки здобувачів освіти неодноразово вказують на провідну роль художніх чинників розвитку креативного мислення педагога, покращення музично-естетичного та художньо-естетичного виховання.

Науковець Г. Тарасенко зосереджує нашу увагу на понятті «Гейміфікація», це по суті ігрофікація, використання ігрових правил для досягнення неігрових цілей. Це впровадження ігрових технік в неігрові процеси, наприклад у навчання професії, що широко використовується в освітніх процесах сьогодення. «Серед найпоширеніших ігрових механізмів, які задовольняють пріоритетні потреби дорослих студентів, є ті, в яких винагорода пропонується за виконання завдання; стимулюється збалансована конкуренція; передбачаються різні види взаємодії; надається можливість поділитися результатами та досягненнями поза навчанням; налагоджується швидкий зворотний зв'язок» [6, с. 158].

Перспективні напрямки інноваційної підготовки майбутніх учителів НУШ до організації музично-ігрової діяльності науковець Н.Мар'євич інтерпретує як спеціально створені педагогічні умови, які необхідні для забезпечення ефективності фахової підготовки у процесі роботи з учнями. Створення цих умов полягає в організації необхідного психолого-педагогічного середовища, доцільному доборі методів, організаційних форм, етапів роботи зі здобувачами освіти, націлених на їхню подальшу професійну діяльність [3, с. 8].

Вибіркова дисципліна спецкурсу «*Практикум з організації музично-ігрової діяльності в освітньому процесі НУШ*» є складовою частиною дисциплін мистецького циклу варіативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки фахівців. Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: 1. *Науково-теоретичні аспекти вивчення феномену музичної гри в контексті реалізації концепції НУШ*. 2. *Методика організації музично-ігрової діяльності з учнями НУШ*.

Використовуючи креативно-інтегрований підхід у процесі демонстрації власної музично-ігрової майстерності, розробки власних ідей авторських музичних ігор, шоу-програм, конкурсів, вікторин, ігрових проєктів, здобувачі освіти використовують зошит індивідуальної підготовки вчителя НУШ «*Подорож до Країни музичних ігор*» (автор Н. Мар'євич), де пропонуються ігрові прийоми «Хвилинка-цікавинка», «А чи знаєте ви...», «Ігровий компас», «Діалог дослідників-музикантів», «Митці-інтегралі», створення «місточків-віршів», «речень-місточків» тощо [4, с. 3–37].

З метою розвитку науково-педагогічних інтересів до професійної діяльності, пов'язаної з музично-ігровою діяльністю в НУШ, здобувачам освіти пропонується тематика дослідницьких проєктів, які вони можуть організовувати разом зі своїми вихованцями, наприклад: «Композитори Поділля - М. Завадський, В. Заремба, М. Леонтович, П. Ніщинський». За допомогою ІКТ, учасники проєктної групи використовують різні види мистецтва, через презентацію знайомляться з біографією та творчістю митця.

Мистецький музично-ігровий проєкт, що побудований на дослідницькій діяльності «*Петро Ніщинський – душа Української народної музики*», підготували студенти 2-БМ групи Катерина Ільчук та Анастасія Сторчак. *Мета проєкту*: дослідивши різні джерела, познайомити учнів з біографією та творчістю П. Ніщинського, застосовуючи безліч ігрових

прийомів, організувати музично-ігрову діяльність у різних рубриках проєкту. Розглянемо коротко вимоги до змісту та структури кожної рубрики музично-ігрового проєкту:

1.Р. «Дослідники-музикознавці»: робота з літературними джерелами, вивчення життєвого і творчого шляху П.Ніщинського, вивчення головної ідеї, тематичного змісту музичних шедеврів; підбір творів програмового змісту, з якими хочемо познайомити учнів, наприклад: «*А чи знаєте Ви, що* Петро Іванович Ніщинський – душа української народної музики, композитор і поет-перекладач. Народився 9 (21) вересня 1832 року селі Неменка Київської губернії (тепер Вінницького району Вінницької області) в родині сільського паламаря». «Хвилинки-цікавинки». «У 1842 році навчався у Києво-Софіївському духовному училищі, виявився напрочуд обдарованим і вже після декількох років отримав характеристику від учителів, як учень: «Поведінки вельми скромної поведінки, відмінних здібностей, зразкової, старанності та прегарних успіхів у навчанні». «У 1852 року Ніщинський вступає на богословський факультет Афіньського університету проте не менше, аніж богослов'ям, захоплювався поезією та музикою, навіть вчився грати на фортепіано»[1].

2.Р. «Екскурсоводи-митці»: відвідування місцевості, де проживав видатний композитор П.Ніщинський; підбір світлин, віртуальна подорож до музею композитора по мистецьких локаціях: «Знайомство з батьківщиною Прометея української культури; «Знайомство з школою яка зберегла історію композитора», «Могила Петра Ніщинського», «Життєвий та творчий шлях композитора», де використовується «хвилинки-цікавинка», наприклад: «В Афінах П.Ніщинський одержав вищу освіту, закінчив у 1856 році філологічний і богословський факультети, захистив магістерську дисертацію. Після цього він майже рік викладав грецьку мову в місцевій гімназії».

Прийом «*А чи знаєте Ви, що* останні роки Петро Іванович Ніщинський провів у самотині. На його смерть у 1896 році відгукнулося лише декілька газет. Відрадно хоча б те, що ананьівці не забувають про нього. В місцевому краєзнавчому музеї є спеціальний стенд, у музичній школі — меморіальний куточок, присвячений П.Ніщинському. Одна з вулиць міста носить його ім'я. А з нагоди 150-річчя від дня народження у 1982 році було відкрито пам'ятник митцеві, чия багатогранна праця збагатила українську культуру. Звучать і понині його твори, які входять до репертуару наших найвідоміших співаків, їх часто слухачі вважають народними»

3.Р. «Журналісти-репортери»: брей-ринг «Кмітливі дослідники творчої спадщини П.Ніщинського», наприклад: «П. Ніщинський підтримував зв'язки з відомими українськими культурними і громадськими діячами: М. Лисенком, М. Кропивницьким, І. Карпенком-Карим, П. Саксаганським, М. Садовським, М. Садовською в елісаветградському артистичному гуртку»; *бліц-турнір* «Журналістське розслідування», що побудовано на цитуванні видатних митців про П.Ніщинського; *інтелектуальна гра* «Мистецькі дебати дослідників-музикознавців», де студенти демонструють свої знання про життя, творчість композитора, продовжуючи речення-думку; *гра-тест* «Інтерв'ю за 5 хвилин...», що спонукає до миттєвої відповіді на поставлене запитання; *прес-конференція* «Дозвольте запитати...», що вимагає дати правильну відповідь.

4.Р. «Кліпмейкери-інтегралі»: знайомство з документальними відеоматеріалами, вибір відеофрагментів (мультфільми, кінофільмів, де звучить музика П.Ніщинського); застосування творчих ігор «Кліпмейкери музичної вікторини», «Відгадай мелодію та назву твору», використання відеоматеріалу до уроків НУШ; підбір музики композитора до різних форм виховної роботи в школі, наприклад: «*А чи знаєте Ви, що* пісня «Закувала та сива зозуля» належить до тих класичних зразків української культури, які не підвладні часові. Уперше ця «славна зозуля», подала голос більше ста літ тому – у 1875 році, коли аматори елісаветградського артистичного гуртка та ремісничо-грамотного училища виконали музичну картину з народного життя «Вечорниці», написану до драми Т.Г. Шевченка «Назар Стодоля» https://youtu.be/UcfkU2u_j70. Згодом була витворена уявою українського

композитора і поета як перекладача П. Ніщинського», прослуховування пісні з відеопереглядом[1].

5.Р.«Креативні митці»: підбір поезії до музики П.Ніщинського; *ігровий прийом* «Митці-інтеграли», що містить в собі підбір або створення малюнку до музичного твору композитора; гра-драматизація «Прояви себе», що спонукає до розігрування театралізованого дійства до музичного твору композитора.

Таким чином, організація дослідницької проєктної діяльності з учнями школи в процесі вивчення жанрів музичного мистецтва це цілісний емоційно-психологічний та змістово-методичний навчальний процес, що об'єднує налаштованість майбутнього вчителя на організацію музично-ігрової діяльності, засвоєння системи мистецько-педагогічних знань та вмінь в розв'язанні завдань музично-естетичного виховання молодших школярів, що відповідає вимогам реалізації концепції НУШ.

Список використаних джерел

1. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К.А. Тимірязєва. Наші видатні земляки. Відданий меті. До 170-річчя з дня народження Петра Ніщинського.URL:<https://library.vn.ua/e-library/katalog/nishhinskij-petro-ivanovich>
2. Мар'євич Н. К. Музичні ігри в початковій школі : методичний посібник. Вінниця-Бар, 2011. 120 с. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=XegLOnwAAAAJ&citation_for_view=XegLOnwAAAAJ:W7OEmFMy1HYS
3. Мар'євич Н. К. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 23 с. URL: <https://vspu.edu.ua/science/dis/a2.pdf>
4. Мар'євич Н. К. Подорож до країни музичних ігор : зошит індивідуальної підготовки майбутнього вчителя до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів. Бар : ПБВ БГПК ім. М. Грушевського, 2017. 64 с. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=XegLOnwAAAAJ&citation_for_view=XegLOnwAAAAJ:5nxA0vEk-isC
5. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja [za zag. red. H. M. Bїbїk]. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
6. Samodumska Olena, Zarishniak Inna, Tarasenko Halyna, Buchatska Svitlana, Budas Iuliia, Tregubenko Iryna. Gamification in Non-Formal Adult Educational Practices. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*; 2022. Volume 14, Issue 2, pages: 156-176. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/4873>

*Юрій Івженко,
кандидат педагогічних наук, старший
дослідник, завідувач сектору наукового та
навчально-методичного забезпечення
підготовки фахових молодших бакалаврів в
системі фахової передвищої освіти, ДНУ
«Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ*

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Дистанційне навчання є важливим елементом в освітньому процесі. Як визначено в наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

У зв'язку з цим необхідно безперервно здійснювати підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників з вивчення інноваційних технологій. У Законі України «Про освіту» безперервний професійний розвиток визначено як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності (Стаття 18. Освіта дорослих).

Вимушений перехід на дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу. Проведення занять на високому якісному рівні з використанням цифрових технологій це не просте завдання. Але наші викладачі постійно підвищують свою кваліфікацію з використання ІТ технологій та долають всі труднощі дистанційного навчання.

Таким чином, система підвищення кваліфікації є найважливішим складником безперервної освіти, адже її ефективна організація, наповнення новим змістом та методами педагогічної освіти. Підвищення кваліфікації повинно максимально задовольнити запити здобувачів освіти, сприяти створенню такого освітнього простору, що мотивує до постійної творчої самоактуалізації в професійному та особистісному зростанні шляхом формальної та неформальної освіти педагогів тощо. Це могутній чинник поглиблення професійного досвіду, творчого пошуку та розвитку професійних компетентностей.

Для розвитку ІТ-компетентності та комп'ютерних навичок педагоги можуть отримати за допомогою онлайн навчання.

Дистанційна форма навчання можлива за умови доступу до Інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон) усіх учасників освітнього процесу, а також володіння педагогами дистанційними технологіями та методологією навчання в сучасних умовах. Разом з тим, розробляються нові платформи для дистанційного навчання які педагогічні працівники можуть використовувати в освітньому процесі.

На Національній онлайн-платформі «Дія» представлено фільм «Базові цифрові навички». Освітній відеоматеріал складається з трьох розділів. Кожний розділ з 7-8 серій, тривалість яких 8-10 хвилин. На цій же платформі представлено також освітнє відео «Цифрові навички для вчителів» який складається з 9 серій, тривалість серії 8-10 хвилин. Перегляд освітніх матеріалів дасть можливість впевнено користуватися смартфоном, комп'ютером і планшетом та проводити дистанційні навчання.

Також корисним може бути освітній контент «Карантин: онлайн-сервіси для вчителів». Під час курсу педагоги дізнаються про сучасні алгоритми та комунікацію зі здобувачами освіти за допомогою дистанційних технологій, навчаються користуватись онлайн-сервісами, створювати відео конференції, збирати файли з домашніми завданнями, контролювати виконання завдань, оцінювати результати робіт здобувачів освіти онлайн, надавати консультації та створювати віртуальний простір для спілкування із здобувачами освіти. Курс складається з 6 розділів тривалістю від 8 до 26 хвилин.

Google запустив українську версію ресурсу для допомоги педагогам та здобувачам освіти «Навчайся з дому». На сайті пропонують поради, як почати навчання дистанційно, зокрема: як навчати дистанційно за допомогою відео зустрічей; як організувати заняття доступне для всіх здобувачів освіти; як залучити здобувачів освіти та їх батьків до активної співпраці за допомогою ІТ технологій; як ефективно взаємодіяти з іншими педагогами.

Крім того, з метою розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників з питання впровадження інноваційних технологій в освіті, організації дистанційного навчання Інститутом модернізації змісту освіти розроблені програми для підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Інноваційні технології в освіті», «Інфомедійна грамотність: аргументовані діалоги» «Інноваційні технології в освіті для педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти» тощо.

Варто зазначити, що відповідно до Наказу МОН (№ 64 від 26 січня 2022) «Про деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників» педагоги самостійно можуть обирати конкретні форми, види, напрями з підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017. Редакція від 27.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26 січня 2022 № 64 «Про деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-deyaki-pitannya-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-zakladiv-osviti>

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПІСЕНЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Сучасна система вітчизняної мистецької освіти входить у європейський простір та передбачає реалізацію низки важливих завдань, одним з яких є підготовка вчителів нової формації. Їхнє завдання полягає у збереженні особливостей народної музичної культури в умовах світової глобалізації XXI століття.

Головною тенденцією патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до Батьківщини, держави, народу, нації. Системне духовно-морального виховання має базуватися на цінностях духовної культури українського народу. Викладач музики, як носій культурних цінностей, людяності, професійної компетентності, всебічно-гармонійного розвитку, здійснює художньо-естетичне виховання підростаючого покоління. Домінуючим в спілкуванні з мистецтвом є сформованість артистичних навичок підготовки майбутнього виконавця.

Вокальне мистецтво – один із найбільш популярних видів музичного виконавства. У період відродження національної духовності досить гостро постала проблема формування вокально-виконавської майстерності у майбутніх фахівців в процесі виконання творів патріотичного змісту, адже саме у вокальній творчості втілено багатовіковий життєвий досвід народу, його мудрість, краса, життєві погляди, що є обов'язковим компонентом для навчання й виховання сучасної молоді.

Вивчення сучасного стану цієї проблеми вказує на те, що якість знань з культури вокального виконавства залишається недостатньою, процес навчання потребує забезпечення спеціальною методичною літературою та комплексного підходу до розв'язання проблеми розвитку вокальних умінь на кращих вітчизняних вокальних зразках.

Дослідження педагогів-музикантів О. Абдуліної, А. Алексюка, М. Гриценка, І. Зязюна, Г. Падалки, М. Фіцули, О. Ростовського, О. Рудницької, М. Ярмаченка тощо вказують на особливе значення співу в системі музично-естетичного виховання підростаючого покоління. Вимоги до вокальної підготовки відображено в працях Н. Гребенюк, А. Датського, А. Менебені, Г. Стасько, Ю. Юцевича, О. Прядко, М. Микиша. У методичній літературі проблема вокальної підготовки розглядається у різних аспектах: визначаються принципи вокальної підготовки на основі фонетичного (О. Комісаров, А. Саркісян) та фонопедичного (В. Ємельянов) методів; процес виховання естетичного ставлення до вокального мистецтва (В. Бриліна, Н. Можайкіна); розглядається процес формування мовно-виражальної культури (Л. Азарова, Л. Дерев'яно, Н. Швець).

Вокальне мистецтво – мистецтво передавати засобами голосу співака ідейно-образний зміст музичного твору. Саме спів вважають одним із найдавніших видів музичного мистецтва. Спів буває зі словами та без слів; сольним (тобто одноголосним) та ансамблевим (на два голоси – дует, на три – тріо, на чотири – квартет тощо), спряє розвитку інтонаційно-слухових навичок (ансамбль, стрій, інтонація). Спів українських народних пісень без музичного супроводу, обробок українських народних пісень М. Леонтовича, Ф. Колесси, Я. Степового, А. Веделя, М. Лисенка, Д. Бортнянського, М. Березовського та інших композиторів спряють розвитку музичного слуху, пам'яті. Музичні мотиви органічно входять до серця та свідомості людини, допомагають створити яскравий та самобутній український образ.

Зважаючи на широке поширення вокального мистецтва серед величезної кількості як професійних виконавців, так і серед аматорів, проблема технічного вдосконалення вокально-виконавської діяльності, збереження національної вокальної самобутності та ідентичності, а також подальшого продукування мистецтва співу знаходиться під пильною увагою педагогів, музикознавців, мистецтвознавців.

Свого часу український культурний діяч С. Чернецький, аналізуючи вокально-виконавську творчість О. Мишуги – відомого українського оперного співака, визначив відмітні риси української вокальної школи: майстерність фразування, досконале володіння кантиленою, глибокий ліризм, володіння технічними засобами вокальної культури, тембровою красою голосів. На основі характерних критеріїв в Україні було створено нову вокальну школу, яка увібрала в себе передові наукові досягнення.

Професор П. Голубев вважав, що найвищим рівнем педагогічної майстерності є застосування індивідуального підходу в роботі зі співаками. При цьому фактором, що забезпечує продуктивну діяльність педагога, є неухильне дотримання відповідної послідовності у комплексному розвитку голосів, всебічне вивчення задатків і здібностей співака, а також вивчення вад, що порушують правильне функціонування голосоутворення й формування співацьких голосів [2, с. 7].

Заслуговує на увагу наукове дослідження В. Антонюк засад і традицій української вокальної школи. Дослідниця зауважила, що в методичних порадах партесного співу О. Мезенця та М. Ділецького визначилися такі вокально-педагогічні прийоми, як: плавне ведення мелодичної лінії, наповнення мелодії широтою дихання, системою пружного дихання, формування навичок вокалізації на основі передскладового розспівування тощо [1, с. 17].

Набуття студентами – майбутніми вчителями музичного мистецтва – вокальних навичок розпочинається з I курсу на заняттях з «Постановки голосу». Голос – це основний інструмент спілкування між викладачем і студентом, адже словами можна донести концепт самого методу виконання, а практичні навички співу можливо пояснити тільки самим співом. Комплексний процес розвитку та вдосконалення співацької майстерності поділяється на три групи: вокально-технічну, інтонаційно-слухову та мовно-виражальну.

Сучасний викладач постановки голосу повинен володіти необхідним рівнем теоретичних знань, якого досягла сучасна наука, та акумулювати у своїй практичній діяльності наукові знання, власний досвід та вміння, а також, за допомогою вдало підбраного вокального репертуару, реалізувати головну мету мистецтва співу – всебічний гармонійний розвиток та виховання молодого покоління. Сприяти ефективному музичному та співочому вихованню студентів, вміло демонструвати патріотичні вокальні твори, цілеспрямовано готувати голос до виконання, навчити володінню культурою мовлення, вмінню аналізувати музичні твори – ось перелік ключових завдань, що постають сьогодні перед педагогом-вокалістом.

Важливою умовою формування та вдосконалення вокальних навичок є поетапна, систематична робота відповідно до індивідуального розвитку та здібностей студента. Не менш важливим вважається показ вокального матеріалу викладачем, що є хорошим прикладом для наслідування, зацікавлює студента та стимулює до вдосконалення власної виконавської майстерності.

Педагог з постановки голосу має залучати до продуктивної практичної діяльності кожного студента, створюючи особливу ауру занять, розвивати духовність у процесі ознайомлення з культурною спадщиною та сучасним мистецтвом України. Для викладача важлива наявність духу українського національного фольклору у своїй педагогічній діяльності; вміння будувати процес спілкування зі студентами на принципах, що знаходяться в основі засвоєння музичного матеріалу народної творчості. Лише шляхом спілкування з народними музикантами, шляхом проведення фольклорних

свят, відвідування концертів, конкурсів, оглядів музичних колективів, поступово формується світогляд, морально-естетичні смаки, та патріотичні почуття гордості за свою землю та свій народ. Інтерес української сучасної педагогіки до кращих зразків українського національного фольклору – це не ностальгія, а усвідомлення та шана колосальних зусиль сотень попередніх поколінь, які зумовили сьогоднішній рівень культури нашого суспільства, її розвиток та досягнення.

Дієвим засобом патріотичного виховання є пісня. Г. Ващенко зазначав, що українська пісня за змістом і глибиною посідає одне з перших місць серед народів світу. Саме вона підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до Батьківщини і пошану до себе. У коледжі уже багато років радує своєю творчістю народний фольклорний ансамбль «Калинове намисто», а також народний гурт автентичної пісні Східного Поділля «Голоси предків». Метою творчої діяльності колективів є відродження українського народного фольклору, насамперед того, що побутує на Поділлі.

Пісня – найбільш поширений жанр вокальної музики. Важливе значення для розвитку вітчизняного пісенного жанру мала творчість композиторів А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, І. Шамо, В. Косенка, І. Поклада, О. Білаша. Їхні пісенні шедеври часто використовуються у роботі педагогами-вокалістами. Українські класичні романси, написані на вірші Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки та багатьох інших українських поетів, сприяють вокальному вдосконаленню, розвитку голосу та співацької індивідуальності. Серед розмаїття пісенних творів важливим аспектом є використання творів сучасних подільських композиторів, зокрема О. Кльоца, О. Янушкевич, Е. Бриліна, В. Газінського, С. Городинського, І. Кочурського, А. Дзюби тощо. Поєднуючи змістовні тексти з професійно продуманими й талановитими мелодіями, сучасні автори створюють не просто пісні, а музичні явища, що відрізняються глибоким ліризмом, знанням подільської мелодики та відчувають глибину і високу культуру української національної музики. Багато аматорських колективів з великим задоволенням виконують творчі доробки митців.

Опрацьовуючи творчу спадщину великих майстрів пісенного мистецтва, студенти вже з першого курсу відчують, що вони вивчають життя, адже музика – це саме життя, а спів – мова почуттів. Порівнюючи взірці класичної музики та сучасних римейків, студент розуміє, що високохудожні твори несуть у собі значний енергетичний потенціал. Кожен досягає розуміння мистецького твору самостійно в процесі духовної творчості. Завданням вокальної підготовки є розвиток виконавських, художньо-творчих здібностей, а також удосконалення артистичних навичок. Отже, оскільки позитивні емоції є засобами активізації співацьких механізмів, то перед вокальними педагогами постає завдання психологічного налаштування студента-співака на оптимістичний, активний стан його душі та тіла. Такому налаштуванню, насамперед, сприяє доброзичливість педагога, прищеплювання майбутньому вчителю впевненості в своїх силах, стриманість від численних зауважень, а також щира, позитивна атмосфера в класі. Цілеспрямована, постійна увага педагога до музично-виразного вокального виконання студента сприятиме розвиткові не тільки художнього, а й вокально-технічного аспекту співу.

Таким чином, у музичному розвитку студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва – важливо використовувати надбання вітчизняної вокальної школи, знати психологію та нейрофізіологію співочого процесу, вікові особливості функціонування та розвитку голосу, особливості класифікації співацьких голосів та види їх звучання. Забезпечення фахової компетентності майбутніх учителів можливе за умов дотримання наступних психолого-педагогічних умов: створення творчо-дидактичної атмосфери, комфортного вокально-навчального середовища, формування толерантних відносин всіх

суб'єктів навчальної діяльності, органічне поєднання аудиторної, самостійної та концертно-практичної діяльності.

Систематична, цілеспрямована робота викладача прийтиме ефективному розвитку вокально-виконавських якостей студентів, якщо педагог в повній мірі володіє комплексом відповідних методів і прийомів роботи з різними категоріями студентів, активізує їх мотивацію за допомогою цікавого репертуару патріотичного змісту, виховує у співаків справжню співацьку культуру й бережливе ставлення до голосу – неоціненного дару людини.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Г. Традиції української вокальної школи. Микола Кондратюк: наук. дослідж. Київ: Укр. ідея, 1998. 147 с.
2. Брилiна В. Л. Вокальна професiйна пiдготовка вчителя музики : методичний посiбник для викладачiв та студентiв вищих педагогiчних i мистецьких закладiв. Вiнниця : Нова книга, 2013. 120 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либiдь, 1997. 376 с.
4. Кушка Я. С. Методика навчання співу: Посiбник з основ вокальної майстерності. Тернопiль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 288 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце вiддаю дiтям. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. 320 с.

*Марина Ковтуцька,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар
Ганна Гуд,
кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Початок ХХІ століття захопив людство прогресом науки та техніки, новітніми інформаційними технологіями, а разом з ними й стресами, болем, страхом за майбутнє наше й наших дітей.

Сьогодні суспільство все більше починає розуміти, що його основи закладаються у дитинстві, а найбільш цінний його здобуток – це психічне здоров'я дитини, її неповторний індивідуально-творчий потенціал.

Обравши гуманізм за основу свого розвитку, педагогічна наука виділяє для себе низку актуальних сучасних напрямів виховного процесу: інтенсивно розробляється питання економічного, екологічного, гендерного, соціального та духовного виховання майбутнього носія людської культури.

Розвиваючи новітні технології навчання та виховання, наша педагогіка часто обходить найголовніше питання – питання буття дитячої душі.

Емоції та почуття, що їх переживає дитина «тут і зараз», незалежно від наших правильних «дорослих повчань» та виховних намірів, розкладу занять та запланованих заздалегідь заходів, живуть за власними законами й вимагають свого визначення!

Важко знайти сьогодні у планах занять, які складає вихователь або вчитель, готуючись до зустрічі з малюками, такі першочергові завдання, як «створити атмосферу любові та поваги до дитячої душі», або «формувати у кожній дитині позитивне ставлення до процесу навчання», або «працювати в умовах психологічного комфорту», «підтримувати дитячу радість пізнання», «формувати почуття насолоди від навчання» тощо.

Сучасне суспільство все більше потребує творчої особистості, яка має високий рівень адаптації і самореалізації, проектує своє майбутнє, свій шлях, ставить перед собою чіткі завдання самовиховання, самовдосконалення та самоосвіти.

Креативність є характерною ознакою творчої людини, яка здатна за власною ініціативою реалізувати свій потенціал, з вибором відповідних способів. Це потребує зміни педагогічного супроводу, спрямування його на розвиток креативного середовища в освітній установі.

Змінюється вектор педологічного супроводу, спрямованого на створення креативного середовища освітньої установи. Саме середовище вибудовується навколо інтересів дитини та виконує функцію адаптації школи до індивідуальних особливостей і суб'єктивних потреб учнів.

Педагогічний супровід учня може здійснюватися у двох варіантах:

- загальногруповому;
- індивідуально-особистісному.

У першому варіанті створення креативного середовища забезпечується системою «вчитель-учень», де на основі засвоєних знань переважають діалогічні форми роботи.

Компоненти креативної особистості: мотиваційний, інтелектуальний, емоційний та комунікативний. Для розвитку їх необхідно розширяти рольовий простір кожного учня та включати його в різноманітні види діяльності, які забезпечують йому творчу самореалізацію та створюють досвід соціальних відносин.

Використовуючи педагогічні технології формуємо інноваційну особистість, якій притаманні:

- внутрішня свобода (ситуації вибору, яка стимулює пізнавальний інтерес «Хочу все знати», почуття відповідальності та власної значимості);
- стабільність та стресостійкість – це керування емоціями (відчувати настрій інших, протистояти стресам, вміти переборювати відчуття страху, сорому);
- адекватна самооцінка (саме вона формується та змінюється протягом усього шкільного життя. Особливо нестабільним є підлітковий вік).

У практиці розвитку креативної особистості в процесі отримання освіти педагоги рекомендують:

- свідомо експериментувати з новими формами організації занять, здійснюючи пошук методів максималізації підтримки, яку члени колективу надають один одному в творчому плані;
- намагатися створити у колективі атмосферу взаємодії та взаємного стимулювання до висунення ідей;
- розширювати участь і підвищувати зацікавленість кожного члена колективу у творчому процесі;
- постійно підкреслювати важливість оригінальних рішень в будь-яких предметних галузях;
- використовувати повноцінні проекти та завдання для тренувальних завдань;
- створити атмосферу постійного пошуку та припливу проблем (завдань). Один із проявів креативності-не лише здатність оригінально вирішувати проблемами, але й здатність знаходити нові;
- знаходити можливість заохочення нових думок та ідей, конструктивної критики;
- позбавлятися стереотипів і позбавляти від них інших, позитивно реагувати на запропоновані ідеї, заохочувати ідеї;
- накопичувати ідеї, неприйнятні для вирішення конкретної задачі (вони можуть знадобитися), пошук сфери застосування цих ідей;
- надавати максимальну свободу в процесі творчості;
- розробити разом з колективом рейтингову систему оцінювання творчого (та/або креативного) внеску, заслуг і кінцевих результатів;
- заохочувати аналіз успішного або неуспішного досвіду вирішення проблем;
- розвивати та заохочувати взаємодію між групами, які паралельно вирішують власні задачі та розробляють власні проекти;
- підтримувати та допомагати в розширенні інформаційно-комунікативних каналів для отримання необхідних даних і знань.

Ефективними методами роботи креативного навчання – є застосування на уроках арт-терапевтичних вправ. До них належать методи, що у традиційному розумінні є інтуїтивними: педагогічні методи учня, який виконує роль вчителя тощо. Такі методи спираються на нелогічні дії учнів, що мають інтуїтивний характер.

Інший вид креативних методів навчання базується на використанні алгоритмічних приписів та інструкцій. Їхня мета-побудова логічної опори для створення учнями освітньої продукції.

Наступний вид креативних методів-метод евристики. Це прийоми, які дозволяють учням вирішувати питання шляхом «наведення» на можливі правильні рішення та скорочення варіантів таких рішень.

До креативних методів належать також:

- метод вигадування-спосіб створення невідомого учням раніше продукту за результатами певних розумових дій;

- метод «Якби...» - учням пропонується скласти опис та намалювати малюнок того, що відбудеться, якщо у світі щось зміниться. Виконання подібних завдань не тільки розвине здатність уявляти, а й дозволить краще зрозуміти будову реального світу, взаємозв'язок його складових, фундаментальні основи різних наук;

- образної картини – відтворює такий стан учня, коли сприйняття і розуміння об'єкта, що вивчається, наче зливаються; відбувається його цілісне, нерозчленоване бачення. Учень під час такої роботи не тільки думає різними масштабами, співвідносить свої знання з різних галузей знань, а й відчуває значення реальності, що зображена;

- гіперболізації – збільшується чи зменшується об'єкт пізнання, його окремі частини або якості;

- аглюцінації – учням пропонується поєднати непок'єднувальні у реальній якості, властивості, частини об'єкта та зобразити, наприклад, гарячий сніг, солодку сіль тощо;

У процесі навчання зв'язок методу з іншими компонентами є зворотним: метод є похідним від цілей, завдань, змісту, форм навчання; водночас він суттєво впливає на можливість їхньої практичної реалізації. Навчання прогресує настільки, наскільки «дозволяють» йому рухатися уперед застосовані методи.

Скільки існує людство – стільки існує і мистецтво. Мистецтво володіє величезною цілющою силою, про це знали ще наші предки і намагалися лікувати хвороби за допомогою музики, танцю, звуків, окремих музичних інструментів. У ХХ столітті психологія взяла цей метод на озброєння, використавши заняття різними видами мистецтва для вирішення життєвих проблем. Так виникла арт-терапія, або зцілення мистецтвом.

Арт-терапія – один із найм'якших і в той же час глибоких методів в арсеналі психологів і психотерапевтів. Малюючи, займаючись ліпленням або описуючи в літературній формі свою проблему або настрій, ви неначе одержуєте закодоване послання від самих себе, з власної підсвідомості.

Сучасна арт-терапія в коловороті нашого стрімкого часу здатна задовольнити душевні потреби, і вирішити найрізноманітніші проблеми. Адже у прадавні часи усі люди займалися мистецтвом щодня. Засівали поле – співали, білили хату – розмальовували стіни, довгими зимовими вечорами створювали мереживні казки усією родиною. Однак ті часи залишилися далеко в минулому. Жителі ж сьогоденного мегаполісу уже прокидаються втомленими й проживають робочий день в нелюдському темпі, а вільний час присвячують споживанню популярних продуктів: чіпсів, серіалів, поп-музики, тощо. Душевні ж пориви особистості залишаються непоміченими й нереалізованими, та осідають не підйомним тягарем в тілі, провокуючи виникнення психічних й фізичних недуг.

Арт-терапія допомагає людині повернутися до призабутої радості самовираження, самопізнання, самостворення, дарує незабутні враження й відчуття, наснажує на віру в себе, активізує внутрішній потенціал особистості й осягає нові шляхи вирішення існуючих проблем. Використовуючи танець, малюнок, ліплення, музику, прозу, поезію, театр, ми можемо пізнавати хвилюючі життєві переживання, почуття й фантазії. Власне мистецтво відкриває витоки натхнення, ініціює творче зростання людини і зцілює її душевні рани.

Мистецтво – це, по суті, самопізнання людини в різних сенсах її буття і соціально-політичному, соціальному, національному, психологічному тощо. Кожен народ пізнає себе через своє мистецтво, людство і історію мистецтв. Гегель справедливо вважав, що цінність мистецтва полягає у вираженні глибинних інтересів, всеоб'ємних істин духу. У творі мистецтва народи вклали свої найзмістовніші внутрішні споглядання і уявлення. Мистецтво часто служить ключем, а у деяких народів єдиним ключем для розуміння їхньої мудрості.

Ще в давнину було помічено, що мистецтво «навчає розвиваючи». Через естетичну дію та насолоду, яку отримує людина в процесі художньої творчості і сприймання

мистецтва, здійснюється і її виховний вплив, і пізнання, і передача досвіду, і аналіз стану світу.

Мета мистецтва – надихати, очищувати людину, для цього воно і має бути прекрасним. Естетична функція - нічим незамінна здібність мистецтва:

1. формувати естетичний смак, здібності і потреби людини;
2. орієнтувати людину в світі;
3. пробуджувати творчий дух, бажання і вміння творити.

Яким є мистецтво в школі сьогодні? Чи йде воно в ногу з часом?

Для реалізації навчального процесу вчителю недостатньо тільки добре знати свій предмет, він має орієнтуватися у сучасних концепціях та напрямках розвитку освіти. Учителю необхідно знати і вміти те, що необхідно тому, хто веде за собою.

Застосовуючи методи арт-терапії, вчитель не завжди замислюється над тим, що окрім спрямованого навчання відбувається природний розвиток якості образотворчої діяльності, змінюється уява, сприйняття світу, ставлення до власної творчості.

Карл Р. Роджерс в своїй книзі «Погляд на психотерапію. Становлення людини» пише: «Творчість — це прагнення людини реалізувати себе. Під цим прагненням я маю на увазі прагнення до розвитку, розширення, вдосконалення, зрілості, виявлення всіх здібностей організму і особистого «Я». Це прагнення може бути глибоко приховано під кількома шарами психологічного захисту, за штучним фасадом небажання, але це прагнення є в кожного індивіда і тільки чекає сприятливих умов для звільнення і прояву. Саме воно є головним фактором мотивації творчості, коли особистість вступає в нові відносини з навколишнім світом, намагаючись більш повно бути самою собою».

Серед сучасних можливостей подальшого удосконалення креативних, реабілітаційних технологій належна увага надається арт-терапії. Арт-терапія – це лікування за допомогою залучення дитини до мистецтв. При цьому дитина навчається спілкуватися з навколишнім світом на рівні екосистеми, використовуючи образотворчі, рухові та звукові засоби. Вона дає змогу самостійно висловлювати свої почуття, потреби та мотивацію своєї поведінки, діяльності і спілкування, необхідні для її повноцінного розвитку та пристосування до навколишнього середовища. Через малюнок або інший вид творчої діяльності дитина може “виплеснути” негативне та поділитися позитивними емоціями.

Батьки, вихователі, вчителі визначають, що в ранньому віці малювання складає головний вид творчості. Але проходить певний час і зацікавленість зникає. Як запобігти цьому?

Розвиток творчого мислення учнів засобами мистецтва, зокрема, на уроках художньо-естетичного циклу, було і залишається однією з актуальних проблем естетичного виховання.

Для її вирішення та використання необхідна розробка нових методик викладання. Щоб залучити учнів до творчої діяльності, педагогіка пропонує виконувати завдання художньо-естетичної спрямованості, які передбачають комплексне використання музики, літератури і образотворчого мистецтва, оскільки це відповідає психологічним особливостям сприйняття, асоціативному характеру мислення.

Кожен вид мистецтва несе в собі потенційні можливості навчання тим чи іншим творчим навичкам, формування і розвиток якостей необхідних для творчої особистості.

Використання на уроках музики, літератури і образотворчого мистецтва таких засобів і прийомів, що розвивають творче мислення, емоційну чутливість, сприяє підвищенню рівня естетичної підготовленості учнів.

Застосування мистецтва має реальний вплив на учня, на формування його загальної художньої культури, розвиток емоційних, чуттєвих сфер сприйняття творів образотворчого мистецтва, сприяння розвитку творчих задатків у художньо-практичній діяльності.

Арт-терапія наголошує на тому, що у людини не обов'язково мусять бути проблеми. Головна мета арт-терапії – допомогти особі саморозкритися. Другим фактором є

екологічність арт-терапії, її безпечність. Людина може не озвучувати свої проблеми, а виконуючи які-небудь дії, починає сама їх вирішувати.

Таким чином, образотворче мистецтво сприяє розширенню творчого потенціалу школярів, їхньому гармонійному розвитку, підвищує рівень художньої культури, який проявляється в інтересі до мистецтва, у розширенні знань про мистецтво та вмінні застосовувати їх в практичній діяльності.

Проблема використання в дидактичному процесі креативних методів або розвивального навчання учнів особливо актуальна на сучасному етапі становлення національної системи освіти і збагачення її новим змістом.

Із метою формування особистості школяра в навчальному процесі сучасна дидактика рекомендує збагачувати традиційні методи навчання такими прийомами та способами, які сприяли б формуванню в суб'єктів навчання мотивації, майбутньої професійної діяльності та змістовних життєвих настанов, високого рівня активності й емоційної заангажованості в навчально-пізнавальній діяльності, створенню умов для активного самостійного набуття учнями загальнонаукових та професійних знань, навичок та вмінь.

Головним фактором креативного навчання є ініціатива учнів. Учень тут уже перестає бути об'єктом впливу і стає повноправним суб'єктом спілкування. Він несе відповідальність за свою роботу у такій самій мірі, як вчитель – за свою.

Креативне навчання є не що інше як навчання творчості, і саме воно є також творчою діяльністю.

Великого значення набуває особистість педагога. Він повинен бути яскравою, талановитою, творчою особистістю. Саме творчий педагог може навчити творчості іншого.

Головним показником інновації є прогресивне начало в розвитку школи у порівнянні з усталеними традиціями і масовою практикою.

Інновації в системі освіти пов'язані з внесенням змін в цілі, зміст, методи і технології, форми організації і систему управління, в стилі педагогічної діяльності і організацію навчально-пізнавального процесу, в систему контролю і оцінки рівня освіти, в навчально-методичне забезпечення, в систему фінансування, в систему виховної роботи, в навчальний план і навчальні програми, в діяльність вчителя і учня.

Креативні методи навчання: метод «мозкового штурму», метод емпатії, метод інверсії, метод синектики, арт-терапевтичні методи.

Основна мета арт-терапевтичного методу – навчити на прикладі конкретної ситуації груповому аналізу проблеми і самостійному прийняттю рішень.

Суть методу синектики в тому, щоб зробити невідоме відомим, а звичне – чужим, перетворити невідоме у відоме означає вивчити проблему і звикнути до неї, після цього проробляється зворотна операція – звичне обжитися чужим. Це досягається за допомогою чотирьох типів операцій: особистісне уподібнення, пряма аналогія, символічна аналогія та фантастична аналогія.

Метод інверсії зорієнтований протилежних на пошук вирішень творчого завдання в нових, несподіваних напрямках, частіше за все традиційним поглядам та переконанням, які присутні в логіці.

У вирішенні творчих завдань використовуються різні аналогії: конкретні (матеріальні) та абстрактні. У ситуаціях уявної побудови аналогії іноді хороші евристичні результати дає такий прийом як гіперболізація (значне збільшення або суттєве зменшення масштабів досліджуваного об'єкта). Найчастіше, емпатія – уособлення однією особою іншої. У вирішенні творчого завдання емпатія розглядається, як уособлення людини з неживим об'єктом, процесом, системою.

Емпатія у рішенні творчої задачі розуміється як ототожнення людини з технічним об'єктом, процесом, деякою системою. Коли застосовується метод емпатії, то об'єкту приписують почуття, емоції самої людини: людина ідентифікує мети, функції, можливості,

плюси і мінуси, наприклад машини, зі своїми власними. Людина як би зливається з об'єктом, об'єкту приписується поведження, що можливо у фантастичному варіанті.

Список використаних джерел

1. Чигрина В. Технології розвитку креативності в процесі навчання. *Джерело*. № 25-32 серпень 2011 р.
2. Зламанюк Л. Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості. *Хімія*. № 7. 2011 р.
3. Охромчук Н. Інноваційно-трансформаційний підхід до вивчення нового матеріалу як один з факторів компетентнісної моделі особистості. Харків: Основа. 2010 р.
4. Підлипна Л. Терапія мистецтвом. 2-ге вид., оновл. Івано-Франківськ: ОПППО; Снятин: ПрутПринт, 2009. 136 с.
6. Федій О.А. Естетотерапія. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

*Галина Козлакова,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АМСКП «Полісся»,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Київ*

УКРАЇНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ: ПІДСТАВИ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ, СТУДЕНТІВ І ВИПУСКНИКІВ

В українському виданні [1] оприлюднена інформація про «Рейтинг університетів України-2023», який не може залишитися поза увагою фахівців з вищої освіти, зокрема авторки доповіді, яка багато років працювала в Навчально-методичному кабінеті з вищої освіти МОН України, а потім майже 15 років в Інституті вищої освіти НАПН України. Дані цього рейтингу опубліковано Центром міжнародних проектів «Євроосвіта».

Рейтинг складено шляхом визначення коефіцієнтів, отриманих на конкурсах HORIZON Europe та Erasmus, Національного фонду досліджень України, програм за державним замовленням та ініціатив молодих учених.

Найкращим став Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Другим у рейтингу визначено Національний університет «Львівська політехніка», третім – Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Серед регіональних університетів найвищий рейтинг (четвертий) має Сумський державний університет. Замикає список у рейтингу (почесне 20-е місце) Національний університет водного господарства та природокористування (місто Рівне). По два університети прийшлося на місця 13-е (Київський національний університет будівництва та архітектури та Національний університет «Києво-Могилянська академія»; 15-е (Український державний університет науки і технологій та Одеський державний екологічний університет); 19-е (Дніпровський державний медичний університет та Одеський національний технологічний університет).

Можна надалі аналізувати рейтинг щодо кількості університетів з кожного регіону (Київ, Харків, Одеса та інші). Для викладачів і випускників важливо побачити рейтинги університетів, в яких вони навчалися і працюють зараз.

Для професорів важливо знати, в яких університетах працюють їхні учні. Наприклад, для авторки доповіді підготовлені нею кандидати наук працюють в НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національному університеті біоресурсів і природокористування України (7-е місце), Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» (9-е місце) та інших.

Нажаль, поки немає у згаданому рейтингу деяких відомих у Києві університетів, але цей факт може бути стимулом для подальшого вдосконалення наукової та освітньої діяльності.

Не зважаючи на складні часи сьогодення, працю в умовах воєнного стану, під час повітряних тривог тощо, науковці, викладачі і студенти українських університетів не втрачають спільних науково-освітніх інтересів, оновлення та збереження університетських зв'язків, он-лайн контактів, потреби у підвищенні кваліфікації викладачів, участі в он-лайн конференціях, нових публікацій у збірниках наукових праць. Все це складає перспективу нашої подальшої спільної роботи і збереження в належному стані університетського стилю навчання.

Створення рейтингів вищих закладів освіти в Україні, Європі і Світі є важливою і складною задачею, вирішення якої сприяє розвитку науково-освітньої конкуренції університетів та спонукає молодь, випускників середніх загальноосвітніх закладів обирати

для майбутнього навчання найкращій за спеціальністю, а не той, що ближче розташований до дому.

Для кожного університету також важливими є рейтинги факультетів, спеціальностей, а для випускників – особистий рейтинг у групі з метою одержання престижного місця майбутньої праці.

Слід окремо зазначити, що у рейтингу регіональних педагогічних коледжів найкраще місце треба визнати за Барським гуманітарно-педагогічним коледжем імені Михайла Грушевського, який багато років сприяє впровадженню інноваційних стратегій розвитку вищої освіти, концепцій навчання впродовж життя та забезпечує науково-освітнє спілкування фахівців професійної педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Газета «Нехай говорять», 27 березня 2024 р., № 13. С.2.
2. Найвідоміші університети України // У книзі авторів Галина Козлакова, Оксана Коваленко. Історичний огляд розвитку вищої освіти в Україні від гетьманських часів до сьогодення : методичні матеріали для магістрантів. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019, 56 с. С. 26-43.
3. Козлакова Галина, Стефанович Дмитро. Аналітичний огляд освітньо-наукових заходів з нагоди ювілею НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»: традиції та інновації. *Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис*. 2023. № 4 (91). С. 126-133.

*Ольга Комкова,
кандидат фізико-математичних наук,
викладач, ВСП «Механіко-технологічний
фаховий коледж ОНТУ», м. Одеса*

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Проблеми розвитку вищої та фахової передвищої освіти в Україні розглядали багато дослідників, зокрема В. Андрущенко, І. Бех, Л. Ващенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Мадзігон, І. Передерій, С. Сірополко, В. Шинкарук, М. Ярмаченко та ін. Вчені досліджували ключові питання розвитку системи освіти в Україні, але багато проблем залишаються ще не вирішеними, зокрема етапи розвитку вищої та фахової передвищої освіти.

Постановкою задачі дослідження є з'ясування основних етапів розвитку вищої та фахової передвищої освіти в Україні з моменту її виникнення до теперішнього часу; проблеми, які виникали у той чи іншій етап розвитку вищої та фахової передвищої освіти України.

Важливий етап розвитку вищої та фахової передвищої освіти в Україні почався після проголошення її незалежності. У цей період в країні відроджуються і впроваджуються кращі надбання та досвід країн Європи. За останні роки в Україні було прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток системи вищої та фахової передвищої освіти. Дуже важливим було приєднання України у 2005 році до Болонського процесу, що призвело до інтеграції української системи вищої освіти у загальноєвропейську. Повністю цей процес повинен був завершитися до 2010 року. Однак цього у повній мірі не сталося: досі не завершений перехід двоциклічного навчання; досі в Україні існують ступені – бакалавра, молодшого бакалавра, фахового бакалавра і магістра; на недостатньому рівні знаходиться автономія вузів і коледжів; відбулося зменшення кількості аудиторних годин і збільшення їх кількості на самостійне опрацювання матеріалу.

Вища та фахова передвища освіта має бути фундаментальною, базуватися на сучасних досягненнях науки, здійснюватися за новітніми педагогічними технологіями. Професійно підготовлений фахівець – це особистість, громадянин з високим рівнем культури, морально-духовними цінностями. Суспільно неконтрольований розвиток техніки та технології, упровадження масштабних технічних проектів спричинили глобальну кризу цивілізації. Вихід з неї можливий лише шляхом здійснення освітньо-інтелектуальної, освітньо-виховної модернізації в системі освіти, й передусім у професійній освіті.

Професійна школа, яка об'єднує вищі навчальні заклади всіх рівнів, має зробити крок до розв'язання складних сучасних проблем. ВНЗ і науково-дослідні інститути України мають достатній науковий та інтелектуальний потенціал, щоб упродовж декількох років перебудувати систему професійної підготовки фахівців у світлі нових світоглядних, соціальних і економічних потреб та новітніх тенденцій.

По-перше, в структуру освітнього має закладатися процес вироблення навичок пошукової, конструкторської, винахідницької діяльності. По-друге, посилення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу шляхом розвитку варіативних освітніх програм, орієнтованих на різні категорії студентів, а також розробка індивідуалізованих програм і визначення темпів навчання стосовно персональних особливостей і здібностей кожного студента. Також передбачається суттєве розширення диференціації та індивідуалізації навчання на основі створення нових поколінь навчальних програм з максимально конкретизованим рівнем навчальних успіхів, на який повинен вийти кожен студент і досягнення якого об'єктивно перевіряється викладачем за допомогою різних методик. По- третє, реалізується принцип неперервності та наступності програм підготовки

фахівців на другому та третьому циклах навчання, тобто після школи учень вступає у коледж, а потім продовжує навчання за скороченим терміном в університеті.

Слід зазначити, що в Україні формується система моніторингу і визначення рейтингу вищих навчальних закладів, яка використовує при оцінюванні діяльності міжнародні показники (індикатори), а також існує національна система моніторингу якості та визначення рейтингу вищих навчальних закладів. Національна система забезпечення якості реалізується через системи ліцензування і акредитації. Вживаються заходи як на урядовому, так і інституційному рівні для підвищення мобільності студентів і персоналу та подолання основних перешкод, що дає можливість спростити процедуру перевodu студентів з одного навчального закладу в інший за рахунок трансферу та накопичення кредитів ECTS. Розвиваються різноманітні форми підтримки талановитих студентів і молодих науковців для навчання та стажування в провідних зарубіжних університетах і дослідницьких центрах. Один з важливих напрямів – забезпечення рівного доступу до освіти.

Таким чином, виявлені в результаті аналізу етапів розвитку вищої та фахової передвищої освіти в Україні у минулому надають уявлення про хід освітніх процесів у майбутньому, дозволяють спроектувати діяльність вищих навчальних закладів таким чином, щоб вони були конкурентоспроможними як на рівні Європи, так і на світовому рівні. Знання особливостей розвитку системи вищої та фахової передвищої освіти України, її значної потужності й наукового потенціалу зможуть забезпечити подальший і досить швидкий інноваційний розвиток цієї сфери.

Список використаних джерел

1. Кривчик Г. Г. Вища школа і Болонський процес: Конспект лекцій. Дніпропетровськ : ПДАБА, ДРІДУ, 2008. 34 с.
2. Сандугей В. В. Освіта як фактор конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили з позиції глобалізаційної перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. праць.* Вип. 25. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 55–63.

ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

На сьогоднішній день інструментально-виконавська підготовка у професійному становленні та музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва займає ключове місце. В цей час відбувається накопичення спеціальних та загально-естетичних знань, формуються професійні уміння та навички, розвивається специфічне творче та методичне мислення, набувається художній та музично-виконавський досвід.

Саме тому проблема інструментально-виконавської підготовки студентів закладів вищої освіти залишається актуальною. Формування виконавської майстерності – складний процес, який потребує створення спеціальних умов у закладі освіти.

Окремі аспекти проблеми формування інструментально-виконавської майстерності знайшли відображення у багатьох працях, присвячених питанням професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (О. Абдулліна, Л. Арчажнікова, Н. Мозгальова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.). Зокрема, ученими розглянуто питання формування виконавських умінь (І. Гринчук, В. Крицький, В. Муцмахер та ін.), виконавської (М. Давидов, Т. Юник та ін.) та педагогічно-виконавської майстерності (І. Мостова та ін.), музично-педагогічної (В. Мішедченко, С. Деніжна та ін.) і музично-виконавської культури (Н. Згурська та ін.), індивідуального стилю виконавської діяльності (Є. Йоркіна та ін.), розвитку виконавських якостей (Є. Скрипкіна та ін.), виконавської активності (С. Єгорова та ін.), креативності (В. Фрицюк та ін.) тощо [7].

Однак у спеціальній літературі категорія «інструментально-виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва» досі не знайшла достатнього розкриття, що негативно позначається на практиці навчання студентів-музикантів у педагогічних університетах. Недостатньо дослідженим досі є вплив виконавської майстерності майбутніх педагогів-музикантів на самореалізацію вчителя музичного мистецтва.

У сучасному інструментально-виконавському середовищі відбуваються постійні зміни та вдосконалення, нововведення та досягнення нових висот, які потребують певної компетентності виконавця. Майбутні вчителі музичного мистецтва також потребують покращення своєї інструментально-виконавської компетентності, адже в недалекому майбутньому вони стануть вчителями музичного мистецтва й матимуть передавати свої знання та вміння дітям, вміти викликати зацікавлення в них до музики, практично доводити свої вміння та навички.

Все це потребує чималої підготовки, і не тільки технічної. Більш значимим є надання майбутнім вчителям музики практичного набуття та відшліфування їх умінь виконавської майстерності. При цьому виключно важливою, на думку Ю. Щевченко, залишається роль вищих навчальних закладів, які покликані готувати майбутніх учителів музики, здатних організовувати художньо-творчу та позакласну діяльність. Успішність розв'язання поставлених проблем залежить передусім від сформованості музично-виконавської компетентності, яка є ключовою в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музики [12].

Формування у майбутніх педагогів готовності до інструментально-виконавської діяльності є важливою проблемою сучасної музичної педагогіки вищої школи. Саме у закладах вищої освіти у процесі навчання закладаються основи інструментально-виконавської культури та майстерності, що сприяють професійній досконалості та

готовності до майбутньої діяльності. Така готовність дозволяє молодому педагогу-музиканту впевнено почувати себе у професійній діяльності. Вважаємо, що інструментально-виконавська майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва, безперечно, є складовою цієї готовності. Зміст та засоби формування окремих видів виконавської майстерності музиканта розкрито у дослідженнях відомих науковців, таких, як: Л. Баренбойм, В. Білоус, Л. Гінзбург, М. Давидов, О. Джура, Г. Нейгауз, І. Полубоярина, Ю. Цагареллі та ін.), окремі аспекти виконавської майстерності вчителя музичного мистецтва (Л. Лабінцева, І. Мостова, М. Назаренко, Г. Падалка, В. Федоришин та ін.), професійно важливі та особистісні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва (М. Білецька, О. Матвеева, Л. Котова, І. Сипченко, Т. Смирнова, В. Фрицюк, О. Щолокова та ін.).

Наукове осмислення та логіка пізнання будь-якого об'єкта чи явища вимагає перш за все розуміння його як сутнісного поняття, терміна, що акумулює в собі своєрідність тлумачення в контексті конкретного дослідження. Музично-виконавське мистецтво як феномен культури все більше привертає увагу науковців у виявленні його особливостей у широкому аспекті художньо-творчої практики та діяльності музиканта-виконавця – у вузькому.

Сутність та специфіка музично-виконавського мистецтва як об'єкта досліджень залежать від широкого спектра фактів, конкретних прикладів індивідуальної виконавської діяльності, а також теоретичних надбань. Поняття «музично-виконавське мистецтво» Т. Глузук пропонує аналізувати за двома напрямками: як процес створення нових елементів музичної культури (безпосередньо варіантів музичного виконання композиторських творів, функціонування музичної освіти, що забезпечує концертну практику виконавськими кадрами, наукових праць з даної сфери діяльності); як явище художньої культури, що включає до свого складу сукупність музично-творчих продуктів, створених за певний період часу в рамках окремої культури країни, суспільства. Музично-виконавське мистецтво як явище культури виступає складовою художньої культури, тобто системою стосунків, що виникають у процесі сприйняття музики, створення, відтворення, аналізу та оцінки музичних творів. Інакше кажучи, поняття музично-виконавського мистецтва як системного утворення у сфері художньої культури, окрім музично-виконавської діяльності як такої, містить ще і широкий спектр таких явищ як музична освіта і виховання; музично-концертне життя; музична критика і теоретико-методологічний аналіз; музичний інструментарій; засоби відтворення музики та носії музичної інформації тощо [2].

Варто зазначити, що проблема педагогічної майстерності є однією з ключових у педагогіці. У сучасній педагогіці педагогічна майстерність розглядається з позицій різних підходів і розуміється як: комплекс властивостей і якостей особистості вчителя, що забезпечують ефективність його педагогічної діяльності на рефлексивній основі; система професійних компетентностей педагога; технологія педагогічної дії; найвищий рівень педагогічної діяльності тощо [9].

Однак, у дослідженні нас цікавить не просто майстерність чи педагогічна майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва, а власне, інструментально-виконавська майстерність, що, звісно, виявлятиметься у педагогічній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, під час уроків музичного мистецтва.

Варто зазначити, що в мистецькій науковій літературі досить часто зустрічається поняття «виконавської діяльності» та «виконавської майстерності» музиканта. Масова навчальна практика музичної освіти засвідчує, що у музично-виконавській підготовці інструменталістів здебільшого виконавська майстерність тлумачиться як виховання інструментально-технічних навичок поза їх зв'язком із розкриттям художнього змісту твору. При цьому ігноруються такі суттєві важелі навчання, як усвідомлення власного професійного досвіду, опора на особистісно-значущі механізми самовизначення, саморозвитку, самовдосконалення майбутніх фахівців. Недостатньо враховуються

можливості рефлексії, яку сучасна теорія і методика навчання музики (О. Рудницька, В. Федорчук та ін.) трактує як засіб ефективного розвитку митця [3].

Під виконавською майстерністю Л. Гончаренко розуміємо, перш за все, вміння втілити власні інтерпретаційні наміри, пізнати і розкрити зміст музики, відтворити музичні образи за допомогою виразної музичної мови. З огляду на це виконавську майстерність музиканта-інструменталіста вона визначає як сукупність певних компонентів, серед яких виділяє технічні та художньо-інтерпретаційні вміння, сформовані на основі особистісних якостей музиканта; вміння здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз твору; психологічну готовність до публічного виконання музичного твору [3].

Поняття «виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва» Н. Барсукова трактує як складову його професійної майстерності, особистісне утворення, що інтегрує у своєму змісті систему особистісних та професійно важливих якостей (музикальність, виконавську надійність), музично-професійних знань (про зміст і засоби музично-виконавської та музично-педагогічної діяльності), умінь (музично-виконавські, інтерпретаційні, артистичні), необхідних для виявлення смислу та морально-естетичних цінностей музичних творів [2].

Виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається В. Федоришиним як високий рівень здатності до глибокого усвідомлення й розкриття змісту музичного твору шляхом застосування художньо-технічних засобів, що відповідають естетичним принципам емоційно-художнього мислення певної епохи. Виконавська майстерність студентів музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів передбачає наявність широкої компетентності в галузі мистецтва, а також спроможність до вираження індивідуальної естетичної позиції у процесі художньо-образного тлумачення музики. Особливого значення науковець надає здатності майбутнього вчителя захопити власним виконанням дитячу аудиторію. Аналіз змісту виконавської майстерності дозволив визначити провідні її аспекти: емоційний, раціональний та технічний. Формування виконавської майстерності науковець визнає одним із вирішальних факторів фахової підготовки майбутніх учителів музики [11].

Виконавська майстерність, як вважає М. Михайленко, базується на системних теоретичних знаннях, вільному володінні арсеналом технічно-виражальних засобів інструмента, критичному осмисленні та орієнтації у великому сучасному інформаційному просторі, що сприяє досконалому, інтерпретаторськи змістовному та артистичному втіленню музичного твору у реальному звучанні. Вона включає в себе весь комплекс слухомоторних та психофізіологічних характеристик, навичок та вмінь, прийомів і музично-ігрових рухів [7].

Науковець наголошує, що вдосконалення виконавської художньої техніки – процес безперервний, необхідний для здійснення інтерпретаційних завдань, органічно пов'язаний з процесом смислового інтонування музичного змісту виконуваного твору. Психофізіологічні основи виконавської майстерності включають в себе мислення, увагу, волю, відчуття, сприймання, уяву, пам'ять, емоції; художнє втілення музичного твору базується на взаємодії інтелектуального та емоціонального факторів.

Педагогічно-виконавську майстерність І. Мостова розуміє як феномен вияву вчителем музики свого «Я» у педагогічній художньо-комунікативній діяльності через комплекс властивостей його особистості, які забезпечують вільне володіння музичним інструментом і собою у процесі втілювання художньої ідеї музичного твору для досягнення взаємодії із особистістю дитини [7].

Професія вчителя музичного мистецтва є багатовекторною за своєю специфікою та передбачає комплексне поєднання різноманітних видів професійної діяльності, однією з яких є інструментально-виконавська діяльність вчителя музичного мистецтва [5]. За визначенням відомої вченої Л. Арчажнікової, поняття інструментально-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва розкривається у вигляді необхідних знань, вмінь

та навичок, які проявляються у наступних видах діяльності: сольне виконання, самостійна робота вчителя над музичним твором, акомпанування, читання нот з аркуша, транспонування гра в ансамблі, творче музикування тощо [1].

У своїх наукових дослідженнях з музичної педагогіки О. Олексюк розглядає музично-виконавську діяльність як окрему складову професійної діяльності педагога-музиканта, що проявляється у двох аспектах виконавського процесу – виконанні та інтерпретації, де виконавець виступає як творець нових художніх цінностей [8, с. 168-169], доводячи необхідність розуміння інструментально-виконавської діяльності як творчої концепції.

Інструментально-виконавська діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва, на думку І. Касілова, характеризується наявністю необхідних професійних знань, умінь та навичок, спрямованих на професійне опанування музичним інструментом та використанням його у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, у організаційно-просвітницьких заходах з музичного мистецтва (концерти, фестивалі, конкурси, лекції-концерти, творчі вечори тощо) [5]. Специфічні риси, які характеризують специфіку професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності визначає І. Касілов, а саме: визначення фізіологічних характеристик інструменталіста-виконавця та особливостей будови виконавського апарату; послідовне ускладнення репертуару як необхідна закономірність художньо-технічного розвитку інструменталіста-виконавця; орієнтація на жанрово-стильове спрямування у професійній підготовці інструменталіста-виконавця; формування поліфонічного мислення у інструменталіста-виконавця; систематичність занять за музичним інструментом [5].

Під музично-виконавською майстерністю розуміють властивість особистості, яка сформована в процесі музичної і виконавської діяльності і проявляється в ній як вищий рівень засвоєних вмінь, гнучких навичок та інтерпретаторської творчості. Музично-виконавську майстерність О. Іщенко визначає як показник професійного рівня художньо-педагогічної діяльності майбутнього викладача мистецьких дисциплін, який передбачає здатність до глибокого осягнення змісту музики, виявлення власного ставлення до її художніх образів, технічно досконалого та артистичного втілення (інтерпретації) музичного твору в реальному звучанні. Музично-виконавська майстерність – це комплекс індивідуальних властивостей особистості, який формується в процесі професійної підготовки та виконавської діяльності і проявляється як вищий рівень засвоєних вмінь, навичок та інтерпретаторської творчості [4].

Основні компоненти інструментально-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва та необхідні для неї знання, уміння й навички визначено Л. Арчажниковою. Їх складають: сольне виконання, самостійна робота вчителя над музичним твором, акомпанування, читання нот з аркуша, транспонування, гра в ансамблі, творче музикування [1]. Володіння музичним інструментом (або кількома інструментами) є важливою умовою фахової компетентності вчителя музичного мистецтва, тому процес навчання в інструментальних класах має бути зорієнтованим на формування у студентів інструментально-виконавської компетентності [10].

Слід зазначити, що формування означених компетенцій не обмежується лише інструментально-виконавською підготовкою. Цей процес здійснюється комплексно на заняттях різних фахових дисциплін – музично-теоретичних, інструментально-виконавських, вокально-хорових, музично-педагогічних, блоку дисциплін додаткової спеціалізації з фаху за вибором студента (теоретична підготовка). Здобуті знання, уміння й навички студенти реалізують у процесі проходження виробничої (педагогічної) практики в середніх загальноосвітніх навчальних закладах (практична підготовка).

Таким чином, на підставі аналізу і вивчення науково-методичної літератури ми з'ясували, що проблема розвитку інструментально-виконавської майстерності майбутніх

учителів музичного мистецтва є однією з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців і репрезентується всебічно й досить ґрунтовно. У визначеннях учених зустрічаються невеликі розбіжності, однак всі вони вважають інструментально-виконавську майстерність властивістю, що, безперечно, впливають на результат виконання майбутніми учителями музичного мистецтва їхніх професійно-педагогічних завдань. Отже, аналіз вищенаведених підходів до трактування майстерності, виконавської, інструментально-виконавської майстерності особистості дає змогу визначити інструментально-виконавську майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва як динамічну, інтегративну характеристику, систему інструментально-виконавських знань, умінь і навичок, психічних процесів і якостей особистості, що забезпечує успішне виконання професійно-педагогічних завдань, зокрема, пов'язаних з інтерпретаторською творчістю, дає змогу фахівцям успішно формулювати професійні завдання на уроках музичного мистецтва, виходячи з ситуації, та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які поставлені; це вияв студентами свого «Я» у інструментально-виконавській діяльності, що сприяє їхній самореалізації у музично-педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Барсукова Н. С. Педагогічні умови формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва: автореф. ... канд. пед. наук :13.00.04. Мелітополь. 2015. 20 с.
2. Глушук Т. В. Музично-виконавське мистецтво як об'єкт дослідження українського мистецтвознавства. *Культура і сучасність*. № 1, 2016. С. 87-91. <http://journals.uran.ua/kis/article/view/148408>
3. Гончаренко Л. Формування інструментально-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 112. С. 142-149.
4. Іщенко О. Музично-виконавська майстерність майбутніх викладачів мистецьких дисциплін: зміст, завдання, значення. Зб. мат. Всеукр. науково-практ. інтернет-конференції «Актуальні проблеми музичної освіти: історія, сьогодення і майбутнє». Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2017. С. 140-145.
5. Касілов І. Специфіка професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інструментально-виконавської діяльності. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки)*. Випуск №1-2 (50-51), 2017. С. 93-98.
6. Михайленко М. П. Теоретичні основи формування виконавської майстерності гітариста: автореф. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ. 2011. 21 с.
7. Мостова І. В. Формування педагогічно-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики : автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ. 1998. 19 с.
8. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. К. : КНУКіМ, 2006. 188 с.
9. Отич О. Педагогічна майстерність – це краса й добротворність педагогічної дії. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/710594/1/Педагогічна%20майстерність%201.pdf>
10. Пляченко Т.М. Формування інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття. Київ. 2014. С. 61-69.
11. Федоришин В. І. Формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.02. 2006. 19 с.
12. Шевченко Ю.А. Інструментально-виконавська компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва. International Scientific <http://www.inter-nauka.com/>

*Тетяна Кочубей,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини, м. Умань*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

XXI століття вимагає від сучасної системи освіти нової моделі формування цілісної особистості, здатної співіснувати в сучасному соціумі інформаційного суспільства, толерантно ставитися до людської особистості незалежно від раси, громадянства, віросповідання тощо.

Через те у закладах вищої освіти в Україні пріоритетними тенденціями є розвиток, запровадження та імплементація у вітчизняну систему освіти кращих європейських практик та традицій, зокрема таких як:

- он-лайн навчання;
- впровадження віртуальних платформ у процесі навчання;
- розвиток освіти для цифровізації суспільства;
- цифрова грамотність та формування навичок її використання;
- гнучкість у навчанні;
- освіта упродовж життя.

Цьому сприяє й прийнята Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2012). Зокрема, у ній наголошено, що освіта є стратегічним ресурсом «соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості. З огляду на визначені пріоритети, найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості» [1].

Суголосні з думкою І. Андрощук про те, що «освіта є засобом відтворення і нарощування духовного, інтелектуального потенціалу нації, національного й патріотичного виховання громадян, чинником модернізації виробництва, розвитку економіки, підвищення авторитету держави у світовому просторі» [2, с. 18].

При цьому, ключовими напрямками державної освітньої політики, відповідно до Національна стратегія розвитку освіти в Україні є:

- реформування системи освіти на основі філософії «людиноцентризму» як стратегії національної освіти;
- оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти, адекватної вимогам часу;
- модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації змісту освіти на цілі сталого розвитку;
- створення і забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти;

- побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді;
- забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя;
- формування здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- інформатизація освіти, удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки;
- забезпечення національного моніторингу системи освіти;
- підвищення соціального статусу педагогів;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти [3].

На думку науковців (В. Андрущенко, І. Бех [4], О. Дем'яненко [5], В. Кремінський [6], В. Кузь, Т. Яровенко [7] та ін.) на розвиток сучасної освіти в Україні впливають такі тенденції як:

- гуманізація особистості;
- гуманітаризація освіти;
- національна спрямованість освіти;
- відкритість системи освіти;
- перенесення акценту з освітньої діяльності педагога на продуктивну навчально-пізнавальну, трудову, художню та іншу діяльність здобувачів освіти;
- перехід від інформативних форм до методів, форм і технологій навчання з використанням елементів проблемності, наукового пошуку;
- резервів самостійної роботи;
- міжособистісної взаємодії;
- створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, що є результатом її самоорганізації;
- перетворення позиції педагога і позиції здобувача освіти в особистісно-рівноправну позицію, тобто в позицію співробітництва;
- творча спрямованість освітнього процесу;
- оцінка результату діяльності системи освіти по виходу (outcome education), який визначається певними вимогами, або стандартами, уніфікованими незалежно від форми навчання;
- безперервність освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні;
- перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя людини;
- нероздільність навчання і виховання.

Конкретизуємо визначені тенденції.

Перша тенденція – гуманізація, яка полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Ця тенденція спонукає до створення нового зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтованої на особистість здобувачів освіти (особистісно-орієнтована), формування компетентностей; найповніше розкриття здібностей особистості, задоволення її різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків з навколишнім середовищем.

Друга тенденція – гуманітаризація освіти, покликана формувати духовність, культуру особистості, планетарне мислення, цілісну картину світу. Від рівня засвоєння базової гуманітарної культури залежить розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою. На основі загальнолюдської культури можливий розвиток усіх сторін особистості та урахування її суб'єктивних потреб і об'єктивних умов, пов'язаних з

матеріальною базою і кадровим потенціалом освіти. У зв'язку з цим самовизначення особистості у світовій культурі є стрижневою лінією гуманітаризації змісту освіти.

Третя тенденція – національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національної основи, в органічному поєднанні освіти з історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні національних цінностей українського народу та інших народів і націй.

Четверта тенденція – відкритість системи освіти. Ця тенденція означає, що визначення цілей освіти не обмежується державним замовленням, а розширюється потребами в освіті, які декларують заклади вищої освіти для здобувачів освіти; можливість навчатися за освітніми програмами у вітчизняних та закордонних закладах вищої освіти.

П'ята тенденція – реалізація студентоцентрованого підходу в освітньому процесі з метою врахування потреб суб'єктів навчальної діяльності, побудова навчального процесу на основі особистісно-орієнтованого навчання, академічної свободи у виборі форм і методів навчання.

Шоста тенденція – перехід від інформативних форм до методів, форм і технологій навчання з використанням елементів проблемності, наукового пошуку, резервів самостійної роботи та індивідуальної освіти, міжособистісної взаємодії.

Сьома тенденція – створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, що є результатом її самоорганізації. Важливо, щоб самоорганізація відбувалася за педагогічної підтримки викладацького складу і опиралася на внутрішні резерви розвитку особистості здобувачів освіти.

Восьма тенденція – перетворення позиції педагога і позиції здобувача освіти в особистісно-рівноправну позицію, тобто в позицію співробітництва. Такий підхід спонукає до зміни ролей і функцій учасників освітнього процесу. Позиція педагога при такому підході полягає в активізації, стимулюванні формування мотивації здобувача освіти до саморозвитку, вивчення його активності, створенні умов для саморозвитку.

Дев'ята тенденція – творча спрямованість освітнього процесу – передбачає безпосередню мотивацію навчальної та інших видів діяльності, мотивацію здобувачів вищої освіти до досягнення кінцевого результату. Зазначена тенденція сприяє здобувачам вищої освіти усвідомлювати власний розвиток, досягати власних цілей, створювати умови для самореалізації особистості, виявлення і розвитку її можливостей.

Десята тенденція – перехід від чітко регламентованих і контрольованих способів організації освітнього процесу до студентоцентрованого навчання, яке передбачає організацію творчої, індивідуальної та самостійної діяльності здобувачів вищої освіти, завдяки розвивальним, активізуючим та стимулюючим формам навчання.

Одинадцята тенденція – оцінка результату діяльності системи освіти на виході (outcome education), який визначається певними вимогами, або стандартами, уніфікованими незалежно від форми навчання.

Дванадцята тенденція – безперервність освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення підготовки, досягнення цілісності і наступності у наданні здобувачам вищої освіти освітніх послуг, перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя людини.

Тринадцята тенденція – нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту освіти формуванню цілісної та гармонійно розвиненої особистості [8].

Погоджуємося з думкою Андрощук І., про те, що «не менш важливою є тенденція розвитку освіти України, що полягає в інтеграції освіти, науки і виробництва та зумовлює підготовку майбутніх фахівців до реальних умов професійної діяльності, а також дає змогу впроваджувати в освітній процес сучасні досягнення в галузі науки і освіти» [9, с. 19].

Відповідно до окреслених тенденцій основоположними засадами розвитку освіти у XXI столітті визнано такі як:

- *навчитися жити разом*, розвиваючи знання про інших, про їх історію, традиції та спосіб мислення; володіти культурою спілкування; сприяти здійсненню сумісних проєктів;
- *навчитися здобувати знання*. Необхідним є поєднання широких загальнокультурних знань із можливістю глибокого опанування певної кількості спеціальних дисциплін. Адже, загальний культурний рівень є своєрідною перепусткою до неперервної освіти, основою, необхідною для того, щоб навчатися протягом усього життя;
- *навчитися працювати*. Удосконалюватись у своїй професії означає набувати компетентностей, які дають можливість правильно діяти в різних ситуаціях;
- *навчитися жити*. XXI століття потребує більшої самостійності та здатності до оцінювання, які поєднуються з посиленням особистої відповідальності в реалізації колективних проєктів.

Означені напрями, принципи, тенденції та засади розвитку сучасної української освіти закладено в основу розроблених на державному рівні основоположних документів, що регламентують розвиток освіти в контексті інтеграційних процесів в європейський освітній простір.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://surl.li/aidjj>
2. Андрощук Ірина Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні. *Молодь і ринок*. № 1. (209), 2023. С. 17-21. URL: <http://surl.li/shndz>
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://surl.li/aidjj>
4. Бех І. Д. Дві експериментально-виховні стратегії – два етапи розвитку педагогічної наук. *Педагогіка і психологія*. 2000. №3. С. 5–15. URL: <http://surl.li/shnet>
5. Дем'яненко О.О. Тенденції розвитку загальної середньої освіти в Україні крізь призму філософсько-освітніх питань. *Народна освіта*. Вип. № 2(23), 2014. Електронне фахове видання. URL: <http://surl.li/kzne>
6. Кремінь В.Г. Тенденції розвитку і зміни в освіті. URL: <http://surl.li/shmda>
7. Яровенко Т.С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 2. С. 167 – 172. URL: <http://surl.li/shmle>
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://surl.li/aidjj>
9. Андрощук Ірина Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні. *Молодь і ринок*. № 1. (209), 2023. С. 17-21. URL: <http://surl.li/shndz>

Юлія Кравченко,
викладач першої категорії
професійних дисциплін з обробки металів тиском,
голова ЦК з обробки металів тиском,
Токмацький механічний фаховий коледж
Національного університету
«Запорізька політехніка», м. Токмак

Тетяна Щербина,
старший викладач вищої категорії
хімії та біології,
голова ЦК математичних та природничо-наукових дисциплін;
Токмацький механічний фаховий коледж
Національного університету
«Запорізька політехніка», м. Токмак

УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ТОКМАЦЬКОГО МЕХАНІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНОГО ЦИКЛУ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасний світ, ключовим інструментом якого є освіта, вимагає постійного розвитку та адаптації. Упровадження інновацій в системі неперервної освіти нашого коледжу є необхідним кроком для забезпечення якісної підготовки фахового молодшого бакалавра. Головною метою упровадження освітніх інновацій є покращення якості навчання та забезпечення гнучкості навчального процесу. Для цього необхідно постійно моніторити та визначати конкретні завдання.

Першим напрямком є аналіз сучасних підходів, тобто, дослідження існуючих методів та підходів до навчання, виявити їх переваги та недоліки. Педагоги повинні ознайомитися з новітніми технологіями, активними методами навчання і інноваційними підходами. Важливо виявити переваги та недоліки кожного методу, а також визначити, які з них можуть бути успішно впроваджені в сьогоденних умовах навчального процесу.

Другим напрямком є розробка нових освітньо-професійних програм за якими слідує розробка навчальних та робочих програм з предметів та дисциплін, які відповідають сучасним компетентностям та результатам навчання. Основна умова – створити програми та навчальні матеріали, які враховують сучасні вимоги та потреби здобувачів освіти, роботодавця та держави. Вони повинні бути гнучкими, адаптованими до різних стилів навчання та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Розробка нових навчальних матеріалів, таких як підручники, електронні ресурси, відеоуроки також є важливим етапом. Ці матеріали повинні бути цікавими, актуальними та сприяти розвитку критичного мислення здобувачів освіти для здобуття знань, потрібних для рівня фахового молодшого бакалавра.

Третій напрямок це підготовка викладачів коледжу для забезпечення необхідними знаннями та навичками, щоб успішно впроваджувати інновації. Адже саме упровадження освітніх інновацій в системі неперервної освіти включає ряд ключових аспектів, які сприяють покращенню навчального процесу та забезпеченню якісної підготовки здобувачів освіти коледжу. Саме викладачі є ключовими фігурами у впровадженні інновацій. Вони повинні мати необхідні знання та навички для успішного використання нових підходів. Проведення тренінгів, семінарів та обмін досвідом допомагає педагогам оволодіти інноваційними методами та підготувати їх до впровадження, адже це вимагає спільних зусиль всіх учасників освітнього процесу. Це допоможе створити сучасну, ефективну систему неперервної освіти, яка відповідає вимогам сучасного суспільства та розвитку

технологій.

Упровадження освітніх інновацій є важливим кроком для покращення якості освіти. Тому, для досягнення успіху в цьому напрямку необхідно враховувати наступні аспекти:

1. Спільна відповідальність – успішне впровадження інновацій вимагає спільних зусиль викладачів циклу загальної освіти, викладачів професійних дисциплін коледжу, самих здобувачів освіти і їх батьків та самої адміністрації. Всі учасники освітнього процесу повинні бути залучені до розробки і реалізації нових підходів.

2. Постійне навчання -педагоги повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію, вивчати сучасні методи та технології. Це допоможе їм ефективно впроваджувати інновації у навчальний процес.

3. Гнучкість та адаптація – сучасна система неперервної освіти повинна бути гнучкою і адаптованою до змін у суспільстві та технологіях і повинна враховувати індивідуальні потреби здобувачів освіти та забезпечувати їх активний розвиток.

4. Сприяння творчості і критичного мислення – інновації повинні сприяти розвитку творчих навичок та критичного мислення здобувачів освіти. Потрібно навчати не лише фактам, але й навичкам самостійного аналізу, постановці та розв'язку проблем.

Загальна мета упровадження інновацій полягає в покращенні якості навчання та підготовки фахового молодшого бакалавра до вимог та потреб держави, роботодавця та життя в сучасному світі. І це вимагає постійних зусиль, відкритості до нових ідей та підходів.

Тепер більш докладно ознайомимося з інноваційними методами та методиками освітніх інновацій, які використовують викладачі циклу загальної освіти та викладачі професійної підготовки з обробки металів тиском Токмацького механічного фахового коледжу, у своїй роботі:

По-перше, це проблемне навчання з частковим використанням STEAM-освіти. Впроваджуючи в навчальний процес елементи STEAM-освіти, яка охоплює природничі науки, технології, технічну творчість, математику і проблемного навчання ми ставимо своєю метою навчити не окремим розумовим операціям, а системі розумових дій для аналізу та розв'язання теоретичних і практичних задач. Наслідком використання цього типу навчання є засвоєння результатів наукового пізнання паралельного процесу одержання практичних навичок цих результатів, формування пізнавальної діяльності здобувачів освіти і розвитку його творчих здібностей. На практиці цей метод в нашому коледжі реалізується через систему проблемних завдань, а саме виконання практичних та лабораторних робіт, які включають в себе сукупність предметів циклу загальної освіти та професійної освіти – математика, фізика, хімія, основи металургійної теплотехніки, основи металознавства, виробництво штампів, технології.

По-друге, це проектне навчання. Здобувачі освіти під керівництвом викладачів створюють проекти, ведуть розрахунки до яких відносяться технологічні процеси, креслення поковок, штампів, деталей штампів. Ще один етап проектного навчання є створення та перегляд навчальних коротких відеороликів з наочним баченням проблеми. Вони дозволяють перетворити здобувачам освіти із пасивного слухача в активного учасника процесу. Ці інтерактивні відео дає змогу: 1) сконцентрувати увагу здобувача освіти і не стомитися від монотонного прослуховування інформації; 2) проводити перевірку знань в момент перегляду, або після перегляду при цьому закріпити свої знання використовуючи заздалегідь складені «монтажні листи» з питаннями для відтворення відповідей і закріпленням вивченого матеріалу; 3) працювати з самим проектом та шукати шляхи його найкращого вирішення – курсові роботи, курсові та дипломні проекти.

По-третє, використовуємо інтерактивні методи навчання. Найбільш широким і розповсюдженим використанням сучасних інтерактивних технологій є використання комп'ютерних програм САПР починаючи з I курсу, зокрема на уроках «Технології», по IV курс включно – дипломне проектування. Також викладачі професійних дисциплін на

заняттях використовують менш розповсюджені програми: FND – програма для розрахунку фундаменту молоту; КІМ – розрахунок КВМ круглих та не круглих деталей; Maxipress – проектування КГШП зусиллям від 6 до 80 МН; PVM – термомеханічний розрахунок пароповітряного молоту. Також використовуємо «Тренажер для визначення вихідного індексу», калькулятор металу, який є доступним онлайн в мережі інтернет та програма «Heat Transmission» - розрахунок теплових втрат через стінки печей.

По-четверте, у навчанні використовуємо інформаційно-комунікаційні технології. ВСП «ТМФК НУ «Запорізька політехніка» користується для дистанційної форми навчання Національною освітньою платформою «Всеосвіта», яка має широкий спектр для сучасного навчання, як для здобувачів освіти, так і для викладачів. Весь педагогічний колектив коледжу має змогу професійно зростати та підвищувати педагогічну майстерність, ділитися досвідом, користуватися інструментами платформи. Як засіб навчання наші педагоги активно використовують соціальні мережі в інтернеті, які знаходяться на піку популярності в інтернеті серед молоді. Тому їх називають об'єктом інформаційних технологій – інтерактивний багатокористувацький веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі. Це дає змогу працювати зі студентами офлайн (дистанційно).

Не менш важливим етапом в системі неперервної освіти є оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти є важливим інструментом забезпечення якості освіти й дозволяє отримати інформацію про рівень навчальних досягнень здобувачів освіти і виявити прогалини в їхній підготовці.

У роботі Токмацького механічного фахового коледжу педагоги використовують різноманітні форми та методи оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, а саме:

- 1) поточне оцінювання – будь-який вид виконаної роботи;
- 2) тематичне (модульне) оцінювання – після вивчення теми (модулю);
- 3) семестрове (залікове) оцінювання;
- 4) оцінювання практик – навчальних, виробничих, виробничо-технологічних, переддипломних;
- 5) кваліфікаційних робіт (дипломних) - захист.

Невід'ємною складовою фахової передвищої освіти є практична підготовка здобувачів освіти. У роботі коледжу ми активно залучаємо здобувачів освіти до практичної підготовки. Організуємо для них лабораторні, практичні та виробничі заняття, а також практику на підприємствах та організаціях. В якості площадки для реалізації практичних завдань які є «архівом з потенційним джерелом знань» ми, як голови циклових комісій та керівники практик, використовуємо майстерні навчального закладу, цехи підприємств. Це дає змогу здобувачам освіти оволодіти практичними навичками, новими знаннями, створити новий продукт, розвинути наочно-образне та інші необхідні компетенції здобувача освіти і майбутнього фахівця. Практична підготовка здобувачів освіти є важливим фактором забезпечення якості їхньої підготовки до професійної діяльності.

У роботі коледжу ми постійно аналізуємо результати навчання здобувачів освіти, використовуємо результати тестування, контрольних робіт, а також відгуки студентів та колег. Аналіз результатів навчання є важливим інструментом забезпечення якості освіти так як він дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу та забезпечити якісну підготовку майбутніх випускників.

Забезпечення якості освітніх інновацій в системі неперервної освіти є складним завданням, яке вимагає від викладачів коледжу високого рівня професійної майстерності та постійного вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Петренко І. Г. (2020). Сучасні технології в освіті. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
2. Савченко О. В. (2021). Інноваційні підходи до навчання. Київ: Видавництво «Освіта».
3. Балик Н.Р., Шмигер Г.П. (2017) Підходи та особливості сучасної STEAM-освіти. Фізико-математична освіта. Науковий журнал.

СУБ'ЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ВСЬОГО ЖИТТЯ

В суспільстві, де знання є ключовим, освіта дорослих стає невід'ємною частиною концепції неперервного навчання протягом життя. Вона відіграє важливу роль у підготовці людини до успішної діяльності в особистісному та професійному житті в умовах постійних змін. Сучасна людина повинна бути такою, для кого знання є фундаментом життя та діяльності, інструментом пошуку та прийняття рішень. Необхідно зменшити відстань між отриманими знаннями та діями людини, зробити знання основою її поведінки та життя в будь-якій сфері, її життєвою основою. Для такої людини навчання та отримання нової інформації мають стати важливою частиною її життєвого стилю. Розумна людина XXI століття - це людина, яка постійно навчається.

Освіта дорослих відіграє ключову роль у впливі на життєву активність суспільства, служить засобом регулювання соціальної поведінки та контролю, а також інструментом стабілізації соціокультурного середовища. Вона, як частина концепції освіти протягом життя, переходить від ролі засобу до ролі цілі розвитку особистості, що сприяє встановленню людиноцентризму в освіті, де головною метою є самовираження, самореалізація, розвиток соціальних зв'язків та навичок дії. Без сумніву, освіта дорослих, як частина освіти протягом життя, стала невідкладною вимогою сучасного світу.

Для того, щоб продовжувати навчання впродовж усього життя викладач повинен досягнути психологічної зрілості. До показників психологічної зрілості належать (за Г. С. Сухобскою):

- самостійне прогнозування своєї поведінки у будь-яких життєвих ситуаціях на основі умінь здобувати потрібну інформацію й аналізувати її стосовно цілей, пов'язаних із вирішенням конкретних і нестандартних ситуацій в усіх сферах життєдіяльності;
- мобілізація себе на реалізацію власного рішення стосовно дій всупереч різним обставинам і внутрішньому соціально невмотивованому бажанню їх припинити («втомився», «важко», «не хочу» тощо);
- самостійне відслідковування процесу виконання своїх дій та їх результатів;
- виникнення оціночної рефлексії на основі сформованої самосвідомості та об'єктивної оцінки своїх думок, дій, вчинків;
- здатність робити висновки зі своєї поведінки у різних ситуаціях;
- емоційно-адекватна реакція на різні ситуації своєї поведінки [2].

Представлені характеристики не завжди виявляються у особистісній зрілості дорослого, яка включає в себе активну, конструктивну позицію. Це готовність брати відповідальність на себе і робити вирішальний вибір активної життєвої позиції й рішучих дій щодо розв'язання важливих і складних завдань, опанування професією як здатністю здійснювати соціально важливу спеціальну соціальну роль у суспільстві.

Викладачі ЗФПВО завжди є суб'єктами навчальної діяльності. Вони самі ставлять собі цілі відповідно до очікуваної Я-концепції, зважаючи на бажані обрані характеристики та компетенції; самі несуть відповідальність за досягнення поставлених цілей; займаються навчанням як «проактивним» оволодінням необхідних компетенцій та самовдосконаленням власних здібностей, а контрольні завдання сприймають як критерій для самоперевірки. Результати опанування визначають тим, чим «оволоділи», наскільки досягли тих «кондицій» на які розраховував, а не тим що «здав», не зважаючи на те, чим при цьому оволоділи, наскільки міцними є отримані суб'єктивні зміни, або просто задля отримання сертифікату.

Слід розуміти, що професійна компетентність – спроможність виконувати спектр функцій, що покладаються на фахівця. Професійна ідентичність – цілісність особистості фахівця, що визначає себе як таку, що співвідносить себе із фахівцем певного рівня, типу, із спільнотою людей, що зайняті своєю справою. Поєднує його самоусвідомлення як професіонала, прийняття ним професійної діяльності як особистісно значущої справи, оволодіння професійними цінностями як особистісними, відчуття власної приналежності до професійної спільноти. Ментально професійна ідентичність структурується у ідеальному фаховому Я-образі як цільового орієнтиру в опануванні медичної освіти та професії. Професійна ідентичність як співвіднесення себе із фахівцем дає можливість приймати відповідальні рішення, спрямовувати свою активність на підвищення власної професійної майстерності, брати на себе професійно визначену соціальну роль. Саме задля цього викладачу потрібно увесь час вдосконалювати свої знання.

Ми погоджуємось з Б. Г. Ананьєвим, який відзначив, що пам'ять людини безпосередньо впливає на здатність до навчання, оскільки оптимізація функціонального рівня мислення збігається зі зниженням функціонального рівня пам'яті. Розмаїте інтелектуальне навантаження позитивно впливає на тривалість збереження у пам'яті вербального матеріалу, дорослі здатні запам'ятовувати інформацію не гірше за дітей, про це свідчать результати досліджень Ж. Л. Вітліна.

З особистістю людини глибоко пов'язані вищі творчі форми інтелектуальної діяльності. У мотивації розумової діяльності виявляються зв'язки інтелекту та особистості, які походять від установок, потреб, інтересів та ідеалів особистості, рівня її домагань, що суттєво визначає активність інтелекту.

Основним стимулом навчання є мотивація, цінності, потреби – саме у цьому суб'єкт, будучи активним учасником діяльності, містить основи своєї діяльності. Суб'єктність – є важливою властивістю, що характеризує специфіку суб'єкта, впливає на його здатність оволодіти різними формами своєї життєдіяльності. Оскільки потреба в оновленні інформації та інформаційному пошуку є однією з базових, тому вияв суб'єктності у пізнавальній діяльності притаманне лише людині.

Стосовно освіти суб'єктність людини виявляється у наступному:

- здатність самостійно формувати інформаційний запит;
- можливість обирати модель навчання;
- усвідомлене прийняття певної позиції у процесі навчання;
- опора на здатність до емоційно-вольової, фізіологічної, мотиваційної саморегуляції в освіті;
- прагнення і можливості вносити зміст свого життєвого досвіду у зміст навчання [1].

Неможливо однозначно оцінити ступінь здатності дорослого до самоорганізації навчальної діяльності. Прагнення самостійності у навчанні дорослих іноді суперечить їх можливостям повноцінно провадити власну навчальну діяльність.

Враховуючи вказані особливості навчання дорослої особи, чотирьохступінчаста емпірична модель циклічного процесу навчання та засвоєння нової інформації (Experiential Learning Model), розроблена Д. Колбом та його колегами, стала дуже популярною. Вони виявили, що люди зазвичай вчать одним з чотирьох способів, вибираючи один з них: через досвід; через спостереження та рефлексію; за допомогою абстрактної концептуалізації; через активне експериментування. Опираючись на досвід своїх попередників (Дьюї, Левін, Піаже), Д. Колб визначив, що для забезпечення повноти процесу навчання, його цикл повинен складатися з чотирьох обов'язкових процесів (мал.1)

Цикл Колба – це одна з моделей навчання, що заснована на поетапному формуванні розумових дій. Її автором є спеціаліст із психології навчання дорослих Девід Колб (David A. Kolb). Він гадає, процес навчання є циклом або специфічною спіраллю. Це своєрідний цикл накопичення особистого досвіду, надалі – осмислення та міркування, і внаслідок – дії.

Мал.1 Цикл навчання Д. Колба

Чотири основні етапи моделі Колба:

1. Безпосередній, конкретний досвід людини (concrete experience) – будь-яка доросла людина має мати певний досвід у тій сфері або галузі, з якої хоче навчитися.
2. Спостереження і рефлексія або мислительні спостереження (observation and reflection) – цей етап передбачає осмислення й аналіз людиною свого досвіду, знань.
3. Формування абстрактних теоретичних концепцій і моделей або концептуалізація (forming abstract concepts) – на цьому етапі відбувається побудова певної моделі, що описує отриману інформацію, досвід. Генеруються ідеї, вибудовуються взаємозв'язки, додається нова інформація відносно того, як все працює, як побудовано.
4. Активне експериментування (testing in new situations) – завершальний етап передбачає експериментування і перевірку створеної моделі, концепції на її придатність. Результатом цього етапу є безпосередній новий досвід. Коло замикається [1].

Цикл навчання розпочинається з того, що особа, яка навчається, занурюється у конкретний досвід, який дає їй можливість рефлексувати, щоб визначити роль і значення цього досвіду. На основі результатів рефлексії, вони формують логічні висновки (абстрактна концептуалізація) і додають свої власні висновки, теоретичні моделі та інші узагальнення. Ці висновки і моделі керують рішеннями і діями (активне експериментування), які ведуть до нового специфічного досвіду.

Епоха цифрових технологій вносить зміни в вимоги до викладачів та здобувачів освіти, що призводить до перегляду педагогічних підходів. В контексті навчання протягом життя активно застосовується технологія онлайн-навчання. Це також означає розширення можливостей для здобувачів освіти та підвищення їх потенціалу. З цієї перспективи, важливо відрізнити «навчання протягом життя» як принцип здорового глузду та «навчання протягом життя» як освітній принцип, який повинен бути втілений в освітній політиці, програмах та проектах. Таким чином, концепція навчання протягом життя вже стала частиною освітнього процесу для більшості здобувачів освіти, а в майбутньому її важливість буде лише зростати разом із різноманітністю форм її засвоєння. Система освіти, яка існувала в нашій країні раніше, не в повній мірі відповідає потребам сучасності і не буде прийнятною в майбутньому. Організації, які займаються стратегією розвитку освіти, повинні критично мислити, виходячи за рамки традиційного професійного навчання, тобто формальної освіти. Розгалужена освітня інфраструктура, яка зараз формується в багатьох країнах світу, є однією з найважливіших двигунів розвитку як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Марчук А. В. Андрагогіка : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 300 с.
2. Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації : матеріали конференції. К., 22 березня 2018 року. К., 2018.

*Оксана Кузнєцова,
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник
старший науковий співробітник
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Духовна культура – комплекс цінностей, переконань, знань і практик, пов'язаних із духовними аспектами життя людини. і є основним життєвим надбанням особистості. Вона охоплює релігійні вірування, філософські уявлення, моральні принципи, етичні норми, культурні традиції та інші аспекти, які визначають індивідуальний світогляд та сприйняття. К. Ушинський розглядав духовно-моральне виховання особистості як цілеспрямований процес, що містить в собі формування в людині волі, моральної свідомості, моральних звичок, честі, гідності, поваги до праці, патріотичних почуттів і переконань. Завдання морального виховання полягає у необхідності об'єднати ці якості в єдину цілісну систему. К. Ушинський вважав, що сутність морального виховання не «в кодексі правил поведінки», а у створенні внутрішньої спрямованості людини. Поведінка ж її витікає з внутрішньої установки особистості [3].

Роль духовної культури у формуванні особистості та її подальшому житті важлива і багатогранна. Вона встановлює моральні норми й цінності, які впливають на рішення та поведінку особистості, може допомогти людині знайти сенс життя, визначити свої цілі й завдання, зрозуміти своє місце у світі та своє призначення, може бути джерелом психологічної підтримки в складних життєвих ситуаціях. Духовна культура передається через покоління і впливає на формування ідентичності людини, її почуття належності до певної спільноти або культурного кола. Крім того, духовна культура є важливою складовою культурного розвитку суспільства, вона зберігає і передає культурні традиції, мистецтво, літературу, історію та інші аспекти національної та світової спадщини [2].

У цьому процесі з віком все більшу роль відіграє самовиховання, саморозвиток особистості. Але для того, щоб людина мала здатність розвиватися самостійно, потрібен взірєць, з якого вона формує свої якості, розвиває здібності і задатки. Тому потрібен ідеал, який наповнює життя сенсом та надає йому високої мети.

Чим вище рівень сформованої культури, тим значніше вплив даної особистості на оточення, тим більше можливостей сприяти засвоєнню та присвоєнню цими людьми тих ідеалів, цінностей, норм, поглядів, що сама вона сповідує. Це, перш за все, стосується представників тих професій, що покликані і уповноважені суспільством передавати узагальнений досвід людства, здобутки матеріальної та духовної культури.

Тому одним із головних завдань ЗВО є створення умов для всебічного духовно-культурного розвитку молоді. Вища школа – один із головних освітніх закладів держави. Навчаючи і виховуючи молодь, водночас вона формує у неї якості громадянина прогресивного суспільства, висококваліфікованого фахівця, гармонійно розвинуту особистість високої духовної культури.

Через те, у духовному розвитку студентів, як майбутніх фахівців, пріоритетне значення має утвердження принципів гуманізму, милосердя, високої моральності, шанобливого ставлення до всього, що пов'язане з проявом сутнісних сил людини [1].

Виховання духовної культури студентів у закладах вищої освіти є важливим аспектом освітнього процесу, який спрямований на розвиток особистості, її моральних і етичних цінностей, а також культурних та духовних якостей. Основні аспекти цього процесу включають:

1. Формування моральних і етичних цінностей. Це передбачає формування у студентів розуміння моральних принципів, норм поведінки та етичних стандартів, таких як справедливість, чесність, толерантність, повага до інших, які допомагають їм приймати відповідальні рішення в житті та професійній діяльності.

2. Розвиток критичного мислення та самосвідомості. Стимулювання мислення, здатності до самостійного прийняття рішень та відповідальності за них. Навчання студентів аналізувати інформацію, розглядати різні погляди та робити обґрунтовані висновки. Крім того, студенти повинні мати можливість аналізувати власні дії та переконання, розуміти їх причини та наслідки, а також критично оцінювати стереотипи та упередження, що існують у суспільстві.

3. Інтеграція гуманітарних дисциплін. Викладання історії, філософії, літератури, релігієзнавства та інших гуманітарних дисциплін сприяє формуванню духовної культури студентів, збагачуючи їхній світогляд та культурний багаж. Також використання міждисциплінарного підходу в освітньому процесі дозволяє студентам отримати комплексне уявлення про складності та багатогранності світу та роль людини в ньому.

4. Особистісно орієнтований підхід. Врахування індивідуальних особливостей, потреб, інтересів та здібностей кожного студента. Надання можливостей для самореалізації та розвитку власного потенціалу. Поважне ставлення до особистості студента, його думок, почуттів та переживань. Забезпечення атмосфери довіри та відкритого спілкування.

5. Емпатія та соціальна відповідальність. Формування вміння розуміти та співпереживати іншим людям, підтримувати їх у важкі моменти. Виховання почуття відповідальності за інших людей, суспільство та навколишнє середовище.

6. Підтримка культурних та духовних ініціатив. Організація культурних подій, таких як вистави, концерти, виставки, фестивалі, сприяє духовному розвитку студентів, а участь у волонтерських проєктах та благодійних акціях допомагає студентам розвивати емпатію, відповідальність та соціальну активність.

7. Розвиток комунікативних навичок. Заохочення студентів до участі в дискусійних клубах, дебатах та семінарах сприяє розвитку комунікативних навичок та здатності аргументувати свою позицію.

8. Створення сприятливого освітнього середовища. Забезпечення комфортного середовища, яке сприяє духовному та інтелектуальному зростанню. Використання інтерактивних методів навчання, що стимулюють активну участь студентів у освітньому процесі та сприяють взаємодії й співпраці між викладачами та студентами. Крім того, використання таких методів навчання, як групові проєкти та рольові ігри, сприяє кращій комунікації та взаємодії між студентами.

9. Самоактуалізація та самореалізація. Стимулювання творчих здібностей студентів, надання можливостей для їх реалізації через різні форми діяльності. Заохочення студентів до самопізнання, саморефлексії та постійного самовдосконалення. Мотивація студентів до самостійного вивчення літератури, відвідування освітніх ресурсів та курсів, які сприяють духовному розвитку.

10. Сприяння духовному зростанню. Забезпечення умов для духовного розвитку студентів через участь у культурних, релігійних та моральних заходах. Також заохочення студентів до участі у філософських обговореннях та дискусіях, що сприяє розвитку духовного світогляду.

11. Створення духовного середовища. Формування атмосфери поваги, довіри та співробітництва в закладі освіти, що сприяє духовному зростанню студентів.

12. Створення толерантного середовища. Забезпечення такого освітнього середовища, де всі студенти мають рівні можливості для навчання та розвитку, незалежно від їхнього походження, релігії, статі або інших ознак. Ознайомлення студентів з різними культурами, традиціями та звичаями, стимулювання участі студентів у міжкультурних проєктах та програмах обміну що сприяють формуванню поваги до культурних

відмінностей. Викладання основ прав людини, боротьби з дискримінацією та упередженнями, що сприяє формуванню правової культури та поваги до прав інших. Навчання студентів методам вирішення конфліктів через діалог та компроміс, без агресії та насильства.

Отже, вища освіта відіграє важливу роль у формуванні духовної культури студентів, сприяючи розвитку їхніх моральних, етичних та культурних цінностей та становленню як відповідальних, освічених та морально зрілих особистостей.

Список використаних джерел

1. Авдіянець Г. Г. Духовна культура як основа гуманізації вищої педагогічної освіти. *Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти: Матеріали Четвертих Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань*. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2006. 494 с.
2. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / Гол. редактор Г. П. Шевченко. Вип. 3 (96). Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2020. 292 с.
3. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.

*Тетяна Лебединська,
викладач кафедри соціально-економічних дисциплін,
голова циклової комісії викладачів журналістики
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА»

Реалії сучасного суспільства, стрімкі глобалізаційні та інтеграційні процеси стимулюють пошук продуктивних підходів до розвитку освіти і науки в Україні. Перехід вищої школи на стандарти європейської освіти вочевидь активізує проблему формування нової генерації фахівців, зокрема сфери соціальних комунікацій, готових до успішного виконання професійних завдань забезпечення міжособистісного спілкування, спроможних адекватно реагувати на соціальні, економічні, політичні виклики сьогодення прогнозувати ризики, критично осмислювати будь-яку інформацію, інтерпретувати й передавати її.

Становлення вітчизняної журналістики викликає потребу внесення системних коректив у підготовку фахівців сфери соціальних комунікацій з урахуванням вимог компетентнісної освіти. Професійний контекст майбутнього журналіста, крім позитивного особистісного іміджу, зорієнтовує на оперативність в опрацюванні й аналізі здобутої з різних джерел інформації та продукуванні власної, гнучко й доцільно використовуючи самобутні ресурси української мови.

В умовах компетентнісної освіти особливої ваги набуває проблема формування практичних умінь майбутніх журналістів, пов'язаних з умінням створювати монологи, діалоги, полілоги професійної спрямованості, аналіз та продукування текстів різної стильової належності, у тому числі есе, інтерв'ю, репортажу тощо.

Значущість і актуальність проблеми формування комунікативної компетентності в системі галузевої підготовки майбутніх журналістів визначена соціальним замовленням, що має відповідну законодавчу базу: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Закон України «Про вищу освіту» (2014).

Опрацювання спеціальних джерел засвідчує, що теорію журналістської діяльності різноаспектно розробляли В. Аграновський, О. Бочковський, В. Галич, Р. Горден, Т. Засоріна, В. Здоровега, С. Карконосенко, Д. Кеатс, Г. Мейн, І. Михайлин, Е. Проніна, Е. Прохоров, В. Різун, С. Сірополко, Л. Світич, Н. Федосова та ін. Методичні аспекти журналістської творчості розглянуто в працях Т. Бударіної, В. Владимірова, С. Маст, М. Мекель та ін. Застосування засобів масової комунікації в освітньому процесі вищої школи досліджували Й. Агнав, О. Бирюк, О. Богданова, Л. Волошинова, Ж. Гоне, С. Гуревич, В. Кузнєцов, Г. Онкович, Н. Рижих, Н. Саєнко, І. Чемерис та ін. Комунікативну компетентність майбутніх фахівців досліджували і продовжують досліджувати українські та зарубіжні вчені (С. Амеліна, Л. Анпілогова, Ю. Вторнікова, М. Вятютнев, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Д. Изаренков, Н. Калинюк, Т. Колбіна, Н. Корольова, А. Маркова, А. Москаленко, О. Павленко, А. Панфілова, Л. Петровська, Л. Сергієнко, Т. Симоненко, С. Скворцова, Л. Столяренко, О. Федоров та ін.). Проблема формування комунікативної компетентності фахівців є предметом зацікавлень багатьох лінгвістів і лінгводидактів.

Окремі сегменти цієї проблеми розроблено в працях сучасних лінгводидактів: формування комунікативної компетентності учнів стало предметом зацікавлень Н. Бібік, Н. Голуб, С. Карамана, Л. Мамчур, С. Омельчука, Г. Шелехової та ін., майбутніх учителів – Н. Волкової, М. Оліяр, М. Пентилюк, О. Семеног та ін.

Проте у масовій підготовці майбутніх журналістів простежуються стереотипи, що склалися у навчанні курсу української мови в професійному спілкуванні – тяжіння до теорії,

пов'язаної з опрацюванням мовних норм, особливостей мовного оформлення текстів офіційно-ділового стилю; епізодичне використання професійно спрямованих комунікативних вправ і завдань.

Поза увагою залишається формування комунікативної компетентності майбутнього журналіста, складниками якої є вміння слухати, сприймати, аналізувати, продукувати монологи, діалоги, полілоги дискусійного характеру, доречно послуговуватися фаховою термінологією, виступати перед аудиторією, інтерв'ювати, будувати мовленнєві ситуації з урахуванням прикладних здобутків лінгвокультурології.

Студенти відчувають утруднення під час продукування спонтанних текстів на професійну тематику, розроблення матеріалів для дискусійного обговорення у віртуальному журналістському середовищі, створення мовного портрета сучасного журналіста.

Складником теоретичного осмислення будь-якої наукової проблеми, передумовою розуміння сутності базових понять дослідження є розроблення поняттєво-термінологічного апарату. Сучасна теорія мовної комунікації не має уніфікованого визначення змісту понять: «мовленнєвий акт», «комунікативний акт». Елементарною, недискретною (неподільною) одиницею вербальної комунікації (дискурсу), на думку Ф. Бацевича, є мовленнєвий акт, який дослідником потлумачено як цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятними в певному мовному колективі і яка реалізує певну комунікативну інтенцію мовця [1].

Аналіз спеціальної літератури дає змогу констатувати, що дослідники проблеми комунікативний акт тлумачать, по-різному:

1) як мовленнєву взаємодію між носіями мови, в межах якого вони розв'язують комунікативні завдання: спілкуються, обмінюються інформацією, що є однією з необхідних умов здійснення комунікативного акту [1];

2) як концептуально та структурно організований обмін комунікативною діяльністю мовцями в межах вербального контакту, в якій предметно-знаковим носієм є дискурс, що опирається на певну ситуацію [2].

У мовознавстві поняття «комунікація» тлумачиться багатоаспектно: як обмін значеннями або інформацією між індивідами (від джерела (адресанта) до одержувача (адресата); як засіб спільної системи символів або кодів. Основним засобом комунікації є мова (вербальна, словесна), що забезпечує обмін інформацією між індивідами, індивідом і суспільством, групами індивідів, навіть автокомунікацію – комунікацію із собою.

Комунікація є вербальною (словесною) і невербальною (мова жестів, рухів, голосових ефектів, об'єкти й атрибути навколишнього середовища тощо). О. Семенюк вербальну мовну комунікацію тлумачить як створення, обмін та інтерпретацію повідомлень комунікантами за допомогою мови як коду та позамовних кодів із метою досягнення змін у поведінці чи свідомості адресата, необхідних для спільної діяльності [12].

У сучасній методиці навчання української мови зміст понять «комунікативний акт», «мовленнєвий акт», «комунікація» дослідники розглядають у контексті компетентнісного підходу, результатом упровадження якого визначають сформованість відповідної компетентності/компетентностей. Нам імпонує наукова позиція лінгводидактів, згідно з якою компетентнісний підхід є продуктивним, оскільки лінгводидактична система, на яку він спирається, спрямована на розвиток мовлення учнів (студентів); означений підхід є динамічним і відкритим для подальшого вдосконалення і розвитку. Упровадження компетентнісного підходу в практику навчання зміщує акценти із засвоєння знань на здобуття досвіду самостійного розв'язання проблем, що стає смыслом усього освітнього процесу. У «Новому тлумачному словнику української мови» поняття «компетенція» тлумачиться як добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [9, с. 305].

У Загальноєвропейських Рекомендаціях із мовної освіти поняття «компетенція» потлумачено як суму знань, умінь та характерних рис, що дають змогу особистості виконувати певні дії [4].

Дослідниця Т. Колодько вважає, що «компетентність – це комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом у тій чи іншій галузі та який залежить від необхідних для цього компетенцій» [6, с. 31].

Наведені визначення показують, що компетентність – ширше поняття, що охоплює знання певної галузі, а компетенція – обізнаність в одному з напрямів діяльності. Отже, компетентність є особистісним надбанням у певній галузі.

Компетентність розглядають як високий рівень кваліфікації, обізнаність особи. Слушним вважаємо зауваження авторів «Словника лінгводидактичних термінів», у якому зазначено, що компетентність містить знання, уміння й навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися в процесі конкретної ситуації; очікувані й вимірювані досягнення, що підтверджують здатність (спроможність) виконувати певні дії самостійно після засвоєння програмового матеріалу [13, с. 111–112].

Отже, «компетентність» тлумачимо як сукупність взаємопов'язаних змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності майбутнього журналіста комунікативно доречно використовувати здобуті знання в професійній діяльності; як обізнаність, належне володіння комунікативною компетенцією в тій чи іншій мовленнєвій ситуації. Проблема формування комунікативної компетентності в навчанні мови останнім часом актуалізувалася з урахуванням особливостей мовленнєвого спілкування майбутніх фахівців різних галузей, журналістської зокрема, про що свідчать численні розвідки психологів, педагогів, лінгвістів і лінгводидактів.

За Л. Овсієнко, розуміння сутності психічних процесів, які лежать в основі навчально-пізнавальної діяльності, зумовлюють ефективну організацію навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу. Урахування психологічних чинників: діяльності, мотивації, інтересу, потреб, пам'яті, уваги, уяви, рефлексії, – сприяє формуванню лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, їхньої творчої активності, професійного мислення, ціннісного ставлення до майбутньої діяльності [10, с. 33].

О. Павленко головними компонентами комунікативної компетентності вважає: лінгвістичні, прагматичні, соціокультурні компоненти. До лінгвістичних науковець відносить говоріння, розуміння на слух, письмо, читання тощо; до прагматичних – уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами, знання і вміння вступити в мовленнєвий контакт у конкретних ситуаціях, тобто знати, як будується діалог, дискусія, як можна використати невербальні засоби, такі як жести, міміка; до соціокультурних компонентів – правила ввічливого спілкування, норми у відносинах між поколіннями, людьми різної статі, соціальними групами. Необхідно також брати до уваги культурні умовності. Успішність іншомовної та інтеркультурної комунікації передбачає знання таких культурних структур, а також наявність особистих якостей, ізпоміж яких виділяють толерантність і готовність визнавати інших [11, с. 111].

С. Максименко у структурі комунікативної компетентності виділяє гностичний (система знань про сутність, структуру, функції, особливості та стилі спілкування; загальнокультурна компетентність; творче мислення), конотативний (загальні та специфічні комунікативні вміння, експресивні вміння, перцептивно-рефлексійні вміння, культура мовлення, домінуюче застосування організуючих впливів у взаємодії з людьми) та емоційний компоненти (гуманістична настанова на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани) [7].

Поділяємо думку Л. Мамчур [8, с. 21], що у процесі формування комунікативної компетентності має бути взаємозв'язок між лінгвістичними поняттями, що вивчаються; поступове розширення кола їх вивченості та поглиблення їх сутності; розвиток комунікативних умінь і навичок на новому, глибшому, вищому рівні в єдності з внутрішньо-предметними і міжпредметними вміннями, що є основою для засвоєння нових знань і розвитку нових комунікативних умінь та навичок, які в системі безперервної мовної освіти (дошкільний заклад – початкова школа – основна школа – старша школа – вищий навчальний заклад) сформують новітнішу комунікативну компетентність мовної особистості майбутнього фахівця.

На думку Н. Голуб, комунікативна компетентність належить до ключових, тобто таких, що мають особливе значення у житті людини, тому її формуванню варто приділяти ретельну увагу [3]. Ключову комунікативну компетентність дослідниця розглядає як особистий досвід (практику) взаємодії з людьми в процесі розв'язання типових для віку комунікативних завдань в інших (поза межами навчання) суспільних сферах, що сприяє успішному поетапному входженню особистості в соціум і формуванню готовності його до повноцінного функціонування в суспільстві [3, с. 221].

С. Караман стверджує, що комунікативна компетентність не існує поза межами комунікації і визначається психологічними та соціальними особливостями особистості, рівнем володіння теорією про основні види мовленнєвої діяльності та умінням ефективно реалізовувати їх у практичній діяльності з урахуванням конкретної комунікативної ситуації [5, с. 339 – 340]. У контексті нашого дослідження необхідно уточнити поняття «комунікативна компетентність майбутнього журналіста».

Вивчення спеціальної літератури засвідчує, що журналістика – це насамперед інтелектуально потужний, національно свідомий, психічно здоровий, прогресивно налаштований корпус журналістів. Стан сучасної журналістики визначається позицією журналіста, його ставленням до професії, розумінням своєї суспільної ролі й місії. Без сумніву, на навчальні заклади, що готують інформаційну еліту, лягає велика відповідальність, оскільки журналіст формує громадську думку, веде інформаційну політику, впливає на суспільство, допомагає людям приймати рішення, то певно що вимоги до особи журналіста мають бути високими.

В умовах інтеграції України до європейського комунікаційного і освітнього простору зростають вимоги суспільства до професії журналіста, відтак і до професійної підготовки фахівців у галузі журналістики, в тому числі до формування комунікативної компетентності як однієї з найважливіших ознак їхнього професіоналізму.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує, що комунікативна компетентність майбутнього журналіста – це сукупність знань, умінь, навичок, здібностей і досвіду, які необхідні йому для здійснення професійної діяльності (робота з інформацією, створення усного та письмового журналістського тексту, організація професійного діалогу, пізнавальна діяльність тощо). Цей феномен є поняттям інтегрованим і складається з мовного (лінгвістичного), соціокультурного, стратегічного та професійного компонентів.

Мовний компонент містить знання, навички, вміння і здібності, що забезпечують можливість комунікантові сприймати й продукувати граматично правильне та лексично коректне іншомовне мовлення. Соціокультурний компонент охоплює фонові знання (сукупність відомостей про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, і стандарти комунікативної поведінки – норми вербальної та невербальної поведінки, прийняті в певній культурній спільноті), мовний і мовленнєвий матеріал, необхідний для розкриття соціокультурної інформації (реалії, вільні та сталі словосполучення, формули мовленнєвого етикету, навички та вміння оперувати фоновими знаннями, мовним і мовленнєвим матеріалом соціокультурного змісту).

Стратегічний компонент комунікативної компетентності майбутнього журналіста – це знання, вміння і навички використання комунікативних стратегій і тактик для здійснення

ефективної комунікації. До професійного компонента належать якості, а також здібності, знання, вміння і навички журналіста, які забезпечать йому, з одного боку, знаходження та оперування професійно значущою інформацією, вміння читати і визначати основне у спеціалізованих текстах, а з іншого – знання структури й особливостей організації спеціалізованого діалогу, проведення презентацій, інтерв'ю, опитувань, конференцій, оформлення ділової кореспонденції.

Ознайомлення з професіограмою журналіста переконало, що журналіст пише статті для газет і журналів, створює тексти для теле- і радіопередач; будує на основі фактичного матеріалу (інтерв'ю, репортаж з місця події) невеликий, але закінчений літературний твір, завдяки якому люди будуть сприймати цю подію або героя інтерв'ю так, як його сприймає сам журналіст. Крім того, здійснює спостереження за подіями, відбір значущих фактів, аналіз фактів, презентаційне і аналітичне опрацювання фактів (підготовка журналістського матеріалу), уявлення журналістського матеріалу аудиторії (публікація), моніторинг реакції аудиторії на публікацію, корекцію інформаційно-комунікативної політики (особистої та / або видання) на підставі аналізу реакції аудиторії.

На основі таких узагальнень можемо стверджувати, що компетентність майбутнього журналіста – це синтез знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, професійних особистих якостей, який є результатом навчання у вищому закладі освіти.

З-поміж складників комунікативної компетентності журналіста вчені називають володіння сучасними цифровими, інформаційними технологіями, мовну і риторичну компетенції, здатність правильно організувати спілкування, уміння переконувати людей, впливати на них словом.

Слушною вважаємо думку науковців, що комунікативна компетентність містить низку вмінь, спрямованих на вирішення таких основних завдань: ефективно отримувати інформацію; ефективно передавати інформацію; досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії; отримувати додаткову інформацію про співрозмовника (на основі знань про об'єктивні закономірності функціонування мови в суспільстві задля визначення рівня соціально-культурного розвитку людини, її соціального статусу, на основі умінь розрізняти відтінки інформації й голосу співрозмовника, щоб оцінити його емоційний стан; уміння інтерпретувати зміст його висловлювань і зрозуміти можливий підтекст; здійснювати позитивну саморепрезентацію – тобто справляти приємне враження на співрозмовника або читача на основі володіння культурою мовлення.

Комунікативна компетентність – це сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок, компетенцій, які дають змогу творчо самовиражатися журналістській індивідуальності у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань; це – здатність особистості до мовленнєвого спілкування і вміння слухати, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис журналіста. Важливим показником сформованості комунікативної компетентності вважаємо вміння репрезентувати себе через мовлення.

Одна з провідних цілей сучасної журналістської освіти – професійна підготовка комунікабельної особистості майбутнього фахівця, що передбачає розвиток та стимулювання творчих резервів майбутнього журналіста, поглиблення самосвідомості та суб'єктності особистості, її здатності до самореалізації та творчого самовираження, формування та вдосконалення власної комунікативної компетентності, адже наше майбутнє багато в чому залежить від професійної культури представників «четвертої влади», від їх журналістського уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже «не існує альтернативи для діалогу як для способу взаємодії між людьми» [14, с. 3].

Комунікативну компетентність майбутнього журналіста визначаємо як внутрішній ресурсний потенціал, засвоєну систему знань, необхідну для здійснення ефективного

спілкування, ситуативної адаптивності, а також сукупність професійно значущих умінь і навичок, потрібних для оперативного й адекватного сприймання чужих програм мовленнєвої поведінки та мобільної побудови власних комунікативних стратегій, адекватних цілям, сферам, жанрам і ситуаціям спілкування; мобілізаційну готовність до комунікативної діяльності, вільне володіння вербальними й невербальними засобами соціальної поведінки. Також розглядаємо комунікативну компетентність майбутнього журналіста як ієрархічне, комплексне поняття, що містить когнітивний, ціннісно-смысловий, особистісний, емоційний і поведінковий складники.

Сформованість комунікативної компетентності сприяє соціалізації особистості, виявленню таких якостей, як ініціативність, співробітництво, здатність до роботи в групі й передбачає надання прагматичного прогнозу комунікативної ситуації, у якій має відбутися спілкування; програмування процесу спілкування з оперттям на своєрідність комунікативної ситуації, розгортання дискурсу залежно від тематичної диференціації; занурення в соціально-психологічну атмосферу ситуації спілкування і здійснення елементів соціально-психологічного управління процесами спілкування у процесі комунікації.

Таким чином, опрацювання спеціальної літератури уможливило висновок про те, що на початку ХХІ століття активно розробляється напрям, у межах якого дослідники розглядають мову не лише як засіб комунікації, пізнання, а набагато ширше – як культурний код нації. Підґрунтя для таких досліджень заклали студії В. Гумбольдта, О. Потебні. М. Хайдеггер визначив мову як «дім буття», тому лінгвістика й посідає ключові методологічні позиції у системі гуманітарних знань. Мова дає змогу зрозуміти особливості менталітету народу – її носія.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Білик Н. І. Комунікативна компетентність керівників закладів загальної середньої освіти в умовах Нової української школи. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка: електрон. наук. фах. видання.* 2019. Вип. 6 (11). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/146>
3. Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. *Науковий вісник ХДУ: Педагогічні науки.* Херсон, 2011. № 58. С. 220–224.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Відділ сучасних мов, Страсбург. Київ : Ленвіт, 2003. 262 с.
5. Караман С. Реалізація стратегії співдіяльності у професійній мовленнєвій підготовці вчителя-словесника. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (28–29 березня).* Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 338–341.
6. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 198 с.
7. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування) : навч. посіб. Київ : Главник, 2005. 112 с.
8. Мамчур Л. І. Реалізація принципу перспективності й наступності у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкової та основної школи. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка.* 2011. № 15 (226): Пед. науки. С. 18–25.
9. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконтіт, 1998. Т. 2. 910 с.

10. Овсієнко Л. М. Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 44 с.
11. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 447 с.
12. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Львів : Академія, 2010. 240 с.
13. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2014. 310 с.
14. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. для сам. роб. студента. Київ : Академія, 2010. 312 с.

*Сніжана Лопатюк,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

*Мар'євич Наталія,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

МИСТЕЦЬКА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ІГРОВИХ ПРОЄКТІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У концепції Нової української школи зосереджено увагу на опануванні учнями мистецтва, що ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, інтегративного, діяльнісного та ігрового та підходів до навчання. Вчителі НУШ разом з учнями мають бути готовими до навчальної взаємодії, демонструвати власний креативний підхід до вивчення музичного мистецтва, формувати творчий потенціал учнів у різних видах музичної діяльності за їх добровільним вибором, що має реалізуватися у проектній діяльності з учням [4].

Зорієнтована на дитину чотирирічна початкова освіта прагне цілеспрямовано використовувати гру в освітньому процесі, оскільки вона має великий педагогічний потенціал і найбільшою мірою створює для учнів атмосферу психологічного комфорту, тому саме гра набуває особливого значення для дітей молодшого шкільного віку.

Феномен гри протягом усієї історії людства привертав до себе увагу визначних мислителів, вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів, культурологів, які активно досліджували соціально-психологічну роль та культурно-функціональне поле гри. Глибоке розуміння ігрової діяльності започатковане у працях відомих вітчизняних психологів Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна, О. Леонтєва. Цікавий погляд на гру та її функціональне поле продукує етнопедagogіка. Народні ігри як засіб виховання дітей високо оцінювали Г. Ващенко, В. Верховинець, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський тощо. Сучасні педагоги-новатори Н. Бібік, М. Ващенко, Н. Кудикіна, Б. Нестерович, Н. Підгорна, Г. Тарасенко, Н. Яременко рекомендують конкретні методичні розробки різних видів ігор [2].

Проект (в перекл. з лат. projection – «кинутий вперед») розглядається як процес та результат діяльності людей, «це сукупність дій, обмежених у часі і спрямованих на вирішення проблеми або досягнення конкретної мети». *Проектна діяльність* розглядається як процес пошуку, практичне навчання, вид діяльності, механізм, що розвиває освіту. *Метод проектів* (від грецької – «шлях») розглядають як систему навчання, при якій учні здобувають знання та вміння у процесі планування та виконання проектів [5].

Л. Масол наголошує: «Для того, щоби підготувати вдалий проект, потрібно мати: лідерські якості, впевненість у собі та у своїй справі, аналітичні здібності, бажання працювати, володіти знаннями про проектну діяльність. Кожен проект вимагає певну кількість часу, пошук інформації, що має бути зрозумілою та доступною для певної вікової категорії дітей, цікавою, доступною та змістовною для школярів. При побудові проектів важливо враховувати ступінь фізичного, розумового та емоціонального навантаження

учнів, знати програмовий зміст» [3, с.53-55].

Музичні проекти Л. Кондратова пропонує використовувати в роботі з дітьми різних типів та в декількох варіантах: індивідуальні, парні, групові (з тем, що можуть бути попередніми завданнями для школярів); індивідуальні, парні, групові (з тем, що можуть стати додатковим творчим завданням); індивідуальні, парні, групові та колективні проекти (з тем, що організовуються в позаурочний час); індивідуальні, дослідницькі проекти (теми яких можуть стати частиною індивідуальної дослідницької діяльності) [1, с.10].

Творчі музичні проекти в позаурочний час вимагають участі дітей та їх зацікавленості в цьому процесі. Значну роль відіграє тематика самого проекту, обрана дітьми. Свою роль в проектній діяльності учні вирішують самостійно. Кожен учасник проекту повинен чітко знати значущість, корисність виконаної роботи. Розподіл дітей на проектні групи повинен проходити добровільно.

Типологія учнівських музичних проектів: за *терміном виконання*: довготривалі (від декількох уроків до цілого семестру), середньої тривалості (декілька уроків); короткотривалі (один урок). За *кількістю виконавців*: індивідуальні, парні, групові, колективні (увесь клас). За *змістом* проекти бувають: суто музичні (пов'язані з темою року, темою семестру); інтеграційні (пов'язані з декількома видами мистецтва). За *методом чи видом діяльності проекти поділяються на*: дослідницькі, ігрові, рольові, практично-орієнтовні, інформаційні, ознайомчо-орієнтовні. За *характером контактів*: внутрішні, регіональні, міжнародні.

Аналіз різних підходів до *класифікації етапів проектної діяльності* свідчить, що її в цілому можна поділити на три етапи. Етапи реалізації проекту: *підготовчий етап* (підготовка проекту, визначення його теми і мети, планування проекту); *практико-виконавчий етап* (збір інформації, аналіз, оформлення результатів діяльності); *заключний етап* (підготовка проекту до захисту, подання й оцінка результатів, презентація, захист, оцінка, оголошення результатів проекту) [1, с.10-12].

Готуючись до проектної діяльності, нами було створено музично-ігрове портфоліо для вчителя НУШ, що має назву «Музична ігроскринька» на такими розділами, як: «Вокальна діяльність молодших школярів», «Інструментальна діяльність учнів», «Хореографічна діяльність молодших школярів», «Методичні рекомендації до роботи з учнями НУШ на ігровій основі» та «Музична ігротека студента-практиканта». Послідовно збираючи, упорядковуючи, систематизуючи музичні ігри, яскравий художній матеріал, диски з репертуаром програмової музики на слухання, народні, авторські дитячі пісні, а також фонограми з музичним супроводом відбувалась підготовка до організації музично-ігрових проектів з учнями початкових класів[2].

З метою розвитку науково-педагогічних інтересів до майбутньої професійної діяльності, пов'язаної з організацією мистецько-ігрових проектів з учнями НУШ на заняттях з навчальної дисципліни «Музичне мистецтво з методикою навчання» нам, як здобувачам освіти, було запропоновано тематику дослідницьких музичних, ігрових, мистецьких проектів, де можуть використовуватися різні види музичної діяльності. В процесі підготовки ми досліджували різні теми мистецьких проектів з використанням ігрового матеріалу, наприклад:

Пісенно-ігрові проекти «Стежинами народних пісень», «Пригоди дівчинки Лясольки», «По сторінках казок колискової пісні», «Новорічний пісенний карнавал», «Пісні моєї України» тощо. Організуючи пісенні проекти, ми використовували такі *ігрові форми*

та прийоми, як: «Спів у Караоке», «Танцюють всі», «Золотий голос класу», «На балу у Попелюшки». У підготовці до проекту застосовували пісні з репертуару сучасних композиторів, наприклад О. Янушкевич «Дитинства світ», «Україно моя», «Червоні вітрила», «Просто літо», В. Патик «Люблю я музику і квіти», «Дітям подаруй усмішку»; жанри українських народних пісень та їх репертуар; пісні програмового змісту різної тематики тощо.

Мистецько-ігрові проекти: «Подорож країнами танцювального мистецтва», «Образи казкових героїв у творчості митців», «Музично-ігрові сходи», «Видатні композитори та виконавці сучасності українського вокального мистецтва», «Пісні Подільського краю: дослідники та виконавці».

Дослідницькі мистецько-ігрові проекти: «Історія пісні різних часів і народів» «Історичний шлях Гімну України», «Історія танцю», «Історія пісні», «Історія написання музичного шедеву», «Микола Леонтович – геній української хорОВОЇ музики (145 років від Дня народження)», «Музичні шедеври різних часів і країн світу», «Жанри українських народних пісень: шлях від минулого – до сьогодення».

Готуючись до проектної діяльності з учнями НУШ, ми вчилися *творчо користуватися медіа-простором* (інформація мережі «Інтернет», «Вікіпедія», Інтернет-сервіс «Google документи», Інтернет-сайти, диски тематики «Мистецтво», мультимедійні навчальні програми «Музичний клас», «Класична музика»), проявляючи цифрову компетентність в роботі з додатками «sway.cloud.microsoft», «Музичні дудли» (про Й. Баха, Л. Бетховена), «Робота зі звуком у програмі Audacity», робота нотним редактором «Musescore 4» тощо.

З метою підвищення вмотивованості на організацію проектної музично-ігрової діяльності з молодшими школярами, ми використовували мультимедійні технології, відеозображення та анімації, придумували прості танцювальні рухи до пісень програмового змісту («Пісня про зарядку», «Заспані личка» О. Янушкевич, «Патисон», «Киця-Киця» І. Білик), підбирали музичний супровід для проведення руханок з учнями школи, створювати флеш-моби, хореографічні композиції, веселі розвиваючі нейропсихологічні руханки («Булька», «Черепашка аха...», «Hare Dance», гімнастика для очей / Gymnastics for the eyes, руханка-танець «Cucumber Dance», танок з ведмедиком Чарлі, веселі дитячі пісні «Скік та скок», «Гусі потягусі», «Колесици, колесици і чарівний руль», математична руханка «Мушка лапки рахувала», нейропсихологічна гра «Роби як Лорі», «Майстерні руки» (повтори, якщо зможеш), дихальна гімнастика «Релаксація», пальчикова гімнастика-гра «Метелик», руханка танець «Marshmallow Dance», «Привіт, привіт» тощо .

Отже, готуючись до проектної музично-ігрової діяльності, за період навчання та проходження різних видів педагогічної практики ми переконалися, що для того, щоби підготувати вдалий мистецький музично-ігровий проект, необхідно мати лідерські якості, аналітичні здібності, володіти знаннями про проектну діяльність, вміти працювати з учнями, вести перемовини з учасниками проекту, вміти бачити та аналізувати кінцевий результат роботи, демонструвати школярам зразки креативного підходу до роботи в НУШ.

Список використаних джерел

1. Кондратова Л. Г. Музичні учнівські проекти на уроках та в позаурочній діяльності : метод. посіб. для вчителя музичного мистецтва. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан,

2014. 120 с.
2. Мар'євич Н. К. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 23 с. URL: <https://vspu.edu.ua/science/dis/a2.pdf>
  3. Масол Л.М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу». Київ : Генеза, 2019. 208 с. : іл. С. 11-24.
  4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja [za zag. red. H. M. Bibik]. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
  5. Новикова Н. В. Мистецький проєкт: від А до Я. *Мистецтво та освіта*. № 4. 2017. С.40–44.

*Іларія Любарська,
викладач кафедри педагогіки, психології і фахових методик,
голова циклової комісії дошкільної педагогіки і психології
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ТА МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Мова – невичерпне багатство, яким природа обдарувала людину, його можна примножити, а можна й непомітно розгубити. Перед вихователями і педагогами завжди стоїть важливе завдання: прищепити дитині любов до слова, навчити її чітко, красиво і влучно висловлюватися, обстоювати власну думку.

Першочерговим завданням розвитку мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства є виховання мовленнєвої особистості, такої, яку характеризує достатній рівень мовленнєво-комунікативної компетентності, яка вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях життєдіяльності.

Розвиток мовлення та мовленнєвої компетентності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є однією зі стрижневих проблем сучасної освіти. Актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови», спрямованими на модернізацію дошкільної та початкової освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвої компетентності.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного та початкового шкільного дитинства.

У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності й різноманітності, формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я», засвоює і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії. Базовий компонент дошкільної освіти визначає кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника дошкільного закладу сформованість у нього комунікативної компетенції.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними дітям вже з дошкільного віку як у сім'ї, так і в дошкільних закладах, обмежують безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва.

Мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства. Своєчасний і якісний розвиток мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника дошкільного навчального закладу.

Важливе місце в системі засобів розвитку мовленнєвої компетентності дошкільників та молодших школярів посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А. Я. Каменський, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.).

У ході гри діти мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дошкільника і водночас спрямовують розвиток гри. Це перехідна, проміжна

ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова. Доведено, що здатність дитини використовувати в ігрових ситуаціях мовленнєві висловлювання позитивно впливає на емоційно чутливу сферу їхньої життєдіяльності і водночас максимально активізує мовлення дітей. Завдяки розвитку спілкування і пізнання у процесі навчання і виховання, їх взаємодії і злиття у різноманітних формах виникає на їх основі така «синтетична» форма діяльності, як ігрова (Б.Г. Ананьєв).

В ігровій діяльності відбувається пошук предметів – заміників і символічне зображення предметних дій, що передають характер відносин між людьми, форми і типи їхнього спілкування. Ігрова діяльність тренує знакову функцію: заміщення знаками і знакові дії. Ігрова діяльність виступає засобом пізнання культури свого народу, його традицій, обрядів, звичаїв. Відтак, у дитячих іграх яскраво відображується взаємозв'язок національної культури народу і його мови, взаємозв'язок пізнання, спілкування і діяльності дитини, що і становить сутність мовленнєво-ігрової діяльності.

Мовленнєво-ігрова діяльність – це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції.

Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування. У процесі гри дитина користується як діалогічним, так і монологічним мовленням.

Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовленнєві і немовленнєві засоби виразності. Мовленнєво-ігрові виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження (Л.І. Березовська). Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей.

Ігрова діяльність і є той необхідний базис, в рамках якого відбувається формування та підвищення мовної активності дітей молодшого дошкільного віку

Тому, вирішуючи завдання розвитку мовлення дітей необхідно враховувати, що організована діяльність повинна бути:

- по-перше, подієва (пов'язана з якою-небудь подією з особистого досвіду);
- по-друге, ритмічна (рухова і розумова діяльність повинні чергуватися);
- по-третє, процесуальна (діти молодшого дошкільного віку відчувають велику потребу в розвитку навиків в побутових процесах). Їм подобається сам процес умивання, одягання, прийому їжі тощо.

Для розвитку активної мови дитини вихователю (дорослому) необхідно супроводжувати дії дитини словами і спонукати її до проговорювання).

У своїй роботі з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку використовують такі форми спільної діяльності:

- ігри-забави та ігри-хороводи на розвиток спілкування;
- гри на розвиток дрібної моторики рук;
- дидактичні ігри та вправи; побутові та ігрові ситуації;
- розвиток голосових реакцій і власне мовної активності.

Важливим розділом роботи є стимуляція голосових реакцій, звукових і власне мовної активності дитини.

Необхідно не просто стимулювати, але й активізувати будь-які доступні дитині голосові, звукові реакції і мовні висловлювання (слова і фрази).

Для цього потрібно створювати педагогічні умови, що забезпечують поетапний розвиток і вдосконалення лексичної сторони мовлення, а також засвоєння граматичних категорій.

Для підвищення ефективності роботи використовують ігри, створюються ігрові ситуації, де відпрацьовується лексико-граматичний матеріал включається не тільки в мовну практику дітей, а й в усі види їх діяльності.

Становлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку всіх психічних функцій, психічних процесів, особистості в цілому неможливе без міжособистісного контакту. При цьому мовленнєвий розвиток та його вдосконалення необхідно розглядати як відображення становлення навичок комунікативно-мовленнєвої взаємодії.

Провідна діяльність дітей, яка постійно ускладнюється, висуває високі вимоги до мовлення. Діти вчаться ставити запитання на абстрактні теми. Значно збільшується словниковий запас, засвоюються правильні граматичні конструкції. У рольовій грі з'являються нові форми мовлення: мовлення, пов'язане з інструктажем учасників гри, і мовлення, яке повідомляє дорослому про враження, отримані поза контактом з ним. Нові форми мовлення викликають до життя монологічне контекстне мовлення.

Якщо уважно придивитися до дітей, коли вони зосереджено грають, можна побачити як гармонійно влітаються в сюжет гри знання, що діти здобув у процесі спілкування з дорослим. У грі дитина без роздумів подає машинку певного кольору, розрізняє легковий, вантажний, пожежний транспорт, засвоює його властивості: легкові машини перевозять пасажирів, вантажні – різний вантаж, «швидка допомога» – допомагає хворим людям. Усі ці знання про функціональні сторони предметного світу дошкільнята одержують від педагога, привласнюють їх під час ігрової діяльності через засвоєння різних соціальних ролей.

Тому стає зрозумілим, що у грі дошкільнята задовольняють свою потребу бути схожим на дорослого, поводитися як дорослий, спілкуватися як дорослий і навіть як дорослий брати на себе за щось відповідальність.

Методичне забезпечення освітньо-виховної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку сьогодні достатнє й різноманітне. Будь-які контакти вихователя з дітьми супроводжуються мовленням. Ми називаємо їх грою, грою-забавою, вправою, грою-заняттям. Час спілкування не обмежується й цілковито залежить від готовності дитини, від бажання та активності.

Загалом усі заняття з малятами – це гра, спілкування, мовленнєво-ігрова діяльність.

Мовленнєво-ігрова діяльність – це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей молодшого дошкільного віку, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції. Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування.

У процесі гри діти користуються як діалогічним, так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересах дітей до гри, її правил і дій. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей.

Гуманістична спрямованість освіти зумовлює необхідність застосування протягом дня таких видів діяльності і форм організації навчально-виховного процесу, в контексті яких дитина може виявити свій внутрішній потенціал, і, сповна використовуючи власні

резерви, активно засвоювати визначений програмами зміст навчання, розвиватися і самоудосконалюватися.

Гра є інтерактивною, оскільки для того, щоб грати, дитина повинна взаємодіяти з різними предметами та іншими особами. Вона повинна впливати на цю особу або предмет, реагувати на зміни, які вона викликає. Ця діяльність є взаємною, навіть, предмети «реагують», коли з ними грають.

Дитина, яка пасивно дивиться або слухає, не грає. Гра є вільною, спонтанною і невимушеною. Для того, щоб грати, дитина повинна бажати робити те, що вона робить. Вона може сама обирати собі види діяльності або ж розвивальні осередки може запропонувати вихователь, проте дитина повинна робити це вільно.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А.М. Богуш. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*: Науково-методичний журнал. 2010. № 9. С. 1-4.
3. Богуш А.М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
4. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації. *Дошкільне виховання*. 1999. № 6. С. 3-5.
5. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільне виховання*. 2003. № 7. С. 12-14.
6. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному дитинстві. Донецьк: Либідь, 2001.
7. Гончаренко А. Окремі аспекти формування лексичної компетентності старших дошкільників. *Дитячий садок*. 2009. № 27. С. 19-23.

ЗНАЧЕННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДЕМОНСТРАЦІЇ ВИКЛАДАЧА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності, як і будь-якого іншого музиканта, який обрав своїм напрямком класичну музику, процес тривалий, вимагає розуміння всіх особливостей і професійної специфіки. Шлях до слухача, який становить основу концертно-виконавської діяльності, являє собою дуже складну проблему, до якої постійно звертаються педагоги-музиканти.

Сучасному вчителю музичного мистецтва, який прагне зробити свій внесок в розвиток нової художньої світобудови, в оздоровлення соціокультурного простору України, необхідно усвідомлювати соціальну значущість обраної професійної діяльності. Важливе місце у творчому розвитку особистості посідає концертно-виконавська діяльність – процес, у якому майбутній вчитель музичного мистецтва, з одного боку, прагне якнайглибше проникнути в художній задум твору, з іншого – намагається якнайповніше донести його до слухача.

Концертно-виконавська діяльність відображає характерні риси музики як унікального виду мистецтва і виявляється в особливостях різних видів, форм, жанрів процесу концертно-виконавської діяльності як виду художньої творчості. Аналіз останніх досліджень свідчить про зростання уваги вчених до проблем концертно-виконавської діяльності у процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва (Ю. Бай, Н. Біла, Р. Верхолаз, Є. Йоркіна, В. Крицький, І. Мостова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Федій, Г. Локарева, О. Кутова, О. Рудницька, О. Щербініна, Д. Юник, Т. Юник, Т. Манро, М. Чафчауні, Р. Гібсон, Д. Пол Шафер, Я. ХтілаЗроскі та ін.).

Сучасні науковці досліджують різноманітні прояви концертно-виконавської діяльності як виду художньої творчості в освітньому процесі вищої школи. Цей вид діяльності є складною системою знань, умінь, навичок, компетентностей, пов'язаних з пізнанням різних музичних явищ, внутрішніх закономірностей музики та її функціонування.

Аналіз наукової літератури виявив наявність різноманітних підходів до визначення сутності концертно-виконавської діяльності та її окремих характеристик. Так, на думку Д. Юника, «... професійна підготовленість митців музичного мистецтва до сценічної діяльності, окрім досконалої технічної оснащеності, також ґрунтується на високоякісному оволодінні текстовими та виконавськими компонентами музичних творів...» [8, с. 28].

Освітньо-професійні компоненти циклу «Інструментальне виконавство» є частиною загальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва та передбачає практико-зорієнтоване навчання, а саме: викладання окремих модулів фахових дисциплін на базі навчальних лабораторій виконавської та педагогічної майстерності, професійне використання музичного інструментарію та джерельної бази у сфері музичного мистецтва. Компоненти спрямовані на розвиток наступних компетентностей майбутнього вчителя: загальних (світоглядна, громадянська, комунікативна, інформаційна, науково-дослідницька, самоосвітня, універсальна) та фахових (організаційна, мистецтвознавча, музично-теоретична, інформаційно-технологічна, інструментально-виконавська, концертно-сценічна, методична, педагогічна). Сутність готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності

О. Олексюк вбачає у «єдності педагогічної, виконавської, дослідницької та інших видів діяльності, які синтезовані у загально-професійних та спеціальних музичних

здібностях, знаннях та вміннях майбутніх фахівців» [3, с. 33]. У першу чергу, майбутньому вчителю музичного мистецтва, який часто знаходиться під впливом власних ілюзій щодо обраної професії, необхідно допомогти в усвідомленні того, що музика як особливий вид мистецтва потребує посередника, людини, яка бере на себе місію осягнення авторського звернення, осмислення його, перетворення і передачі слухачеві.

Водночас виконавцю необхідно мати власний творчий образ, який виділяє його, що дає право говорити зі сцени «від першої особи». Він повинен мати особливу «духовну оригінальність», оскільки найважливішою особливістю художньої діяльності є осягнення духовності та її перевага над матеріальним. Виконавець має бути Майстром і Художником, причому обидві ці іпостасі мають співіснувати в єдності, оскільки, за справедливим зауваженням А. Франса, мистецтво «страждає», якщо майстер не стає художником, а художник не досягає необхідного ступеня майстерності [10, с. 157]. Концертно-виконавська діяльність як особливий спосіб самореалізації особистості в художньому просторі відкриває перед майбутнім учителем музичного мистецтва значне проблемне поле, що включає в себе вивчення таких питань, як: - концертно-виконавська діяльність і критерії її здійснення; - специфіка професійної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва; - складові, що визначають рівень професійної компетентності педагога-музиканта; - сутність, зміст і механізми отримання та передачі музичної інформації в художньому просторі інструментального виконавства; - фактори, що сприяють досягненню успіху в концертно-виконавській діяльності; - сучасні підходи щодо здійснення підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності; - критерії та параметри рівня готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності.

Композитор – Виконавець – Слухач – мистецька тріада, в якій дуже точно вказано місце виконавця в просторі музичної культури. Вона є дуже важливою ланкою в ланцюзі перетворень музичного тексту. Як підкреслюється в численних дослідженнях, процесом виконавської творчості є не лише акт втілення композиторського задуму, але і створення власного виконавського бачення.

Музика – мистецтво динамічне, що активно розвивається. Майбутньому вчителю музичного мистецтва необхідно вміти працювати з різними нотними текстами, художніми напрямками, вільно почувати себе в нескінченній різноманітності музичних стилів. Йому обов'язково потрібно навчитися самостійно аналізувати, оцінювати, відбирати «свій» репертуар, відповідно до індивідуальності та професійних і духовних прагнень. У процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності необхідно навчитися спілкуватись не тільки з композитором, а й зі своїм слухачем. І якщо музика – це «міст» від серця до серця, то слід вчити будувати цей міст. І навчати цього необхідно в процесі професійної підготовки до концертно-виконавської діяльності. Таким чином, ми знову звертаємося до того, що найважливішим компонентом підготовки до концертно-виконавської діяльності є усвідомлення сутності обраної професії.

Те, що майбутні вчителі музичного мистецтва часто бачать в ній тільки зовнішню, надзвичайно привабливу сторону, яка є «верхівкою айсберга», а всі ті небезпеки, які можуть зустрітись на шляху, вважають за краще не помічати, може стати величезною перешкодою на шляху досягнення успіху. Майбутньому вчителю музичного мистецтва, який прагне сказати своє, нове слово в художньому просторі, слід усвідомити, що людський слух інертний, він схильний милуватися звичним, бажаним, тим, що лишилося у спогадах.

Мистецькі образи легко закарбовуються у пам'яті й впливають не менше, ніж будь-яка інша інформація. Тому застосування вчителями художньо-виконавських засобів у мистецькій освіті сприяє використанню учнями мистецтва у житті, зокрема змістовному дозвіллі, що відкриває їм вікно у світ художніх цінностей, розширює горизонти розуміння культур усіх народів, країн, епох.

Специфіка концертно-виконавської діяльності полягає в тому, що до необхідності бути майстром та художником додається ще й вимога володіти артистичністю. Особливу здатність впливу на слухача загострює його сприйняття і залучає в творчий процес осягнення музики.

Високим артистичним потенціалом володіли всі великі музиканти, як академічні, так й естрадні: піаністи й вокалісти, духовики й ударники, диригенти та педагоги. Артистичність як феномен в музично-художньому просторі є обов'язковим компонентом професійної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Формування артистичних якостей в освітньому процесі звертає майбутнього вчителя музичного мистецтва як до психології художньої творчості, так і до психології сприйняття музики, оскільки творчість артиста – це психофізіологічний процес. Для того щоб збагнути сутність концертно-виконавської діяльності, необхідно звернутися як до вивчення емоційної сфери особистості, так й емоційно-рефлексивної природи мистецтва.

Так, дослідниця проблеми музично-театрального виховання як фактору розвитку емоційної сфери особистості О. Кутова переконана в необхідності здійснення цього процесу, оскільки вважає, що найважливішою умовою гармонійного існування людини в навколишньому світі є її здатність постійно розвиватися, сприймати всю повноту зв'язків людини і природи, тонкощі спілкування між людьми, які супроводжують людину з моменту її народження і протягом усього життя.

Розвиненість емоційної сфери, сила пережитих почуттів, багатосторонність емоційних запитів і відносин, воля є умовами для здійснення концертно-виконавської діяльності. Для того щоб залучити свого слухача в певний художній простір, майбутньому вчителю музичного мистецтва, як і драматичному акторові, необхідно самому відчувати величезне емоційне напруження. Це вимагає концентрації як фізичних, так і духовних сил. Невипадково актор перед виходом на сцену налаштовує себе на виконання певної ролі і навіть після закінчення вистави ще певний період часу не може повністю звільнитися від свого емоційного стану, що відображає поведінку і манери персонажа, роль якого він грав у виставі.

Проблема самореалізації потенціалу художньої творчості у процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності пов'язана ще з одним дуже важливим критерієм, який прекрасно сформулював один з найвідоміших музикантів-виконавців ХХ століття, скрипаль Л. Коган, який висловив основне завдання музиканта-виконавця в двох словах: «Моментально-повна віддача!» [2, с. 214].

Саме цей критерій слід розглядати як основний, оскільки здатність «віддати» все, що було накопичено протягом тривалих, наполегливих занять в короткий, але надзвичайно відповідальний момент концертного виступу, — це особливий дар концентрації всіх духовних сил, який необхідно систематично і планомірно розвивати в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Таким чином, щодо питання визначення найбільш ефективних способів і методів підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до концертно-виконавської діяльності входять численні аспекти творчого процесу, в який залучений майбутній музикант-виконавець, — його відчуття, особливості сприйняття музики, рівень емоційної чуйності на музику, розвиненість музичної пам'яті, музичного мислення і уяви, творчі прагнення, світоглядні установки, естетичні ідеали, цілі і завдання, які він ставить перед собою. Особливого значення набувають способи і методи діагностики особливостей особистості і її виконавських якостей, що дозволяють виявити творчий потенціал майбутнього вчителя музичного мистецтва, структуру його музикальності, рівень розвиненості музичної та інтелектуальної сфер, мотивацію до професійної діяльності, специфіку нервової системи, наявність вольових якостей, здатності подолання сценічного хвилювання.

Це дозволяє виявити «проблемні зони», що вимагають активного педагогічного впливу для подолання існуючих недоліків. Майбутньому вчителю музичного мистецтва необхідно вивчити існуючі методи психорегуляції творчої діяльності: систему психорегулюючих впливів, основи психофізичної культури, методики вольового саморегулювання, способи контролю і самоконтролю. Особливу складність становить те, що при створенні методики підготовки до концертно-виконавської діяльності необхідно в кожному конкретному випадку шукати шляхи, найбільш ефективні для даної особистості. Тобто універсальні підходи (системний, аксіологічний, компетентнісний) повинні постійно поєднуватися з індивідуально-особистісним, що враховує особливості (фізіологічні, психічні, світоглядні тощо), характерні саме для цієї особи і які відрізняють її від усіх інших. Усе це необхідно враховувати як у процесі професійної підготовки, так і безпосередньо при підготовці до концертно-виконавської діяльності як вид художньої творчості.

Таким чином, індивідуально-особистісний підхід в якості одного з найважливіших завдань ставить перед майбутнім вчителем музичного мистецтва вивчення процесу професійного і духовного становлення особистості, визначаючи в якості основного критерію готовності до професійної концертно-виконавської діяльності здатність до створення власного оригінального музичного світу, що втілює в собі зміст і цінності музиканта-виконавця. І чим багатший цей світ, чим вище шкала духовних і художніх цінностей, набутих в процесі фахової підготовки до концертно-виконавської діяльності, тим більше можливостей відкривається перед майбутнім вчителем музичного мистецтва для створення і реалізації оригінальних творчих проєктів, саморозвитку та самовдосконалення, для досягнення справжнього успіху в обраній професії.

Список використаних джерел

1. Кевішас І. Становлення музичної культури школяра. Кіровоград, 2008. 287 с.
2. Коган Л.Б. Українська музична енциклопедія. Київ : Видавництво інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2008. 458 с.
3. Олексюк О.М. Методика викладання музичних дисциплін у вищій школі : навчальний посібник. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. 112 с.
4. Падалка Г.М. Теоретичні основи викладання музичних дисциплін в педвузі. Київ: Либідь, 1980. С. 12–19.
5. Рудницька О.П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя. Київ: КДПІ, 1992. 96 с.
6. Саїк Г.Ф. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Київ, 2000. 19 с.
7. Щолокова О.П. Проблема якості вищої музично-педагогічної освіти в контексті системного аналізу. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2008. С. 16–19.
8. Юник Д.Г. Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування: монографія. К., 2009. 340 с.
9. Яранцева Н.О. Творчий характер художнього сприйняття. Київ, 1979. 21 с.
10. Франс А. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006. 691 с.
11. Abbs P.A. Essays on Creative and Aesthetic Education. Abbs. London, 1989. 202 с.
12. Schafer D. The Age of Culture. 2014. 250 p.
13. Gibson R. The Education of Feeling. London: The Symbolic Order, 1988. P. 53–61.

*Дарія Мала,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Музичне мистецтво»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар
Наталія Сошинська,
голова циклової комісії
викладачів хорового диригування та постановки голосу,
викладач-методист,
викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНО- РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ

Сповідування ідеї особистісно зорієнтованої педагогіки зумовлює беззастережно визнати пріоритет діалогової стратегії педагогічної взаємодії як основи сучасних інноваційних технологій навчання і виховання школярів засобами мистецтва. Сутнісна природа людини діалогічна, бо діалог (вербальний, візуальний, кінетичний, діяльніший, пара лінгвістичний та ін.) – це форма існування людини, її сутнісна характеристика. У відносинах між людьми діалогіка поділяється на три види: діалогічні, антидіалогічні та індіферентні; перший вид завжди є одночасно суб'єкт-об'єктним і суб'єкт-суб'єктним, а два останні – тільки суб'єкт-об'єктні.

На уроках мистецтва в школі, як свідчить практика, панує монолог вчителя, хоча в організації будь-якого виду мистецької діяльності можна знайти належне місце діалогу і полілогу. Нерідко педагогічні відносини, які зовні нагадують діалог (розмова, бесіда), підміняються псевдодіалогом (або квазидіалогом), а інколи набувають рис антидіалогу (за наявності імперативних прав у однієї сторони, наприклад учителя, «який завжди правий» та відсутністю таких прав у іншої – учня, який «завжди помиляється»).

Діалогічні форми педагогічного спілкування є засобом стимулювання музично-інтерпретаційної діяльності учнів, прояву рефлексійних та емпатійних аспектів художнього пізнання.

Педагогічний діалог – це своєрідна поліфонія взаємодії, де специфічні дії вчителя, який моделює навчально-виховний процес на партнерських стосунках (відкритість, довіра, повага, симпатія тощо), створюють умови для самовираження кожного учня. Завдання вчителя – гуманного, а не авторитарного – допомагати школярам долати чи нейтралізувати психічні, смислові та інші бар'єри спілкування, емоційно захоплювати спільною пізнавальною діяльністю, розкривати й підтримувати творчий потенціал особистості [2, с. 578].

Вчений та педагог І.Бех зазначає, що В. Біблер обґрунтував теорію і методику «діалогу культур», що дає змогу особистості не тільки прилучитися до вітчизняних і загальнолюдських художніх цінностей, а й самовизначитися в світі культури, включитися в її творення і водночас вдосконалювати себе як суб'єкта культури. Тобто діалог культур розуміється не просто як форма спілкування, а ширше - як тип відносин у мікро- і макросоціумі (між типами культур – історичними, етнічними тощо) [1, с. 105].

Пріоритетною має стати діалогова стратегія педагогічної взаємодії, забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням художньою діяльністю, емпатійними почуттями, з домінуванням відчуття успіху, насолоди від бодай мінімальної самостійної участі на шляху до пізнання мистецтва. Під терміном «діалог» розуміється не просто розмова, бесіда (дослівний переклад з грецької), а насамперед ланцюжок

взаємозалежних вербальних і невербальних спілкувань між педагогом і учнями на основі партнерських стосунків, обміну особистісними духовними цінностями [3, с. 49].

Комунікативна функція мистецтва виявляється в різних видах спілкування: діалог з митцем, діалог культур, діалог особистісних смислів в системі «учень – учень» або «вчитель – учні», внутрішній діалог (інтеріоризована дискусія).

З огляду на пріоритет особистісно-розвивальної освіти і виховання замість традиційного «аналізу» творів мистецтва необхідно ввести не тільки в науково-педагогічний обіг, а й у широку шкільну практику поняття «аналіз-інтерпретація» творів мистецтва, адже принципового значення набуває пошук учнями в мистецтві особистісні значущих смислів, співзвучних власному духовному світу, художньо-естетичному досвіду [4, с. 19].

З-поміж низки ефективних методів педагогіки співробітництва доцільними для організації аналізу-інтерпретації творів є евристична бесіда та маловідома у середовищі вчителів музики фасилітована дискусія.

Евристична бесіда – це словесний діалогічний метод навчання, за якого вчитель організовує активну пізнавальну діяльність учнів шляхом конструювання серії взаємопов'язаних запитань-відповідей, створюючи проблемно-пошукові ситуації, завдяки чому учні під педагогічним керівництвом самостійно опановують шлях пошуку знання. На відміну від настановних, відтворюючих, систематизуючих типів бесід мета евристичної бесіди – розвиток творчого мислення учнів. Евристика як наука про відкриття, знаходження істин зародилася у Стародавній Греції, а евристичне навчання започатковано Сократом. Сучасними вченими дидактами (О. Алексюк, Ю. Кулюткін, М. Махмутов, О. Савченко, М. Скаткін) розкрито процесуальні механізми застосування цього методу, його значну навчально-розвивальну та мотиваційно-спонукальну роль. Особливості проведення евристичних бесід у початковій школі досліджено Н. Каневською, зокрема специфіку використання на уроках мистецтва – Л. Рудницькою. Як частково-пошуковий метод евристична бесіда доцільна при інтерпретації художнього змісту музичних творів саме в силу його багатозначності. Відповідна багатоваріантність тлумачень інтонаційно-музичних образів є не тільки можливою, а й вельми бажаною. Багата дитяча уява, природна здатність до фантазування, асоціативність мислення, з одного боку, та допитливість, активність пізнавальних інтересів з іншого, грамотний вчитель має гнучко поєднувати, вибудовуючи поелементно (крок за кроком) непростий, але захоплюючий шлях відкриття таємниць світу музики, її інтонаційно-образної мови, а не зводячи аналіз твору до з'ясування характеру, емоційного стану та відповідних засобів виразності [4, с. 112].

Фасилітована дискусія – це одна з форм спілкування, що має на меті у процесі колективного обговорення певної проблеми колегіально наблизитися до результату (віднаходити рішення, наблизитися до консенсусу, відкривати нові ідеї) за допомогою певних стратегій (спрямовуючих запитань ведучого, прийомів роботи, нюансів поведінкових реакцій) [2, с. 601].

Інтерактивна технологія такого спрямованого колективного обговорення творів мистецтва на уроках детально розроблена американськими фахівцями А.Хаузен та Ф.Енавайном для міжнародної програми «Формування образного мислення», яка була адаптована до умов української школи, пройшла експериментальну апробацію і рекомендована для використання.

Методика обговорення творів мистецтва передбачає серію задалегідь обумовлених запитань учителя, що виконує роль фасилітатора. Вони стимулюють пізнавальні процеси, творче мислення учнів, допомагають їм включитися в активний навчально-пізнавальний пошук у процесі сприймання мистецьких творів. Водночас розвиваються комунікативні навички, адже діти вчать не тільки переконливо висловлювати свої думки, а й уважно слухати і сприймати інших, погоджуватися з ними або заперечувати, аргументуючи свою позицію. Головне правило ведення такої дискусії не оцінювати відповіді дітей як

«правильні» чи «неправильні» (учень має право на своє «бачення», навіть якщо воно не збігається із загальноновизнаним чи власним розумінням у вчителя змісту твору) [3, с. 265].

Важлива відмінність цієї інтерактивної методики від традиційної – відсутність додаткової інформації про митців – авторів творів, час його створення, художні засоби тощо. Ключовими моментами технології групового рефлексування відносно змісту творів, які сприймаються і обговорюються, є «парафраз» і «пов'язування» думок-версій дітей. Саме вони забезпечують механізм «запуску» дискусії, утримання її на активному рівні, спрямування на результат.

Таким чином, евристична бесіда, фасилітована дискусія – зразки інтерактивних методів, спрямованих на поступовий перехід учнів від навчання під керівництвом учителя до самонавчання в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 2008. 204 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 690 с.
3. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / За ред. О Пехоти. Київ: Вища школа, 2012. 350 с.
4. Рудницька Л. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник. Київ : Вища школа, 2002. 270 с.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПЕРІОД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Перед українським суспільством постали виклики збереження державності, суверенності, територіальної цілісності, що пов'язано із агресією Росії проти України, анексії Криму та ряду територій на сході і півдні України, активними військовими діями та загрозам мирному населенню. Усе це актуалізує проблему формування громадянської ідентичності у студентської молоді як умови національної солідарності українського суспільства у розв'язанні задач об'єднання, збереження і відновлення української державності на окупованих територіях.

Водночас в Україні громадянська ідентичність тривалий час була досить розмитою, що пояснюється колоніальним минулим України, систематичним знищенням опозиційного до влади населення, перекручуванням та фальсифікуванням української історії, нав'язуванням меншовартісності та різного роду національних комплексів, депортацією та міксуванням українців, заселення їхніх територій росіянами, усе це обумовило сприятливу ситуацію для країни агресора, яка розпочала свою агресію під приводом захисту російськомовного населення.

Формування громадянської ідентичності у студентів ЗВО має опиратися на:

- громадянські цінності;
- історичну правду та історичну пам'ять;
- національну самосвідомість та національну гідність;
- демократію;
- самоорганізацію та самокерування;
- патріотизм.

Водночас стан виховної роботи у закладах вищої освіти, зокрема щодо формування громадянської ідентичності, засвідчує відставання від запитів сучасного суспільства. Зберігається формальний, традиційний і дещо застарілий підхід до діагностування й формування громадянської ідентичності в умовах воєнного часу. Громадянська ідентичність є важливим чинником згуртованості та самоорганізації української нації в умовах війни, здатності реагувати вчасно на виклики і виконувати свій громадянський обов'язок. Громадянська ідентичність також є основою національної солідарності, так як об'єднує усіх людей незалежно від їх походження, етнічної приналежності, віку і статі, що є важливим чинником у здатності українського суспільства об'єднуватися задля спільних цілей, чинити опір агресору, досягати певних результатів у відновленні України та збереженню людського капіталу.

Проблема формування громадянської ідентичності студентів як умови національної солідарності є однією з найбільш актуальних у сучасних наукових дослідженнях.

До питання формування громадянської ідентичності зверталися філософи, психологи, педагоги. Філософське розуміння сутності громадянської ідентичності полягає у розумінні цього поняття як тотожності (Frege, 1892; Рассел, 1999); як фундаменту буття і внутрішнього світу людини (Хайдеггер, 1992); співвіднесення власного Я з іншим та прояв «індивідуалізуючої етності» (як самототожність одиничного у його співвіднесенні до іншого) (Scott & Jonathan, 1992).

Цікавою видається точка зору Кастельса, який виокремлював форми і джерела ідентичностей, з-посеред яких: легімітуючі ідентичності (для розширення та раціоналізації свого панування над соціальними факторами); ідентичності опору

(виникають у ситуації недооцінки чи стигматизації); проєктивні ідентичності (моделювання і формування нової ідентичності, спрямованої на перетворення суспільства) (Castells, 1997).

В українській філософській думці проблема громадянської ідентичності та боротьби за Україну проходить червоним курсивом. Так, у своїй кардіоцентричній концепції Юркевич, обмірковуючи засади розбудови нації і держави, доходить висновку: «Держава підтримує своє існування й історичне значення спочатку арміями; потім вона усвідомлює могутню силу капіталу й опікується розвитком народного добробуту; нарешті вона переконується, що до цих умов її сили і значення має долучатися ще одна умова, до того ж найважливіша і нічим іншим незамінна: умова ця є народна освіта» (Юрас, 1998, с. 6). На його думку національне виховання повинно формувати у людини певну культуру, яка дає право на силу і свободу, на блага і досконалість, на певність у сьогоднішні і на віру у велике майбуття (Юрас, 1998, с. 8-9). У сучасних працях українських філософів увага акцентується на аналізі викликів та загроз існуванню Української держави; формуванні модерного громадянського суспільства (Шапаренко, 2015); зв'язку регіональної ідентичності з політичними процесами в Україні (Татаренко, 2001); впливу мовного чинника на формування національно-культурної ідентичності (Козакевич, 2018); державотворчого потенціалу національної самосвідомості (Карлова, 2012) тощо. На думку Бевз (2014), громадянська ідентичність є повноцінною за умови, якщо: людина сама себе вважає громадянином («Я – фактор»); громада і народ, визнають людину громадянином («Ми – фактор»); інші особи, узагальнюючі «Вони» («Інші», «Чужі», «Вороги») також визнають людину громадянином («Вони – фактор») (с. 23)

У психологічному дискурсі висвітлювалися різні сторони формування громадянської ідентичності, серед яких: проблеми патріотичного виховання, особистісної і національної ідентифікації (Бех), національної самосвідомості (Боришевський), етносоціальних уявлень (Васильченко), етнічної самосвідомості (Дробижева). У своїх роботах Балл (2007) привертає увагу щодо впливу збройних конфліктів на становлення нації, аргументуючи це тим, що «саме воїни більшою мірою, ніж будь-хто, виявляли найкращі людські чесноти – мужність, витримку в найтяжчій ситуації, вірність обов'язку, додержання честі й гідності, готовність до самопожертви заради спільної справи, до безкорисливої допомоги товаришам попри крайню небезпеку для себе» (с. 106).

З точки зору психолога, у протистояннях і конфліктах нація консолідується і активно формується громадянська ідентичність молоді. Однак, такі позитивні ефекти збройних протистоянь мають і негативні сторони, до яких психолог відносить, як використання сучасної зброї, розпорошення людських ресурсів, загостренням глобальних проблем. Балл (2007) радить орієнтуватися на модель, де громада зорієнтована на діалог з іншими, рівноправ'я. Порушений баланс мирного співжиття можна відновити через урівноваження гуманітарної і технологічної культури, де гуманізації відводиться провідна роль.

У педагогіці окремі аспекти формування громадянської ідентичності досліджували Федоренко (відповідальність держави перед громадянами), Кравченко (розмежування понять «національна ідентичність» і «громадянська ідентичність» у виховному процесі ЗВО), Вербицька (громадянське виховання учнівської молоді в сучасних соціокультурних умовах), Кендзьор (громадянська освіта), Сойчук (формування національної гордості у студентської молоді); Назаренко (культура демократизму).

Формування громадянської ідентичності у студентської молоді є важливою задачею сучасного виховання, яке має на меті залучення молоді до націєтворчих процесів та активного громадського життя. Громадянська ідентичність особистості є важливою детермінантою її смислового горизонту, що визначається ототожненням себе з громадянською спільнотою, державою, культурою, мовою.

Важливими характеристиками громадянської ідентичності у вертикальній площині є рівень поваги та довіри органам влади, у горизонтальній – співгромадянам, а також

гордості за свою країну, почуття національної гідності та патріотизм, готовність боронити Україну від загарбників. Слід розрізняти поняття «громадянська ідентичність» та «національна ідентичність». У тих випадках, коли мова йде про країни з моноетнічним складом прийнято говорити про національну ідентичність. Оскільки в Україні проживає понад 140 етносів, а українці є титульною нацією, то в цьому випадку мова йде про громадянську ідентичність, яка об'єднує представників різних національних спільнот.

Громадянська ідентичність формується на основі культурних і національних цінностей, самовизначення й усвідомлення спільних інтересів та задач, які стоять перед членами суспільства. «Виховання в молодих людей громадянськості на основі громадянських демократичних цінностей сприяє і водночас підтримує ідеал громадянської рівності, забезпечуючи кожного громадянина, незалежно від його походження, інструментарієм, який допоможе йому стати повноцінним учасником і творцем суспільного життя» (Федоренко & Шаранова, 2019, с. 198). Громадянська ідентичність є основою формування національної солідарності. Національна солідарність українців є фундаментом змін в українському суспільстві, що відповідає демократичним цінностям Європейського Союзу та сучасному соціальному ідеалу. Національна солідарність здатна зцементувати українське суспільство не лише для відсічі ворогу, а й відбудови України та її руху до європейської спільноти. Важливою характеристикою національної солідарності є її емоційна складова, яка несе посил єднання, згуртованості, прояву спільних емоцій (любові, ненависті, емпатії тощо). Національна солідарність обумовлена прагненням народу, нації зберегти себе, власну культуру, мову, віру та ін.

Таким чином, національна солідарність є найважливішою моральною характеристикою української національної спільноти, що визначає національну спорідненість членів українського суспільства через систему цінностей, національну свідомість, національну культуру, мову, моральні правила і закони і виявляється у самоорганізації, активній громадянській позиції, здатності діяти задля спільної мети і спільного блага.

Громадянська компетентність – здатність особи реалізовувати і захищати права та свободи людини і громадянина, відповідально ставитися до обов'язків громадянина, брати активну участь у суспільному житті, підтримувати розвиток демократичного суспільства та утверджувати верховенство права, ідеї демократії, справедливості, рівності, на засадах рівних прав і можливостей.

Громадянська активність визначає громадянську позицію, яку індивід проявляє у громадській діяльності, участі у вирішенні політичних, соціальних, моральних питань залученості до громадського і політичного життя, а також участі у виборчих процесах. Громадянська стійкість відображає національну ідентичність та солідарність у повсякденному житті і в умовах війни та повоєнного часу, здатність протистояти ворожій ідеології та інформаційним впливам.

Формування громадянської ідентичності ґрунтується на національній свідомості, національній культурі, національній мові, національній ідеї. Національна культура – є унікальною і самобутньою, що ґрунтується на народній українській культурі. Творцем української національної культури є український народ, який створив її упродовж багатьох століть, що знайшло відображення у моральних цінностях, святинях, національній символіці, у традиціях, звичаях, обрядах, ритуалах, духовних почуттях (національні, моральні, естетичні, релігійні, громадянські, патріотичні), втілених у народному фольклорі.

На розвитку національної культури негативно позначились війни, тривалі заборони, репресії, негативна міфологізація образу українця, переписування історії та применшення ролі українців у житті тих країн чи імперій, до складу яких вони входили у різний час. Усе це стало причиною широких еміграційних процесів, за яких українці були змушені залишати свою землю і шукати долі в інших країнах та збагачувати інші культури світу. Постійні військові конфлікти та боротьба за свою землю проти різних поневолювачів

змусили українців найвище цінувати свободу та незалежність, які залишаються найважливішими моральними і духовними цінностями і водночас характеризують українців.

Національна свідомість є цілісною системою духовних орієнтирів нації, необхідних для її виживання і розвитку, що сформувалися у процесі її історичного розвитку та становлення. Національна свідомість поєднує ідеї, цінності, моральні правила, закони, прагнення, які визначають духовну ауру нації.

В «Українській малій енциклопедії» Онацького національна свідомість визначається як «знання минулого своєї нації і обов'язків, що з того випливають... Отже свідомість – це пам'ять, консервація і акумуляція минулого в сучасному. Але кожна свідомість це й випередження майбутнього... Отже втримувати те, чого більше нема, попереджати те, що має бути, оце й є перша функція свідомості» (Онацький, 1964, с. 1698).

Складниками національної свідомості є:

- національний світогляд;
- національна ідентичність;
- мовна ідентичність;
- ціннісна ідентичність і смисли;
- колективна історична пам'ять;
- патріотизм;
- ставлення до представників інших націй і національностей, що проживають на теренах України;
- соборність.

Основою національної свідомості є національна самосвідомість. Національна самосвідомість є усвідомленням своєї національної приналежності, суб'єктності і відповідальності за долю країни, відповідної культури та національних цінностей.

Національна ідея – це утвердження української незалежної соборної самостійної національної держави, в основі якої українські національні цінності, українська культура і мова як державна, що використовуються в усіх сферах суспільного життя і на всій території України.

Національна ідея передбачає розвиток національних меншин та етносів, що проживають на теренах України, є її громадянами і беруть активну участь у розбудові України, її захисту від зовнішнього ворога, визнають і поважають закони України, розуміють спільні перспективи усіх громадян і несуть спільну відповідальність за розвиток і становлення правової демократичної держави.

У своєму розумінні національної ідеї ми опиралися на положення Беха та Чорної стосовно того, що українська національна ідея:

- має відповідати інтересам і людини, і суспільства, і держави як єдиної політичної нації;
- об'єднувати, а не протиставляти представників різних регіонів, весь багатоетнічний український народ;
- враховувати менталітет, світогляд народу;
- мобілізувати її прихильників і противників на здобутки сучасні і майбутні;
- бути зрозумілою і малому, і старому;
- сприйматись владою, адже саме вона популяризуватиме ідею;
- не відлякувати сусідів, бути конструктивним інструментом у міжнародних відносинах;
- бути реальною і перспективною.

При цьому учені особливу увагу приділяли тій об'єктивній реальності, що національна ідея має об'єднати в єдину націю як цілісну одиницю світового співтовариства. Однак, на сьогодні перспективними є подолання корупції, захист кордонів України від агресора, повернення окупованих РФ територій та встановлення миру.

Громадяни України хочуть бачити свою країну європейською, незалежною, правовою, сильною, де найвище цінується людина, її потреби та інтереси. Людям важливо відчувати перспективи, які відкриватимуться для громадян України після війни. Національна ідея має розгортатись не лише на минулому України, а й бути спрямованою на майбутнє.

Боротьба, яку веде Україна за своє існування є тривалою і надзвичайно важливою для збереження нації, територіальної цілісності, здобуття свого місця у світі тощо. Водночас подолання труднощів загартувало і консолідувало громадян у їх протистоянні олігархократії в Україні, розкраданню її природних багатств, а тому на сьогодні актуальними залишаються рівні права і свободи для всіх громадян України.

Однак, з точки зору боротьби українців за власну незалежність, та прагнення мати свою державу, боронити її від загарбників, нести відповідальність за її майбутнє дієвою залишається національна ідея «Україна – наша земля», яка поєднує минуле і сучасне, традиції і визвольні змагання».

Українська мова є духовним багатством українського народу та фундаментом громадянської ідентичності особистості, консолідуючою ланкою між різними групами, класами, етносами тощо. Без мови немає нації, народу, держави. Доки існує мова, доти існує народ. Без знання мови не можна говорити про національну свідомість чи розвиток національної культури, а тим більше не може бути мови про національну солідарність. Втрата мови веде, до втрати громадянської ідентичності.

На сьогодні українська мова здобула підтримку на основі прийнятого Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який є ключовим в умовах війни. Згідно статті 9 Закону чиновники, представники органів державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. У статті 12 вказано, що робочою мовою діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної і комунальної форм власності, у тому числі мовою засідань, заходів, зустрічей та мовою робочого спілкування, є державна мова. Також діють ст. 21 «Державна мова у сфері освіти», ст. 22 «Державна мова у сфері науки», які є важливими для виховання юних українців.

Слід також відмітити, що з початком війни все більше українських громадян свідомо обирають українську мову та відмовляються послуговуватися мовою окупанта, розуміючи, що ця війна є також війною на знищення української ідентичності, тому такий вибір української мови в усіх сферах життя підтримується українським суспільством, для якого українська мова є маркером української національної солідарності і кордоном для ворога.

Підтвердженням цьому є також акти вандалізму та спалення українських книжок на захоплених ворогом територіях, який націлений в першу чергу знищувати українську мову. На думку мовного омбудсмена Кременя, міфи, нав'язані російською пропагандою, про нібито якісь обмеження прав російськомовних. Це питання головна тема для кремлівських маніпуляцій. Війна, яка розпочалася у 2014 р., розгорталася під гаслом захисту російськомовних. «Із початком повномасштабного вторгнення росії на нашу територію вони відкрито заявляють про «деукраїнізацію» – знищення всіх ознак національності.

І сьогодні рф використовує мову як інструмент у війні проти України. росія боїться української мови як надпотужної зброї в сьогоднішній війні. Вона боялась її завжди. І так само, як нині, протягом століть москва нищила українську мову, її носіїв і захисників. Їхня мета – насильницьке зросійщення України. В умовах надзвичайно жорстокої війни українська мова є одним зі священних символів нашої державності, сили духу нашого волелюбного народу. «руззкій мір», який прийшов на наші землі, і загроза втрати незалежності, спонукали українців відмовитись від мови окупантів та перейти на українську! Сьогодні ми переписуємо сценарій невдач і програшів, котрих зазнавали в

попередні століття. Перепишемо рішучо, впевнено та остаточно, курсуючи до нових державницьких перемог» (Кремень, 2022).

Отже, проблема формування громадянської ідентичності студентів виступає важливою умовою національної солідарності у воєнний час. Проведене дослідження дозволило визначити поняття «громадянська ідентичність» та розмежувати його із поняттям «національна ідентичність». Доведено, що національна солідарність є найважливішою моральною характеристикою української національної спільноти, що визначає національну спорідненість членів українського суспільства через систему цінностей, національну свідомість, національну культуру, мову, моральні правила і закони і виявляється у самоорганізації, активній громадянській позиції, здатності діяти задля спільної мети і спільного блага. Схарактеризовано громадянську компетентність, громадянську активність, громадянську стійкість. Виявлено, що формування громадянської ідентичності ґрунтується на національній свідомості, національній культурі, національній мові, національній ідеї. Перспективами подальшого наукового дослідження в цьому напрямі є проведення констатувальних зрізів та виявлення рівнів сформованості національної солідарності студентів у воєнний час.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. Про психологічні аспекти гуманізації суспільних відносин. *Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наук. праць до 15 -річчя АПН України у 5-ти т.* (Т.3: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія). 2007. С. 103–113.
2. Бевз Т. Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.* 2014. Вип. 3. С. 236–246.
3. Бех І. Д., Журба, К. О. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа українських Карпат.* 2017. Вип. 16. 24–33.
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704- VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
5. Карлова В. В. Державотворчий потенціал національної самосвідомості: монографія. Київ : НАДУ. 2012. 396 с.
6. Козакевич О. М. Українська мова, нація та ідентичність у між імперському просторі (друга половина XIX – початок XX століття). Монографія. Київ, Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 406 с.
7. Кравченко Т. В. Громадянська ідентичність як компонент полікультурного виховання у закладах вищої освіти Великої Британії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2018. № 19. С. 58–65.
8. Кремень Т. Українська мова впевнено завойовує належне їй місце в державі і суспільстві. *АрміяInform.* 2022. URL : <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/taras-kremin-ukrayinska-mova-vpevнено-zavojovuye-nalezhneyij-misce-v-derzhavi-i-suspilstvi-intervyyu>
9. Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Книжка XIII. Літери Риз-Се. Буенос Айрес: Уклад Адміністрації УАП Церкви в Аргентині, 1964.
10. Татаренко, Т. Специфіка регіональної ідентичності. *Нова політика.* 2001. № 6. С. 57–59.
11. Федоренко С. В. Теорія і методика формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США. Дисертація на здобуття ступеня доктора педагогічних наук. Київ, 2017. 551 с.
12. Федоренко С. В., Шаранова Ю. Практичний досвід виховання громадянськості студентів бакалаврату в США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2019. Вип. 4, № 88. С. 190–200.

13. Шапаренко О. В. Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2015. Вип.20. С. 92–99.
14. Юрас І. Педагогічна концепція Памфіла Даниловича Юркевича. Київ: «Правда Ярославичів».1998. 65 с.
15. Castells M. *The Power of Identity.* Malden, MA : Blackwell, 1997. 270 p.
16. Frege G. Über Begriff und Gegenstand. *Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Philosophie.* 1892. Vol. XVI. S. 192– 205.
17. Scott L., Jonathan F. *Modernity and Identity.* Oxford, UK. 1992. 198 p.

*Михайло Медвідь,
викладач будівельних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
та природокористування України», м. Рівне*

*Тарас Сасовський,
кандидат технічних наук,
викладач будівельних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
та природокористування України», м. Рівне*

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОФРАГМЕНТУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНЖЕНЕРНОГО КРЕСЛЕННЯ

Сучасна соціально-економічна ситуація, що склалася в нашій країні, потребує сутнісних змін у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й в освіті. Нагальні вимоги до сучасних освітніх установ були сформульовані в Законі України «Про освіту» та конкретизовані в національній доктрині освіти, де виділено одне з головних завдань – стимулювання та розвиток інноваційних процесів. Інновації в освіті пов’язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття. Відтак, характерною ознакою сучасної педагогіки постає інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому.

Розвиток системи вищої та середньої освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження сучасних технологій та нових методів навчання дітей та молоді. Інновації в педагогіці пов’язані із загальними процесами у суспільстві, глобалізаційними та інтеграційними процесами. Інноваційна діяльність в Україні передбачена Законом України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні, Державною програмою прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку. Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребами в якісно [1].

Одним із шляхів підвищення ефективності системи освіти є впровадження в практику інновацій. Упровадження інновацій у сферу освіти – це складний процес, який передбачає поступове оновлення і вдосконалення змісту, методів, засобів, педагогічних технологій, що, безумовно, впливає на якість педагогічного процесу [1].

В умовах реалій сьогодення нам потрібно максимально використовувати сучасні технології, а ситуація в світі пов’язана з дистанційним навчанням лише прискорила цей процес. Тому нам потрібно шукати нові підходи до організації навчального процесу. Одним з методів інновації є використання відеоролику під час практичного заняття з дисципліни «Інженерне креслення».

Чому був обраний саме даний інструмент? Щоб це зрозуміти, давайте переглянемо «Піраміду пізнання» Едгара Дейла:

рис. 1. Піраміда пізнання Едгара Дейла

Конус навчання наочно пояснює, чому фрагменти з фільму запам'ятовуються краще, ніж прочитана книга на ту ж тему. Фільм використовує аудіо і візуальні аспекти, які людський мозок більш схильний запам'ятовувати [2].

Даний відеофрагмент – це свого роду відеоінструкція по виконанню даного завдання під час практичного заняття. Сам відеоролик триває близько 4-х хвилин, що не надто втомлює глядача. Ми відходимо від класичних 45 хвилин, оскільки відомо, що найкраще сприймаються відеофрагменти по 12-15 хвилин [3].

При використанні навчального відео викладач має пам'ятати, що сучасний студент має високі запити до відеоконтенту. Середня тривалість відеоматеріалу має бути до 3-х хвилин, відео має викликати ефект присутності у слухача, бути інтерактивним, спонукати до діалогу та вмотивувати до подальшого навчання [4].

Але виникає ще одне питання. Такий високий показник ефективності сприйняття можливий при умові, якщо запис відеолекції зроблено професійно [3]. Якщо відеофрагмент виконаний не якісно, то і якість результату відповідно знижується, а це ще один бар'єр на шляху до масового використання даного засобу навчання. Наразі є багато інтернет-ресурсів, які дозволяють навчитися багатьом речам, які необхідні викладачу для підвищення своєї професійної технічної грамотності. Наприклад, EdEra, Prometheus, Всеосвіта, На Урок, сайт МОН, Дія.Освіта і інші.

На нашу власну думку, враховуючи здобутий досвід під час занять, можна навести основні переваги і недоліки використання відеофрагменту, які кожен може перевірити сам.

До переваг даного методу можна віднести:

1. Можливість багаторазового відтворення.
2. Можливість зменшення/збільшення швидкості відео.
3. Можливість перегляду на багатьох пристроях виведення у зручний для вас час.
4. Економія затрат часу для викладача – один раз зробив ролик і можеш його використовувати повторно багато разів.
5. Можливість вносити зміни до відео, вдосконалювати його.
6. Зорова інформація сприймається набагато краще за слухову.
7. Економія часу на занятті (при потребі).
8. Можливість перегляду у високій якості та на великих екранах (за можливості).
9. Музичний супровід або озвучування матеріалу.
10. Можливість зупинки та коментування відео під час перегляду.
11. Можливість перегляду для контингенту з особливими потребами.

До недоліків:

1. Потреба в енергоресурсах.
2. Потреба в пристроях виведення.
3. Наявність інтернету (не завжди виникає необхідність).

4. Виникнення у студента відчуття безвідповідальності, лінощів та відкладання роботи з вивчення матеріалу на потім, тому що є постійний доступ до матеріалів.
5. Великий рівень трудовитрат на створення.
6. Необхідність у спеціальному програмному забезпеченні.
7. Необхідність створення якісного контенту, що вимагає спеціальних навиків у роботі з інструментом.
8. Можлива шкода здоров'ю.

Для кращого розуміння ефективності використання відеофрагментів під час навчальних занять було проведено опитування у групах 2 курсу щодо їхнього ставлення до даного методу викладання. Можна зробити певний висновок, виходячи з отриманих результатів (участь взяло 57 студентів), що більше 70% респондентів подобається даний вид інформації. А найбільше їм подобається зручність використання цього інструменту.

На нашу думку, за інформаційними технологіями майбутнє і нам вчителям і викладачам необхідно іти в ногу з часом, а для цього постійно потрібно вдосконалювати свої професійні якості. Не за горами час, коли освіта буде не такою як ми її звикли бачити та сприймати. Враховуючи розвиток науки і технологій не виключено, що на допомогу нам буде використовуватися штучний інтелект, який буде виконувати рутинну і паперову роботу, а творчістю буде займатися людина і чи це викладач чи студент, немає різниці.

Список використаних джерел

1. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12-28.
2. Найбільш ефективні способи навчання. Педагогічний органайзер. URL: https://metod-portfolio.blogspot.com/2015/10/blog-post_11.html.
3. Бушак Г.А. Відеолекція в навчальному процесі: психологопедагогічні особливості підготовки. *Видавництво Наукового товариства ім. Шевченка*. 2016. С. 178-184.
4. Вембер В.П., Бучинська Д.Л. Сучасні типи навчального відео та особливості їх використання у навчальному процесі. *Освітній дискурс*. 2016. №1 (13). С. 19-27.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Система освіти сьогодення позначена стрімкими змінами, пошуками нових форм та методів навчання. Така ситуація властива як сфері навчання в цілому, так і закладам мистецького спрямування зокрема. Формування професійної особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва є багатоскладовою системою, що поєднує теоретичні знання та практичні вміння, необхідні для фахової діяльності. Відтак, розуміння особливостей стилів та жанрів музичного мистецтва, специфіки художньо-історичного процесу, ерудованість у категоріях фахових дисциплін, ці та інші знання закріплюються під час занять з музично-теоретичних та психолого-педагогічних дисциплін, основними завданнями яких є розвиток педагогічної майстерності, музичної пам'яті, мислення, слуху, естетичного смаку, творчих здібностей, уяви, які є потрібними для професійної діяльності музиканта.

Враховуючи зростання технічного процесу, розширення інформаційного простору, навчальна практика потребує введення інновацій. Одними із форм, що реалізують поставлену задачу, є інноваційні технології

У процесі аналізу літератури, що стосується питання методики викладання фахових музично-педагогічних дисциплін, впровадження інноваційних технологій у заняття з цих дисциплін ми виявили, що дана проблема знаходиться під пильною увагою дослідників. Зокрема, їх застосування у вищій школі стало об'єктом дослідження О. Волошиної [2], П. Сауха [4] та інших. О. Бордюк вказує, що інноваційні технології – це процес пошуку, який тісно пов'язаний з розвитком нетрадиційних форм, методів і засобів навчання, заснованих на перевагах інфокомунікативних технологій [1, с. 42–43].

Питання інноваційних методів та їх значення для студентів-музикантів аналізувала Ю. Мережко [3], яка наголошує на формуванні необхідних для інноваційної діяльності особистісних (велика працездатність, вміння витримувати дію сильних подразників, високий емоційний статус, готовність до творчості) і спеціальних якостей (знання нових технологій, володіння новими методами навчання, вміння розробляти проекти, аналізувати і виявляти причини недоліків).

Питання інноваційних технологій у системі навчання вищої школи є пріоритетним та потребує подальшого впровадження вітчизняними дослідниками.

Професійна діяльність музиканта поєднує різні вміння, що необхідні для роботи педагога, диригента, керівника хорового колективу, викладача музичного інструмента, лектора-музикознавця. Формування фахових компетентностей, необхідних для музично-педагогічної діяльності, залежить від рівня теоретичних знань. Результатом їх вивчення є набуття ерудованості у питаннях теорії музики, художніх смаків, орієнтування в загальнокультурних явищах. Важливе значення при цьому належить інноваційним методам, які можуть застосовуватись у різних формах: усно, письмово, індивідуально та колективно, реалізовуватись у навчальний час або позаурочно. П. Саух класифікує інноваційні методи наступним чином:

а) які забезпечують опанування навчального предмета (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні);

б) які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, професійно-орієнтовані ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини тощо);

в) методи контролю і самоконтролю в навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестові завдання, питання для самоконтролю, у тому числі через комп'ютерні освітні системи) [4, с. 43].

Зупинимось детальніше на питанні інноваційної методики викладання дисциплін музично-теоретичного циклу, яке на нашу думку передбачає поєднання оновлених форм передачі знань та розвитку творчих здібностей студентів.

Інноваційний підхід до навчання передбачає посилення в освітньому процесі використання інформаційно-комунікативних технологій, що дозволяють ефективно засвоювати новий матеріал та розв'язувати освітні завдання. Серед них ми виділяємо: «мозковий штурм», метод проєктів, інтерв'ю та інші.

Здобута інформація під час дисципліни «Теорія музики» реалізуються практично на заняттях сольфеджіо. Впродовж усього періоду навчання, від початкової до вищої ланки професійної освіти спостерігаємо синтез цих предметів: теоретичні знання необхідні для сольфеджування, співу романсів та пісень з акомпанементом або без нього, слухового аналізу, запису музичного диктанту. Зокрема, інтонування мелодії композиції, транспонування нотного тексту, володіння навиком читання з листа вимагає підготовчої теоретичної бази, що розкриває суть та специфіку названих завдань. У процесі роботи необхідно аналізувати структуру музичного тексту, ладові особливості, тональний план, інтонаційні труднощі. Того ж вимагає і розвиток слухових навичок, що перш за все передбачає розуміння будови акорду, який визначається на слух, ладо-функціональних особливостей, визначення на слух музичних елементів у тональності та від звуку, гармонічно та мелодично.

Також до форм, метою яких є розвиток слуху, варто віднести роботу з багатоголоссям, що передбачає слідування за одним із голосів, характеристика, що стосується функцій акордів у художніх прикладах.

Синтез усіх перерахованих досягнень необхідний для музичного диктанту, що вимагає взаємозв'язку записаного і почутого та закріплює здобуті навички. Цю форму роботи можна виконати зі створенням тексту диктанту студентами самостійно. Зокрема, найпопулярнішими нотними редакторами є FINALE та SIBELIUS, що допоможуть швидко його надрукувати. Педагог може вказати студентам, які інтонаційні чи ритмічні труднощі повинні бути використані у диктанті, або залишити це на розсуд виконавця роботи.

Однією з інноваційних технологій є олімпіада. Така форма організації освітнього процесу дозволяє виявити рівень знань з дисциплін, визначити проблемні місця, а також підвищити інтерес студентів до занять. Завдання з сольфеджіо можуть включати музичний диктант, слуховий аналіз, тести з теорії та історії музики, а також інші письмові форми роботи, що перевіряють рівень знань учнів. Важливим є залучення творчих завдань.

Наприклад, написати роботу у формі есе на задану викладачем тему. Зазначимо, що студентська олімпіада складається з трьох частин та передбачає наступне: підготовку студентів до участі, власне проведення олімпіади, перевірку робіт та їх спільний аналіз.

«Гармонія» є не менш важливою дисципліною у музично-теоретичному курсі. Студенти засвоюють поняття акордів, особливості їх сполучень, поєднуючи теоретичні та практичні завдання: вирішення гармонічних задач письмово, а також гра послідовностей, секвенцій, модуляцій. Вправи, що використовуються у дисципліні «Гармонія» тісно переплітаються з сольфеджіо, наприклад, визначення на слух акордових послідовностей.

Однією з ефективних інноваційних форм є гра. Її застосування дозволить виявити «білі плями» у знаннях з метою їх заповнення професійною інформацією, а конкурентне змагання посприє їх бажанню до саморозвитку. Брейн-ринг, що передбачає використання технічних засобів, націлена на активізацію пізнавальної та інтелектуальної роботи студентів. Вона передбачає працю в команді, метою якою є дати правильну відповідь в межах зазначеного часу. За їх кількістю обирається переможець. Така форма роботи розвиває творчі здібності студентів, закріплює здобуті знання, а також сприяє розвитку

комунікативних навичок. Її проведення є доцільним як на заняттях з однієї базової дисципліни, наприклад, з сольфеджіо, теорії музики, гармонії, так і в об'єднанні в блоки питання з музично-теоретичних та музично-історичних предметів.

Формою роботи, що спрямована на розвиток творчих здібностей студентів є створення твору у стилі епохи. Вона передбачає композиторську стилізацію. Її виконанню передують підготовчий етап, що передбачає розповідь викладача про особливості жанру, стильові ознаки, розгляд музичних прикладів, аналізу їх характерних засобів виразності. Створення студентами композицій, по-перше закріплює здобуту ними теоретичну базу та, по-друге, сприяє кращому розумінню загально естетичних тенденцій, що є характерними як для епохи в цілому, так і для конкретного автора зокрема. «Історія музики» та «Аналіз музичних творів» є базовими дисциплінами для формування професійних навичок музикантів. Зокрема, розуміння особливостей жанру, стилю композитора, сприйняття засобів музичної виразності, що застосовуються у творах, її драматургії. Це необхідно для інтерпретації музичної композиції, занять зі спеціальності, публічного виступу, а також для подальшої власної педагогічної діяльності.

Метод проекту, що належить до інноваційних технологій, передбачає самостійну роботу студентів, пошук ними інформації, подальше порівняння їх презентації та обговорення результатів. Така форма спрямована на розвиток професійних, дослідницьких та комунікативних якостей, а також розкриває творчий потенціал студента, орієнтується на його інтереси, посилює захоплення предметом. Дана форма буде актуальною для різних предметів музично-теоретичного циклу. Проект може виконуватись самостійно або групою студентів. Результатом методу є вирішення зазначеного навчального питання та представлення його у вигляді доповіді, презентації, відеоролика, а також викладений на веб сторінках.

Педагог ставить завдання, визначає проблему, яку необхідно вирішити. В її ролі може бути конкретний композиторський твір або стиль автора в цілому, певний період творчості, розгляд питання інтерпретації.

Також до інноваційних технологій віднесемо метод інтерв'ю, що передбачає збирання інформації у формі діалогової взаємодії. Він застосовується для доповнення, уточнення, розширення відомостей. Такий метод може поєднуватись із формою гри. Наприклад, моделюється ситуація, при якій береться інтерв'ю у відомого композитора, музикознавця, виконавця. Для цього інтерв'юер повинен мати ґрунтовні знання про його творчість, композиторський метод, детально продумати питання, які би розкрили такі відомості. Результати цього завдання також можуть бути викладені за допомогою електронних засобів.

Систему інноваційних методів доповнюють інтегровані заняття. Найчастіше вони застосовуються в початковій ланці освіти, однак, на нашу думку, є доцільними і у вищій школі. Інтегрованими є заняття, які поєднують інформаційні відомості із різних предметів, що формують цілісне розуміння об'єкту, який вивчається, підвищують рівень ерудиції студентів. Вони передбачають наступні рівні підготовки: виявлення міжпредметних зв'язків, їх синтез та побудова інтегративної структури. Інтегровані методи навчання є особливо доцільними у курсі «Історії музики». «Мозковий штурм» – метод, що дозволяє висловлювати думки усім учасникам без їх критикування.

Таку форму роботи можна провести за наступним планом:

1. Оголошується тема, записується посередині дошки або аркуша паперу. Наприклад, «Романтизм як напрямок в мистецтві».
2. Студенти отримують завдання: «Пригадайте інформацію, яку ви знаєте з даного питання».
3. Далі викладач вислуховує твердження студентів. Їх думки не коментуються: правильно чи неправильно.
4. Педагог запитує: «Щодо якої інформації ви сумніваєтесь?»

5. Мозкова атака закінчена. Далі підводиться підсумок. Аналізуючи все, що повідомили студенти з теми, учитель розуміє рівень засвоєння знань.

Таким чином, модернізація освіти у закладах вищої освіти є актуальною проблемою сьогодення, що підіймається у роботах багатьох авторів, які діляться досвідом, наголошують на оновленні форм та методів навчання, синтезі теорії та практики, традиційних прийомів з інноваційними. Таке поєднання забезпечить виховання висококваліфікованих фахівців музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Бордюк О.М. Науково-методичні засади впровадження курсу «Інформаційно-комунікаційні технології в мистецькій освіті». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. № 1, 2015. С. 22–31.
2. Волошина О.В. 2014. Педагогіка інновацій у вищій школі. Вінниця. 2014. URL: <https://library.vspu.edu.ua/polki/akredit/kaf_4/voloshina2.pdf>.
3. Мережко Ю.В. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2017. URL: <<https://mmod.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/18>>.
4. Саух П.Ю. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка. 2011. 560 с.

*Олена Мішкулинець,
кандидат психологічних наук, заступник директора
з навчальної роботи, викладач психолого-
педагогічних дисциплін,
викладач-методист
Відокремлений структурний підрозділ
«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету»,
м. Мукачево*

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі активно розвивається система дистанційної освіти в самих різних галузях. Дистанційна освіта – комплекс освітніх програм, що призначені полегшити стратегію навчання, незалежну від щоденного контакту з викладачем, а засновану на кращому використанні самостійного навчання здобувачів освіти. Аналіз та узагальнення літературних джерел свідчать, що сьогодні є різні трактування сутності дистанційної освіти, у багатьох випадках термін «дистанційна освіта» використовується поряд з терміном «дистанційне навчання».

Відмінність дистанційного навчання від традиційного зрозуміла, якщо розглянути їх з позиції взаємодії викладача і здобувача освіти. В основу традиційної моделі навчання покладено читання лекцій, проведення семінарських та різних видів занять, організація самостійної роботи здобувачів освіти. Базою навчання виступає книга і викладач як інтерпретатор знання. Дистанційне навчання орієнтоване на впровадження в навчальний процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, самостійну роботу здобувачів освіти, тренінги й інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями [4]. Теоретико-практичні аспекти дистанційного навчання ґрунтовно були досліджені зарубіжними та вітчизняними науковцями: Адамс Р.Дж., Діханц Х., Бодендорф Ф., Еккерт Б., Бикова В.Ю., Колос К.Р., Куклева В.О., Кухаренко В.М., Полат Є.С., Хуторський А.В. та багато ін.

Зауважимо, що в наш час перед системою вищої освіти постає задача підготовки фахівців, які вміють творчо мислити, володіють дослідницькими вміннями і навичками, здатні орієнтуватися в просторі наукової інформації і сучасних інформаційних технологіях. В зв'язку з цим, одним з найбільш вискоефективних напрямів вдосконалення вищої освіти є використання в навчальному процесі технологій дистанційного навчання. Під дистанційними технологіями розуміють технології, які реалізуються із застосуванням сучасних інформаційних та телекомунікаційних мереж, що дозволяють здійснювати процес навчання на відстані, без особистого контакту між викладачем і здобувачем освіти. Технології, що застосовуються в дистанційному навчанні налічують три види.

Технологія перша – дистанційне навчання, яке проходить на основі паперових і аудіо носіях. Сюди входять аудіо- та відеодиски, навчально-методичні посібники, підручники та інше. Як правило, в даній формі навчання із здобувачем освіти працює викладач, який і перевіряє роботи, надіслані поштою, а також консультує і відповідає на питання по телефону. Крім того, іноді проводяться заняття в спеціальних навчальних центрах.

Друга технологія – це дистанційне навчання за допомогою телевізора. Так звана, телевізійно-супутникова технологія. Вона користується малим попитом, оскільки є дорогою і складною.

І, нарешті, третя технологія – це дистанційне навчання за допомогою інтернет-технологій. Інтернет-навчання користується все більшим попитом і стає все більш

актуальним, у міру щільного і повсюдного впровадження Інтернету в наше життя. Дана технологія включає в себе всі вищезазначені форми в різних пропорціях [1].

Незважаючи на те, що саме технічний потенціал сучасних інформаційних технологій допомагає реалізувати одне з головних переваг дистанційного навчання – навчання на відстані, створення у навчальному закладі відповідної матеріально-технічної бази не дозволить досягти значного ефекту. Головним все-таки є наявність і розробка учбово-методичного забезпечення для самостійної роботи здобувачів освіти. Електронні носії інформації дозволяють впроваджувати так звані «електронні лекції». Лекційний матеріал може бути викладений у вигляді тексту, озвучений і доповнений відеоматеріалами; мова йде про відеолекції, слайди-лекції, якісні комп'ютерні тренінги, різного роду тести та навчальні програми, додатковий ілюстративний матеріал, а також доступ у потрібний час до довідкових даних, словникових термінів. Головна перевага даних матеріалів полягає у тому, що здобувач освіти зможе самостійно користуватись ними в зручний для себе час.

Для дистанційного навчання особливого значення набуває наявність і саме головне якість електронних підручників, що повинні бути по всіх дисциплінах навчального плану. Робота з електронним підручником дозволяє зробити навчальний процес індивідуальним.

Разом з тим, під час дистанційного навчання значно збільшується частка самостійної роботи здобувачів освіти, а це у свою чергу призводить до зміни змісту, форм і методів навчання. Суть роботи викладача в даних умовах полягає не в читанні лекцій, а в створенні учбово-методичного забезпечення дисципліни в електронному вигляді, у постійній роботі над внесенням необхідних змін у навчальний матеріал, підборі кольорових ілюстрацій, графіків, створенні Flash-анімацій, тестів для самоконтролю. На підставі цього дистанційне навчання мусить характеризуватися високою професійністю викладача, прагненням до співпраці з колегами та здобувачами освіти на шляху досягнення високих якісних результатів освіти [5].

Варто акцентувати увагу на тому, що тепер вже не є проблемою отримання повноцінної освіти практично в будь-якій галузі, дистанційно в умовах браку часу. Але, як будь-яке інше навчання, воно має як позитивні, так і негативні сторони. Розглянемо зручність і переваги дистанційного навчання перед іншими формами навчання.

Можливість навчатися в будь-який час. Здобувач освіти, який навчається дистанційно, може самостійно вирішувати, коли і скільки часу протягом семестру йому приділяти на вивчення матеріалу.

Можливість навчатися в своєму темпі. Здобувачам освіти дистанційно не потрібно турбуватися про те, що вони відстануть від своїх однокурсників. Завжди можна повернутися до вивчення більш складних питань, кілька разів подивитися відео-лекції, перечитати переписку з викладачем, а вже відомі теми можна пропустити.

Можливість навчатися в будь-якому місці. Здобувачі освіти можуть вчитися, не виходячи з дому. Щоб приступити до навчання, необхідно мати комп'ютер з доступом в Інтернет.

Високі результати навчання. Як показують дослідження вчених, результати дистанційного навчання не поступаються або навіть перевершують результати традиційних форм навчання. Більшу частину навчального матеріалу здобувачі освіти вивчають самостійно. Це покращує запам'ятовування і розуміння пройдених тем. Крім того, використання в процесі навчання новітніх технологій робить його цікавішим.

Мобільність. Зв'язок з викладачами здійснюється різними способами: як on-line, так і off-line. Проконсультуватися з тьютором за допомогою електронної пошти іноді ефективніше і швидше, ніж призначити особисту зустріч при очному або заочному навчанні.

Доступність навчальних матеріалів. Здобувачі освіти мають відкритий доступ до всієї необхідної інформації, або він отримує навчальні матеріали поштою.

Дистанційна освіта дешевше. Якщо порівнювати навчання по окремо взятій спеціальності на комерційній основі очно і дистанційно, то друге виявиться дешевше. Здобувачу освіти не доводиться оплачувати дорогу та проживання.

Навчання в спокійній обстановці. Проміжна атестація здобувачів освіти дистанційних курсів проходить в формі on-line тестів. Тому в здобувачів освіти менше приводів для хвилювання перед зустріччю з викладачами на заліках та іспитах. Виключається можливість суб'єктивної оцінки: на систему, яка перевіряє правильність відповідей на питання тесту, не вплине успішність здобувача освіти з інших предметів, його суспільний статус і інші фактори.

Зручність для викладача. Викладачі, що займаються педагогічною діяльністю дистанційно, можуть приділяти увагу більшій кількості здобувачів освіти.

Індивідуальний підхід. При традиційному навчанні викладачеві досить важко приділити необхідну кількість уваги всім здобувачам освіти групи, підлаштуватися під темп роботи кожного. Використання дистанційних технологій підходить для організації індивідуального підходу. Здобувач освіти сам вибирає собі темп навчання, він може оперативно отримати у тьютора відповіді на всі запитання [2].

Але, зрозуміло, поряд з перевагами дистанційне навчання має і недоліки.

Прийнято вважати однією з негативних сторін дистанційного навчання відсутність особистого спілкування з викладачем, а також спілкування з іншими здобувачами освіти. З іншого боку, в даний час це вирішується досить просто – електронна пошта, телефон, програми відео-конференцій. Іноді не обов'язково перебувати поряд, щоб мати можливість спілкуватися особисто.

Наступним фактором, як правило, вказують на необхідності у того, хто навчається сильної мотивації, щоб навчатися продуктивно без нагляду викладача. І з цим неможливо посперечатися. Але, в той же час, дистанційне навчання – це найчастіше обдуманний і зважений крок, на який йде доросла людина.

Також, залишаються невирішеними питання проведення контролю знань здобувачів освіти. При наявності якісних комунікаційних каналів іспити можна проводити за допомогою двосторонніх відеоконференцій. Але тут виникає проблема – якості зв'язку.

Ну і зрозуміло, технічний аспект – здобувачі освіти не завжди можуть мати необхідне технічне обладнання: комп'ютер або доступ в Інтернет [3].

І, тим не менш, дистанційне навчання має великі перспективи, тому що виправдовує себе і є дійсно зручним. Дана форма навчання інноваційна, але вже зараз дистанційне навчання набуває своїх послідовників. Система дистанційного навчання побудована з урахуванням всіх нюансів, щоб забезпечити максимальну ефективність навчання і в той же час, забезпечити зручність її використання.

Виходячи з вищесказаного, розвиток дистанційних технологій є дуже важливим напрямом в системі освіти, а зміст діяльності викладача значно відрізняється від традиційного.

По-перше, ускладнюється розробка курсів, яка вимагає від викладача спеціальних навичок, пов'язаних з швидким розвитком інформаційних технологій.

По-друге, комунікаційні технології дозволяють зробити взаємодії між викладачем та здобувачем освіти більш активними і інтенсивними, що потребує від викладача спеціальних додаткових зусиль.

По-третє, на відміну від традиційної освіти, де центральна фігура – викладач, при використанні дистанційних технологій увага переноситься на здобувача освіти, а функція викладача – підтримати, скерувати, допомогти.

Зауважимо, що окрім основної навчальної мети, технології дистанційної освіти дозволяють допитливим здобувачам освіти дистанційно брати участь у наукових конференціях, спілкуватись на наукових форумах і віддалено обмінюватись результатами своєї дослідницької роботи.

Список використаних джерел

1. Гаврілова Л., Катасонова Ю. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні. *Освітологічний дискурс*, 2017, № 1-2 (16-17). С.168-182.
2. Корсунська Н. О. Дистанційне навчання: підходи до реалізації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб-к наук. пр. Київ. Вінниця: ДОВ Вінниця, 2018. 486 с.
3. Мала І.Б. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. Вчені записки Університету «КРОК». №2(66), 2022. С. 132-151.
4. Сисоєва С. О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Вип. III –IV. 2016. С. 81.
5. Хмель О. В. Психолого-педагогічні особливості системи дистанційного навчання. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка*. 2015. № 11. С. 181 – 190.

*Лада Москаленко,
викладач фізики та астрономії ВСП
спеціалісти вищої категорії,
«Технолого – економічний фаховий
коледж БНАУ»,
м. Біла Церква*

*Олена Бондаренко
викладач фізики та астрономії ВСП
спеціалісти вищої категорії,
«Технолого – економічний фаховий
коледж БНАУ»,
м. Біла Церква*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ STEM-ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС

STEM – освіта спрямована на розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням трансдисциплінарного підходу до навчання, що базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань і вмінь для розв’язання практичних проблем студентів для подальшого використання їх у житті та професійній діяльності.

Постановка задачі.

- створення сучасного навчально-виховного середовища;
- виховання наукових, культурних, висококваліфікованих фахівців з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей, психофізичних та інтелектуальних здібностей;
- формування у студентів STEAM-компетентності, а саме:
  - уміння поставити проблему;
  - уміння сформулювати дослідницьке завдання;
  - визначення шляхів розв’язання завдання;
  - уміння застосовувати знання в різних ситуаціях;
  - розуміння можливості інших точок зору щодо розв’язання проблеми;
  - уміння оригінально розв’язати проблему;
  - співпраця між викладачем та студентами;
  - освітлення сучасної інформації проекту, завдяки дистанційному навчанню;
  - поширення передового педагогічного досвіду;
  - підвищення власного фахового рівня;

STEM – це освітній підхід, який об’єднує науку, технології, інженерію та математику.

STEAM – це освітній підхід який об’єднує науку, технології, техніку, мистецтво та математику.

Наука, математика, техніка та технології – це галузі, які традиційно використовуються викладачами в навчальних закладах, як окремі предмети. Однак навчальні підходи STEM та STEAM інтегрують в ці сфери, тим самим надаючи студентам можливість випробовувати різні способи навчання та вирішення проблем.

Цілі STEM – підвищити інтерес студентів до здобуття вищої освіти та кар’єрний зріст в галузі науки, техніки, мистецтва та математики.

STEAM використовує основні принципи STEM та інтегрує їх у мистецтво; включає творче мислення та прикладне мистецтво в реальних ситуаціях.

STEM – освіта символізує початок нової епохи та відмову від застарілої предметної системи на користь інтегрованого навчання. Такий підхід (вміння логічно і математично мислити, наукове розуміння природи і сучасних технологій, впевнене використання інформаційно-комунікаційних технологій, обізнаність і самовираження у сфері культури) відповідає концепції Нової української школи, формує у студентів компетентності, необхідні для успішної самореалізації в суспільстві та навички, затребувані у XXI столітті.

STEM-освіта ґрунтується на інтеграції знань, кооперації умінь та залученні великої кількості ресурсів. Ось чому проєктна робота є найбільш ефективною для реалізації STEM-підходу в освітньому процесі.

STEM-розвиває здібності студентів до аналітичної та дослідницької роботи; експеримент дозволяє виховувати у студентів гнучкість розуму та практично орієнтоване мислення, впевненість у власних можливостях. Створюючи цікаві проєкти, студенти не просто навчаються, а і підвищують власну самооцінку та досягають поставленої мети.

Впровадження STEM-освіти в Україні.

Модернізація системи освіти, підвищення конкурентоспроможності економіки, інформатизація суспільства та розвиток науково-технічного прогресу визначають якісно нові підходи до організації освітнього процесу в Україні.

Посилення ролі STEM-освіти зумовлюється підвищенням мотивації учнівської молоді до вивчення предметів природничо-математичного циклу й водночас високим запитом виробничої сфери на працівників, що володіють компетентностями для постановки і виконання завдань у сферах: інженерії, медицини, фармацевтики, екології, ІТ, нанотехнологій, авіабудування, тощо.

На останньому Світовому економічному форумі у Давосі однією із центральних тем була проблема кардинальної зміни ринку праці. Близько 60% нинішніх професій людини можуть бути замінені роботами. На форумі були зазначені пріоритетні навички затребувані у XXI столітті:

- комплексне багаторівневе вирішення проблем;
- критичне мислення;
- креативність у широкому сенсі;
- уміння управляти людьми;
- емоційний інтелект;
- формування власної думки та прийняття рішень;
- клієнтоорієнтованість;
- вміння вести переговори;
- гнучкість розуму.

Таким чином, запропонована стаття викладачів Москаленко Л.Б., Бондаренко О.О. доводить свою актуальність, яка визначається соціальним замовленням, оскільки розвиток і удосконалення творчого мислення дозволяє студентам виробити навички, знаходити ефективні наукові та практичні рішення та можливість особистості само реалізовуватися, формує м'які компетентності, а саме комунікативні здібності, створення презентацій, менеджмент проєктів, високий рівень самоорганізації.

Список використаних джерел

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/SpaceX>
2. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Falcon_\(сімейство_ракет-носіїв\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Falcon_(сімейство_ракет-носіїв))
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Реактивний_рух
4. <https://www.poznavayka.org/uk/fizika-uk/reaktivniy-ruh-v-prirodi-i-tehnitsi/>
5. <https://naukozavr.info/fizuka/reaktyvnyj-ruh/>
6. <https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/naukovo-populiarni-publikatsii/858-istoriia-rozvytku-reaktyvnykh-dvyhuniiv.html>
7. http://derznz.at.ua/index/fizika_9_klas/0-220

Олена Невмержицька
здобувач 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність «Початкова освіта»,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир

Ковальчук Валентина
доктор педагогічних наук, професор кафедри
професійно-педагогічної, спеціальної освіти та управління
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

У сучасному освітньому середовищі підтримка учнів з особливими освітніми потребами (ООП) є надзвичайно важливою для їх успішної соціалізації та навчання. Одним з ключових аспектів їх педагогічної підтримки є організація психолого-педагогічного супроводу, особливо на етапі початкової школи. У цій статті буде розглянуто роль та завдання асистента вчителя у цьому процесі.

Проблема організація психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами є важливою складовою державної освітньої політики багатьох країн. Ця проблема регулюється спеціальними законодавчими актами, настановами та програмами, що спрямовані на забезпечення доступу до якісної освіти для всіх учнів.

В Україні організація психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами регулюється такими документами, як Закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи, Концепція розвитку інклюзивної освіти та інші. Ці документи визначають пріоритетні напрями розвитку освіти, включаючи підтримку учнів з особливими освітніми потребами, та встановлюють механізми їх реалізації на рівні шкіл та інших освітніх установ [2, с.42-43].

Педагогічними працівниками розроблено спеціальні програми та проекти, спрямовані на забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами. Ці програми підтримуються державними органами управління освітою, міжнародними організаціями чи неприбутковими організаціями, спеціалізованими на питаннях освіти та інклюзії.

На початковому етапі навчання дитина формує базові навички, які є основою для подальшого розвитку. Психолого-педагогічний супровід спрямований на створення оптимальних умов для навчання та розвитку кожного учня, враховуючи його потреби та можливості.

Психолого-педагогічний супровід учнів початкової школи ми визначаємо як комплексну систему взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підтримку психічного, емоційного, соціального та освітнього розвитку дітей молодшого шкільного віку. Ця підтримка включає в себе ідентифікацію та задоволення індивідуальних потреб учнів, створення умов для ефективного навчання, розвитку особистісних якостей та соціалізації.

Для реалізації розроблених програм організації психолого-педагогічного супроводу важливо окреслити функції діяльності асистента вчителя [3]. Основні функції, завдання та обов'язки асистента вчителя в організації супроводу учня початкових класів з особливими освітніми потребами відіграють критично важливу роль у забезпеченні інклюзивної та якісної освіти. Асистент вчителя діє як ключовий елемент у підтримці учнів, вчителів та

освітнього процесу в цілому, забезпечуючи необхідну адаптацію та індивідуальний підхід до кожної дитини. Це включає організаційну, навчально-розвивальну, діагностичну, прогностичну та консультативну роботу, а також ефективну взаємодію з учителями, батьками та іншими фахівцями. Зрештою, успіх асистента вчителя в значній мірі залежить від його професійної компетентності, знання актуальних педагогічних методик та здатності до ефективної комунікації та співпраці в освітньому середовищі.

Впровадження основних положень інклюзивної освіти функції асистента вчителя доповнюються і уточнюються. Серед основних виділяють такі:

1. Надання індивідуальної підтримки. Асистент вчителя працює з учнями один на один, щоб забезпечити додаткову допомогу та пояснення, враховуючи їхні особливості та потреби.

2. Участь у розробці індивідуальних навчальних планів. Асистент взаємодіє з учителем та іншими фахівцями для розробки персоналізованих навчальних програм, враховуючи унікальні потреби кожного учня.

3. Підтримка соціальної адаптації. Асистент вчителя сприяє включенню учнів з особливими потребами у класний колектив, допомагаючи їм відчувати себе успішно адаптуватися соціально [1, с.42-43].

Організація психолого-педагогічного супроводу учнів початкової школи з особливими освітніми потребами у діяльності асистента вчителя вимагає уваги до кількох ключових аспектів:

1. Розуміння особливостей учнів з особливими освітніми потребами. Асистент вчителя повинен мати глибоке розуміння потреб і можливостей кожного учня з особливими потребами, враховуючи їхні індивідуальні характеристики, стиль навчання та рівень розвитку.

2. Участь у розробці індивідуальних навчальних планів. Асистент вчителя співпрацює з учителем, психологом, логопедом та іншими спеціалістами для розробки індивідуальних навчальних планів для кожного учня з особливими потребами.

3. Створення сприятливого середовища. Комфортне середовище сприяє успішному навчанню та розвитку кожного учня. Це може включати організацію адаптивного навчального простору, використання спеціальних навчальних матеріалів та технологій.

4. Підтримка в процесі навчання та соціалізації: Асистент вчителя має виявляти та надавати підтримку учням з особливими потребами під час уроків, пауз, обідніх перерв, а також в процесі взаємодії з іншими учнями.

5. Співпраця з батьками та іншими зацікавленими сторонами: Важливо підтримувати відкритий та активний зв'язок з батьками учнів з особливими потребами, а також співпрацювати з іншими фахівцями та організаціями, що надають підтримку дітям з особливими потребами [4, с.18].

Розробка моделі психолого-педагогічного супроводу для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) передбачає створення чіткої, послідовної та гнучкої системи взаємодії між учасниками команди. Вона забезпечує систематичний моніторинг та корекцію навчального процесу з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей кожної дитини. Цей підхід сприяє комфортності навчального середовища, ефективному розвитку та соціалізації учнів з ООП, забезпечуючи їх якісну освіту та інтеграцію в соціум.

Наша програма "Відкритий шлях до успіху" була розроблена з метою забезпечення якісної підтримки учнів з особливими освітніми потребами у початковій школі та апробована у Левковицькій гімназії Коростенського району Житомирської області. Реалізація програми проходила в кілька етапів:

- На 1 етапі (вересень – жовтень 2023 р.) проводилася діяльність, присвячена цілепокладанню, аналізу наявних умов в освітній організації, підбір змісту, засобів, методів, проектування структурно-компонентної моделі психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП.

На 2 етапі (листопад – березень 2023-2024 рр.) на основі прийнятих відповідних управлінських рішень, щодо аналізу ситуації, проведеного на першому етапі, реалізовувалися заходи по створенню сприятливого середовища для навчання та соціалізації учнів, врахування їхніх потреб та впровадження індивідуалізованих підходів до навчання. Важливою складовою була активна співпраця з батьками, що дозволила створити сприятливі умови для розвитку дітей як у навчальному, так і у соціальному плані.

Ефективність програми проявилася у покращенні успішності учнів з особливими освітніми потребами, підвищенні їхньої самооцінки та відчуття приналежності до класного колективу.

Список використаних джерел

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: Навчально-методичний посібник / заг. ред. М. Ф.Войцехівського. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
2. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі освіти (організація діяльності та нормативно-правове забезпечення). *Особлива дитина: навчання і виховання*, 98 (2), 41-48.
3. Лист МОН молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.2012 року «Щодо посадових обов’язків асистента вчителя». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS19094> (дата звернення 16.04.2024)
4. Ямчук Н. Досвід впровадження інклюзії в школі навчання дітей з особливими потребами. *Дефектолог*. 2018. № 4. С. 16–27.

Юлія Ненько,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної мовної комунікації,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
м. Черкаси*

SOFT SKILLS FOR LIFELONG LEARNING

Technical skills and education by alone are insufficient to stand out in the competitive job market of today. Employers are increasingly seeking applicants with good interpersonal skills and other personal attributes that facilitate productive interactions and communication, or «soft skills» [3]. Gaining both hard and soft skills may assist an employee advance in work and lead to new possibilities.

The term «soft skills development» describes character traits and aptitudes that facilitate constructive relationships and successful individual, professional, and academic achievement. In contrast to technical skills, which are focused on certain tasks, the development of soft skills is about behavioral competencies that improve our ability to interact with people, apply knowledge, and perform well in a variety of settings.

To make this straightforward, take advantage of the innovative utilization of digital skills, which are widely used globally, to enter a new era of recognition. Soft skills are becoming more and more important in today's connected world for success and fulfillment in a variety of spheres of life. While subject-matter expertise is always important, having well-rounded soft skills enables us to make the most of and use our expertise [2].

In today's job market, the most sought-after soft skills are as follows:

- communicative skills: good writing, listening, and speaking abilities enable you to communicate your thoughts well and comprehend those around you. Effective communicators are able to modify their messaging for various audiences;
- critical thinking: The ability to critically evaluate information, pose questions, spot connections and patterns, and come up with solutions to issues. Logic and evidence are the foundations of critical thinkers' decisions;
- teamwork: cooperation by offering suggestions, paying attention to others, giving criticism, and constructively resolving disagreements. Cooperative individuals understand how to achieve common objectives. Working collaboratively is crucial to solving complicated problems and accomplishing common objectives in the connected world of today. The development of soft skills like active listening, flexibility, and dispute resolution is essential to teamwork;
- time management: setting priorities, controlling timetables, and fulfilling deadlines. Successful time managers are productive, well-organized, and concentrated;
- adaptability – keeping motivation and performance levels high while adjusting to constantly changing circumstances and expectations. People that are adaptable are capable of getting used to changing work conditions;
- leadership: inspiring and encouraging people to work toward a common vision or objective. Teams are influenced by strong leaders who exude confidence, sound judgment, and take decisive action.

Soft skills play a major role in strong leadership. True leaders gain influence by relationship-building, communication, and emotional intelligence; managers have official authority. The following are some strategies to enhance your leadership abilities:

- encourage self-awareness: consider your vision, values, and particular areas of strength and weakness. Recognize your skills so that you can concentrate on your areas of weakness;
- express empathy: pay great attention when coworkers and other people are speaking. Prioritize understanding their needs and viewpoints before expressing your own;
- set an example for others: set an example for the attitudes and actions you want your team to adopt. Motivate by doing;
- be proactive in your communication. Inform the public. Give precise instructions and justification for choices made. Admit difficulties with honesty;
- establish trust: hold your word, take responsibility for your actions, and own up to your faults. Relationships that are effective are built on trust;
- educate other people: to help team members achieve their full potential and handle challenges on their own, coach and mentor them. The strength of a leader's team determines the extent of their legacy.

Technical skills alone are insufficient in today's workforce. A successful profession requires the development of soft skills in leadership, cooperation, critical thinking, and communication. By developing your emotional intelligence, actively listening, utilizing diversity, resolving disagreements in a healthy manner, and pursuing lifelong learning, you can increase your impact. Dedicated to enhancing these human abilities throughout life. With effort and concentration, your growth—both personally and professionally—will soar to new heights [1].

Список використаних джерел

1. Ненько Ю. П., Іващенко О. А. The problem of professional development of a teacher in modern education system. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2020. Вип. 3. С. 99-104.
2. Паньків Г. С. (2023). Освіта впродовж життя: потреба чи вимога часу?. *Академічні Візії*, 2023. Вип. 17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7695832>
3. Радкевич О., Радкевич О. Становлення та розвиток навчання впродовж життя. *Colloquium Journal*, 2021. 1(88). 66-69. <https://doi.org/10.24412/2520-2480-2021-188-65-69>

Грина Нохріна
аспірантка кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи Київського
столичного університету імені Бориса
Грінченка, м. Київ
Анастасія Котелевець
викладач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка,
аспірантка кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи Київського
столичного університету імені Бориса
Грінченка, м. Київ

СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Формування сучасної молоді в Україні відбувається в часи економічних криз, пандемій та війни, що безпосередньо впливає на становлення особистості.

Нам імпонує думка В. Андрущенко, що студентська молодь, як соціальна група є об'єктом виробництва, предметом якого є формування особистості студента, саме тому головною формою виробництва є освітня діяльність [1, с. 461], що важливо пам'ятати в особливо мінливих умовах сучасності.

Науковці В. Будаке та О. Олексюк, зазначають, що «студентство є складовою частиною молоді, її специфічною групою, що характеризується особливими умовами життя, побуту і праці, суспільною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій» [3, с. 35].

Проблеми становлення студентської молоді є актуальною темою для науковців, у вітчизняній науці досліджували соціальний портрет сучасного студента: В. Андрущенко, І. Бех, А. Вишняк, А. Іванова, М. Карпенко, Н. Крохмаль, Т. Лисовський, І. Мартинюк, Н. Чурилов, А. Ярошенко. Також тема висвітлена у працях зарубіжних дослідників Р. Арон, Й. Беркхаут, П. Екклс, Лесмі М. Блоум, К. Мангейм, Г. Маркузе, К. Поппер, Б. Томас.

Нідерландський соціолог Й. Беркхаут визначав студентський період, як певний етап життя, коли людина шукає своє місце в соціумі, формує свою ідентичність, пізнає світ, розширює свої знання та навички. Студент – це людина, яка є соціально активною і має власні інтереси та цілі в житті, працює над своїм професійним і особистісним розвитком.

Соціальний портрет студента – це сукупність соціальних, психологічних, економічних і політичних поглядів та культурних цінностей, якими студент керується під час навчання та своєї соціальної діяльності [7].

Для того, щоб майбутні фахівці оволоділи необхідними компетенціями, набули соціальних та інтелектуальних навичок і стали затребуваними в сучасному суспільстві та на ринку праці – необхідно мати чітке уявлення про основні характеристики сучасних студентів та враховувати особливості їхньої соціалізації в умовах суспільних змін.

Під час навчання у закладі вищої освіти, молоді люди проходять важливий етап формування особистісних якостей: оволодіння комплексом соціальних ролей, розвитку компетенцій та набуття досвіду. У цей період перед студентами постає багато життєвих викликів і труднощів, долаючи які, вони досягають успіху в навчанні та житті.

Розглянемо, соціально-психологічні особливості студентської молоді [6] :

- самоідентифікація – розуміння своєї індивідуальності, унікальності бачення себе в соціумі та приналежності до певної групи, визначення життєвої мети;
- адаптація – важливий і водночас складний етап для кожного студента, він полягає у здатності правильно реагувати на вимоги та правила навчального закладу, умінні

розвиватись не вступаючи в конфлікт з освітнім середовищем. Успішна адаптація є основою подальшого розвитку кожного студента, становлення особистості, майбутнього фахівця;

- соціальні навички – формування нових соціальних навичок, студенти часто об'єднуються в групи за інтересами, що в свою чергу допомагає їм розвивати комунікативні, організаційні та управлінські навички, працювати у команді;
- критичне мислення – розвиток когнітивних здібностей, здатність критично оцінювати інформацію та світогляд. Студенти можуть досліджувати соціальні проблеми та вивчати їхній соціальний вплив, що сприяє розвитку навичок критичного мислення;
- самостійність – студенти беруть на себе відповідальність за власне життя та рішення і переходять до самостійного життя;
- емоційний інтелект – здатність розуміти та контролювати свої емоції, використовувати їх для досягнення цілей. Розвиток емоційного інтелекту допомагає студентам краще адаптуватися в сучасному суспільстві та стати соціально успішними;
- креативність і творчість – відіграє важливу роль у вирішенні проблем та досягненні успіху в різних галузях життя, допомагає генерувати нові ідеї та використовувати їх для досягнення своїх цілей.

Кожна з перерахованих соціально-психологічних особливостей студентської молоді, має певний вплив на студентське життя та становлення особистості в суспільстві.

Важливо врахувати, що більшість сучасної студентської молоді є поколінням «зумерів». Представники даного покоління, чітко ставлять перед собою цілі і впевнено йдуть до їх здійснення, долаючи труднощі і перешкоди на своєму шляху [5]. Тож, можемо виокремити наступні соціально-психологічні характеристики сучасної студентської молоді:

- яскраво виражена індивідуалізація, орієнтація на себе;
- готовність підтримувати прагнення бути незалежним і самостійним;
- високий рівень мотивації на досягнення результатів;
- знання цифрових технологій, створення сучасних ринкових трендів;
- гнучкість та адаптація до нових умов та викликів;
- перевага змістовній роботі, бажання мати вплив і значущість в професійній сфері;
- пріоритет на психічне здоров'я та добробут;
- високий рівень соціальної активності;
- прагнення до творчості та самореалізації [2].

Таким чином, можемо зробити висновок, що сучасне студентство має високе прагнення до особистісної та професійної самоідентифікації, творчий потенціал, активний інтерес до практичної участі в суспільних змінах, індивідуальне ставлення до різних аспектів національного життя та власну соціальну орієнтацію. Бачимо, що соціально-психологічні характеристики сучасної студентської молоді відображають необхідність швидко реагувати на виклики, у яких вони здобувають вищу освіту та формуються як особистості.

Підсумовуючи вищесказане, вважаємо, що виклики для закладів вищої освіти та викладачів полягають у створенні належних умов для особистісно-орієнтованого навчання сучасної студентської молоді. Ці умови можуть гарантувати розвиток і саморозвиток студентів, розкриття їхньої унікальності, індивідуалізацію пізнавальних процесів та побудову моделі співпраці. Для ефективної співпраці можуть бути використані такі види діяльності: аналіз конкретних професійних ситуацій, робота в групах, дискусії, круглі столи, дебати, тощо.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу. Київ : Атлант ЮЕМСі, 2006. 498 с.
2. Бандура В., Джус С. Молодь у світі сучасних інформаційних технологій. «Innovations in education: prospects and challenges of today» : II Міжнар. науково-практ. конф., м. Софія, 19 січ. 2024 р. Софія, 2024. С. 350–352.
3. Будак В., Олексюк О. Особливості студентської молоді як суб'єкта освітнього простору університету. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського*. 2018. С. 34–42.
4. Зеленов Є. Цифрове покоління: ризики, переваги, засоби взаємодії. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 5 (86). 2018. С. 46-57.
5. Саух П. Характерні риси нового «Z»-покоління та особливості роботи з ним в контексті Нової української школи. *Практична філософія і Нова українська школа. Зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 16 травня 2019 р., м. Київ. Київ: НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України, 2019. С. 67–70.
6. Eccles, P. «Student transition to university: the challenge of uncertainty», *Journal of Further and Higher Education*. 2012, 36(6), 765-774
7. Williams C. J., Matt J. J., O'Reilly F. L. Generational Perspective of Higher Education Online Student Learning Styles. *Journal of Education and Learning*. 2014. Vol. 3, no. 2. URL: <https://doi.org/10.5539/jel.v3n2p33>.

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

В умовах реформування системи вищої освіти, виведення її на рівень світових стандартів особливої уваги набуває професійна підготовка фахівців в умовах коледжів.

Коледж є інноваційним багатопрофільним закладом вищої освіти, який здійснює професійну підготовку у поєднанні з наданням повної загальної середньої освіти. Унікальність навчання в коледжі полягає саме в об'єднанні системи школи і закладу вищої освіти в одне ціле. По-перше, у коледжі існує кураторська система (аналог класного керівництва), що дозволяє постійно підтримувати зв'язок з батьками студентів, швидко реагувати на проблемні ситуації з навчанням чи поведінкою. Обов'язковим є також проведення батьківських зборів для студентів всіх курсів навчання, водночас студенти коледжу користуються сучасною бібліотекою, комп'ютерними класами, легко переходять на лекційно-семінарську систему навчання, беруть активну участь у житті студентського самоврядування. Варто зазначити, що студентів коледжу навчають також висококваліфіковані викладачі, серед яких – кандидати наук, доценти та професори.

В освітньому процесі педагогічного коледжу велика увага надається фаховій підготовці студентів. Пріоритетного значення в організації освітнього середовища для формування творчої особистості набуває школа та вчителі початкових класів. Від професійної діяльності педагога значною мірою залежить творчий розвиток учня. З урахуванням цього, щоб допомогти студенту педагогічного коледжу знайти у собі творчий потенціал та сформувати креативну особистість учня, необхідно забезпечити ґрунтовну підготовку, яка була б спрямована на здійснення творчої педагогічної діяльності. У контексті цього фахова підготовка студентів до формування творчої особистості школяра в умовах коледжу набуває особливого значення [4, с. 48].

Ґрунтовне вивчення наукових джерел засвідчило, що проблема фахової підготовки студентів досліджується за різними науковими аспектами, тому що перед сучасною школою гостро постає проблема розвитку креативного мислення та творчих здібностей учнів.

Аналізуючи сучасний стан розвитку освіти, особливо її початкової ланки, маємо констатувати факт інтеграції педагогічної інноватики та історико-педагогічних підходів до проблеми розвитку творчих здібностей особистості молодшого шкільного віку. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває спадщина українських педагогів, зокрема Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русової, Я. Чепіги. Загалом, розглядаючи спадщину І. Франка, у вимірі проблеми розвитку творчих здібностей, формування креативної особистості та загальної характеристики творчості, маємо акцентувати увагу на тому, що він зосереджував увагу на дослідженні психології відкриття, ролі свідомого і несвідомого в творчому процесі, асоціативної діяльності як творчості, місця наукової критики в явищах мистецтва. Відомий трактат письменника «Із секретів поетичної творчості» детальніше висвітлює означені явища [9].

Недаремно В.О. Сухомлинський, стверджуючи, що навчання має стати для учня джерелом інтересу та духовного збагачення, зазначав: «Думка учня початкових класів невід'ємна від почуттів і переживань, особливо сприймання навколишнього світу, – це вимога, що висувається законами розвитку дитячого мислення» [8, с. 62].

Розвиток особистості дитини, як зазначає О.Я. Савченко, полягає в якісній зміні її діяльності. Таке розуміння розвитку передбачає «повноцінне включення дітей на кожному

віковому етапі в усі доступні їм види діяльності, а не лише в навчальну. Дуже важливо, щоб при цьому забезпечувалась активна позиція дитини, стимулювалися її творчість, потреби в засвоєнні нових знань і способів дій» [7, с. 317].

Зокрема С.М. Мартиненко, досліджуючи означену проблему, наголошує, що для формування творчої особистості в умовах загальноосвітнього навчального закладу необхідно «створити належні педагогічні передумови для розкриття індивідуальних особливостей кожного учня, задоволення навчальних потреб, використовувати особистісно зорієнтований підхід до організації педагогічного процесу задля ефективного навчання, розвитку та виховання кожного учня» [6, с. 22].

Цей аспект завжди був у полі зору вчених, а саме фізіологів, психологів і педагогів (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, Дж. Гілфорд, Ю. Гільбух, В. Давидов, Г. Костюк, Б. Коротяєв, О. Кочерга, Н. Лейтес, І. Лернер, О. Леонт'єв, Г. Люблінська, О. Матюшкін, В. М'ясищев, О. Савченко, М. Скаткін, Ч. Спірмен, В.О. Сухомлинський, К. Тейлор, Б. Теплов, Г. Щукіна та інші).

У психолого-педагогічній літературі дослідниками (І.Д. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Х. Гарднер, Г.С. Костюк, О. Кочерга, В. Крутецький, О. Леонт'єв, А. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьова, С. Рубінштейн, С.О. Сисоєва, В. Сухомлинський, В. Шадриков, Г. Щукіна) визначено основні умови розвитку творчих здібностей; виявлено специфіку впливу різних засобів виховання на розвиток творчих здібностей молодших школярів, визначено особливості прояву їх творчих здібностей в ігровій діяльності. Психофізичною основою творчих здібностей є біологічні, природні, вроджені, природжені, спадкові, надбані, соціальні чинники, вивченням яких займалися К. Альбуханова, Ф. Гонобалін, Ю. Гільбух, О. Кочерга, В. Крутецький, Н. Лейтес, В. Паламарчук, К. Платонов, С. Рубінштейн, Л. Уманський, М. Холодна та інші.

Як засвідчує аналіз теоретичних джерел і практичного досвіду, навчити творчості неможливо, бо в педагогіці не існує універсальних рецептів для цього. Творчу особистість можна розвивати, використовуючи елементи проблемного та розвивального навчання, але наявність знань зовсім не забезпечує основу для творчості. Так, Дж. Стігер з'ясував, що «високий рівень розумових здібностей є необхідною умовою для творчості, але недостатньою. Обов'язковою, на його думку, є інтелектуальна незалежність, виняткова допитливість, значна гнучкість під час зіткнення з будь-якими проблемами» [1, с. 65].

Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості з позиції психології, зазначає, що під творчістю розуміють «процес створення чогось нового для даного суб'єкта, тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом «обраних», вона доступна кожному» [3, с. 54].

Заслужують на увагу також погляди на творчість відомих учителів-практиків, зокрема Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинського, В. Шаталова.

В.О. Сухомлинський визначав творчість як «своєрідну сферу духовного життя, самоствердження, коли розвивається самобутність і індивідуальність кожної дитини» [8, с. 37].

А. Захаренко розглядає творчість школярів як «особливу якісну і одночасно громадську сферу, оскільки результати її безпосередньо звернені до особистості учня, впливають на захоплення процесом пізнання, виховання потреби трудитися, високих моральних якостей» [2, с. 7].

Підготовка молодших спеціалістів до формування творчої особистості учня є цілісним процесом, складовими якого є професійне спрямування студента на творчий розвиток учнів, формування знань з теорії і практики організації творчої діяльності молодших школярів, оволодіння відповідними методиками та технологіями розвитку творчих здібностей учнів.

Підтримуючи думку науковців С.М. Мартиненко, Л.Л.Хоружої, вважаємо, що формування освіченої та творчої особистості, здатної до навчання впродовж життя,

реформування фахової підготовки в вищій ланці освіти, формування готовності до самоосвіти є основними чинниками процесу професійної підготовки [5].

Першою особливістю підготовки студентів в умовах педагогічного коледжу є створення педагогами емоційно-позитивного середовища під час навчальних занять, особливо пов'язаних із творчим розвитком учнів, оволодіння студентами інтелектуальних, організаційних та комунікативних умінь з формування творчої особистості учня. Для створення емоційно-позитивного середовища викладачі мають наповнювати освітній процес відповідною інформацією, використовувати проблемний виклад начального матеріалу, активні форми і методи навчання (ділові ігри, мозкові атаки, кейс-стаді), дискусії, методи заохочення й похвали, встановлювати правила спілкування, здійснювати індивідуальний підхід до студентів, самостійну пізнавальну та науково-дослідницьку роботу з урахуванням потреб та інтересів здобувачів освіти, які б надавали змогу формувати у них мотивацію та інтерес до здійснення професійної діяльності. У процесі створення творчої атмосфери закладаються основи професійної спрямованості майбутніх учителів, мотиви та цінності, пов'язані з практичною діяльністю.

Наступною особливістю є збагачення змісту професійної підготовки системою понять і способів діяльності щодо розвитку творчих здібностей учнів. Фахова підготовка студента до професійної діяльності має здійснюватись шляхом спрямування дисциплін психолого-педагогічного циклу на відповідну теорію і практику навчання.

Третьою умовою формування готовності студентів до професійної діяльності є системне застосування викладачами активних та інтерактивних методів навчання, які забезпечують формування операційного компонента досліджуваної готовності. Інтерактивні технології сприяють оволодінню практичними навичками, розвивають компетентність і здібності, пов'язані з комунікацією, творчим і критичним мисленням, інтуїцією.

Четвертою особливістю підготовки студентів коледжу до професійної діяльності є підготовка їх до запровадження відповідних методів, прийомів, форм педагогічної діяльності. У професійній підготовці здобувачів освіти важливе місце займають методики викладання різних навчальних предметів. Саме у процесі проведення занять із фахових методик вирішуються спеціальні завдання підготовки майбутніх учителів до формування творчої особистості молодшого школяра. На практичних заняттях має відбуватися детальна робота щодо засвоєння активних методів навчання. На практичних заняттях молодші спеціалісти мають навчатися складати конспекти уроків із застосуванням проблемних, частково-пошукових, пошукових, дослідницьких та евристичних методів навчання.

Робота щодо формування знань і вмінь застосовувати творчі задачі чи завдання, проблемні, дослідницькі, евристичні методи навчання, на нашу думку, має здійснюватися поетапно. Спочатку навчання студентів відбувається за допомогою зазначених методів на різних предметах професійно-педагогічної підготовки. Наступним кроком на практичних заняттях з фахових методик проводиться робота з формування вмінь застосовувати активні методи навчання. Наприкінці одержані знання і вміння студенти закріплюють у процесі проходження педагогічної практики, в базових загальноосвітніх навчальних закладах.

Наступною особливістю підготовки студентів коледжу до подальшої професійної діяльності є оволодіння ними методами психолого-педагогічного діагностування творчих здібностей молодших школярів. Викладачі мають формувати у студентів вміння проводити педагогічну діагностику рівнів сформованості творчих здібностей молодших школярів, складати на її основі психолого-педагогічну характеристику на учня та оперувати нею під час організації та проведення уроку.

Оволодіння методами педагогічного оцінювання допоможе студентам розкривати як сильні, так і слабкі сторони інтелектуальної діяльності школярів, виявляти зону їх найближчого розвитку, без чого неможлива організація творчої діяльності учнів.

Таким чином, для того, щоб допомогти студенту педагогічного коледжу розкрити у собі творчий потенціал, необхідно забезпечити ефективне, змістовне наповнення професійної підготовки вже першого курсу навчання. Визначені умови, за яких навчання студентів стане ефективнішим, дають змогу зробити висновки про багатогранність проблеми і широкий спектр її вирішення.

Список використаних джерел

1. Захаренко О. Творчі таємниці вчителя. *Початкова школа*. 1998. № 3. С. 5-8.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. Моляко, О. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
3. Луценко Л. Кожна дитина талановита. *Початкова школа* 2010. № 3. С.48–49
4. Мартиненко С. М. Лекції із загальної педагогіки: навч. посіб. 4-е вид., стер. Київ: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2005. 138 с.
5. Мартиненко С.М. Як формувати творчу особистість учня. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2006. № 23–24. С. 22–24
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Вибрані твори. Київ: Рад. шк., 1988. 304 с.
8. Франко І. Літературно критичні статті [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nb.ru/SU/UKRAINA/FRANKO/litkrit.txt>

*Любов Папка,
викладач дисципліни «Медсестринство в педіатрії»,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
«викладач-методист», циклова комісія дисциплін
професійної підготовки з педіатрії
Кременчуцький медичний фаховий коледж
імені В.І. Литвиненка
Полтавської обласної військової адміністрації,
м. Кременчук*

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Розвиток та реформування національної системи охорони здоров'я потребує сталого інноваційного розвитку медичної науки в сучасних ринкових умовах. Необхідність переходу від традиційних до інноваційних технологій обумовлена тим, що спрямована система освіти не орієнтована на активізацію особистісних особливостей тих, яких навчають одним із механізмів втілення компетентнісного підходу – є впровадження освітніх технологій.

Інновації, як відомо – це нововведення в конкретній галузі науки, а педагогічна інновація – це процес введення поширення й застосування у практиці нових засобів методик і форм (нововведень) для розвитку тих педагогічних проблем, які розв'язували іншими методами до сьогодні. Інноваційну спрямованість педагогічної діяльності обумовлюють економічно-соціальні перетворення, які потребують досконалої освіти, введення та прагнення викладачів до використання новітніх технологій та кращого викладу освітнього матеріалу [4].

Освіта упродовж життя головна – тенденція розвитку сучасної освіти.

1. Поняття «навчання упродовж життя» охоплює навчання, що здійснюється протягом усього життєвого циклу із раннього дитинства до глибокої старості. Воно включає формальну (formal) освіту (початкова, загальна середня освіта, професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ЗВО.

Неформальну (nonformal) освіту (спланована навчальна діяльність загальнокультурного та професійного спрямування за межами офіційних закладів освіти), та інформальну (соціально-побутову/спонтанну) (informal) форму навчання (індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності людини в навколишньому середовищі).

2. Успішна діяльність у сучасному суспільстві передбачає засвоєння нових знань та компетентностей, котрі стають інструментами для ефективного саморозвитку. Освітні системи не можуть більше зосереджуватись на навичках виконання певних завдань, а мають сконцентруватися на розвитку умінь приймати рішення і розв'язувати завдання.

3. Навчання, що базується на запам'ятовуванні значного обсягу інформації, має поступитися місцем навчанню нового типу, орієнтованому на індивідуальні потреби кожної людини.

У центрі такого навчання – творчість, практика, аналіз і синтез знань, акцент на роботу в команді та творче мислення.

4. Основою навчання упродовж життя є базові компетенції, яких має набути людина для повноцінної реалізації своїх особистих і соціальних потреб.

5. Нова концепція освіти визначає нову роль викладачів, які мають оволодівати новими вміннями, ставати тими, хто навчається упродовж життя для засвоєння нових знань передових педагогічних ідей і технологій.

6. Національні системи навчання упродовж життя мають бути порівнювальними на базі спільних стандартів. Вимірювальними одиницями для визначення результатів навчання упродовж життя, за якими можна оцінювати все навчання, є ключові компетентності. [3].

Втілюючи принципи «навчання впродовж життя» у навчально-виховний процес означає насамперед створення умов:

- мотивації до постійного навчання та уміння навчатися;
- забезпечення доступу до навчання представників усіх поколінь;
- використання різних стилів навчання та інновацій у навчально-виховному процесі;
- використання потенціалу громади як ресурсу для навчання.

Таким чином йдеться про формування нової освітньої парадигми, яка має основні характеристики:

- гнучкість, адаптивність, наступність усіх етапів освіти, та єдність усіх її форм;
- оволодіння комплексом компетентностей, які забезпечать готовність людини до повноцінного функціонування в сучасному стрімко змінюваному світі, здатність швидко реагувати на запити часу;
- гуманізація навчання, яка полягає в утвердженні людини як найвищої суспільної цінності, створенні умов для її інтелектуального та культурного розвитку, задоволення різноманітних освітніх потреб, перетворення процесу навчання в безперервний процес самовдосконалення людини;
- діяльнісний і творчий характер навчатися, формування відносин співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу.

У програмі розвитку медичної освіти визначено, що підвищити якість вищої медичної освіти можливо завдяки приведення її до міжнародних вимог шляхом широкого вибору інноваційних та інтерактивних моделей, методів і засобів навчання. [2].

Застосування інтерактивних методів навчання з метою підвищення якості освітнього процесу у викладачів педіатрії – проводяться з метою модернізації системи освіти за рахунок впровадження елементів навчання, заснованих на формуванні базових компетенцій, що дозволить випускникам самостійно здобувати знання, максимально наближених до практичної медицини. Студент навчається успішно саме тоді, коли йому цікаво. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що сприяє активній взаємодії, діалогу та взаємопорозумінні між викладачем та студентом, як рівноправними учасниками навчально-освітнього процесу, коли активний не тільки викладач але й студенти. Формування особистості майбутнього медичного працівника повинно ґрунтуватися на таких принципах:

- позитивне ставлення до навчання та підвищення мотивації до засвоєння дисципліни;
- визначення мотивації до вивчення педіатрії через розуміння, що дитина не є маленькою копією дорослого, а самостійним унікальним організмом, що має свої індивідуальні особливості, як у нормі, так і при патології;
- створення дружньої атмосфери в колективі з «відчуттям ліктя» викладача (допомога та консультація у складних ситуаціях, проведення маніпуляцій, закріплення практичних навичок та ін.);
- усвідомлення практичної цінності тих висновків, які було зроблено колективно, наприклад: на основі спільного вирішення ситуаційного завдання, виконання тієї чи іншої діагностичної маніпуляції;
- можливість формувати і висловити власну думку, а також почути іншого почути іншого, що нерідко є складним завданням для студента

До переваг інтерактивних засобів навчання віднесені:

- доступність та покращення засвоєння здобутих знань на практиці;
- вміння сформулювати власну думку та почути міркування іншої людини, використовувати аргументи та дискутувати під час постановки діагнозу, визначення проблеми, причини їх розвитку, мета очікуваного результату, дії медичної сестри, втручання та оцінювання стану;
- вирішення ситуаційних завдань;
- побудова конструктивних стосунків у групі, уникнення конфліктів та пошук шляхів для їх розв'язання, компромісів, прагнення до діалогу;
- аналіз отриманої та засвоєної інформації, творчий підхід до засвоєння предмету;
- спільне розв'язання проблеми у груп;
- опанування навичок самостійної роботи.

Вивчення педіатрії має велике значення для майбутніх медичних працівників, які навчаються в медичних закладах фахової передвищої та вищої освіти. Кваліфікований молодший спеціаліст має бути обізнаний з анатомо-фізіологічними особливостями дитячого організму, етіологією, механізмом розвитку захворювань у дітей, їх клінічними проявами, лікуванням, особливостями догляду за дітьми, профілактикою захворювань, принципами надання медичної допомоги в разі невідкладних станів у дітей. Надзвичайно важливими є питання вигодовування дітей різних вікових груп, диспансерного обслуговування дітей і проведення профілактичних щеплень проти інфекційних захворювань [1].

При викладанні предмета «Медсестринство в педіатрії» застосовую методи активного навчання на етапах.

Перший етап оволодіння знаннями – це лекція проблемна, навчальна дискусія, евристична бесіда, навчальна дискусія.

Другий етап – формування професійних умінь, навичок на основі знань і розвиток творчих здібностей, ігрові та неігрові методи.

Третій етап – закріплення та контроль знань тестування [4]. Можуть бути використані такі методи як колективна розумова діяльність, тестування та ін.

Тестові завдання – сутність цього методу полягає в тому, що студентам у певному дидактичному блоці визначають конкретні завдання (запитання) на які подані альтернативні відповіді. Студент має обрати правильну відповідь. Важливо моделювати завдання в такий спосіб, щоб студент аргументував свій вибір відповіді, аналізував, чому інші відповіді він вважає помилковими чи нетиповими. Постійно використовується банк тестових завдань для складання іспитів єдиного державного комплексного іспиту.

Централізоване тестування на державному рівні заслуговує на особливу увагу, оскільки за результатами централізованого тестування стає можливим відслідкувати рівень підготовки випускників, вести експертизу якості освіти методами незалежної педагогічного аналізу та приймати рішення щодо вдосконалення освітнього процесу. [6].

Залежно від дидактичної мети використовують різні види контролю за навчанням: діагностичний, попереджувально-застережливий, поточний, повторний, періодичний, тематичний, підсумковий.

Основні методи аналізу й оцінювання знань умінь та навичок: усна, письмова, графічна, практична, тестова перевірка.

Під час проведення практичних занять перевіряються вміння застосовувати знання на практиці формувати вміння і навички.

Практичні заняття потребують ретельної підготовки завдань, варто враховувати особливості педіатричного пацієнта, специфічне ставлення батьків до самого факту перебування в стаціонарі, упереджене ставлення до медичного працівника та діагностично-лікувального процесу. Інформую студентів про принципи етики деонтології при спілкуванні з дитиною та батьками.

При відсутності тематичних хворих згідно теми заняття застосовую технології навчання у грі: імітація, ділові ігри, рольові ігри та інші. Мета гри – розвиток професійних умінь і навичок до рівня високої кваліфікації. Рольові ігри - важливий метод навчання, що дозволяє студенту більш адекватно реагувати на незнайомі і складні ситуації. Рольова гра модель навчання має чотири етапи:

I. Орієнтація (введення студентів у тему, ознайомлення з правилами гри загальний догляд).

II. Підготовка до проведення гри (ознайомлення зі сценарієм гри, визначення ігрових завдань, ролей і орієнтованих шляхів розв'язання проблеми).

III. Основна частина (проведення гри).

IV. Обговорення.

Метод конкретних ситуацій, активного проблемно-ситуаційного аналізу, вирішення конкретних завдань – ситуацій.

Мозковий штурм. Мета – отримання від групи в короткий час великої кількості варіантів відповідей, може продемонструвати, що знають студенти.

Дискусія. Навчальні дискусії збагачують уявлення студентів по темі впорядковують і закріплюють знання.

Метод малих груп. Малі групи надають кожному студенту більше можливостей внести в роботу свій внесок.

Кейс-метод, мозковий штурм, дискусія, метод малих груп.

Інтерактивні технології поруч з традиційними та комп'ютерними технологіями є важливими елементами покращення якості навчання, оптимізації загальної ерудованості та стимуляції творчої складової особистості студента, покликані забезпечувати кращий результат підготовки кваліфікаційного фахівця конкурентоздатного на світовому ринку. Без застосування різноманіття інтерактивних методик поруч із традиційними, цифровими і комп'ютерними технологіями, процес засвоєння дисципліни «Педіатрія» є не повним і не сприяє формуванню клінічного мислення студентів.

Основними шляхами реалізації програми безперервної освіти є такі:

- забезпечення наступності змісту та координації освітньої діяльності на різних етапах освіти, що є продовженням попередніх;
- формування потреби та здатності особистості до самонавчання, оптимізація системи перепідготовки працівників і підвищення їхньої кваліфікації;
- створення інтегрованих навчальних планів та програм;
- запровадження і розвиток дистанційного освіти;
- формування системи закладів освіти для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та вимог ринку праці.

Для держави навчання впродовж життя є важливою сферою соціальної політики, спрямованої на забезпечення сприятливих умов загального і професійного розвитку кожної особистості, способом збереження, розвитку і взаємозбагачення національних культур, важливим фактором і умовною міжнародного співробітництва в галузі освіти [5].

Мета роботи – розглянути основні шляхи підвищення якісного рівня передвищої фахової підготовки майбутніх фахівців.

Основна частина. У статті розкривається необхідність створення системи освіти впродовж життя для розвитку особистості на всіх вікових етапах, умов для задоволення різноманітних освітніх потреб.

Доведено вплив освіти на якість життя людини, її самовдосконалення. Тому назріла необхідність розвитку освіти впродовж життя та реформування післядипломної освіти та розвитку неформальної освіти. Висвітлення поняття «навчання впродовж життя» характеристика про формування нової освітньої парадигми, шляхи реалізації програми безперервної освіти, інтерактивні методи навчання в підготовці кваліфікаційного фахівця.

Таким чином, в Україні назріла необхідність у розробленні теоретичного обґрунтованих практично значущих концептуальних підходів до організації системи освіти упродовж життя.

Список використаних джерел

1. Л. В. Беш, В.І.Бельдій, Л.П. Дядишин. Педіатрія з курсом інфекційних хвороб. Київ: ВСВ «Медицина», 2023.
2. Вища освіта: науково-практичне видання. 2019. № 11. с.184.
3. Вища школа: науково-практичне видання/ МОН України. 2018.№ 7 – 8. с.169
4. Магістр медсестринства : український науково-практичний журнал / Житомирський медичний інститут. 20 18. № 1. с.19.
5. Магістр медсестринства : український науково-практичний журнал / Житомирський медичний інститут. 20 20. № 1. с.23.
6. Медична освіта: науково-практичний журнал. 2016. № 2. с.70.

*Вікторія Поберецька,
доктор філософії, доцент кафедри
педагогіки, психології та фахових методик
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний
коледж ім.М. Грушевського», м. Бар*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Освіта третього тисячоліття вимагає радикальної гуманізації, сприятливих умов для інтелектуального та духовного розвитку особистості. Сьогодні особливої гостроти та актуальності набуває проблема утвердження людини в суспільному житті та професійній діяльності. У цьому контексті новітні тенденції розвитку вищої освіти варто розглядати крізь призму необхідності підготовки високопрофесійного й компетентного фахівця, здатного успішно конкурувати в умовах соціокультурного та інформаційного суспільного простору, що швидко змінюються. Сучасні гуманістичні та демократичні виміри освіти покликані сприяти створенню цілісної освітньої системи з оновленим змістом і формами.

Сучасний учитель початкових класів— це неординарна обдарована людина, здатна критично, гнучко, мобільно і творчо мислити, готова до ефективної комунікативної взаємодії з метою досягнення найвищих результатів у професійній діяльності, активно співпрацювати із соціальними мережами, аналізувати інформацію, яка надходить з різних медіаканалів, та стежити за їх впливом, досконало володіти навичками вербального та невербального спілкування, виявляти ініціативу та підприємливість.

Серед професійних якостей у підготовці вчителя початкових класів вагоме місце належить формуванню комунікативної компетентності, адже педагогічна діяльність ґрунтується на вмінні будувати процес спілкування, організації комунікативної професійної діяльності у різних соціокультурних умовах.

«Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020) визначає ряд компетентностей, якими має володіти педагог. Мовно-комунікативна компетентність визначена у ньому як професійна компетентність, що передбачає здатність до спілкування державною та іноземною мовою та здатність розвивати мовно-комунікативні вміння та навички в учнів, тобто формувати здатність до взаєморозуміння і міжособистісної взаємодії [1].

Лінгвісти поняття «комунікативна компетентність» розглядають як «сукупність знань про спілкування в абсолютно різних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад взаємодії, умінь їх ефективного застосування у процесі спілкування в конкретних умовах в ролі адресанта й адресата» [2], методисти – «як здатність людини, встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими індивідами» [3].

3. Курлянд виділяє основні функції спілкування: обмін інформацією, організація діяльності, пізнання людьми один одного, досягнення взаєморозуміння. Крім того, будь-яка людина має потребу самовираження у процесі спілкування, одержання емоційної підтримки – співчуття, поваги до себе – визнання своєї особистості. Урахування цих потреб дуже важливе для вчителя. Без прояву розуміння та поваги до співбесідника ефективно спілкування неможливе.

До комунікативних умінь учителя відносять таке: соціальна перцепція (уміння «читати по обличчю»); емпатія (уміння співчувати); толерантність (уміння розуміти інші

думки, терпимо ставитися до чужих поглядів); самопрезентація (уміння виявляти впевненість, свої кращі якості в необхідний час); установка на позитивне в людях; достатній обсяг уваги і пам'яті (обличчя, імена, якості); оперативність формулювання думок; культура і техніка мовлення; володіння прийомами ефективного спілкування [4, с.254 – 255].

Важливим компонентом спілкування педагога є культура мовлення, яка включає: лексичну (використання синонімів, метафор, епітетів), граматичну (використання іншомовних слів, числівників, відмінників, відмін, побудова речень), орфоепічну (наголоси, вимова звуків) правильність мовлення.

Комунікативну компетентність як складову професійно-педагогічної розглядають у своїх дослідженнях Н. Бабич, Ф. Бацевич, А. Богуш, Ф. Буслаєв, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пометун та ін.

Формуванню комунікативної компетентності майбутніх педагогів присвятили свої праці вітчизняні учені: Н. Ашиток, Н. Бабич, Н. Бібік, А. Богуш, О. Горошкіна, С. Караман, О. Корніяка, О. Кравченко-Дзодза, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Струганець та ін.

Професійна підготовка вчителя початкової школи вимагає глибокого засвоєння не тільки педагогічних знань, а й важливих норм літературної й професійної мови, знань зі стилістики тощо.

Навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», є базовою для вивчення спеціальних дисциплін. Дисципліна забезпечує формування кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних фахівців, які досконало володіють українською літературною мовою у професійній сфері.

Мета вивчення української мови (за професійним спрямуванням): здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; застосовувати знання у практичних ситуаціях; спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня; здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; формування комунікативної компетентності студентів; набуття комунікативного досвіду; вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері.

Навчальний матеріал під час вивчення вищезазначеної дисципліни поділено на 3 змістові модулі: «Культура професійного мовлення», «Нормативність і правильність мовлення», «Правила складання професійних документів».

У процесі вивчення 1 змістового модуля «Культура професійного мовлення» студенти закріплюють уявлення про українську мову як національну мову українського народу, повторюють стильові різновиди літературної мови, вивчають особливості мови професійного спілкування як функціонального виду української літературної мови, дізнаються про культуру ділового професійного спілкування та види усного мовлення за професійним спрямуванням.

Під час практичних занять здобувачі вищої освіти аналізують нормативні документи про державний статус української мови; готують публічний виступ за темою: «Мова як генетичний код нації, засіб пізнання, мислення, спілкування, як показник рівня культури людини»; складають словник-довідник мудрих порад мовного етикету, мовних моделей звертання, вибачення, прощання, відмови, погодження; пишуть твір-роздум «Моя майбутня професія», розробляють прийоми активізації уваги слухачів; виконують тестові завдання; готують професіограми майбутнього вчителя початкових класів, беруть участь в круглих столах, дискусіях, рольових іграх, складають варіанти службових телефонних розмов, створюють презентації тощо.

Змістовий модуль 2 «Нормативність і правильність мовлення» передбачає повторення та закріплення поняття про мовні норми: орфоепічні, акцентологічні, орфографічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні та пунктуаційні. На практичних заняттях студенти працюють зі словниками (орфоепічним, орфографічним,

термінологічними та ін.); складають диктанти, створюють термінологічні словники, виконують тематичні вправи, опрацьовують та рецензують статті, добирають бібліографію до модуля, характеризують синтаксичні аспекти професійного мовлення, створюють допоміжні схеми і таблиці, редагують речення та тексти, створюють есе, добирають словник фахової лексики та ін.

Такі завдання спонукають здобувачів освіти до пошуку та використання відповідних мовних засобів, а отже, збагачують їх лексику та урізноманітнюють і посилюють комунікативний вплив на слухачів, утверджують національну самосвідомість і формують міжнародну культуру.

Робота, що спрямована на ознайомлення з загальними вимогами до складання і оформлення документів, відображена в змістовому модулі 3 «Правила складання професійних документів». Під час лекційних занять студенти знайомляться з видами ділової документації, а в процесі роботи на практичних – редагують та складають заяви, характеристики, автобіографії, резюме, рецензії, протоколи, відгуки, оголошення, доручення, тези, статті тощо.

У ході вивчення даного курсу студенти-педагоги застосовують отримані знання для продуктивної участі в процесі спілкування, досягнення комунікативних цілей, що передбачає розширення кола мовних засобів і принципів їх вживання, якими активно і пасивно володіє мовець. Дані дисципліни передбачають поєднання елементів комунікативного, динамічного, психолінгвістичного підходів і поступовий перехід від вивчення ізольованих правил на рівні слів, словосполучень, речень до комплексної усвідомленої роботи з текстом.

Результативність процесу формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів початкових класів зростатиме при дотриманні таких умов: спрямованість навчального процесу на встановлення особистісно-орієнтованої взаємодії; розробка та застосування алгоритму формування комунікативної компетентності; застосування активних методів навчання.

Таким чином, завданням української мови (за професійним спрямуванням), що спрямована на формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів початкової школи, є: продукування зв'язних, правильно побудованих монологічних текстів на різні теми відповідно до комунікативних намірів мовця і ситуації спілкування; участь у діалогічних і полілогічних ситуаціях спілкування, встановлення мовного контакту, обмін інформацією з іншими членами мовного колективу.

Список використаних джерел

1. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
2. Александрова С.А. Професійно-комунікативна компетентність : Тексти лекцій. Харків : ХНАКМГ, 2008, 40 с.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавн. центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Курлянд З.Н., Хмельюк Р.І., Семенова А.В. та ін. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.]; за ред. З.Н. Курлянд. 3-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2007. 495 с.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ МАРКШЕЙДЕРСЬКОЇ СПРАВИ

Останнім часом фахова передвища освіта виходить на світові стандарти, щоб молодь могла інтегруватися у світову спільноту, а можливо, і продовжити здобуття освіти за кордоном. Основний напрямок сучасної освіти – це максимальний розвиток здібностей, оригінальності, креативності, виховання любові до набуття знань.

Для отримання цього результату процес здобуття знань будується таким чином, щоб молодь як можна ширше отримувала нові знання шляхом самостійної роботи з наступним застосуванням цих знань на практиці.

Наш навчальний заклад належить до фахової передвищої освіти і до нас приходять навчатися у підлітковому віці, а це має певні особливості: найчастіше молоді люди знаходяться під впливом батьків, рідних, особливостей місця проживання, життєвих обставин, а в останні роки додаються соціальні проблеми.

Педагогічні працівники циклової комісії гірничих дисциплін покладає всі свої зусилля на те, щоб познайомити здобувача освіти з обраним фахом, надати найповнішу інформацію про фахові, психологічні, інтелектуальні знання, вміння і якості, що знадобляться йому в обраній майбутній професії. Але саме головне – надати всю можливу допомогу кожному, хто має бажання і насагу в удосконаленні цих якостей.

Звичайно, всі нюанси спеціальності здобувачі освіти побачать на виробництві, але ми максимально намагаємось наблизити їх до реальних виробничих умов, розкрити у них професійне мислення, брати до уваги свої сили і можливості, відчутти гордість за обрану професію і за себе в ній. Сучасний кваліфікований спеціаліст повинен мати освіту багатогранну, а не обмежувати коло своїх інтересів лише професійною сферою.

Підготовка майбутніх маркшейдерів має певні особливості, що обумовлено метою й особливостями їх майбутньої професійної діяльності, в ході якої вони виконуватимуть наступні виробничі функції – виконувати геодезичні, топографічні та маркшейдерські роботи з додержанням вимог безпеки життєдіяльності, охорони праці та охорони навколишнього середовища; використовувати нормативні та довідкові матеріали, технологічну документацію, Державні Стандарти при складанні та оформленні маркшейдерської документації; використовувати знання та практичні навички для обчислення геодезичних та маркшейдерських зйомок аналізувати якість маркшейдерських робіт відповідно до вимог маркшейдерської інструкції та ін. Щоб все це максимально ефективно виконувати, майбутній фахівець повинен мати добре сформовані навички самостійної роботи. Крім того, обов'язковим сучасним засобом діяльності здобувачів освіти на будь якому курсі навчання є комп'ютер, а саме вільне володіння програмою.

Зараз важко собі уявити сучасне промислове підприємство без комп'ютерів і спеціальних програм, призначених для розробки конструкторської документації чи проектування різних виробів. Застосування комп'ютерного проектування - це доведений фактом, підтверджений високою ефективністю.

Значне місце у підготовці маркшейдерів займає професійно-практична підготовка.

Під час навчання здобувачі освіти отримують максимально можливу практичну підготовку, яку закріплюють на учбових практиках 3 курсу, а потім на на навчально-виробничих дільницях та безпосередньо на робочих місцях на 4 курсі.

Для успішного закріплення матеріалу у 2 семестрі 4 курсу проходять 3 виробничі практики: ознайомлювальна, технологічна і переддипломна.

Технологічну і переддипломну практики здобувачі освіти проходять на сучасних гірничих підприємствах, оснащених новітніми засобами механізації та автоматизації виробничих процесів, з добре поставленою маркшейдерською службою.

Виробничі практики відіграють важливу роль у підготовці фахового молодшого бакалавра, тому що є конче необхідним уміти особисто виконувати всі види вимірювань, обробляти та застосовувати їх результати в складному технологічному процесі гірничого підприємства. Під час цих практик ведеться щоденник практики, складається звіт і збираються матеріали для дипломного проектування.

Дипломний проект є роботою, яка завершує навчання здобувача освіти в коледжі за освітньо-професійною програмою «Маркшейдерська справа». В цій роботі дипломник показує знання, придбані ним в процесі навчання в коледжі, а також уміння використовувати їх для самостійного рішення виробничих питань.

Іншими словами, дипломний проект – це самостійна творча робота, яка носить технологічно-конструкторський характер, відображає: рівень теоретичних знань і практичних навичок випускника, його здатність до професійної діяльності як фахівця.

Дипломний проект відображає індивідуальні здібності здобувача освіти, його творчі можливості та ініціативу в рішенні окремих технічних питань.

Список використаних джерел

1. Антипенко Георгій Олександрович. Гірнична геометрія. Підручник. Д., 2003. 266 с.
2. Калинич І.В., Гриник Г.Г., Ничвид М.Р. Геодезія: навчальний посібник. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 248 с.
3. Методичні рекомендації до наскрізної програми практики для студентів спеціальності "184 Гірництво" денної форми навчання / укл. І.А.Подкур. ЛГІФК, 2021. 39 с.
4. Методичні рекомендації «Сучасні методи викладання загальної та професійної підготовки в закладах фахової передвищої освіти з маркшейдерських дисциплін» укл. І.А.Подкур. ЛГІФК, 2021. 36 с.
5. Сиротюк В.Г., Куліченко Ю.І., Янюк Т.С. та ін. Гірничі роботи: підручник для здобувачів професійної. (професійно-технічної) освіти. Чернівці: «Букрек», 2021. 136с.:іл.
6. Шевченко Т.Г., Мороз О.І., Тревого І.С. Геодезичні прилади. Львів: Львівська політехніка, 2009. 482 с.

Олександр Савенко
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач сектору наукового та навчально-методичного забезпечення
освітньої діяльності професійної освіти
відділу науково-методичного забезпечення професійної освіти
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ

ФЕНОМЕН НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ВСЬОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Актуальність навчання впродовж життя зумовлена динамікою соціального й науково-технічного прогресу в сучасному глобалізованому та цифровізованому світі.

Інформатизація та комп'ютеризація зумовлює постійну необхідність людини в отриманні знань, їх оновленні, оскільки їх обсяг не лише багаторазово й стрімко зростає, а й відбувається швидко «старіння» інформації, а володіння комплексом необхідних компетентностей визначає наразі успішність матеріального й, зрозуміло, духовного життя особистості, стає підґрунтям її подальшого розвитку, професійної й особистісної самореалізації.

Тому дедалі частіше в науковому дискурсі мова заходить про зародження нового типу суспільства – суспільства знань, якому притаманна потреба й спроможність до постійного набуття знань, що перетворюються на фактор розуміння проблем розвитку суспільства та їх технологічного рішення.

Навчання впродовж життя є концептуальною основою реформування й становлення нової освітньої парадигми усіх цивілізованих країн світу. Освіта, освіченість вважаються наразі провідним чинником сталого розвитку суспільства через створення реальної можливості для розвитку й розкриття потенціалу кожної особистості [3].

У науковий обіг офіційно запроваджено поняття «навчання протягом життя» у систему освіти з ініціативи Ради Європи, ЮНЕСКО, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового Банку як реакцію на конкретне замовлення професійної сфери в якісній освітній освіті, яка б відповідала запитам сучасного світового ринку праці.

Сутність феномена «навчання впродовж життя» концептуально розвивалося з огляду на різні підходи. За прагматичним підходом (Світовий Банк, Організація міжнародного співробітництва та розвитку (OECD), навчання протягом життя визначалося як ключовий фактор підготовки працівників до умов конкуренції в глобальній економіці й акцентувалася увага на економічному вираженні розвитку як конкретної особистості, так і суспільства в цілому. За підходом ЮНЕСКО, більш гуманістичним у традиціях ліберального просвітництва й наразі «прогресивним», чи «просвітницьким», в потрактуванні поняття робиться акцент на всебічному розвитку особистості й освіти як на основі професійної й особистісної самореалізації людини в умовах сучасного суспільства.

Відтак, навчання впродовж життя – це освіта й навчання, розширені таким чином, щоб охопити, по-перше, усе життя людини, по-друге, усі вміння та галузі знань таким чином, щоб застосовувати всі ймовірні засоби з метою забезпечення всіх людей можливостями розвитку себе як особистостей [2].

Таким чином, навчання впродовж життя – це спроба узгодити потребу особистості інтегруватися до суспільства з потребою суспільства використовувати потенціал кожної особистості для забезпечення свого економічного, культурного та політичного саморозвитку. Так, навчання впродовж життя є самостійною цінністю.

Для сучасного соціально-економічного й політичного розвитку України в умовах воєнної агресії рф питання навчання впродовж життя набувають особливої актуальності як для закладення основ розуміння потреби постійної самоосвіти.

У зазначених українських реаліях навчання впродовж життя набуває актуальності як з огляду на уже усталені світові тенденції розвитку суспільства, зокрема втрата популярності деяких професій; необхідність підвищення кваліфікації для професійної самореалізації; професійна мобільність; самоосвіта внаслідок застарівання отриманих професійних знань і потреба в їх оновленні, доповненні й підвищенні їх якості для конкурентоспроможності та кар'єрного зростання; утвердження в європейському освітньому просторі концепції «освіти протягом життя» й орієнтація держави на демократичний європейський розвиток тощо; так і чинники, викликані суто війною: необхідність здобуття додаткової спеціальності або кваліфікації, перекваліфікація внаслідок втрати роботи; несприятливі демографічні тенденції (старіння населення, що викликає потребу у створенні умов для навчання людей зрілого і старшого віку), посилені вимушеною еміграцією здебільшого молодих та досвідчених фахівців, що викликає потребу в залученні до виконання професійних обов'язків зрілого населення чи спеціалістів, які перебували на пенсії й частково втратили кваліфікацію, а отже, потребують швидкого підвищення кваліфікації; отримання необхідних знань, наприклад, вивчення іноземної мови країни, де опинився вимушений переселенець; набуття необхідного рівня цифрової компетентності для організації дистанційної роботи; підвищення власного рівня освіченості внаслідок вивільнення часу й бажання особистісного саморозвитку внаслідок переосмислення життєвих орієнтирів; зростання рівня патріотизму й національної самосвідомості як розуміння необхідності в соціальній активності та дієвій громадянській позиції в подальшій відбудові й розбудові держави після перемоги над агресором тощо [1].

Отже, реалізація концепції навчання впродовж життя сприяє адаптації особистості до постійно оновлюваних соціально-економічних умов, надає змогу зняти соціальну напруженість, допомагає особистості досягти визначених життєвих цілей та утвердитися як найвища соціальна цінність XXI ст.

Список використаних джерел

1. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku>.
2. Lengrand, Paul. Prospects of Lifelong Education / Paul. Lengrand, A. J. Cropley. Ed., 2019. 197 p.
3. Why did the Report change the indicators for measuring education and income in 2020? United Nations Development. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/why-did-report-change-indicators-measuring>.

*Катерина Салфетнікова,
викладач, спеціаліст другої категорії
Балаклійського педагогічного фахового коледжу
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Балаклія*

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постійні зміни у сучасному суспільстві, модернізація та оновлення системи освіти вимагають підвищення якості надання освітніх послуг. Стрімкий і динамічний розвиток вітчизняної освіти сприяє виникненню інноваційних підходів до аналізу професійної компетентності сучасного фахівця.

Саме в професійній діяльності виявляється майстерність педагога. Підвищення й удосконалення рівня професійної компетентності педагога – це один із основних напрямків осучаснення вітчизняної системи освіти. «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [3, 380].

Актуальність проблеми полягає у формуванні нових підходів до формування та розвитку професійної компетентності педагога.

Зважаючи на аналіз публікацій дослідників Т. Мотуз, Л. Пасічник, Я. Баранець, слід зазначити, що здатність підвищувати педагогічну майстерність, формувати високий рівень професійної компетентності є важливою умовою для створення якісного й ефективного освітнього середовища [1, с. 49].

Мета дослідження – з'ясувати можливості формування та вдосконалення професійної компетентності фахівця шляхом використання інноваційних освітніх технологій.

Вітчизняна система освіти завжди була компетентною, направленою на професійну діяльність. На сучасному ж етапі ситуація стрімко змінюється: триває інтенсивний розвиток інноваційних технологій, і це вимагає від фахівця бути гнучким і виявляти активність у професійній діяльності. У таких умовах компетентність виявляється в повсякденній педагогічній діяльності і не може бути обмежена лише здобутими під час навчання знаннями й уміннями. Висококваліфікований фахівець має здатність ефективно застосовувати свої знання на практиці, прогнозуючи труднощі, які можуть виникати, та знаходячи правильні рішення [4, с. 194]. Крім знань, умінь і навичок з конкретної спеціальності, важливими також є професійні якості особистості, адже кваліфікацію ми розглядаємо як частину компетенції, що поєднує в собі фахові знання та вміння, індивідуальні особливості та вміння знаходити спільну мову з оточуючими [4, с. 195].

Впровадження інноваційних педагогічних технологій дає можливість сформуванню професійної компетентності фахівця, який прагне стати конкурентноспроможним на ринку праці. Адже саме освітні технології, інтерактивні методи навчання, нестандартні форми роботи дозволяють організувати успішну педагогічну діяльність [2, с. 2]. Найбільш вживаними та результативними серед інноваційних є такі методи навчання, як командні ігри, тести, тренінги, групові дослідження [2, с. 8].

Інноваційний педагогічний досвід є колективним, тому кожен заклад освіти має стати певною моделлю такого досвіду, знаходячи власні стратегії й перспективи розвитку, ефективні саме для їхнього освітнього середовища [2, с. 10].

Отже, зміни в суспільстві зумовлюють зміни і в освітньому середовищі. В умовах динамічного розвитку системи освіти виникає потреба в якісно нових підходах до організації педагогічної діяльності. Використання інноваційних освітніх технологій є дуже

важливою умовою розвитку професійної компетентності педагога. У сучасному освітньому просторі це сприяє формуванню важливих для фахівця вмій і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Баранець Я. Види професійної компетентності сучасного педагога. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2022. №2 (3). С.47 – 53.
2. Загіка О.О. Інноваційне навчальне середовище – запорука професійної компетентності та конкурентноспроможності випускника ПТНЗ. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310052.pdf>.
3. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38–39. С. 380.
4. Трішкіна Н.І. Сучасні підходи до формування професійних компетенцій фахівців торгівельно-економічного профілю. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2015. №1(9). URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/31.pdf>.

*Андрій Сліжевський,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Міжрегіональна Академія
Управління персоналом, м. Київ*
*Георгій Кірвалідзе
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вища освіта відіграє ключову роль у сучасному українському суспільстві, надаючи можливість усім верствам населення покращити своє соціально-економічне становище [1].

Значна кількість висококваліфікованих спеціалістів створює в державі сприятливий інвестиційний клімат, дозволяє ефективно впроваджувати інновації та стимулює розвиток вторинного та третинного секторів економіки, що, в свою чергу, призводить до підвищення загального добробуту громадян.

Вища освіта також сприяє розвитку критичного мислення, що дозволяє, (індивідам) аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати виважені рішення. Це не лише підвищує їхню цінність як працівників, але й робить їх більш свідомими громадянами, здатними вносити вклад у суспільство. [2]

Вищенаведені факти, за поточних обставин, роблять проблему подальшого розвитку освіти в Україні актуальною як ніколи.

Проблеми освіти в Україні

Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є:

Відірваність від наукових досліджень: Університети повинні бути центрами інновацій та досліджень, але часто вони відокремлені від активної наукової роботи [3]

Відірваність від наукових досліджень: Університети повинні бути центрами інновацій та досліджень, але часто вони відокремлені від активної наукової роботи [3]

Повільні темпи інтеграції в європейський та світовий освітній простір: Бар'єри що були збудовані радянським союзом не були повністю зруйнованими, а переорієнтація з Пострадянський на європейський простір почалася відносно нещодавно. [3]

Інфляція освітніх стандартів: Зі збільшенням кількості вищих навчальних закладів та студентів, якість освіти може знижуватися

Невідповідність деяких дисциплін західній академічній теорії, та пов'язане з цим засилля радянської наукової літератури в українських академічних колах: радянські науковці мали окреме бачення певних наукових дисциплін (наприклад, психологія чи лінгвістика), яке було здебільшого сформоване під впливом радянської ідеології. Ці роботи, або роботи написані на їх основі, і досі присутні в українській науковій спільноті, через, між іншим, мовний бар'єр, який ускладнює взаємодію із західними публікаціями.

Нездатність закладів вищої освіти забезпечити студентам доступ до західних наукових журналів: доступ до більшості робіт, що публікуються в авторитетних наукових журналах, не є безкоштовним, що робить його недосяжним для більшості студентів, а нездатність закладів вищої освіти забезпечити доступ до вищезгаданих публікацій створює ще одну перепону на шляху до залучення західної наукової літератури до українських академічних кіл.

Відсутність механізмів оцінювання якості вищої освіти: Українські громадяни, суспільство і економіка потерпають від відсутності національного об'єктивного, валідного та вірогідного рейтингового оцінювання закладів, що, відповідно, ускладнює доцільне розподілення фінансових ресурсів [5].

Слабо здійснюється «науково-педагогічна» функція викладачів: через велике навчальне навантаження, неконкуретоспроможність заробітної плати, що спонукає до підробітків, застарілість або відсутність дослідницької інфраструктури в українських закладах вищої освіти, значно обмежує потенціал їх співробітників [5].

Корупція: Проблема корупції в освітній сфері України має глибокі корені та виявляється на різних рівнях, як і на рівні держави – «політична корупція», так і на місцевому рівні – «побутова корупція» [6].

«Політична корупція», включає в себе незаконні дії високопоставлених чиновників, які використовують своє службове положення для особистого збагачення. «Побутова корупція», охоплює працівників вищих навчальних закладів, які наприклад беруть хабар за видачу диплома, за вступ, за оцінку [7].

Обидві типи корупції мають серйозні наслідки для суспільства, підриває авторитет та довіру до української освіти, знижує мотивацію до навчання та професійного розвитку, призводить до міграції кадрів за межі країни [8].

Війна: Збройна агресія росії проти України, спричинила за собою ряд негативних наслідків для сектору вищої освіти, включаючи істотне скорочення бюджетного фінансування, руйнування інфраструктури, безпека студентів та викладачів, переривання навчального процесу, Психологічний тиск [9]. В умовах війни, значна частина державного бюджету України була перерозподілена на військові потреби та оборону [10]. Це призвело до скорочення фінансування в інших сферах, включаючи вищу освіту. Зокрема, видатки на освіту зазнали зменшення через необхідність забезпечення коштами військових витрат та соціального захисту в період війни.

Руйнування інфраструктури: Багато університетів та інших навчальних закладів постраждали від бомбардувань та обстрілів, що призвело до значних матеріальних збитків [9].

Безпека студентів та викладачів: Військові дії ставлять під загрозу життя та здоров'я учасників освітнього процесу, що ускладнює навчання та викладання [9].

Переривання навчального процесу: війна в Україні суттєво ускладнила проведення навчального процесу на території України, змусивши студентів та викладачів перейти на дистанційне навчання через безпекові ризики. Цей перехід викликав проблеми з доступом до освітніх матеріалів та контролем якості надання освітніх послуг, особливо в районах, де навчальна інфраструктура зазнала пошкоджень або можливості зв'язку є обмеженими. Крім того, повітряні тривоги вимагають від учасників освітнього процесу припинити заняття та шукати безпечні місця, що призводить до перерв у навчанні та збільшує психологічний тиск.

Психологічний тиск: Психологічний тиск під час війни в Україні має значний вплив на освітній процес, особливо в вищих навчальних закладах. Війна створює умови, в яких студенти, викладачі та інший персонал зазнають великого стресу та тривоги, що може вплинути на їхнє навчання та роботу [13]. Причини виникнення психологічного тиску в освітньому процесі під час війни в Україні можуть бути різноманітними, однак найголовніші є: відчуття безпеки або її відсутність, закриття базових потреб, сімейне середовище, необхідність адаптації до нових умов навчання, емоційний стан вчителів та студентів, проблеми булінгу, суїцидальної поведінки та насильства. Ці фактори вимагають комплексного підходу до психологічної підтримки учасників освітнього процесу, щоб зменшити психологічний тиск та забезпечити якісну освіту в умовах війни [14]. Ці обставини впливають на такі аспекти освітнього процесу: емоційний стан осіб, що беруть участь у навчанні, оскільки війна призводить до збільшення стресу та тривожності серед

студентів і викладачів. Швидка адаптація до нових форм навчання, як-от дистанційне навчання та інші альтернативні методики, створює додатковий тиск. Також існує важлива потреба у наданні ефективної психологічної підтримки для протидії емоційній нестабільності та стресу, спричинених війною [15].

Відсутність необхідного устаткування або незадовільний його стан: через нестачу фінансування чи нераціональне використання наявних фінансових ресурсів, студенти багатьох вишів вимушені навчатися, не маючи доступу до необхідного устаткування (аудіоапаратура, засоби відтворення або запису медіа матеріалів, комп'ютери, тощо).

Дефіцит довіри до сфери вищої освіти: в Україні дефіцит довіри до вищої освіти, маніфестується через ряд системних недоліків, які включають інфляцію освітніх стандартів, відсутність інтеграції з актуальними науковими дослідженнями, порушення принципів академічної доброчесності, та недостатність у якості освітніх послуг. Ці фактори спричиняють зниження відповідності освітнього процесу до потреб сучасного ринку праці та міжнародних освітніх практик. [11]

Систематизація проблем вищої освіти

Задля того, аби виконати детальний аналіз проблем, розв'язання яких є необхідним для подальшого розвитку системи вищої освіти в Україні, нами було виокремлено три найважливіші проблеми:

Недоотримання коштів закладами вищої освіти.

Недостатня якість надання освітніх послуг.

Брак довіри до системи вищої освіти.

Ці три проблеми тісно пов'язані між собою, а в купі, стають на заваді виконанню системою вищої освіти свого головного завдання. Однак, не варто вважати, що вони перебувають у вакуумі. Проблеми, з якими стикається система вищої освіти, скоріше нагадують складну сіть. Наприклад, недоотримання коштів закладами вищої освіти, що призводить до недостатньої якості надання освітніх послуг, в свою чергу, є наслідком нераціонального розподілення фінансових ресурсів, та, серед іншого, корупції.

Для того, аби більш наочно продемонструвати причинно-наслідкові зв'язки у пов'язаній темі, нами було підготовлено картко-схему:

Повертаючись до першої з трьох проблем, а саме, недостатнього фінансування, можемо одразу виокремити декілька причин її існування:

1. Збройна агресія РФ (тимчасова, не залежить від функціонування державного апарату): напад Російської Федерації на призвів до суттєвого зменшення витрат на освіту і паралельне збільшення інших витрат не пов'язаних з освітнім процесом (відновлення пошкодженої навчальної інфраструктури, організація укриттів у навчальних закладах, зміна форми навчання, що викликає зростання потреб у технічних засобах та підвищення бюджетних витрат.) [17] [18].

2. Відсутність механізмів оцінювання якості вищої освіти: Українські громадяни, суспільство і економіка потерпають від відсутності національного об'єктивного, валідного та вірогідного рейтингового оцінювання закладів, що, відповідно, ускладнює доцільне розподілення фінансових ресурсів [5].

3. Політична корупція

Нестача фінансування, в свою чергу, призводить до ряду негативних наслідків:

1. Слабо здійснюється «науково-педагогічна» функція викладачів: нерівномірне навантаження, не завжди конкурентоспроможна заробітна плата, відсутність необхідної інфраструктури а також слабкий контроль за якістю надання освітніх послуг створює несприятливі умови для реалізації потенціалу викладачів [5].

2. Відсутність необхідного устаткування або незадовільний його стан: навіть провідні університети країни не завжди мають змогу забезпечити студентам та викладачам доступ до обладнання, потрібного для повноцінного проведення навчального процесу.

До негативних наслідків нестачі фінансування також належить **недостатня якість надання освітніх послуг**, яку нами було ідентифіковано як другу значну перепону на шляху розвитку вищої освіти в Україні. Серед основних причин її виникнення можна виділити:

1. Вже згадану раніше нестачу фінансування та її наслідки;

2. Побутову корупцію: хабарництво є однією з найбільш розповсюджених форм побутовою корупції [12], тому немає нічого дивного в тому, що воно зустрічається й в українських закладах вищої освіти. Хабарництво призводить до викривлення професійних стосунків між студентами та викладачами і створює систему, яка надає перевагу фінансовій забезпеченості студентів, а не їх здатності навчатися.

Недостатня якість надання освітніх послуг та її наслідки, в свою чергу, призводять до третьої, з ідентифікованих нами ключових проблем -

а саме **втрати довіри до системи вищої освіти**, як з боку українців, так і за кордоном.

Ця проблема, однак, має й інші причини:

1. *Відірваність від наукових досліджень*: лише окремі університети є осередками активної науково-дослідницької роботи. [3]

2. *Академічна недоброчесність*: на жаль, у багатьох закладах вищої освіти України теж доволі часто відбуваються випадки, коли, наприклад, у наукових роботах студенти перефразують чужі думки або взагалі подають їх як власні, не роблячи посилання на першоджерело, чи навіть «скачують» наукові роботи з Інтернету, оформлюючи лише титульну сторінку. У таких випадках метою наукового дослідження стає зовсім не нове наукове знання, а отримання оцінки. Не меншою проблемою є також використання студентами зовнішніх джерел інформації під час проходження заліку чи іспиту. [16]

3. *Інфляція освітніх стандартів*: спричинена, серед іншого, корупцією а також низькою результативністю значної кількості українських ЗВО, жоден український виш не потрапив до топ-400 найкращих університетів світу, за даними міжнародного рейтингу QS World University Rankings 2023. [7] [8] [19].

Між іншим, ще одним фактором, що робить свій внесок до інфляції освітніх стандартів є той факт, що майже 75% випускників середніх шкіл одразу-ж вступають до ЗВО, однак, зі студентів, за отриманою спеціальністю працюватимуть лише 40%. [20] Окремо варто зазначити, що ці дані не походять з офіційних джерел, що зайвий раз підкреслює нестачу моніторингу якості надання освіти.

Втрата довіри до системи вищої освіти призводить до:

1. Сповільнення інтеграції України в європейський та світовий науковий простір: західні університети з підозрою ставляться до українських ВНЗ, що проявляється у обмеженій кількості спільних проєктів.

2. Ускладнення подальшого працевлаштування випускників ЗВО: дипломи закладів вищої освіти перетворюються з однозначного доказу наявності у випускника необхідних знань на формальність.

Тенденції розвитку вищої освіти

Про тенденції подальшого розвитку вищої освіти в Україні можемо дізнатися з визначених Міністерством освіти і науки України стратегічних цілей для розвитку вищої освіти протягом періоду 2021-2034 років, що відображають його плани та пріоритети. Нові ініціативи націлені на поліпшення якості навчання та забезпечення безпеки студентів у вищих навчальних закладах. [11] [21]

Одним із ключових пунктів є **фінансування освіти**: яке планується досягти, збільшення бюджету на освіту до 171,2 млрд гривень у 2024 році. Це забезпечить необхідними коштами на облаштування укриттів у навчальних закладах, друк підручників та створення навчально-практичних центрів. [21]

Подолання освітніх втрат: розробка стратегії відновлення освітнього процесу після воєнних конфліктів включає відновлення інфраструктури, психологічну підтримку студентів та викладачів, а також впровадження програм для компенсації втрачених можливостей навчання. [21]

Модернізація інфраструктури: виділення коштів на модернізацію харчоблоків у вищих навчальних закладах має на меті покращення якості харчування студентів та їхнього комфорту під час навчання. [21]

Національний фонд досліджень: грантова підтримка науковців на суму 610,4 млн гривень сприятиме розвитку наукових досліджень та стимулюванню наукових досягнень в Україні. [21]

Забезпечення якості освіти: підвищення якості освітніх програм та впровадження новітніх методик навчання передбачає оновлення освітніх стандартів та методів навчання для підвищення ефективності навчального процесу. [21]

Міжнародна інтеграція: розширення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти покликане забезпечити обмін досвідом і студентами та реалізацію спільних проектів з університетами та науковими центрами інших країн. [21]

Цифровізація освіти: впровадження цифрових технологій у навчальний процес спрямоване на поліпшення доступу до знань та підвищення якості освіти шляхом оснащення вищих навчальних закладів сучасними технологіями. [21]

Як можемо бачити з вищенаведеної інформації, МОН проінформовано про проблеми, з якими стикається українська система освіти (в тому числі і вищої) і ще раз затверджує свою готовність працювати над їх вирішенням, найбільше уваги МОН приділяє вирішенню таких **трьох проблем:**

- 1.Збройна агресія РФ та її наслідки для освітнього сектору України.
- 2.Фінансування навчального процесу під час війни.
- 3.Брак довіри до системи вищої освіти в Україні та обмежена міжнародна співпраця.

Для подолання наслідків збройної агресії РФ та забезпечення безпеки здобувачів освіти, МОН планують збільшити бюджет на освіту у 2024 році до 171 млрд. гривень, що дозволить спрямувати більше коштів на відновлення зруйнованої освітньої інфраструктури та облаштування укриттів у школах і закладах вищої освіти.

Для фінансування модернізації освітніх програм та покращення умов навчання під час війни, МОН планує створити окремий фонд, що може вирішити проблему незадовільного стану устаткування та науково-дослідницької інфраструктури.

МОН також збираються подолати брак довіри до вищої освіти за допомогою розширення міжнародної співпраці та впровадження новітніх методик навчання, оновлення навчальних програм з метою забезпечення підвищення якості освіти.

Розв'язання проблем вищої освіти

За нашою оцінкою, МОН у своєму навели шляхи розв'язання більшості проблем української системи вищої освіти, з тих, що було визначено нами в цій статті, однак, деякі з них залишилися поза увагою відповідно, нижче, ми наводимо перелік цих проблем та можливі кроки з їх подолання:

- Інфляція освітніх стандартів;
- Якість освіти;
- Корупція;

Інфляція освітніх стандартів є значною проблемою якій варто приділити суттєву увагу через те, що вона призводить до знецінення кваліфікацій та стає перешкодою для випускників у пошуках роботи та професійному зростанні. Крім того, втрата довіри до освітньої системи через застарілість стандартів призводить до загального падіння престижу освіти та збільшення сумнівів у цінності отриманих кваліфікацій. Недостатня відповідність освітніх стандартів сучасним вимогам також загрожує конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку праці. Водночас, це призводить до економічних втрат, оскільки

інвестиції в освіту можуть бути не ефективними, якщо не враховуються поточні потреби та вимоги суспільства.

Однією з причин виникнення інфляції освітніх стандартів є складнощі, з якими стикаються випускники ЗВО, під час пошуку роботи. Здебільшого вони мають дві основні причини:

1. Недовіра роботодавців до системи вищої освіти - роботодавці не вважають диплом гарантією наявності в студента необхідних знань.

2. Нездатність ЗВО забезпечити студентами всіма необхідними знаннями для подальшого працевлаштування, пов'язане, серед іншого, з відірваністю академічно-наукового середовища від сучасного бізнесу.

Звичайно, що повністю позбавитися від недовіри до ЗВО буде надзвичайно складно, адже це вимагатиме перегляду системи оцінювання якості надання вищої освіти, розширення програм боротьби з побутовою корупцією та створення інструментів контролю академічної доброчесності.

Однак, навіть якщо диплом ще не скоро стане беззаперечною гарантією засвоєння випускником програми ЗВО, вже зараз варто докладати зусилля для того, аби студенти, які сумлінно навчаються, по завершенню навчання, володіли всіма знаннями, необхідними для успішного працевлаштування в обраній ними сфері.

Заради цього, Україні варто звернутися до світового досвіду та збільшити фокус на поглибленні взаємодії між приватним бізнесом та вищими навчальними закладами. Це дозволить бізнесу надавати свої побажання, щодо змісту навчальних програм, з точки зору практичності їх застосування, а університети матимуть змогу розширити практику студентів, дозволяючи їм набути більшої кількості практичних навичок.

Вирішення проблеми корупції в Україні вимагає комплексного підходу, що охоплює широкий спектр стратегічних кроків. Одним з найважливіших елементів такого підходу є удосконалення законодавства і регулювань, а також посилення контролю за їх виконанням. Додатково, важливо залучати громадськість до боротьби з корупцією, зміцнювати інституції, які мають відповідальність за боротьбу з цим явищем, і забезпечувати ефективну систему покарань для порушників.

Посилення законодавства: розробка та прийняття чітких антикорупційних законів, які визначатимуть відповідальність за корупційні дії. [22]

Реформування правоохоронної системи: створення незалежних правоохоронних органів, здатних ефективно боротися з корупцією.

Прозорість державного управління: впровадження механізмів для забезпечення прозорості в діяльності державних органів та службовців.

Підвищення обізнаності громадськості: освітні програми та кампанії, спрямовані на підвищення рівня обізнаності про корупцію та її наслідки. [23]

Залучення громадянського суспільства: Активізація ролі громадськості у виявленні та боротьбі з корупцією.

Міжнародна співпраця: співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом та впровадження кращих практик боротьби з корупцією.

Незалежний контроль: встановлення системи незалежного контролю за дотриманням антикорупційного законодавства.

Етичні стандарти: Виховання та підтримка високих етичних стандартів серед державних службовців та політиків. [24]

Невідворотність покарання: забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні дії, незалежно від посади та статусу особи.

Сприяння розумінню важливості освіти: Держава має сприяти становленню розуміння серед студентів, що вони повинні бути зацікавлені в засвоєнні знань, а не лише в отриманні оцінок. Вищі навчальні заклади мають асоціюватися з отриманням фахових знань, а не просто дипломів.

Ці заходи можуть сприяти створенню ефективної системи боротьби з корупцією, яка буде базуватися на законності, прозорості та активній участі громадян.

Для вирішення проблем, що виникають внаслідок впливу війни на вищу освіту в Україні, необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає ряд заходів.

Відновлення інфраструктури: необхідно відремонтувати та відновити пошкоджені навчальні заклади для забезпечення безпечних умов навчання.

Психологічна підтримка: на нашу думку надати психологічну допомогу студентам та викладачам, які постраждали від конфлікту, для підтримки їхнього емоційного стану та мотивації до навчання.

Фінансування освіти: залучення державного та міжнародного фінансування для покриття витрат на відновлення освітньої інфраструктури та забезпечення якісної освіти.

Дистанційне навчання: розвиток та впровадження гнучких форм навчання, включаючи онлайн-курси та дистанційні технології, для забезпечення доступу до освіти незалежно від місця перебування студентів.

Академічна мобільність: сприяння академічній мобільності студентів та викладачів, що дозволить їм продовжувати навчання та наукову діяльність в інших країнах.

Робота з біженцями: створення спеціальних програм для студентів-біженців, які дозволять їм інтегруватися в освітній процес та продовжити навчання.

Забезпечення безпеки: встановлення необхідних заходів безпеки в навчальних закладах, включаючи укриття та системи оповіщення про небезпеку.

Міжнародна підтримка: співпраця з міжнародними освітніми організаціями для обміну досвідом, отримання допомоги та ресурсів.

Гнучкість навчальних програм: адаптація навчальних програм до умов конфлікту, забезпечення можливості перерви та відновлення навчання без втрати академічного прогресу.

Соціальна підтримка: надання стипендій та фінансової підтримки студентам, які зазнали втрат через конфлікт, для зменшення економічного тиску на них та їхні сім'ї.

Для поліпшенні якості та забезпеченні успіху у навчанні студентів є важливий аспект у підвищенні компетентності викладацького складу у вищій освіті. Якість освіти значною мірою спирається на компетентність викладацького складу, здатність викладачів до виконання навчального плану або його адаптації до наявних у студентів навичок. Освітня діяльність вимагає від викладача гнучкість, бездоганне володіння матеріалом та здатність невимушено діяти за будь-яких соціальних обставин. Однак попри такі високі вимоги, іноді складно забезпечити контроль за їх виконанням.

Одним з ключових кроків у вирішенні цієї проблеми є підготовка викладацького складу починається з університетської освіти, тому важливо забезпечити, щоб майбутні викладачі отримували комплексне і якісне навчання ще на етапі їх професійної підготовки.

Сучасні програми підготовки педагогічних кадрів повинні включати в себе широкий спектр педагогічних та методичних дисциплін, що дозволить студентам отримати не лише теоретичні знання, а й практичні навички. На думку авторів, щоб студенти мали можливість відвідувати педагогічні практики, стажування та менторські програми, які допоможуть їм здобути практичний досвід та розвинути вміння та компетентність, необхідної для ефективного викладання. Також на думку авторів акцентувати увагу на використанні сучасних педагогічних методик та технологій, таких як активне навчання, інтерактивні методи, використання цифрових інструментів тощо. Це допоможе майбутнім викладачам адаптуватися до сучасних вимог освітнього процесу та ефективно впроваджувати інновації в свою педагогічну діяльність. Крім того, на нашу думку надавати студентам можливість для самостійного вивчення та професійного розвитку, наприклад, шляхом участі у науково-дослідницьких проектах, публікаціях наукових статей та участі в конференціях. Це сприятиме формуванню в них креативного мислення та відкритості до пошуку нових знань і методів навчання.

Отже, покращення навчання майбутніх педагогів в університетах є ключовим фактором для підвищення якості викладання та забезпечення успішного розвитку освіти в цілому.

Для покращення якості викладання важливо мотивувати викладачів, оскільки вони відіграють ключову роль у навчальному процесі. Один із способів мотивації викладачів - це створення системи винагород і заохочень за досягнення в навчальній діяльності. Винагороди можуть бути як матеріальними (наприклад, бонуси за високу якість викладання чи досягнення академічних результатів), так і нематеріальними (визнання, подяка, можливість професійного зростання тощо). Для забезпечення мотивації викладачів на думку авторів встановити систему систематичної оцінки ефективності їхньої діяльності, щоб система винагород була прозорою, справедливою та мотивувала викладачів до досягнення кращих результатів.

На нашу думку врахувати систематичну оцінку якості викладацької діяльності, що має на меті об'єктивне визначення потреб у підвищенні кваліфікації та ідентифікацію слабких сторін у роботі викладачів. Цей процес може включати в себе аналіз успішності студентів, проведення оцінки знань та вмінь, а також збір фідбеку від учасників навчального процесу.

Не менш важливою є публічна та прозора система оцінки, яка сприяє відкритому діалогу та взаємному відношенню між викладачами та адміністрацією навчального закладу. Це сприяє підвищенню відповідальності викладачів за якість їхньої роботи та стимулює до постійного професійного зростання.

Отже, ефективна мотивація викладачів є ключовим елементом для покращення якості викладання та досягнення успіху в навчанні. Правильно налаштована система винагород і заохочень, сприяння професійному росту, а також оцінка якості викладацької діяльності та створення сприятливої робочої атмосфери допоможуть максимально використовувати потенціал викладацького складу та забезпечити ефективне навчання студентів.

Для ефективного протидії **академічній недоброчесності** та стимулювання студентів до глибокого освоєння знань, держава може вжити ряд заходів. Серед них:

Розробка та впровадження освітніх програм, що акцентуються на важливості засвоєння знань, а не лише на отриманні оцінок, щоб сприяти розвитку критичного мислення та розумінню матеріалу.

Створення мотиваційних систем, які винагороджують студентів за активну участь у навчальному процесі та самостійні дослідження, що спонукає їх до більш глибокого занурення у предмет.

Проведення просвітницьких кампаній, що пояснюють важливість розуміння матеріалу для подальшої професійної кар'єри та особистого розвитку.

Підтримка викладачів, які використовують інноваційні методи навчання для зацікавлення студентів та стимулювання їх активності.

Впровадження державних стандартів академічної доброчесності, які будуть важливими для всіх вищих навчальних закладів, що сприятиме створенню однакових умов для всіх студентів.

Залучення студентів до управління навчальними закладами, щоб забезпечити їхню активну участь у формуванні якості освіти.

Створення усвідомлення про те, що вища освіта - це не лише отримання диплому, але й здобуття необхідних знань та навичок для успішного професійного розвитку.

Для подальшого зміцнення системи доброчесності та відповідальності в академічному середовищі може бути створений "Кодекс етики науковця". Цей документ міг би визначати основні принципи та стандарти поведінки для дослідників, викладачів та студентів, що залучені до наукової діяльності. Такий документ також може служити основою для розробки конкретних правил та процедур контролю за дотриманням етичних

норм у науковій діяльності. Культура в науковців грає важливу роль у формуванні академічної доброчесності. Створення та підтримка позитивної наукової культури сприяє розвитку етичних норм та цінностей у середовищі вищої освіти та наукових досліджень.

Список використаних джерел

Монографії, навчальні посібники, підручники, навчально-методичні рекомендації, навчально-методичні комплекси:

Один автор:

4. Науковий-аналітичний журнал: Наша Перспектива. Основні проблеми вищої освіти і навчального процесу в Україні, Василь Петруняк.

Два автори:

1. Publication: Who Benefits from Higher Education in Low- and Middle-Income Countries? Shafiq, M. Najeeb Toutkoushian, Robert K. Valerio Alexandria.

Три автори:

2. Нові технології навчання., Інтегрування Української вищої освіти в Європейський освітній простір: модель процесу та досягнуті результати., Оксана Мельчик, Віталій Погребняк, Олена Дашковська. с. 108

Чотири автори і більше:

13. Життя під час війни та війна під час життя. Освіта та психологічна підтримка в умовах війни : бібліографічний покажчик / уклад.: В. П. Балюк, С. В. Спірякова (відп. за вип.), О. В. Токміленко; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха. Полтава, 2023. 20 с.

Автори та редактори, упорядники, без автора

3. "Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України". Аналітична записка, 19.05.2014 національний інститут стратегічних досліджень,

Матеріали конференцій, тези доповідей:

8. Наука та освіта як основа суспільного розвитку, с. 133 Зміни для майбутнього: радикальні освітні реформи в Україні, Сліжевський А.Ю.

9. Інститут аналітики та адвокації, Освіта в умовах війни: виклики та перспективи для України, Марія Мигаль.

10. ResearchGate, Budget system of Ukraine: impact of war and challenges of post-war reconstruction, с. 24, Tetiana Bui, Olena Primierova.

12. Corruption - United Nations Office on Drugs and Crime

15. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни, Слюсаревський Микола, Любов Григоровська.

16. Причини існування академічної недоброчесності студентства в сучасному освітньо-науковому просторі та шляхи її подолання, Ірина Варава

23. Причини та шляхи запобігання корупції в Україні Петренко А. О.

Електронні ресурси:

5. URL:<https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/75/104> - Вісник НАПН України, 2020

6. Боротьба з корупцією. URL:<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/borotba-z-korupciyeyu>

7. Все про корупцію в освітній сфері URL:<https://osvita.ua/news/topics/50727>.

11. СТРАТЕГІЧНА ПІРАМІДА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ НА 2022 - 2032 URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehichna.piramida-23.02.22.pdf>

14. Посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-posibnik-iz-psihologichnoyi-pidtrimki-dlya-vchiteliv-ta-ditej-u-chasi-vijni>

17. Нова Україєська школа [URL:https://nus.org.ua/articles/yakym-buv-2023-rik-dlya-osvity-zgaduyemo-golovne-3/#:~:text=%D0%A3%202024%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83,%E2%80%93%2087%2C5%20%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D1%80%D0%B4%D0%B0](https://nus.org.ua/articles/yakym-buv-2023-rik-dlya-osvity-zgaduyemo-golovne-3/#:~:text=%D0%A3%202024%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83,%E2%80%93%2087%2C5%20%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D1%80%D0%B4%D0%B0)
18. Освітній процес в умовах війни: тенденції та висновки URL: <https://osvita.ua/school/88943/>
19. Найкращі виші світу 2021 URL: <https://karandash.ua/ua/articles/luchshievuzu-mira-2021>.
20. Близько 40% українців не працюють за спеціальністю — опитування Rakuten Viber <https://thepage.ua/ua/news/blizko-40percent-ukrayinciv-ne-pracyuyut-za-specialnistyu-opituvannya>
21. Верховна Рада України ухвалила держбюджет на 2024 рік: фінансування на 2024 рік URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/verhovna-rada-ukrayini-uhvalila-derzhbyudzheta-na-2024-rik-finansuvannya-na-osvitu-zbilsheno>
22. Корупція в Україні: Що Потрібно Розуміти і Що Потрібно Робити? Богдан Вітвицький <https://voxukraine.org/corruption-in-ukraine-ukr>
24. Боротьба з Корупцією в Україні Жан-П'єр Меан Гарі Реуше <https://voxukraine.org/addressing-corruption-in-ukraine-ua>

*Юлія Сонько,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар
Наталія Мар'євич,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У нових нормативних документах: Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Державних стандартах початкової освіти підкреслюється, що музично-естетичне навчання потребує виховання духовності, патріотизму та культури школярів [3].

Позакласна музично-виховна робота в початковій школі природньо доповнює уроки музичного мистецтва та має на меті поширювати музичний кругозір дітей, поглибити одержувані музичні знання, а також удосконалювати виконавські навички і уміння. Музика, спів, музичні ігри, танці, звернення до інших видів художньої творчості завжди супроводжували дозвілля, видатні події та свята, тобто можна говорити про виховання через творчість у колективі з особливим морально-психологічним кліматом [5, с. 138].

Участь молодших школярів у позакласній роботі художньо-творчих колективів сприяє насамперед формуванню духовності, культури, взаємодії з мистецтвом. На думку В. Байзерова, у процесі активної художньо-творчої позанавчальної діяльності відбувається всебічний розвиток дитини, зростає її художньо-естетичний, інтелектуально-особистісний, морально-естетичний, духовний потенціал [1, с. 19].

Методичні аспекти організації позакласної музично-виховної роботи висвітлено в працях відомих науковців ХХІ століття: В. Байзерова, О. Гумінської, М. Злобіна, Є. Незайкінського, Б. Нестеровича, Г. Пустовіта, О. Печерської. Видатні вчені сьогодення Т. Байбара, В. Бондар, Н. Бібік, О. Гезліна, І. Гудзик, В. Кузь, Н. Кудикіна, О. Савченко, Г. Тарасенко наголошують, як саме навчати дітей емоційно та образно «проживати» музику, досліджують проблему організації та проведення позакласної роботи у групах продовженого дня, канікулярного дозвілля, де відбувається формування дружніх стосунків учнів, виховання моральних якостей тощо.

Б. Нестерович наголошує, що музично-виховної робота може бути представлена колективно-масовими музичними справами; оглядом шкільних талантів; пісенними вернісажами; конкурсами дитячої пісні; фестивалями народного, класичного танцю; парадми юних музикантів; музично-лицарським турніром; аукціоном музично-творчих ідей; турніром допитливих музикознавців; музичним КВК; святом сімейної творчості; музичними вечорницями; тематичними дискотеками тощо [5, с. 19].

Науковці виокремлюють масові, групові, гурткові, індивідуальні форми виховної роботи з учнями. До масових форм виховної роботи відносять конференції, тематичні вечори, предметні тижні, зустрічі з видатними людьми, огляди, конкурси, олімпіади, свята, фестивалі, виставки. До групових форм виховної роботи належать робота в гуртках, музично-естетичні бесіди. До індивідуальної музично-виховної роботи з учнями варто віднести індивідуальні прослуховування, патронаж над музично-обдарованими учнями, складання індивідуально-творчих програм для солістів (співаків, оркестрантів, танцюристів) та ін.

Гурткові форми масової музично-виховної роботи можуть відбуватися в школі за напрямками художньо-естетичного спрямування, це: хорові, вокальні, танцювальні, театральні, інструментальні ансамблі, музичні факультативи, студії різних уподобань для молодших школярів. Різні види організації позаурочних музичних занять визначаються з урахуванням інтересів дітей. Завдання для вчителя зацікавити, захопити учнів різноманітною художньою та музично-творчою діяльністю.

Науковець Б. Брилін акцентує увагу на роботі гуртка «Навчання гри на дитячих музичних інструментах», який останнім часом отримує популярність серед учнів, адже цей вид діяльності сприятиме формуванню у дітей художнього смаку, інтересу до гри в оркестрі; активізації розвитку музичних здібностей, ладове відчуття, почуття ритму, слух гармонічний та мелодичний; формування уявлень про суть елементів музичної мови, засобів музичної виразності [2, с. 21].

Пропонуємо музичний репертуар для роботи гуртка «Маленькі віртуози гри на ДМІ»: гра на дитячих музичних інструментах «Весняна фантазія», шумовий оркестр «Весняний настрій», гра на клавесинах «Козацькому роду нема переводу», оркестр дитячих музичних інструментів «Українська полька», інструментальний оркестр «Доброго вечора, ми з України», гра на дитячих музичних інструментах «Новорічний передзвін», гра на діатонічних дзвіночках «Хай Ісус, мале дитя, благословить ваше життя», шумовий оркестр «Зима чарівниця» тощо.

Робота хороового (вокального) гуртка сприяє розвитку музичних здібностей, включаючи співацький голос. Організація гуртка співу, застосування фонограми-супроводу в процесі створення ансамблю народного, естрадного, академічного виконання, спів під фонограму як специфічний спосіб музикування, розучування пісень із застосуванням фонограми, вибір фонограми, все це повинен вміти організувати керівник вокального гуртка.

Пропонуємо музичний репертуар для роботи вокального гуртка «Золотий мікрофон»: «Я і мама» (муз. О.Янушкевич, в. М. Ясакова), «Квіти для мами» (муз. О. Янушкевич, в. Н.Май), «Мама» Аліни Гросу, «Весна і мама» (муз. Г. Заботіна, в. О. Пічугіна), «Ми нащадки козаків» (муз. А.Олейнікової, в. І.Чайченко), «Ми маленькі козачата» (муз. М. Ведмедери, в.О. Яворської), «Будемо козаками» (муз. і сл. А. Загрудного), «Ой летять, летять сніжинки» (муз. М. Ведмедеря, в. Г.Бойко).

Робота із самодіяльним хореографічним колективом вимагає від керівника вузькопрофільні знання та дотримуватися вимог до підбору музичного супроводу танцю: використовувати репертуар народних і класичних творів, не застосовувати низькопробну музику; вміти підбирати відповідну музику до певних рухів; від концертмейстера вимагати художнього виконання музичних творів під час хореографічної розминки; упорядковувати фонотеку [6, с. 23].

Т.Сердюк наголошує, що перш за все необхідно розробити детальний перспективний план занять гуртка з хореографії, котрий складається з двох розділів. Перший розділ включає в себе громадське та художнє виховання учасників хореографічного колективу. Другий розділ включає в себе роботу колективу над створенням репертуару танців народів світу. Ретельний вибір вправ, музичного супроводу, обладнання залу (станки для тренажу, технічне оснащення, портрети майстрів хореографічного мистецтва, схеми з методичним матеріалом, танцювальна форма учасників (одяг, взуття, волосся, норми гігієни).

Пропонуємо музичний репертуар для учасників танцювального гуртка «Dance студія Грація»: танець для мам «Танок з серцями», флешмоб до Дня матері, музична гра до Дня матері «З матусею пограємо», танець «Весна –чарівниця», жартівливий танок «Маленькі козачата», руханка «Який ти козак?» (робота із залом), танець Dzidzio «Зимова казка», новорічний флешмоб «Flame».

Створюючи театральний гурток з учнями НУШ, музичний керівник має знати зацікавленість керівництва школи в організації дитячого музичного театру або музично-

театрального гуртка; можливість створення необхідної матеріальної бази (репетиційна кімната, музичний інструмент, костюми, декорації). В підготовчу групу слід приймати всіх охочих, залучаючи дітей до роботи в театральному гуртку, не загострювати їхньої уваги на проблемі «цікаво-нецікаво», адже гурток має працювати під гаслом: «Кожному – справа до душі, кожній справі – свій організатор». Керівник має бути уважним до успіхів і невдач своїх підопічних, вміти своєчасно похвалити маленького артиста за проявлену ініціативу, підбадьорити гуртківця, який старається, але йому ще не все вдається [4, с. 40-44].

Робота над сценічними рухами має відбуватися з перших репетицій. Вказівки повинні бути короткими, чіткими, що збуджують дитячу уяву. Звертаючись до педагогічних порад, варто використовувати в роботі гуртка зміст українських народних казок на музичній основі: «Пан Коцький», «Вовк та семеро козенят», «Котик і Півник», «Коза-Дерева», «Чия мама найкраща» тощо. Разом з дітьми та батьками ми виготовляли костюми, декорації, виконували пісні, таночки. До оформлення сцени, виготовлення костюмів, декорацій, освітлення слід ставитися серйозно і вдумливо. Декорації мають відповідати таким вимогам: яскравість; відповідність образів; зручність використання; легкість; міцність; універсальність. Потрібні такі костюми, щоби персонажі можна було впізнати (лисиця руда, з пухнастим хвостом; ведмідь у коричневому лижному костюмі; білки в шапочках з китицями, з пухнастим піднятим хвостом). Проявивши ініціативу батьків, можна виготовити недорогі, яскраві й цікаві костюми.

Отже, варто зазначити, що вчителі початкових класів повинні приділяти належну увагу позакласній музично-виховній роботі з учнями НУШ, бути компетентними, творчими фахівцями, вміти організовувати масові та індивідуальні форми роботи в школі, мають бути забезпеченими навчально-методичним матеріалом, музичним репертуаром, методичними рекомендаціями в організації гуртка, де можливо не лише розкривати але й формувати художньо-естетичні здібності кожного учня, вміти спрямовувати до розвитку власних творчих уподобань та демонстрації сценічної майстерності на шкільних святах і в години дозвілля.

Список використаних джерел

1. Байзеров В. Педагогічні умови художньо-творчого виховання дітей молодшого шкільного віку, засобами традиційних форм українського музикування в позашкільний час. Рідна школа, 2006. № 2. С. 18–20.
2. Брилін Е.Б. Акомпанемент та імпровізація : Тексти лекцій та практичні матеріали. Вип. 2. Одеса: СВД Черкасова М.П., 2008 –537 с.
3. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п>.
4. Карпенко Е., Карпенко Н. Дитяча опера як засіб естетичного виховання. *Мистецтво та освіта*. 2007. № 4. С. 40–44.
5. Нестерович Б.І. Педагогічні основи позакласної музично-виховної роботи в школі : Навчальний посібник. Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2010. 260 с.
6. Сердюк Т. Хореографія у вихованні студентів. *Мистецтво та освіта*. 2009. № 2 (52). С. 22–27.

МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНО-ПІСЕННОЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Народ і виховання – ці два поняття взаємопов'язані, вони не існують одне без одного. Адже так повелося в історії людства, що кожен народ від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Саме так створюється історія матеріальної і духовної культури нації, народу, формується його самосвідомість. Народ завжди виступає вихователем молодшого покоління, а виховання при цьому набуває народного характеру. Тільки народне виховання, зауважував К.Ушинський, є живим органом в історичному процесі народного розвитку, таке виховання набуває надзвичайної впливової сили на формування національного характеру, національної психології людини.

Перлини виховної мудрості народу, невичерпна своєрідна скарбниця форм і засобів народного виховання становлять золотий фонд народної педагогіки, одного з чинників колективної народної творчості [2, с. 4].

Пам'ятки народної педагогіки зберігаються в казках, легендах, епосах, прислів'ях, приказках, які створив сам народ, відбиваються в національних звичаях, традиціях, передбачають цілеспрямоване виховання та навчання молоді на кращих ідеалах народу.

Однією з першооснов усної народної творчості є обряд. Адже саме вона своїм походженням нерозривно пов'язана з обрядом і міфом. Певну частину її становить обрядовий фольклор, тобто примовляння, заклинання, які виконувались під час святково-обрядових дійств і органічно впліталися в структуру обряду. Обрядами (або ритуалами) називають такі форми поведінки, що склалися історично, для яких характерні:

- 1) стереотипність, повторюваність без змін;
- 2) символічність (кожна обрядова пісня щось символізує), наприклад «Засівання» на Новий рік символізує майбутню сівбу і багатий врожай.

Обрядовість на початку її виникнення була нерозривно пов'язана з міфологією: кожному обряду відповідав міф, кожному елементу обряду – частина міфу. Лише згодом міф як оповідання про фантастичні події відокремився від обрядового інсценування події і набув самостійності.

Обряди виникли в ту прадавню епоху, коли наш предок ставав людиною. Людина як соціальна істота й обряд сформувалися одночасно. В міру того як людина набувала досвіду, вона помічала, що певні пори року повторюються. Тому, щоб новий рік був не менш сприятливим, ніж попередній, люди прагнули повторити все так само, без змін. Частина таких регулярно повторюваних дій поступово втрачала практичне значення і ставала обрядом [2, с. 129].

В обрядовості українців розрізняють два види – родинну (чи сімейну) і календарно-побутову.

Складний і тривалий шлях розвитку пройшли українські календарно-побутові звичаї та обряди. Таку назву вони отримали через зв'язок з календарними циклами (зимою, весною, літом і осінню), від яких безпосередньо залежав побут наших предків.

Головним для селян був поділ року на чотири пори – зиму, весну, літо, осінь. Менші відрізки часу визначали за проведеними сільськогосподарськими роботами: наприклад, «коли орали», «коли сіяли», «коли жали», «сінокосили» тощо [4, с. 17].

Кожна пора мала свою важливу дату — свято, кульмінаційну точку, до якої були приурочені народні звичаї та обряди річного календарного кола. Більше третини днів року

у наших предків займали свята. Свято – це день, який служив для освячення людини, для очищення її душі, для того, щоб привести себе у відповідність з вищими законами буття, у гармонію зі Всесвітом, з природою [3, с. 19].

Під час кожного свята здійснювалися певні обряди: чи то жертвоприношення богам у вигляді дарів поля, саду, у вигляді танців і заклинань – у давні часи, чи то служба Божа у церкві і молитви – у часи християнські.

За давньою традицією наш народ зустрічав весну з особливим настроєм, адже його хліборобська душа була надзвичайно чутливою до всього живого, що пробуджувалося з весною до нового життя. Міфічний образ богині Весни поставав в уяві наших предків в образі прекрасної молодой дівчини або молодиці, тому що саме жінка дає початок життю.

Зустріч весни поєднувалася з вигнанням зими-смерті. Ще збереглися подекуди обряди, під час яких спалюється солом'яне опудало, яке символізує собою зиму [5, с. 3].

Початок зими пов'язували наші предки зі святом Сорока Мучеників. Воно святкується 22 березня. У цей день, говорили в народі, птахи прилітають із вирію і приносять весну. Господині, щоб відзначити цю подію, пекли тістечка у вигляді пташок і роздавали дітям, «щоб птиця водилася».

Під час літнього календарного циклу святкують Івана Купала (7 липня). Це свято є одним із найпоетичніших і найдавніших у наших пращурів. Оскільки наші предки обожнювали природу, поклонялися її стихіям – воді та сонцю, то, очевидно, в давнину це й було свято поклоніння життєдайним силам природи. Про це свідчать і залишки тих обрядів, які дійшли до нашого часу, – це:

- очищення вогнем;
- обливання водою;
- ігри на березі річок та озер;
- ворожіння;
- шукання цвіту папороті.

7 липня надвечір збиралася молодь і сплітала вінки з усяких трав. Дівчата прибирали гілку з дерева – Купайлицю (в деякій місцевості Марену) і вилили навколо хорогоди. Хлопці робили Купайла – солом'яне опудало, яке потім спалювали на вогні або топили у воді. Крім Купайла чи Марени дівчата виплітали ще віночки з квітів, які потім пускали на воду і ворожили на них. Завданням хлопців було розпалити купальське вогнище. Для цього збиралися сухі гілки по всьому селі, особливо у дворах, де були дівчата на виданні. Вогонь треба було роздобути живий – тертям палиці обралицю або викресати кресалом. Коли вогонь розгорявся, починалися ігри та забави навколо вогнища. Кожен вибирав собі дівчину, і стрибали парами, взявшись за руки [5, с. 4].

Після такого очищення вогнем дівчата ворожили. Ніч на Івана Купала чарівна і доленосна. За народними переказами вважалося, що в цю ніч діють надприродні сили: Русалки виходили з річок і могли до смерті залоскотати людину, лісовики плутали стежки так, що поодинокий парубок чи дівчина губилися навіть у знайомій їм місцевості. Ще існувало повір'я, що в цю ніч квітне папороть. Тому, найвідважніші парубки намагалися відшукати цвіт папороті, бо це була чарівна квітка. Вважалося, що хто її знайде, здобуде силу перемагати всяке зло і тому відкриються всі скарби. Вранці всі йшли, щоб покачатися по росі, тому що роса в цей день мала найбільші лікувальні властивості [2, с. 23-27].

Отже, як бачимо, свято Івана Купала – це свого роду гімн життєдайним силам природи. І хоч ми втратили давні глибинні корені цього свята, проте сама форма, поезія купальських обрядів дійшла до наших часів, і ми повинні її берегти як перлину нашої культури.

Під час зимового календарного циклу святкують: свято Катерини (7 грудня), день Святого Миколая (19 грудня), Різдво Христове (7 січня), Щедрий вечір (13 січня), Водохреща (19 січня).

Різдво Христове – одне з найбільших і найвеличніших свят в Україні. За традицією, напередодні Різдва цілий день господиня порядкувала біля печі, адже на святій вечір на столі повинно було стояти 12 страв. Усі страви – пісні. Найголовніша обрядова страва – кутя, варилася із товченої пшениці, запралялася медом, інколи тертим маком, горіхами. Існував обряд на святій вечір застеляти стіл білим обрусом, під який клали запашне зілля та часник – від злих духів. Урочисто, з молитвами ставили господарі на покуті кутю і узвар – жертву для духів. Запалювали свічку. Нарешті, коли засяяла на небі перша зірка, вся сім'я сідала за вечерю. Спочатку їли кутю, а потім всі інші страви. Повечерявши, залишали на столі кутю та ще деякі страви і не прибирали ложок, щоб духи могли вночі прийти на вечерю [4, с. 69].

За традицією, після вечері господарі не виходили з дому, лише малі діти носили вечерю дідусеві, бабусі та хрещеним батькам, які давали їм за це солодощі. Деякі з дітей ішли колядувати.

Ніч перед Різдрвом – свята ніч, тому цілу ніч горіло світло в кожному домі, старші не лягали спати, співали коляд, урочисто зустрічали народження Божого Сина, який прийшов на землю в образі людини, щоб наблизити людей до Бога і відкупити їх від смерті [3, с. 33-34].

Усі народні обряди споконвіків супроводжуються відповідними піснями. До складу обрядових пісень входять:

- зимові (колядки, щедрівки);
- весняні (веснянки, гаївки);
- літні (купальські, петрівочні, жнивварські) пісні.

Веснянки та гаївки – це найдавніші містерії весняного пробудження, коли вся природа сповнюється новими животворними силами, щебетом пташок, запашним цвітом, радістю життя. Найбільш відомий весняний хоровод «Кривий танець», який водили біля церкви, на луці або вели через усе село, приєднуючи по дорозі до себе все нових дівчат. При цьому співали:

Ми кривого танцю йдемо.
Кінця йому не знайдемо,
Треба його вести,
Як віночок плести...

«Кривий танець» – це символ пробудження життєвої енергії, цим танком дівчата вітали весну і запрошували її швидше вступати в свої права. Гаївки дуже щедро ілюструють дохристиянські магичні культи, ворожіння, любовні чарування. В них розкривається життя народу, його ставлення до всіх життєвих ситуацій. У гаївках багато гумору, жартів, особливо в переспівах дівчат та хлопців. Найбільше кпинів діставалося парубоцькій красі, котра в «болоті випрана, на дощі сушена, під лаву шпурнена» [2, с. 12-14].

Веснянки та гаївки виховують у дітей інтерес до культурної спадщини українського народу, любов до української пісні, слова, до живої природи. Все це складає основу морального виховання.

Колядують та щедрують взимку. Увечері перед Різдрвом, коли на небі загоралася перша зірка, кожна родина сідала до святої вечері, а веселі гурти колядників із осяйною зіркою чи вертепом у руках вирушали від хати до хати, сповіщаючи радісну новину: Діва Марія породила сина!..

Добрий вечір тобі, пане господарю!
Приспів (після кожного рядка):
Радуйся!
Ой радуйся, земле, –
Син Божий народився!
Застеляйте столи та все килимами.
Та кладіть калачі з ярої пшениці.

Бо прийдуть до тебе три празники в гості:
А що перший празник – Різдество Христове,
А що другий празник — святого Василя,
А що третій празник – святе Водохрещя [5, с. 15].

Між колядників були переодягнуті Пастушки, Ангели, цар Ірод, а також славний і відважний Запорізький Козак. У кожній оселі вони показували виставу про народження Ісуса Христа, про те, як злий цар Ірод хотів звести зі світу маленького Ісуса.

На Щедрий вечір хлопці та дівчата знову ходили від хати до хати, бажаючи господарям щедрого вечора і доброго здоров'я на весь рік. На Різдво вони були колядниками, а на Щедрий вечір – щедрівниками.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.
Стала собі щебетати,
Господаря викликати.
– Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару.
Там овечки покотились,
А баранці народились.
А ягнички-клаповушкі,
Скачуть собі кругом грушки.
А баранці-круторіжки,
Скачуть собі край доріжки [5, с. 11].

Щедрівки – це магічні пісні, за допомогою яких намагалися накликати гарний врожай, добробут, багатство. Вони відображали в собі древні вірування і поклоніння наших предків небесним світилам:

Ясен місяць – пан господар,
Красне сонце – жона його,
Дрібні зірки – то їх діти.

Обрядові пісні виконувались не лише взимку та навесні, а ще й влітку. Серед циклу літніх обрядових пісень найвідомішими є купальські та жнивні.

Купальські пісні виконуються на святі Івана Купала, що зв'язане із прославленням життєдайних сил природи, її найсильніших стихій – сонця (вогню) і води. На Івана Купала дівчата ворожили. Одним з видів ворожіння було пускання на воду вінка: в який бік попливе – звідти слід чекати судженого. При цьому співали:

Ой пуцу віночок
На биструю воду,
На щастя, на долю,
На милого вроду [4, с. 6].

Купальські пісні мало змінилися протягом століть, а тому й сьогодні відлунюють гомоном минувшини наших предків. Вони ніжні, мелодійні, їх навіть можна ототожнити з піснями про кохання. Вони вчать дітей поважати традиції минулого, бути гідними, відповідальними перед своєю Батьківщиною.

Наші предки здавна були хліборобами. Тому пора збирання врожаю була найвідповідальнішою в їхньому житті. Для пісень, що виконувались під час жнив, найхарактернішою рисою є прямий зв'язок їх з працею хлібороба. У цих піснях звучить похвала ниві, врожаю, сонцю, господарям, жінцям, дарма що доводилось часто важко працювати і збирати хліб на чужому полі. Жнивні пісні оспівували жінців, що «золотими серпами» вижали всю ниву і наклали копичок, «скільки на небі зірочок» [1, с. 29].

Всі обрядові пісні виховують у дітей інтерес до культурної спадщини свого народу, любов до української пісні і слова, природи, повагу до традицій та обрядів минулого. Все це складає основу морального виховання молодших школярів.

Обрядові та звичаєві ігри також є незамінними в моральному вихованні молодших школярів. Народні ігри образні, в кожній з них відбивається якась подія або випадок, близький за своїм змістом дитині. Вони вчать шанувати традиції минулого, поважати батьків, бути чесними та гідними громадянами своєї держави.

Наприклад, гра «Розлилися води» уславлює весну. Під час проведення цієї гри, діти стають у коло, водять хоровод та співають пісню:

Розлилися води на три броди

Приспів:

Гей! Діти-квіти, весна-красна, зілля зелененьке.

Ку-ку (4 рази).

Що в першому броді зозуленька кує [2, с. 170-174].

Характерною особливістю народних ігор є навчальний зміст, який подається в ігровій формі. Мати бавить немовля, перебирає його пальчики, приказуючи:

Печу, печу хлібчик

Дітям на обідчик.

– Цьому дам, цьому дам,

Цьому дам і цьому дам...

А цьому не дам, бо цей буцман,

Він дров не носив,

Він діжі не місив,

Він печі не топив,

Діток гулять не водив

– Справжній лежань.

То я цьому не дам [3, с. 176].

Змістом цієї гри забавлянки мати вчила дитину бути працювитою, не лінуватись.

Таким чином, традиційні календарно-обрядові пісні – це справжня духовна скарбниця нашого народу, яку потрібно глибоко пізнавати. Вони покликані розвивати у дітей інтерес та повагу до традицій, до культурної спадщини українського народу, виховувати чуйних та гідних громадян України. Календарно-обрядові пісні виховують у дітей інтерес та любов до української пісні і слова, природи, повагу до традицій та обрядів минулого. Все це складає основу морального виховання сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посібник. Київ : Вища шк., 1992. 398 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Київ : Оберіг, 1993. 562 с.
3. Вудвуд Л.Ф. З батьківської криниці. Українське народознавство. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 2000. 256 с.
4. Стельмахович М.Г. Етнопедагогічні основи вивчення народознавства в школі. *Початкова школа*. 1990. № 12. С. 2-8.
5. Нова радість стала (колядки та щедрівки) / За ред. А.С. Лук'яненка. Київ : Веселка, 1991. 33 с.

*Олексій Струкевич,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри філології та гуманітарних наук
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
м. Вінниця*

ІСТОРИЧНА ТЕМАТИКА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ З МОСКОВСЬКИМ АГРЕСОРОМ

Гібридна війна, яку віроломна московія розв'язала проти нашої Батьківщини дозволила виявити справжні світоглядні позиції і політичні наміри московитів стосовно українців, внести певні корективи щодо змісту солідарності Західної цивілізації, визначитися з власними зусиллями у боротьбі за існування України у цьому світі, подивитися на внутрішні особливості і суперечності з погляду національної безпеки.

Тема гібридної війни стала і темою сучасної української школи. Це засвідчують і методичні рекомендації, опубліковані під егідою МОН України та Малої академії наук «Як говорити про російсько-українську війну в школі. Уроки стійкості боротьби та перемог», де стверджується «...ми не можемо оминати цієї розмови в школі: ні між колегами, ні з батьками або учнями й ученицями».

Але якщо методичні рекомендації обмежують розгляд питання теоретичними узагальненнями і викладом головних позицій і засад ведення інформаційної, як складової гібридної війни, то не менш вагомим є подача конкретного історичного матеріалу, який дозволить зосередитися на питаннях глибинної сутності протистояння України та московії, дасть емоційну й образну поживу для мозку шкільної молоді, без якої як стверджують психологи, переконання не формуються.

Ми пропонуємо історію протистояння українського та московського соціумів оцінювати насамперед з погляду цивілізаційного підходу, засновники А. Фергюсон «Нариси з історії громадянського суспільства» (1767 р.), Л. Морган «Давнє суспільство» (1887), О. Шпенглер Присмерк Європи. У 2-х тт. (1918 – 1922), А. Тойнбі Дослідження історії. Тт. 1 – 12 (1934 – 1961).

Дослідники виходили з того, що в історії людства чітко прослідковуються три стадії: дикунство, ґрунтоване на привласнювальних формах господарювання: збиральництво, мисливство, рибальство; варварство, як стадія перехідна; цивілізованість, заснована на відтворювальних формах господарювання, насамперед хліборобстві, зайнятість яким сформувала повне усвідомлення понять «власність» та «закон». Сучасні вчені замість терміну «дикунство» частіше використовують поняття «первісне суспільство», а у стадії цивілізованості виділяють аграрне, індустріальне та постіндустріальне (інформаційне) суспільства.

Використовуючи доступний учням історичний матеріал, ми можемо показати, що предки українців прийшли до цивілізованості у 4 тис. до н. е. зайнявшись хліборобством, тоді коли предки сучасних московитів, займалися насамперед лісовими промислами, проживаючи переважно у «деревнях і весях» і у ХІХ та й у першій половині ХХ ст. Українці до середини ХХ ст. теж проживали не у містах, а у селах. Але села хліборобів – це уже прояв цивілізованого життя, заснованого на повазі до власності і закону.

Ідеологи московського імперіалізму, намагаючись включити Україну до т. зв. євразійської цивілізації, завжди ігнорували різницю між українським селянином-хліборобом і московським «крестьяніном-земледельцем», а совєцке мистецтво старанно формувало стереотип «рускава поля» і «рускава человека» «как тонкава каласка» – частини цього нібито хліборобського суспільства. Проте цей стереотип з науковою скрупульозністю переконливо спростували український історик В. Петров (В. Домонтович) (1968). При підсічно-вогневому землеробстві, наголошував він, «селянин лише частково був

землеробом, оскільки землеробство не виступало його прямим і скільки-небудь єдиним заняттям [підкреслення наше – О. С.]. Одночасно він був мисливцем і рибалкою, добував кору, луб і бересту, поташ, вугілля, смолу, живицю, займався бортним бджільництвом і цілим рядом інших промислів, що склали в сукупності одну складну, навдивовиж струнку систему господарства, яка базувалася на експлуатації лісу і лісових багатств». Те ж саме, хоча не так деталізовано, стверджував і відомий московський історик П.Третьяков у 1948 р.: «Землеробське господарство північнослов'янських племен мало специфічний «лісовий характер».

Дану різницю, виявлену академічним шляхом, можна посилити й образними уривками з українських і московських літературних творів. Так, ще у 1113 р. Нестор-Літописець порівнюючи життя наших предків та предків сучасних москвитів, стверджує щодо останніх, що вони «живяху в лісі, якоже всякий звір», «живяху звірським образом», «живуше скотськи: і убиваху друг друга, ядуше все нечисто», «і срамословье у них пред отци і пред снохами».

Ніби перегукується з Нестором-Літописцем через багато століть А. К. Талстой: «Є дві Русі. Перша – Київська, яка має своє коріння у світовій, а щонайменше – європейській культурі. Ідеї добра, честі, свободи, справедливості розуміла ця Русь так, як розумів їх увесь західний світ. А є ще друга Русь - Московська. Це - Русь тайги, монгольська, дика, звіряча. Ця Русь зробила своїм національним ідеалом криваву деспотію і дику запеклість. Ця московська Русь з давніх-давен була, є і буде цілковитим запереченням всього європейського і запеклим ворогом Європи».

Не менш вагомою світоглядною засадою є формування в українській шкільній молоді розуміння сутності московського імперіалізму. На погляд дослідників, імперії в історії людства формувалися двома шляхами: європейський (римським) та азійський (ханьським або китайським).

Розширюючи кордони імперії, Рим обмежувався економічним визиском підкорених і не позбавляв їх етнічної ідентичності. Натомість племінний союз хань нищив або асимілював величезну кількість племен і перетворював їх на китайський народ. Московія завжди йшла азійським шляхом. На цьому шляху вона знищила новгород-псковський етнос – один з чотирьох східнослов'янських народів, цю ж долю вона готувала й білоруському та українському народам під машкарою «тисячелетнєва братства ва платі, ва краві і ва Христе» чи «єдінава савецкава народа». На думку С. Кульчицького «Імперська політика щодо українців і білорусів може характеризуватися тільки такими визначеннями: поглинення, асиміляція, позбавлення національної пам'яті. У російських монархів просто не вистачило історичного часу, щоб асимілювати українців і білорусів так, як була асимільована або знищена новгород-псковська народність».

Захоплюючи владу на теренах царської «в'язниці народів» на початку ХХ ст., більшовики-москвити розіграли перед народами вчорашніх «національних країн» політичну «виставу в незалежність». Проте під машкарою «дружби двух братских народаф», «пралетарскава інтернаціоналізма», вони винищили десятки мільйонів українців відвертою політикою геноциду починаючи з воєн проти УНР і завершуючи злочинними засобами боротьби проти УПА та західних українців у післявоєнний період. Ще більше людей вони вирвали з українського етносу політикою етноциду, називаючи її «ленінскай націанальнай палітікай». Загалом всю цю політику можна охарактеризувати по-московськи прямолінійною й тупувато одвертою телеграмою більшовика Бляхіна, якого московська парторганізація у 1920 р. направила в Одеську губернію на «війну з куркулем». Організувавши розстріл чергової групи заручників, він писав до Москви: «...рішуче і в усьому абсолютно необхідно почати «завінчівать» Україну все міцніше і міцніше, щоб з неї побіг, нарешті, живильний сік не лише до Харкова, а й до Москви».

Як наслідок український народ, єдиний з європейських народів, який протягом ХХ ст. не зріс, а скоротився у своїй чисельності. І це при тому, що більшовики визнавали нас

«братським народам» і дозволяли совєцку українську державність, українські мову і освіту, кіно і телебачення; будували арки дружби народів і нагороджували орденами дружби народів...

Але сьогодні путінська московія вирішила покінчити з усім цим «совєцким лібералізмом» і повернулася до політики царської доби. Так 4 квітня 2022 р. московське державне агенство «РІА новости» опублікувало програмну статтю «Что Россия должна сделать с Украиной». Цей, на думку історика Т.Снайдера «посібник з геноциду», «один із самих відвертих геноцидних документів», протягом наступних 25 років передбачає: знищити на полі бою або у концтаборах усіх «українських нацистів» (по-рашистськи «нацист— це українець, який відмовляється визнати себе росіянином»); всі інші, визначені як «пасивні посібники нацистської влади», підлягатимуть «перевихованню та денацифікації», що включає в себе: окупацію і знищення України як держави; натомість створення низки маріонеткових «народних республік»; знищення української еліти; жорстка цензура; реставрація соціалізму совєцкого зразка; терор і репресії проти місцевого населення за допомогою т. зв. «народних міліцій», примусові роботи для всіх з відновлення інфраструктури, знищеної ж москowitzами; заборона самої назви «Україна». Кінцевий етап – остаточна асиміляція українців в «російську цивілізацію».

Таким чином, перед нами зловісна імперська політика азійського (московського) типу, кінцевою метою якої є повний геноцид і етноцид нашого народу.

Звичайно, що цього москowitzи-рашисти реалізувати не зможуть. Щоб зміцнити впевненість української шкільної молоді у Перемозі України, пропонуємо знову звернутися до цивілізаційного підходу.

Сучасну ерефію прихильники цивілізаційного підходу розглядають як релікт згасаючої т. зв. євразійської цивілізації, що не витримала конкуренції з більш динамічною та ефективною європейською.

Перемогу останньої А. Тойнбі пояснював тим, що Європа запропонувала світу найбільш ефективний європейський спосіб виробництва, базований на приватній власності та законі – основах ефективної і динамічної ринкової економіки, яку творять економічно незалежні, самодостатні, вільні особистості, які вибудовують суспільне життя на засадах демократії.

Приватна власність, закон, ринок і демократія роблять європейські країни багатими, відносно комфортними для людини і безпечними для сусідів. Цим і пояснюється сьогоденне домінування Європейської цивілізації на планеті Земля.

Московська або євразійська цивілізація базується на східному способі виробництва, за якого усі ресурси суспільства належать верховному лідеру (фараону, царю, імператору тощо). Позбавлені приватної власності, раби чи холопи (ще античні автори визначали раба як людину без власності) не мають стимулу до продуктивної діяльності, працюючи «по-колгоспному», тому потрібна армія наглядачів та державних чиновників, які спонукають рабів до діяльності засобами позаекономічного примусу. Водночас, як і раби-трудівники, вони теж абсолютно залежать від володаря, який визначає їх частку суспільних ресурсів для споживання. Так утверджується азійська деспотія, що завжди існує у формі агресивної мілітаризованої імперії.

Оскільки *«праця раба не буває продуктивною»*, то соціуми, засновані на східному способі виробництва не витримують конкуренції з країнами з динамічною ринковою економікою. У цьому полягає головна причина краху і московської держави, і т. зв. російської імперії, і совєцкого союзу. Це ж приведе до неминучої загибелі і путінську московію, яка прирекла себе, вибравши для порятунку не соціально-ринкові реформи, а імперську агресію. Як стверджував московський філософ А.Герцен у 1851 р.: «Якщо Росія може миритися з чинним порядком речей... (деспотизмом Миколи І). Якщо вона далі крокуватиме петербурзьким шляхом або поверне до московських традицій, то вона не матиме іншого призначення, ніж накидатися на Європу як напівварварська,

напівдегенеративна орда, руйнувати цивілізовані країни й, нарешті, згинуть серед загального спустошення».

Підсумовуючи, зазначимо, що історичне знання постає сьогодні у новій якості. Це не лише інформація про життя у минулому, а насамперед інструмент пізнання сьогодення і передбачення майбутнього на основі знань про минуле. У даному разі це інструмент вселення переконаності у нашій правоті, справедливій боротьбі з рашистським агресором, інструмент викриття його імперських амбіцій і підступів.

Тетяна Супрун-Ковальчук
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар
Ярослава Фляжнікова
доктор філософії,
старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ЮРИСТА-ПРОФЕСІОНАЛА

У наш час, в складних умовах війни, все більшого значення набуває питання щодо аналізу ключових компетентностей сучасного фахівця. Водночас, не викликає сумніву той факт, що ключові компетентності сучасного фахівця в першу чергу стосуються і юриста. Так, у своїй професійній діяльності будь який спеціаліст, у тому числі юрист-професіонал, набуває особистих якостей, які протягом певного періоду стають ключовими.

У свою чергу, у відповідності до положень Конституції України: кожен має право на професійну правничу допомогу та кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1, ст. 59]. А це свідчить про те, що ключові компетентності сучасного фахівця, а саме юриста-професіонала – є, певним чином, вагомим орієнтиром для вибору свого захисника клієнтом. При цьому, вимоги до професійної компетентності фахівця юридичної сфери зафіксовані в низці нормативно-правових документів, що регулюють їхню професійну діяльність.

Більше того, структурні компоненти професійної якості юриста окреслюються функціонально-професійними компетенціями фахівця, що характеризуються професійно важливими якостями. У процесі професійного становлення професійно важливі якості інтегруються та утворюють цілісні симптомокомплекси, що визначають професійну компетентність фахівця [2].

На основі огляду наукової літератури, можемо визначити поняття «професійно-компетентна особистість», яке є особливою конкретизацією категорії «особистість». Професійно-компетентна особистість є: «системою психологічних властивостей та рис, які необхідні для ефективного виконання професійної діяльності й формуються в процесі професійного становлення фахівця. Професійно-компетентна особистість володіє відповідними професійними знаннями, уміннями, навичками та комплексом професійно важливих якостей, що в сукупності дають змогу людині реалізувати себе як професіонала» [2].

Власне, ключові компетентності юриста-професіонала можна визначити, як сукупність особистих якостей, якими безпосередньо він наділений. У цьому контексті, важливо вказати, що до ключових компетентностей юриста-професіонала відносимо такі, як: організованість, комунікабельність, стресостійкість, дисциплінованість, відповідальність.

Так, організованість полягає у здатності юриста-професіонала швидко орієнтуватись у тих, чи інших ситуаціях, які виникають у житті, надавати клієнту своєчасну і відповідну кваліфіковану правову допомогу, враховуючи вимоги чинного законодавства.

У свою чергу, комунікабельність полягає у вмінні юриста-професіонала відстоювати свої інтереси перед підприємствами, установами організаціями та судовими органами, а також в умінні правильно себе позиціонувати перед клієнтом та іншими особами, які причетні до тієї чи іншої справи.

Стресостійкість полягає у витривалості юриста-професіонала у будь-яких життєвих ситуаціях, у тому числі й складних.

Дисциплінованість – проявляється у здатності юриста-професіонала дотримуватись порядку у процесі ведення справ та їх логічного завершення.

Особлива відповідальність – полягає у належному виконанні професійного обов'язку перед клієнтом.

Становлення професійної компетентності передбачає активну і усвідомлену трансформацію наявних особистісних характеристик відповідно до особливостей обраної професії [3]. При цьому, професійне становлення особистості являє собою процес структурно-динамічного розвитку суб'єкта, в ході якого формуються і розвиваються професійно важливі якості особистості, адекватні форми її професійної активності, які відповідають соціальним і професійним вимогам та настановленням індивіда. Фундаментальною умовою становлення професійної компетентності фахівця є необхідність змін, перетворення свого внутрішнього світу і пошук нових можливостей самореалізації в професійному плані, тобто, – підвищення свого рівня професійної компетентності.

На основі викладеного вище, можемо відзначити, що до ключових компетентностей сучасного юриста-професіонала віднесено сукупність особистих якостей, якими безпосередньо він наділений, зокрема, такі як: організованість, комунікабельність, стресостійкість, дисциплінованість, особлива відповідальність.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Мудрик А. До питання професійної компетентності юриста. Психологічні перспективи. Вип. 35. 2020 р. URL: file:///C:/Users/Acer%20TMP648/Downloads/DO_PITANNA_PROFESIINOI_KOMPETENTNOSTI_URISTA.pdf (Дата звернення: 14.03.2024).

3. Івашкевич І. В. Структура професійної компетентності юриста. Технології розвитку інтелекту. 2016. Т. 2 Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_2_12.

Олена Удалова
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач сектору відділу науково-методичного
забезпечення підвищення якості освіти
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ

СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Повномасштабне російське вторгнення, інтеграція України до світової освітньої діяльності вимагає модернізації освітнього процесу та постійного пошуку, створення та адаптації засобів навчання, які б відповідали сучасним інформаційно-технічним досягненням та освітнім технологіям і водночас підвищували якість навчання.

Засоби навчання є невід'ємною складовою дидактичного забезпечення освітнього процесу для більш якісного засвоєння знань, умінь, формування компетенцій та підвищення його ефективності.

Питанням застосування технічних засобів навчання присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні дослідники С. Архангельський, В. Беспалько, О. Білер, Л. Прессман, Г. Сувора, Л. Чашко, М.М. Шахмаєв та інші, проблеми створення навчально-методичних мультимедійних комплексів розкриті у дослідженнях: Н. Анісімова, Я. Булахова, Т. Волошина, А. Гуржій, Н. Іщук, Т. Коваль, Л. Колток, Н. Фролов, Л. Шевченко, О. Чайковська та інші.

Усі засоби навчання покликані виконувати певні освітні функції і виступають як джерело знань та іншої більш детальної або поглибленої інформації, допоміжний інструмент (прилади, тренажери) для формування професійних компетентностей у здобувачів, або ж візуалізації виконання певних дій чи роботи обладнання, пристроїв, механізмів.

Засоби навчання – це комплекс матеріальних засобів педагогічної діяльності, що сприяє забезпеченню освітнього процесу з метою його вдосконалення, підвищення ефективності й якості підготовки здобувачів освіти та використовується під час проведення всіх форм навчальних занять, виконуючи специфічні дидактичні функції [4, с. 366—367]. Наявність та якість цих ЗН є важливим чинником створення оптимальних умов для здійснення процесу навчання. До них належать:

- інформаційні: навчальні посібники, підручники, методичні рекомендації, практикуми, довідники, енциклопедичні видання, дидактичні матеріали, хрестоматії;
- наочні: плакати, схеми, карти, картини, таблиці, відеофільми, графіки та інші візуальні зображення;
- технічні засоби навчання: комп'ютерна техніка, інтерактивні дошки, проектори, різноманітні інструменти та інше.

На сучасному етапі соціально-економічних трансформацій постійно ускладнюються та збільшуються інформаційні потоки. Використання інформаційних технологій, адаптація, створення візуальних та технічних засобів навчання є важливою його складовою якості освітнього процесу. Тому сучасний викладач повинен мати не тільки високу професійну підготовку, певний рівень культури а й володіти відповідними компетентностями та бути медіа грамотним. Інноваційні методи навчання, упровадження мультимедійної техніки, інформаційні технології, штучний інтелект, імерсійні цифрові технології потребують від педагога постійного самовдосконалення, самоосвіти [3].

Одним із напрямів професійного розвитку викладача є опанування цифровими компетентностями, за допомогою яких можна не лише забезпечити активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, різних елементів педагогічних інновацій, а й обмін досвідом, ресурсами, результатами наукових досліджень.

До переваг використання цифрових компетентностей педагогів можна також віднести:

- забезпечення сприятливих умов для підвищення мотивації та розвитку умінь самоосвіти,
- уміння фільтрувати й виокремлювати найбільш доцільний матеріал для навчання;
- уміння швидко адаптуватися до умов, що стрімко постають сьогодні в Україні та світі;
- формування мобільності особистості;
- залучення різноманітної аудиторії здобувачів освіти, враховуючи різні види інклюзії;
- забезпечення індивідуалізації у навчанні;
- можливість швидкої перевірки результатів навчання та оцінювання великої кількості здобувачів освіти одночасно;
- забезпечення відкритості та візуалізації навчальних результатів;
- підвищення співпраці в освітньому середовищі;
- навчання у комфортному для здобувача темпі з оптимальним використанням часу, відведеного для різного типу занять.

Разом з тим, використання інноваційних цифрових технологій та інструментів повністю не вирішує задачі традиційного навчання, а потребує розумного впровадження та оптимального поєднання форм, методів, інноваційних технологій та відповідних засобів навчання в освітньому процесі ЗВО.

Наше дослідження показало, що під час активного впровадження дистанційного навчання, з метою підвищення цифрової грамотності викладачів університети запровадили спеціальні навчальні курси, за допомогою яких педагоги швидко адаптувалися до нового для формату викладання. Але в сучасних умовах значно зросли вимоги до професійної підготовки викладачів, загального рівня комунікації та культури, особистого матеріально-технічного забезпечення, володіння найновішими інструментами та засобами навчання.

Одним із компонентів професійного розвитку педагогів є оволодіння методикою використання інноваційних технічних засобів навчання з метою активізації наочного сприйняття матеріалу та образного мислення здобувачів освіти, а також контролю їх знань та умінь. За допомогою технічних засобів навчання на занятті можна продемонструвати явища та об'єкти, акцентувати увагу слухачів на найбільш складних елементах досліджуваного процесу, продемонструвати різні фізичні, хімічні властивості матеріалів, математичні закономірності, сформулювати чи перевірити знання та уміння тощо [2].

У сучасному освітньому процесі ЗВО все частіше використовують такі візуальні технічні засоби навчання як інтерактивні дошки, 3D-проектори, монітори, віртуальні окуляри, які у поєднанні з сенсорним дисплеєм дозволяють побачити відображення об'єкта, що вивчається, його рух, особливості дій, скорегувати зображення, зробити кольорові позначки та зберегти зміни для подальшого використання. Крім того, завдяки великому емоційному потенціалу візуальний контакт допомагає викладачу зосередити увагу слухачів навколо себе та досліджуваного об'єкта, підвищити ефективність засвоєння навчальної інформації.

Усі засоби навчання повинні відповідати навчальним цілям і завданням як конкретного заняття, так і дисципліни в цілому, її специфіці, формам організації діяльності на уроці, методам та прийомам викладання, матеріально-технічному забезпеченню. Доцільне використання їх на різних етапах навчання, як проектування, використання, контроль, управління дозволяє організувати освітній процес більш продуктивно, враховуючи активну взаємодію між його усіма учасниками. Крім того, постійний пошук нових підходів до оптимізації використання різних засобів навчання відкриває великі можливості для впровадження освітніх і технологічних інновацій, а здобувачам освіти отримати якісні професійні уміння та навички.

Таким чином, сучасні засоби навчання дозволяють збагатити освітній процес високоякісним матеріалом, підвищити інтерактивність на заняттях, сформувати надійні знання та компетентності, покращити якість навчання та контролю.

Отже, доцільне використання різних засобів навчання на різних його етапах, враховуючи активне застосування інноваційних технологій у сучасних закладах вищої освіти, є запорукою їх конкурентоспроможності, зростання інтелектуального рівня та професіоналізму майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Басюк Т.М. Методи та засоби мультимедійних інформаційних систем Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 428с.
2. Білер О. С. Технічні засоби у процесі навчання – сучасний погляд. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/4_5_2010/32.pdf
3. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 418 – 438.
4. Фіцула М. М. Основи психології та педагогіки: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2006. С. 366 – 367;
5. Шепетко Ю. Електронний підручник як засіб навчання молодого покоління. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2009. № 4 (167). С. 175–180.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набувають освітні реформи, мета яких – створення інноваційного середовища для розвитку основних компетентностей здобувачів освіти, формування життєво важливих навичок впродовж життя. Сучасна освіта поставила перед українськими педагогами одне із нелегких завдань – осучаснити способи викладання навчальних дисциплін у ЗВО. І ось тут уже ніяк не обійтися без сучасних інновацій, інформаційних технологій, які прийшли в наше суспільство. Вся інформація тепер знаходиться в онлайн – на серверах, блогах, веб-сайтах, освітніх платформах, соціальних мережах, порталах.

У сучасному світі, при осучаснених засобах зв'язку та комунікації, залишатися осторонь і не впроваджувати новітні технології нереально, особливо для вчителя. Учителю в умовах таких швидких змін потрібно швидко адаптуватися і вдосконалювати власну мультимедійну, комп'ютерну та інформаційну грамотність. Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують викладачів не тільки надавати студентам інформацію, а й шукати шляхи практичного застосування її в повсякденному житті. Знання не заради знань, а знання – для збагачення життєвого досвіду особистості.

Сучасні освітні інновації пропонують великий спектр інформаційних технологій, які можна застосовувати при викладанні суспільствознавчих дисциплін. Це – веб-квести, скрайбінг, ментальні карти, кроссенс тощо. До інноваційних технологій, як пріоритет, відносять групову та індивідуальну форму навчання. Саме інноваційне навчання є новим ступенем у процесі навчання, це новий погляд на навчальний процес, коли повністю переосмислюються стосунки здобувача освіти і викладача, коли основною метою навчання стає особистісно-діяльнісний підхід кожного студента до процесу навчання, коли творчість і зацікавленість стають потребою заняття.

За останні роки у підходах до викладання навчальних дисциплін суспільствознавчого циклу відбулися зміни. У першу чергу це стосується методології викладання, застосування сучасних освітніх інновацій у процесі викладання історії, застосування інноваційного навчання, яке спрямоване на розвиток творчих здібностей студентів.

Нетрадиційні форми викладання історії в ЗВО привертають увагу викладачів можливістю поєднати вивчення великого обсягу історичного матеріалу і підготовкою студентів до зовнішнього незалежного оцінювання, вивчення діяльності історичних діячів, основних історичних подій і підготовкою до історичних конкурсів та олімпіад.

Саме для реалізації цієї мети і потрібні різноманітні інноваційні технології, адже студентам цікаво залучатися до різноманітних проєктних робіт, їм цікаво розмірковувати, ділитися думками з приводу тієї чи іншої події, їм важливо деє застосувати ті знання, що вони мають, на практиці чи новій навчальній ситуації. Це і є головне завдання інноваційної методики – навчити студента розмірковувати під час отримання знань.

Майстерність викладача історії полягає головним чином в умілому оволодінні методикою навчання і виховання, творчому застосуванні новітніх досягнень педагогіки і передового педагогічного досвіду, в раціональному керівництві пізнавальною і практичною діяльністю студентів, їх інтелектуальним розвитком.

Особисто я у своїй роботі постійно використовую передові сучасні освітні інновації. Найбільше звичайно, це – скрайбінг, веб-квести, ментальні карти, інфографіка, хмарні та

інтерактивні технології. Їх застосування має і свої позитиви і свої недоліки. Але доцільне поєднання інновацій і особистісно-діяльнісного підходу дасть значний ефект у досягненні саме мети заняття. При цьому ми повинні пам'ятати, що сучасний студент хоче бути на цікавому занятті, де він є учасником освітнього процесу, а не пасивним слухачем розповіді педагога. Для навчання творчої, гармонійної і високорозвиненої компетентної особистості це дуже важливо.

Широке та ефективне впровадження інноваційних технологій в освітній процес сприяє підвищенню його якості, зацікавленості студентів та викладачів. Однією із таких технологій, яка вчить знаходити необхідну інформацію, аналізувати й систематизувати, вирішувати поставлені завдання, є технологія веб-квестів.

Веб-квест – це сайт в Інтернеті, з яким працюють студенти або викладачі, виконуючи те чи інше завдання, проєкт, творчу роботу. Розрізняють два типи квестів: короткочасний (поглиблення та інтеграція знань, розрахований на два-три заняття) та тривалий (поглиблення та перетворення знань учнів розраховані на тривалий термін – семестр чи навчальний рік). Особливістю веб-квестів є те, що частина інформації або вся інформація для самостійної чи групової роботи студентів з ним знаходиться на різних веб-сайтах [2].

Веб-квести найчастіше підходять для роботи в міні-групах, проте часто веб-квести призначаються і для роботи окремих студентів. Досить часто я використовую саме міжпредметний веб-квест у формуванні творчих здібностей здобувачів освіти на уроках історії, бо вважаю, що саме таким чином ця робота є ефективною. І мої студенти використовують цю технологію, оскільки для створення та проведення квестів не потрібно завантаження додаткових програм чи набуття специфічних знань, умінь, навичок. Потрібен лише комп'ютер, доступ до мережі Інтернет та творче мислення.

Веб-квест на уроці історії – активна форма навчального заняття. В процесі творчої роботи студенти отримують не «готові до вживання» знання, а самі залучені в пошукову діяльність [3, с. 139]. Веб-квест дуже зручний для роботи над проєктами з історії. З його допомогою можна зреалізувати технологію проблемного навчання, організувати дослідницько-пошукову роботу, формувати творчі здібності студентів. Ця технологія дуже добре демонструє розкриття творчого потенціалу кожного студента як індивідуально, так і під час роботи в групі.

Отже, веб-квест – це форма заняття з орієнтацією на розвиток пізнавальної, дослідницької діяльності студентів, на якому основна частина інформації добувається через ресурси Інтернет. Ця технологія перетворює інформаційні технології на універсальний інструмент, здатний допомогти в рішенні найрізноманітніших проблем сучасної людини. Використання квестів на заняттях історії дає свої позитивні результати – підвищення не тільки рівня мотивації до предмета історії, але й зростання якості знань і рівня навченості.

Веб-квест – це унікальна можливість використання всесвітньої мережі для навчання. Традиційне навчання часто спонукає збирати готові відповіді, накопичуючи інформацію, але найбільш важливі питання вимагають від здобувача освіти більше часу витратити саме на роздуми над значенням і ступенем важливості інформації. Це можливість студентам робити відкриття, а не просто засвоювати інформацію, підвищувати впевненість у власних силах, пробуджувати інтерес і самооцінку. Підвищується мотивація студентів до вивчення історії, з одного боку, і до використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності, з іншого; студенти набувають навички науково-дослідної діяльності і роботи з інформацією, а також навички публічних виступів; розвиваються навички командного вирішення проблем. Все це сприяє формуванню як комунікативної, так і інформаційної компетенцій.

Веб-квест дуже своєчасний і корисний інструмент для впровадження елементів гри у навчання. Навчання стає цікавішим, крім того підвищується мотивація.

Найголовніше – діти вчаться працювати в команді! Вони відмовляються від віртуального спілкування, яке ніколи не замінить їм досвід живого спілкування з людьми, коли доводиться контролювати свої емоції, думки, дії; погоджуватися з думкою інших.

Скрайбінг – новітня техніка презентації (від англ. «scribe» - створювати ескізи або малюнки), винайдена британським художником Ендрю Парком. Ваш виступ ілюструється малюнками на дошці (або аркуші паперу). Створюється так би мовити «паралельний ефект», коли ми чуємо і бачимо приблизно одне і те ж. При цьому графічний ряд фіксується на ключових моментах аудіорядом [4]. За допомогою скрайбінгу можна створювати чудові відеоролики для навчання, в тому числі і з історії. Наприклад, «Середньовічний замок», «Козацькі клейноди», «Символи гетьманської влади» тощо. На нашу думку, скрайбінг – це широкі можливості і високі результати. Ця інноваційна технологія підходить і для пояснення нового матеріалу, і для перевірки засвоєного. Може бути використаний як засіб узагальнення вивченого. Як домашнє завдання, як «мозковий штурм» і рефлексія на занятті. Скрайбінг урізноманітнює візуалізацію матеріалу. Найчастіше я використовую онлайн-скрайбінг та аплікаційний скрайбінг.

Нова техніка презентації має і плюси, і мінуси. До плюсів можна віднести: оригінальність, лаконічність, образність, продуктивність. Мінуси: технічні труднощі, наявність навичок малювання, трудомісткість процесу.

Онлайн-сервер PowToon дає можливість створити скрайб-ролик, використовуючи бібліотеки готових персонажів, загрузити і використати малюнки, накласти звук. Для цього необхідно зареєструватися (можна використати акаунт Google, Facebook чи Twitter). Готовий ролик можна одразу ж завантажити на Youtube.

І все ж таки ручна робота ціниться більше, хоча і потребує великих зусиль.

Алгоритм створення скрайбінгу:

- Ø вибрати тему (повинна добре ілюструватися);
- Ø створити команду, розподілити ролі (режисер-сценарист, звукооператор, художник, диктор, монтажер);
- Ø дібрати матеріал, проаналізувати його, скласти план;
- Ø написати сценарій, розбивши його на кадри;
- Ø створити ескізи та обговорити їх у команді;
- Ø намалювати і зняти на камеру (телефон, планшет, фотоапарат);
- Ø скачати відео на комп'ютер і здійснити монтаж, накласти звук, титри в одному із відео редакторів (Windows Movie Maker, Nero, Кіностудія Windows Live тощо);
- Ø публікація на Youtube [5, с. 49-50].

Навчаючи студентів розуміти значущість історичних знань, викладач приділяє особливу увагу формуванню в них творчих здібностей, історичного мислення, історичної пам'яті. Студенти розробляють проекти, скрайб-презентації і цим збільшують свій науковий та культурний потенціал. Отже, скрайб – це нестандартно організована навчальна діяльність та цікаве сучасне заняття.

Однією з найкращих форм логічного структурування інформації, вважають ментальні карти. Це унікальна методика, побудована на використанні ментальних карт, відома не так широко, але саме вона дозволяє отримати значні переваги під час роботи з будь-якою інформацією.

Ментальна карта (mind-map, mindmapping) – це графічне відображення процесів багатовимірного мислення. Ментальні карти є зручною, ефективною технікою візуалізації мислення та альтернативного запису.

Саме поняття вперше ввів Тоні Б'юзен (Tony Buzan) у 1970 році. Спершу «mind map» означало: «хороша форма для нотаток». Ще будучи студентом, Тоні пропонував його як альтернативний спосіб ведення конспектів, інтелектуальні карти вийшли за межі конспектування і значно розширили сфери застосування: вони вважаються хорошим інструментом для організації думок і навіть для покращення інтелекту. Тепер Б'юзен

пояснює техніку майнд меппінг як: «багатогранний пристрій для тренування, що розвиває кожний ментальний м'яз розуму» [6, с. 139].

Суть побудови ментальної карти полягає в тому, щоб за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить людина, наочно зобразити карту знань на обрану тему.

Ментальні карти на уроках історії – це впорядкування логічного ланцюжка подій, фактів, ідей. Це швидке опрацювання великого обсягу інформації, виділення важливої інформації від другорядної. Техніка майнд меппінг дозволяє читати швидше, запам'ятовувати більше, краще концентруватися. Це – ведення конспектів. Інтелектуальні карти для цього підходять краще за звичайні нотатки. Їхнє створення займає менше часу, ніж написання великого об'єму тексту, крім цього, таке відображення інформації саме по собі є логічно організованим. Кожна карта пам'яті є унікальною і зберігається в пам'яті як цілісний об'єкт. Це і мозкові штурми, бо карти пам'яті є потужним інструментом для роботи з асоціаціями. Записуючи, а потім переглядаючи ідеї, знаходяться нові зв'язки між концепціями, які були непоміченими до того. Крім того, сам спосіб малювання карти переводить мозок у режим креативності. Ця методика розвиває творчі здібності дітей, оскільки ментальні карти є відображенням мислення дитини, ходу її думок стосовно тієї чи іншої теми, на яку створюється ментальна карта.

Для того, щоб застосовувати дані освітні інновації у викладанні свого навчального предмету, необхідно постійно приділяти увагу самоосвітній діяльності, постійно підвищувати рівень власних професійних компетентностей, постійно брати участь у курсовій підготовці, дистанційних курсах і просто хотіти рухатися вперед і бажання навчити розуміти значущість історичних знань для кожного учня і держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Вакалюк Т.А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в загальноосвітніх школах для підвищення якості освіти *Інформаційно-комунікаційні технології як засіб підвищення якості освіти*: Зб. наук. др. [ред.кол.: В.Є. Берека (гол) та ін.]. Хмельницький: Видавництво ХОППО, 2015. С. 40-45
2. Биховський Я.С. «Освітні веб-квести»
3. Кононець. Технологія веб-квест у контексті ресурсно-орієнтованого навчання студентів. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип.10. С.138-143
4. Скрайб-презентації у навчально-виховному процесі : Режим доступу [http://shamadarina.blogspot.com/p/blog-page_19.html]
5. Зелінська М. Скрайбінг: широкі можливості, високі результати. *На шляху до Нової української школи*: Зб. наук. др. [ред.кол.: В.Є. Берека (гол) та ін.]. Хмельницький: Видавництво ХОППО, 2019. С. 49-50.
6. Терещенко Н.В. Інтелект-карти – сучасні інноваційні соціальні технології навчання в системі освіти. *Функціональна економіка. Вчені записки*. № 14. 2012. С. 139-145.

*Світлана Хомин,
викладач-методист,
викладач постановки голосу ВСП
«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету»,
м. Мукачево*

ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні реалії воєнного стану в нашій країні поставили всіх учасників навчального процесу в умови, коли знання вимушено необхідно було здобувати дистанційно. В умовах дистанційного навчання здобувачі освіти повинні самостійно опановувати теоретичний та практичний матеріал, не маючи належних навичок самостійної роботи, вміння розподіляти власний час, самостійно організовувати навчальний процес вдома в нових для них умовах.

Питання ефективності та власне результативності дистанційного навчання щодо практичних дисциплін, а саме практичного курсу «Постановка голосу», малодосліджене. В умовах використання інтернету під час проведення онлайн занять звук видозмінюється, затримується, взагалі зникає. Це, звичайно є негативним фактором, який впливає на якість засвоєння знань. Труднощі, які виникають під час дистанційного навчання пов'язані саме із оволодінням вокально-практичних навичок.

Є певні форми роботи щодо вивчення вокальних творів, які навіть у складних умовах дистанційного навчання все ж давали позитивні результати. І це, перш за все, робота над ритмом. Саме робота над ритмічною структурою вокального твору на початковому етапі в умовах дистанційного навчання складала певні труднощі для багатьох здобувачів освіти. Зазвичай помилки виникали при недбалому виконанні слабких долей такту, скороченні їх тривалості; при порушенні рівності ритмічного малюнка за рахунок посилення і надмірного підкреслювання сильних долей такту; при виконанні: синкоп, тріолей, пунктирного ритму, ритмічних побудов шістьнадцятими нотами.

Відтворення метричної пульсації ударами, де за основу відліку береться восьма тривалість – стало вирішенням питання роботи над ритмічними труднощами у вокальних творах в умовах дистанційного навчання.

Метод показу метро-ритмічної структури вокальних творів на початковому етапі його вивчення потребує від здобувачів освіти активної слухової концентрації та роботи мислення.

Розпочинається робота над новим вокальним твором промовлянням нот у ритмі з показом метру рухами руки донизу та вгору. Опускання руки донизу та фіксація ударом по нозі (на схемі - «н») зображує сильну долю («Раз»). Підняття руки до гори до плеча (на схемі – «п») та удар по ньому («І»). Такий підготовчий прийом перед співом, (коли промовляються ноти в ритмі) налаштовує свідомість здобувачів освіти не тільки на вірне відтворення ритму, а і на відчуття і розуміння звуковисотного положення мелодії.

Відповідно до схеми, кожна нота має свою відповідну кількість ударів.

Схема відтворення метричної пульсації

			1 удар	н. або п.
			2 удари	н. + п.
			3 удари	н. + п. + н.
			4 удари	н. + п. + н. + п.
			6 ударів	н. + п. + н. + п. + н. + п.
			8 ударів	н. + п. + н. + п. + н. + п. + н. + п.

Схема запису відповідності кількості ударів певній ноті зорво допомагає здобувачам освіти постійно здійснювати самоконтроль правильності виконання завдання. Такий спосіб в умовах дистанційного навчання дає можливість слуховим методом контролювати правильність відтворення ритму і може здійснюватися за відсутності відеозв'язку. По цій схемі не складає труднощів відтворити будь яку ритмічну побудову.

Наприклад, четвертна нота з крапкою (це три восьмі ноти) – відтворюється трьома ударами, дві шістнадцяті (це одна восьма нота) – один удар тощо.

Як відтворювати пунктирний ритм? Важливо зрозуміти, що здійснюється показ восьмої ноти ударом по нозі, після чого необхідно зафіксувати ударом рукою по плечу «крапку біля восьмої ноти», а потім промовити коротко шістнадцяту ноту. Якщо вокальний твір починається з затакту (відповідно зі слабкої доли) відтворення метру починається з підняттям руки до плеча. Ритмічні побудови шістнадцятими нотами рівномірно розподіляються по дві тривалості на один удар. Все сказане стосується у тій мірі і всіх пауз у нотному тексті, адже, важливим виразовим засобом музики є виконання саме *пауз*. Тому з перших занять важливо навчати вірно витримувати паузи і формувати вміння розуміти їх смислове значення.

Запропонована система відтворення метру ударами і промовляння нот в ритмі використовується тільки на початковому етапі розучування твору.

Адже, *ритм* – поняття не є статичним і залежить від багатьох факторів. В першу чергу під час виконання вокального твору ритм підпорядковується живому плину темпових змін розвитку мелодії, емоційним, динамічним змінам, стильовим особливостям вокального твору. Точне відтворення ритму, записаного в нотах, без урахування інших вагомих засобів музичної виразності перетвориться на скандування мелодії, натомість не буде живим виконанням музичного твору.

Тому, дуже важливо підходити до роботи на початковому етапі комплексно, працюючи і над ритмом, і над чистотою інтонування, і над звукоутворенням, вокальним диханням тощо.

В умовах дистанційного навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності здобувачів освіти. Усі сучасні освітні технології спрямовані на те, щоб привчати здобувачів освіти працювати самостійно, так як саме це дає можливість успішно адаптуватися в умовах швидкозмінних реалій сьогодення.

Виникла необхідність запровадження такого методу, використовуючи який, здобувачі освіти мали б змогу свідомо вивчати вокальний твір, вибираючи власний темп навчання, поступово засвоювати окремі елементи вокальної мови, мати доступ до навчального матеріалу повторно.

Усвідомлення здобувачами освіти таких понять як метр, ритм, доля, такт, розмір, метрична пульсація – стає вагомим чинником на початковому етапі вивчення вокальних творів.

Алгоритм самостійного опрацювання вокального твору в умовах дистанційного навчання на основі відтворення метричної пульсації

1. Промовляння в ритмі нот вокального твору з відтворенням ударами метричної пульсації
2. Програвання мелодії вокального твору на інструменті з відтворенням ударами метричної пульсації
3. Спів мелодії нотами, програвання мелодії на інструменті та відтворення метричної пульсації
4. Вокалізація мелодії вокального твору з програванням її на інструменті, з відтворенням метричної пульсації
5. Промовляння літературного тексту з відтворенням метричної пульсації
6. Спів вокального твору зі словами під власну гру мелодії на інструменті
7. Прослуховування запису фортепіанного супроводу вокального твору та відтворення ударами метричної пульсації
8. Спів вокального твору з літературним текстом під запис фортепіанного супроводу та відтворення метричної пульсації ударами.

Дуже важливе ***правило даного методу:***

при наявності помилки в такті, необхідно повернутися в тому такті, де зроблено помилку на попередній пункт алгоритму та ретельно відпрацювати саме його.

Наприклад, є помилка в співі – цей такт необхідно пограти мелодію на інструменті з відтворенням метричної пульсації ударами, а потім повертатися до співу. Або, є помилки у вокалізації мелодії в такті, необхідно поспівати мелодію нотами і грати цей такт на інструменті, відтворюючи метр ударами.

Використання даного алгоритму на початковому етапі вивчення вокальних творів здобувачами освіти в умовах дистанційного навчання показав його доцільність та практичність. Доступність методу, його простота дає можливість здобувачам освіти самостійно, поетапно відпрацьовувати такі важливі складові вокального твору як метро-ритм, засвоєння мелодії та літературного тексту. Самостійна робота над вокальним твором по запропонованій системі дає можливість здобувачам освіти не витратити багато часу на розбір його. Практично всі здобувачі освіти після виходу на очне навчання змогли безпомилково (і в метро-ритмічному і в звуковисотному плані) виконувати вокальні твори під живе виконання супроводу концертмейстера. Отже, впровадження методу відтворення метричної пульсації ударами на початковому етапі вивчення вокального твору дало позитивні результати в період дистанційного навчання.

Але, дистанційне навчання у сфері музичного мистецтва, зокрема практичного курсу «Постановки голосу» не дозволяє говорити в позитивному руслі про її перспективність. Застосування дистанційної освіти виконавських дисциплін в музичних освітніх закладах треба розглядати як виключно вимушену форму, від якої доцільно відмовитися якнайшвидше у разі зникнення надзвичайної ситуації.

Список використаних джерел

1. Афоніна О.С. Перспективи впровадження дистанційних курсів музикознавства у навчальний процес Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2012. Вип. 4. С.85-88

2. Бондаренко А. «Дистанційна освіта музикантів-виконавців: проблеми та перспективи». *Імідж сучасного педагога*. № 3. 2020. С. 69-72
3. Васильєва Л. Досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технологій дистанційного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7. С. 45- 52
4. Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 319–325.

*Людмила Царенко,
викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського» м. Ба)*

*Олена Трачук,
викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського» м. Бар*

ФАХОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Для кращого розуміння шляху змін та реформування, на якому знаходиться сучасна освітня система України загалом та музично-педагогічна освіта зокрема, а також усвідомлення подальших дій для її вдосконалення, важливим є звернення до досвіду побудови освітнього процесу в розвинених європейських країнах і провідних країнах світу, вивчення шляхів реорганізації та імплементації законів й інших державних нормативних документів у країнах, які успішно вдосконалюють міжнародний простір демократичної європейської освітньої моделі в умовах політичних та соціально-економічних змін ХХІ століття.

Актуальні аспекти розвитку вищої педагогічної освіти в цілому та музично-педагогічної освіти зокрема в провідних країнах світу розкрито в наукових працях низки дослідників. Зокрема, питання педагогічної освіти Франції досліджували Р. Абі, М. Альте, Ф. Мерье, Т. Харченко та інші науковці, особливості системної підготовки вчителів Німеччини вивчали такі науковці як Й. Абель, Г. Белленберг, Д. Беннер, З. Бьомеке, Ф. Бонзак, У. Зандфукс, Е. Терхарт тощо.

Проблеми музично-педагогічної освіти та адаптацію до професійної праці випускників напряму музичне виховання Польщі висвітлювали у своїх працях А. Василюк, Є. Вуттке, Р. Гоздецька, М. Грусевич, М. Кіссель, І. Ковчина, С. Когут, Г. Ніколаї, А. Питляковський та інші науковці.

У провідних країнах світу, як зазначають дослідники, простежується тенденція до становлення креативної економіки, технологій креативного розвитку, що носить інтегративний характер. Ключовим аспектом у реалізації технологій креативного розвитку є орієнтація на довгострокову перспективу, головний акцент у якій ставиться на стимулювання культурної та творчої діяльності, налагодження взаємодії креативних суб'єктів, засобів їх діяльності у процесі реалізації креативного потенціалу.

Вивчаючи проблему розвитку мистецької освіти в зарубіжних країнах, О. Шевнюк зауважує, що мистецтво є важливою ланкою та невід'ємною частиною системи освіти зарубіжних країн, яке не протиставляється точним і природничим наукам та не вважається другорядним фактором впливу на особистість. Дослідниця зауважує, що музично-педагогічна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва має на меті формування фахівця, здатного здійснювати власну професійну діяльність як у системі загальної шкільної освіти, знайомлячи дітей з різними видами мистецтва (у тому числі й музикою) в процесі викладання самостійних мистецьких предметів, так і в позашкільній виховній діяльності, у гуртках [3].

Мистецька освіта розглядається в зарубіжних країнах як дієвий засіб розвитку креативного мислення особистості, що є важливим не лише в мистецькій діяльності, а й формує досвід конструктивного вирішення практичних завдань у будь-якій діяльності в умовах сучасного ринку праці.

Аналіз зарубіжного освітнього досвіду засвідчує, що одним із пріоритетних завдань музично-педагогічної освіти є підготовка фахівців, які вільно володіють своєю професією,

орієнтуються в суміжних галузях діяльності, здатні до постійного фахово-виконавського зростання, самовдосконалення та самореалізації у мистецькій діяльності, ефективно застосовують інновації.

У західноєвропейській педагогіці в кінці ХХ ст., зауважує О. Бондаренко, сформувалося кілька концепцій вищої педагогічної освіти, які визначили структуру та основні форми організації освітнього процесу. Дослідниця представила таку класифікацію основних концепцій вищої педагогічної освіти: раціоналістична (на основі менеджменту); консервативно-традиціоналістська; неогуманістична (феноменологічна).

Є. Проворова зазначає, що раціоналістичну концепцію навчання вважають однією із провідних у вищій педагогічній школі Заходу. Основний принцип моделі – регулювання «освітнім менеджером» зовнішніх умов процесу навчання та реакцій на нього учнів. Головне завдання – засвоєння певної освітньої програми, яка в подальшому допоможе студенту реалізувати конкретну функціональну роль у суспільстві. Для того, щоб викладач міг цілеспрямовано формувати поведінковий репертуар студентів й оцінювати результати цієї роботи, освітня програма має бути перекладена на мову конкретних поведінкових термінів [2].

Недоліком раціоналістичної концепції освіти є те, що розвиток когнітивних структур особистості та її пізнавального потенціалу здійснюється на механістичній основі з орієнтуванням на утилітарне навчання. До позитивних 163 моментів відносять такі риси: процес навчання прямо залежить від актуального рівня знань та умінь студента; студенти звільняються від жорсткого ліміту часу при засвоєнні пізнавальних блоків програми (обсяг навчального матеріалу є постійним, а час навчання змінним).

Відповідно до консервативно-традиціоналістської концепції Е. Бондаренко вищу педагогічну школу розглядає як інститут, що є культурною основою суспільства. Головна роль у процесі навчання відводиться знанням, викладачеві, який передає учням знання, вміння та навички. Це «модель, що уособлює найвищі ідеали, до яких має прагнути студент». Головна функція консервативно-традиціоналістської концепції – це збереження та передача тих знань і цінностей, що складають моральну та інтелектуальну основу соціального спадку людства. Основний пріоритет неогуманістичної (феноменологічної) концепції полягає в утвердженні особисто значущого навчання.

Навчальні заклади мають надати майбутнім педагогам якомога більше емоційного заохочення та свободи щодо засвоєння знань, культурних цінностей, духовно моральних імперативів, професійних умінь та навичок. Адже творчо налаштований учитель, що самоактуалізується, наділений великим духовним впливом на учнів.

Гуманістична педагогіка стала на Заході головною теоретичною базою формування традиційної педагогічної освіти. Позитивні сторони неогуманістичної освіти визнані багатьма вченими країн ЄС. Зарубіжний освітній досвід засвідчує наявність американської, англійської, китайської, фінської тенденцій модернізації музичної освіти. Окреслимо деякі риси їх тенденцій.

Американська тенденція характеризується зростанням вимог до освітніх програм, розвитком загальнонаціональних стандартів, збільшенням кількості тестувань, заохоченням до змагань вчителів і шкіл, вимогою від усіх більш напруженої роботи. Музика як обов'язковий предмет вивчається, починаючи з восьмого класу, два рази на тиждень по 45 хвилин.

Л. Горюнова вказує, що останнім часом відбулося зміщення акценту з творчої діяльності як найкращого методу творчого розвитку на дослідження музичного сприймання. Навчання співу базується на реалізації вокальних принципів італійського *bel canto* та на використанні різностильового і різножанрового репертуару.

Кожен вищий мистецький навчальний заклад працює за власною освітньою програмою та індивідуально-груповим підходом. Наприклад, студенти консерваторії Нової Англії (США) (New England Conservatory of Music) працюють у майстер-класах видатних

майстрів вокалу Джеральда Фінлі, Рене Флемінг, Томаса Квасткопф та інших. Досліджуючи особливості підготовки майбутніх учителів музики до вокально-педагогічної діяльності у Сполучених Штатах Америки, Н. Овчаренко наголошує на тому, що вокальну психологію і педагогіку відносять до дисциплін за вибором студента, а опанування мистецтвом співу поступово ускладнюється.

Альтернативним спрямуванням модернізації музично педагогічної освіти є англійська тенденція, яка займає проміжне місце між повною професійною автономією і провадженням стандартизації. Пріоритети англійської моделі це акцент на духовні задачі освіти, розвиток здібностей в учнів.

Школа у Великобританії залишається «потужним фактором формування музичного виховання, а також розуміння музики, музичного смаку. Зазначимо, що до кінця 80-х рр. ХХ ст. формально узаконених вимог до навчальних програм у Великобританії взагалі не було (замість них існували «рекомендаційні настанови»). Однак в 1988 р. з'явилася Національна навчальна програма для шкіл Англії та Уельсу, за якою музику включали до навчального плану школи тільки після 1992 р. як вид діяльності учнів у двох напрямках: «виконання і написання музики (2 /3), а також її прослуховування і оцінка (1 /3)». Остання версія програми з музики була введена в 2000 р., у якій з'явилася «одна спільна мета – знання, розуміння і вміння, щоб слухання і використання знань і розуміння розвивалися за допомогою взаємопов'язаних навичок виконання, написання і слухання» у відповідності до таких складових:

- 1) управління звуками в процесі співу і гри – навички виконання;
- 2) реагування і рецензування – навички оцінювання;
- 3) слухання і використання знань і розуміння. Реалізація цих завдань передбачає «навчати створенню зразків музики» і «вмінню грати на інструментах з використанням звуковисотності та без неї».

Окремо від шкільної програми були розроблені рекомендації для дошкільної освіти «Мета раннього навчання», у яких є розділ «Творчий розвиток», у якому визначено завдання музичного розвитку, реалізація яких забезпечує формування у дітей наступних умінь: розпізнавати і досліджувати зміну звуків, співати напам'ять прості пісні, дізнаватися повторювані звуки і мотиви і виконувати рухи під музику; використовувати свою уяву в музиці; виражати і повідомляти свої думки, уявлення і почуття, використовуючи різні пісні і музичні інструменти».

Національна програма, прийнята в Північній Ірландії, співзвучна програмі для Англії та Уельсу: вона орієнтована на музичні «творчість і самовираження» і так само розрахована на дітей від 4 до 14 років. Однак, на відміну від останньої навчання в середній школі є «вибірковим» і триває після державних іспитів, які діти здають в 11 років.

Зазначимо, що і в Англії, і в Уельсі, і в Ірландії викладання музики зазнає певних проблем через дефіцит кваліфікованих учителів музики, значна частина з яких не мають навіть ступеня бакалавра. Часом учителями музики працюють представники народного мистецтва: співаки, танцюристи, аматорські виконавці та ін.

Англійська національна програма музичної освіти орієнтована на активні види діяльності в процесі вивчення музики. Музична діяльність характеризується особливим комплексом понять, специфічних для англійської музичної педагогіки. Під діяльністю мається на увазі виконання (спів, публічні виступи, репетиції, вправи), створення (імпровізації, дослідження і осмислення розвитку музичного матеріалу, написання музики або створення закінченого музичного твору), оцінювання (аналіз, порівняння, оцінка, інформування, пристосування, поліпшення), а також слухання і використання. Досягнення учнів з музики мають відповідати одному з рівнів (всього їх дев'ять): до 7 років – другий рівень до 11 – четвертий, до 14 – п'ятий-шостий. Музична грамотність і читання нот на другому рівні полягають у вигадуванні власних знаків для зображення музики, на

четвертому – у читанні простих нотних текстів, на шостому – у використанні відповідної нотації, що відбиває різні жанри і стилі музики.

До основних методів музичної освіти у Великобританії відносять пояснення (поняття ритму та мелодії; як імпровізувати, вибирати, комбінувати і організовувати музичний матеріал у музичні структури), що сприяє кращому розумінню дітьми написання музики як одного з обов'язкових видів навчальної діяльності. «Шкільна музика» – актуальна спеціальність у закладах вищої музично педагогічної освіти. Зокрема, Університет музики та театру ім. Ф. Мендельсона Бартольдї (Лейпциг) пропонує для студентів музичну, вокальну (півтори години предмету «Спів» на тиждень), а також педагогічну підготовку, що охоплює мистецько-практичний, музично-теоретичний, музично-педагогічний блоки. У процесі підготовки до музично-педагогічної діяльності у закладах вищої освіти майбутні учителі вивчають, зокрема, такі навчальні дисципліни, як читання партитур, спів, хор, джазовий хор, класичний камерний ансамбль теорія музики, розвиток слуху, аналіз музичних форм, музикознавство, музична педагогіка.

Фахова підготовка відбувається на двох рівнях (бакалаврат та магістратура), запровадження модульно-рейтингової системи та єдиної європейської системи оцінювання результатів навчання. У Великобританії університети здійснюють цілісну теоретичну підготовку вчителів, а практична фахова підготовка відбувається в процесі безпосереднього викладання в школі.

Таким чином, ми спостерігаємо поліваріантність взаємозв'язку університетів з іншими інституціями з питань підготовки вчителя музики. На сьогодні існує кілька відомих моделей поетапної фахової підготовки вчителів музики у Великобританії, які ґрунтуються на оптимальній взаємодії складових навчальної програми підготовки фахівців. Зокрема, це: паралельна модель формується за принципом паралельної взаємодії складових навчальної програми протягом усієї фахової підготовки.

Так, зокрема, в Англії отримання диплома бакалавра освіти потребує проходження програми, що забезпечує паралельне вивчення всіх означених компонентів і розрахована на чотири роки базової підготовки вчителя. Інтегрована модель передбачає не лише одночасне вивчення складових навчальної програми, а й тісний взаємозв'язок на професійно зорієнтованих темах через інтеграцію теорії з практикою [4]. Найбільшого поширення означена модель набула у скандинавських країнах. Послідовна модель на першому етапі навчання включає вивчення загальних і спеціальних дисциплін, а на другому (завершальному) етапі – вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу і навчальну практику.

Однією з найпоширеніших «послідовних» моделей є так звана «цюріхська модель», зорієнтована на ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку майбутніх учителів до початку вивчення фахових дисциплін та методик їх викладання. За англійською тенденцією відбувається розвиток музичної освіти у країнах Європейського Союзу. Зокрема, у Польщі активно продовжується сьогодні дієве реформування вищої освіти. Це дає змогу спостерігати чимало схожих аспектів у діяльності закладів вищої освіти та організації системи музично-педагогічної підготовки фахівців.

Освітня система Польщі пройшла складний та тривалий у часі шлях розвитку. На сьогодні вища освіта Польщі складається майже виключно із закладів університетського рівня. Що стосується музично-педагогічної та мистецької підготовки, то вона здійснюється в таких типах вищих навчальних закладів: університети (практично автономні в усіх питаннях внутрішньої і зовнішньої діяльності, включаючи введення нових факультетів чи спеціальностей); вищі педагогічні школи (педінститути); вищі академії мистецтв (музичні, театральні, художні, кіно); вчительські колегії.

Польща також має власні багатовікові традиції, що стосуються сфери музичного виховання підростаючого покоління та підготовки педагогічних кадрів до роботи в сфері музичної освіти. В усі часи існування Польщі до музичного виховання підростаючого

покоління ставилися з особливою увагою, підкреслюючи надзвичайну роль музики в вихованні та психофізичному розвитку особистості. Зокрема, С. Добровольський, директор Вищих педагогічних студій (Wyższe Studia Pedagogiczne) у Варшаві зауважував, що лише музика, з-поміж інших видів мистецтв, здатна впливати на розвиток психіки в цілому, а також на соціалізацію індивіда.

Сучасна дослідниця Г. Ніколаї, вивчаючи питання музично-педагогічної освіти в Польщі, започаткувала новий напрям порівняльної педагогіки – музично-педагогічна компаративістика. Означений напрям дає змогу досліджувати проблеми музично-педагогічної підготовки майбутніх учителів, музикантів у контексті порівняльної педагогіки. Науковцем створено цілісну картину становлення і розвитку музично-педагогічної освіти в Польщі, що формувалася протягом тисячоліття та пройшла шлях від педагогічної діяльності музикантів у сфері загальної й академічної освіти та музичної підготовки вчителів, до відокремлення в самостійну галузь педагогічної освіти, перетворюючись на компонент мистецької освіти [1].

Професійна педагогічна діяльність фахівців музичного мистецтва у Польщі спрямована на розвиток художньо-естетичного світогляду учнів, їх здатність до сприймання, оцінювання й творчої діяльності у мистецтві. Тому головними критеріями, за якими ми здійснювали аналіз педагогічної компетентності вчителів мистецьких дисциплін зарубіжних країн, були рівень володіння майбутніми фахівцями спеціальними мистецькими знаннями, рівень володіння музично-виконавськими вміннями, умінням сприймати, інтерпретувати, зберігати та використовувати художню інформацію, втілену в мистецьких творах з метою навчання та виховання особистості.

Розвиток педагогічної майстерності вчителів музики в Польщі (як і в Україні) виступає як спеціально організований процес їхньої освіти та самоосвіти з орієнтацією на розвиток емоційної та почуттєвої сфери особистості; розкриття творчого потенціалу; формування ціннісно-орієнтованої основи життєдіяльності та самовизначення позиції професійно компетентного вчителя. Саме тому проблема вдосконалення системи професійної підготовки вчителів музики в Польщі є однією з найбільш актуальних для сучасної музично-педагогічної науки. Важливим компонентом музичної освіти в підготовці фахівців у сфері музичного мистецтва визнано формування професійно значущих умінь, які збагачують художній тезаурус та підвищують компетентність студентів, формують здатність до художньо-естетичного сприймання мистецтва, розвивають здатність до творчої самореалізації в процесі аналізу й виконавської інтерпретації творів музичного мистецтва.

О. Кулдиркаєва, досліджуючи особливості музично-педагогічної підготовки майбутніх учителів музики в Польщі, зазначає, що до сучасного фахівця музичного мистецтва висувається низка вимог, рівень яких значно вищий, ніж був раніше. Зокрема, сучасний учитель музики повинен бути дослідником; уміти працювати в поліпрограмному освітньому просторі, розрізняючи програми щодо їх ефективності. Фахова підготовка компетентного вчителя музики в Польщі об'єднує словесні, наочні і практичні види діяльності. При цьому взаємодія викладачів зі студентами спрямовується на передачу і засвоєння майбутніми фахівцями конкретних музичних знань, умінь і навичок в таких сферах музично-педагогічної діяльності, як навчання музичної грамоти, теорії та історії музики, навчання грі на музичних інструментах, співу і диригування, навчання створенню музики і виконавської діяльності²⁴¹. Учитель музики (музичного мистецтва) в Польщі є, перш за все, фахівцем у галузі освіти, людиною, котра має загальну освіту, фахову (музичну) і професійну (педагогічну) підготовку в галузі засобів, форм, методів розвитку суб'єктів педагогічного процесу засобами музичного мистецтва або циклу мистецьких дисциплін у загальноосвітньому просторі.

Дослідниця Є. Проворова у своєму дисертаційному дослідженні «Теорія і практика методичної підготовки майбутнього вчителя музики на засадах праксеологічного підходу»

ззначає, що у вищих закладах Польщі музичне виховання фахівці розглядають як цілеспрямований, систематичний розвиток музичної культури та музичних здібностей людини, виховання емоційного сприйняття музики та морально-естетичних почуттів, здатності розуміти та відчувати зміст музичного твору [2, с. 17] .

Інтеграція змісту навчальних дисциплін у молодших класах Польщі передбачає поєднання музики з вивченням мови, з фізкультурою, природознавством і образотворчим мистецтвом. Із 4-го класу розпочинається так зване блокове навчання, де предмети об'єднані в певні блоки: фізико-математичний, природничо-біологічний, гуманітарний. Викладання усіх навчальних дисциплін відбувається з максимальним використанням міжпредметних зв'язків. Незважаючи на те, що система фахової підготовки майбутніх учителів музики в закладах вищої освіти України та Польщі має чимало схожих рис у структуруванні навчально-організаційного процесу, у формулюванні вимог до результатів музично-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, вища освіта Польщі більше інтегрована у Європейський простір вищої освіти, ніж українська.

Членство у ЄС забезпечує польським закладам вищої освіти участь у програмах академічного обміну, таких як Erasmus+. Також існує інтеграція на європейському континенті поза структурами ЄС: CEEPUS, Fundusz Stypendialny i Szkoleniowy. Це відкриває значно ширші можливості здобувачам освіти для вдосконалення своїх професійних якостей та подальшої реалізації на ринку праці.

Однією з найбільш досконалих та провідних у світі вважається сучасна система французької освіти, в тому числі й педагогічної. Музичне мистецтво, поруч із пластичними мистецтвами, внесене у Франції до переліку фундаментальних дисциплін із поглибленим викладанням. В основі концепції художньої освіти цієї країни знаходиться три головних базових принципи, які передбачають тісний зв'язок між мистецько-культурною сферою та іншими галузями знань, органічне поєднання творчих зусиль педагогів з культурними інституціями країни, а також створення мистецько-культурних платформ та майданчиків для здійснення практичної діяльності учнів, студентів.

Починаючи з середини 80-х років ХХ століття, у загальноосвітніх школах Франції започатковано діяльність класів культури, які передбачають залучення до викладання не лише вчителів музики, а й відомих митців як партнерів педагогів. Особливістю сучасної політики французької держави є тісне співробітництво Міністерства культури та Міністерства освіти. Так, важливою вимогою є створення освітніх служб при кожній культурній установі державного підпорядкування, що сприяє тісній співпраці та розвитку партнерських стосунків між освітніми та культурними інституціями Франції. Раціональною є співпраця окремих митців-музикантів з художніми колективами, різноманітними культурними інституціями, використання їх як баз практики для майбутніх учителів музики. Існують також ресурсні центри регіональних управлінь культурною діяльністю, діє служба педагогічних радників.

За інтегрованими мистецько-культурними програмами працюють класи РАС, в яких здійснюється поглиблене вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу. У навчальних планах, згідно з якими здійснюється освітній процес у цих класах, додатково відводиться 12 годин на рік для ознайомлення з яскравими та самобутніми мистецькими досягненнями.

Діяльність таких класів ґрунтується на таких основних принципах: поєднання творчих зусиль митців, педагогів, культурних інституцій; створення спеціальних майданчиків для різноманітних форм мистецько-культурної практики; установлення прозорих зв'язків між мистецько-культурною сферою та іншими галузями знань. Виходячи з означених засад мистецької освіти, музично-педагогічна підготовка вчителя музики передбачає не лише формування організаторських умінь щодо співпраці, наприклад, із музеями, експозиції яких є потенційним навчальним простором для проведення уроків мистецтва, у тому числі й уроків музики. З огляду на означені засади мистецької освіти, музично-педагогічна підготовка вчителя музики передбачає не лише формування

компетентного фахівця-музиканта, що є в пріоритеті, але й формування організаторських умінь щодо співпраці, насамперед, з музеями, експозиції яких вважаються потенційним навчальним простором для проведення уроків мистецтва, у тому числі й уроків музики. Значна увага звертається на шкільну профорієнтаційну роботу, вагомим аспектом якої є участь учнів у мистецько-культурних проектах, присвячених біографіям відомих композиторів і музикантів.

Однак, у процесі підготовки вчителів зустрічаються певні труднощі. Для участі в мистецько-культурних проектах недостатньо лише фахової підготовки вчителів музики. Потрібний значно ширший спектр мистецьких і культурологічних знань, умінь, що становлять основу компетенцій вчителя музики. Тому в системі університетської педагогічної освіти використовуються «Національні ресурсні центри», які об'єднують сферу освіти і сферу ресурсів із того чи іншого виду мистецтва.

Особливості професійної підготовки вчителів музики в Німеччині досліджують Й. Абель, Г. Белленберг, Д. Беннер, З. Бьомеке, Ф. Бонзак, У. Зандфукс, І. Сташевської, Е. Терхарт, К. Червенко та ін. Як показує аналіз наукових джерел, основними тенденціями розвитку музичної педагогіки вищої школи Німеччини є євроінтеграція, стандартизація, орієнтація фахової підготовки на формування практико-зорієнтованих компетентностей у музично-практичній, діагностичній, персональній, аксіологічній, психологічній, соціальній діяльності.

Важливими принципами організації вищої музичної освіти є: орієнтація на реальну професійну практику; застосування особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів; навчання впродовж життя. Варто відзначити, що в музично-педагогічній підготовці студентів мистецьких закладів вищої освіти акцент здійснюється, переважно, на мистецько-практичному аспекті навчання, а в наукових вищих школах (вищих педагогічних школах, університетах) – на науково-теоретичному.

Як засвідчують проведені науковцями дослідження, відправним і цільовим пунктом організації музичного навчання в музичній педагогіці Німеччини визнано музичну практику. В закладах вищої музично-педагогічної освіти актуальною є спеціальність «Шкільна музика». Так, Університет музики та театру імені Ф. Мендельсона Бартольдї (Лейпциг) передбачає для студентів музичну, вокальну (півтори години на тиждень предмету «Спів»), а також педагогічну підготовку (із загальним навчальним навантаженням у розмірі сімдесяти годин), яка включає музично-теоретичний, музично-педагогічний та мистецько-практичний блоки. У закладах вищої освіти майбутні вчителі музики в процесі підготовки до музично-педагогічної діяльності засвоюють такі навчальні дисципліни як спів, хор, джазовий хор, читання партитур, класичний камерний ансамбль, розвиток слуху, теорія музики, аналіз музичних форм, музична педагогіка, музикознавство.

У системі вищої освіти спостерігаються такі організаційні зміни як розподіл фахової підготовки на два рівні – бакалаврат та магістратура, – запровадження модульно-рейтингової системи та єдиної європейської системи оцінювання результатів навчання. Як зазначає І. Сташевська, фахово-методична підготовка майбутніх учителів музики до музичного виховання молодших школярів у Німеччині спрямована на сприяння загальному гармонійному розвитку, формування музичних здібностей, підготовку до подальшого вокального чи інструментального навчання. У середній школі запроваджено три етапи навчання, які забезпечують творчий підхід до музичного виховання учнів, спрямований на їхній особистісний розвиток. Різноманітний музичний матеріал учителі систематизують за принципом «музичного ералашу», у результаті чого об'єднуються можливості всебічного розвитку особистості, культурних традицій і соціального прогресу. У контексті проблеми дослідження доцільним є звернення до досвіду Італії. Особливою популярністю в учнів загальноосвітніх шкіл, дитячих шкіл мистецтв, приватних музично-естетичних закладах користується вокальна підготовка та постановка голосу. Для італійської вокальної школи точкою опори є розуміння співу як руху душі.

Зокрема, Йонелла Тафурі вважає, що набуття учнями вмінь творчого самовираження в процесі музичного навчання повинно виходити, насамперед, з музичної діяльності дитини, а не з компонентів музики та розробки вправ для їх засвоєння. У момент формування художнього образу технічна сторона ніби відходить на другий план, і слухач не помічає деяких недоліків звукоутворення, занурившись у сенс самого твору разом із виконавцем. У процесі співацької діяльності викладач повинен розповідати про першоджерела вокального твору, акцентуючи увагу на літературне джерело: поетичний чи прозаїчний текст.

В Італії професійно-методичну підготовку до співацької діяльності можна здобути в різних закладах вищої освіти, зокрема, в Римській консерваторії Санта Чечілія, яка дає музичну освіту на національному та міжнародному рівнях, проводить науковці дослідження, а також вагому роботу з популяризації та розвитку талантів у галузі музики.

Виходячи з досвіду надання вищої музично-педагогічної освіти у вищезазначених країнах, варто вказати на відмінності в організації управління та контролю системи педагогічної освіти: від автономії (Німеччина) до контролю державними національними службами (Агентство педагогічної освіти в Англії) та прямих інструкцій уряду й міністра національної освіти (Франція). Взірцевим науковець П. Смальберг вважає досвід розвитку музичної освіти у Фінляндії.

Фінська модель модернізації музичної освіти втілює ідею новаторства, натхнення та колективної відповідальності; розвиток творчих здібностей як самовдосконалення і самостійно спрямоване навчання. Підготовка майбутніх учителів музики у Фінляндії – одна з важливих складових вищої освіти. Однією з умов успіху фінської шкільної освіти є методична підготовка вчителів. Для роботи в школі вчителі повинні мати ступінь магістра, володіти вміннями застосовувати сучасні педагогічні знання і методи. Фінські вчителі відповідають за шкільні навчальні програми, самостійно оцінюють досягнення учнів, співпрацюють із населенням. Фінська освіта за останні тридцять років проілюструвала безумовний прогрес і демонструє підвищення мотивації до навчання учнів та залучення в школи молодих талановитих учителів.

За фінською тенденцією розвивається система музичної освіти у скандинавських країнах Норвегії та Швеції. Так, мистецтво є одним із п'яти освітніх напрямів, обов'язкових для вивчення в середній школі Норвегії. Два мистецькі напрями: «Музика. Танець. Драма», «Мистецтва, ремесла та дизайн» (на вибір) учні опановують протягом усіх років навчання. Зміст навчання за кожним напрямом включає три компоненти: спільне ядро, профільні предмети і предмети за вибором. На вивчення цих напрямів у 1-8 класах відведено 988 навчальних годин.

Вищі навчальні заклади відповідно до викладання цих предметів готують вчителів з напрямку «Музика. Танець і драма». У Швеції музику включають до обов'язкових загальноосвітніх шкільних дисциплін (поряд із танцем, літературно-драматичним, візуальними мистецтвами, текстильними та деревообробними ремеслами, медіа-освітою). Вона вивчається з 1-го по 9-й класи в обсязі 230 із 790 годин, відведених на мистецьку освіту.

У процесі фахової підготовки майбутній учитель музики вчиться розвивати у дітей навички інтерпретації й оцінювання музичних творів, здатність спілкуватися за допомогою музичних образів, формувати в учнів уміння створювати креативні образи, мати уявлення про функції музичного мистецтва та його історію. І хоча дітей з 1-го по 6-й клас навчає один учитель, мистецькі дисципліни і музику викладають лише фахівці.

Зміст музичної освіти у Швеції включає такі структурні компоненти: слухання та створення музичних творів, набуття знань з історії музики, музичних стилів, виконання (інструментальне, вокальне, танцювальне), вивчення музичної спадщини і сучасної музики, розуміння її естетичного змісту. Програми з музики наголошують на великому значенні цього виду мистецтва, що пов'язується також із сучасним аспектом – впливом на

підростаюче покоління молодіжної музичної культури. Якість молодіжної музичної культури безпосередньо залежить від загальної музичної освіти у школі. Тому все це мають урахувати вчителі музики загальноосвітніх шкіл, мета навчальної діяльності яких полягає в тому, щоб в умовах складного сучасного музичного життя створити відповідну культурну атмосферу як у навчальному закладі, так і в суспільстві в цілому.

Важливим аспектом професійної освіти вчителя музики у Швеції є також його підготовка до реалізації програми «Мистецтво поза школою», що передбачають мистецько-культурні проекти, які проходять поза школою, але одночасно є інтегративним складником базової шкільної програми. Учителі музики є організаторами позашкільної мистецької діяльності, до якої залучають дітей. Знання музики забезпечує учням можливість грати в оркестрах, співати в хорі, танцювати в національних фольклорних ансамблях. Шведські школярі часто здобувають призові місця на міжнародних музичних фестивалях. Недаремно програми підготовки вчителів музики акцентують увагу на необхідності формування комунікативної, креативної та естетичної компетентності вчителів і учнів.

Особливої популярності на сучасному етапі набула китайська тенденція модернізації музичної освіти. Вона передбачає політику децентралізації шкільних програм, диверсифікацію систем оцінювання, заохочення автономії й інновацій на місцях, створення творчого середовища. Освіта базується на принципі «менше вивчати, більше вчитись». Аналіз наукових джерел засвідчує, що в музичному мистецтві Китаю спостерігається тісний зв'язок національного мелосу і розмовної мови з широким інтонаційним діапазоном. Інтонація є невід'ємним елементом вимовного слова, визначає його образне значення. Склад, вимовлений з різними інтонаційними нахилами (висхідний, низхідний, рівний, низхідно-висхідний), позначає різні поняття.

Вся співацька діяльність у Китаї базується на народній пісенній творчості. В Японії 25 % усього навчального матеріалу в загальноосвітній школі відводиться на заняття музикою, малюванням та ремеслом. Обов'язковим предметом у 1-9-х класах є музика, на її вивчення відводиться 2 години на тиждень. В 10 – 11-х класах старшої школи музика входить до основних предметів естетичного циклу (поряд із каліграфією, декоративно-ужитковим та витонченими мистецтвами).

Вся система естетичного виховання Японії ґрунтується на переконанні, що кожна дитина може стати поетом, художником або музикантом при відповідному підході до неї. У зв'язку з цим учителя музики готують як усебічно розвиненого фахівця, майстра гри на різних музичних інструментах, а також із близько 30-ти мистецьких практик (віршування, драматургія, ікебана, костюм, оригамі тощо).

Японський учитель – це, насамперед, громадянин своєї країни, високодуховна і соціально зріла особистість. Отже, аналіз зарубіжного досвіду формування професійної компетентності майбутніх учителів музики свідчить про те, що в провідних країнах світу сьогодні існують різноманітні підходи до системи музично-педагогічної підготовки фахівців. У ряді європейських країн важливим завданням педагогічної освіти в цілому та музично-педагогічної зокрема є підготовка компетентних, високопрофесійних, конкурентоспроможних кадрів, які досконало володіють не лише комплексом фахових знань, умінь і навичок, але й вільно орієнтуються в суміжних галузях діяльності, а також здатні до постійного професійного зростання, самовдосконалення та самореалізації.

Аналіз наукових досліджень, освітніх документів європейських країн, країн Далекого Сходу та Сполучених Штатів Америки, дає змогу зробити висновки щодо особливостей здійснення фахової підготовки майбутніх учителів музики. В європейських країнах (Польща, Німеччина, Франція, Італія, Велика Британія), скандинавських країнах (Швеція, Фінляндія), країнах далекого Сходу (Японія, Китай) у США значна увага приділяється вихованню особистості засобами мистецтва, зокрема, музичного мистецтва, починаючи з 1 класу загальноосвітньої школи. До музики ставляться як до соціально-культурного, національного феномену. Саме така особистість, що володіє музичними

знаннями та вміннями, вважається високоосвіченою і здатною до творчої реалізації у будь-якій соціальній сфері. Тому освітня система означених країн спрямована, насамперед, на якісну фахову підготовку майбутніх учителів музики, здатних до компетентної професійної діяльності. Підготовка майбутніх фахівців ґрунтується на гуманістичній освітній парадигмі, має полікультурний характер, та передбачає гнучкість навчальних програм та неперервність у здобутті музично-педагогічної освіти.

Розгляд вітчизняного досвіду модернізації освіти в цілому та музичнопедагогічної, зокрема, засвідчує, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів музики в країні зумовлений необхідністю формування особистості фахівця, здатного, насамперед, вирішувати типові професійні завдання щодо організації та здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. У процесі музично-педагогічної підготовки здійснюється формування професійної компетентності майбутніх фахівців на основі набуття комплексу знань, умінь та навичок для розуміння сучасних проблем методології та методики викладання музичного мистецтва. Головним завданням учителя музики в Україні є формування всебічно розвиненої особистості школяра.

Тому до педагога висувуються вимоги бути професійно компетентним, мати чітко сформовану життєву позицію, професійно-ціннісні орієнтації, бути відповідальним, соціально активним та цілеспрямованим, готовим до здійснення професійної діяльності, усвідомлювати власну відповідальність за навчання та виховання підростаючого покоління. Така єдність освітньої та культурно-мистецької сфер у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики посилює естетизацію навчального процесу в музично-педагогічних закладах вищої освіти та сприяє створенню «інтегрованого естетичного поля».

Таким чином формується цілісне освітнє середовище, що забезпечує опанування майбутніми фахівцями мистецьких, культурологічних, психолого-педагогічних дисциплін, до якого входить освітнє середовище вищої школи, а також мистецько-культурне середовище регіону і країни в цілому. Спільним явищем у фаховій підготовці майбутніх учителів музики в передових розвинених країнах світу є не лише вплив сучасних педагогічних ідей (інтеграція, професіоналізація, універсалізація), але й збереження національних традицій і звичаїв у підготовці майбутнього вчителя музики. Зарубіжні науковці та педагоги у своїх дослідженнях наголошують на необхідності посилення уваги до формування духовності майбутніх учителів музики, розвитку в них здатності цілісно бачити світ, усвідомлювати значення соціально-культурних проблем. Ми поділяємо погляди зарубіжних учених щодо значимості національних мистецьких цінностей та надбань народу в формуванні духовності майбутніх учителів музики, що є важливим критерієм визначення професійної компетентності вчителя музики. Вивчення тенденцій розвитку вищої музично-педагогічної освіти у провідних зарубіжних країнах світу в контексті європейських інтеграційних процесів, сприятиме підвищенню ефективності фахової підготовки майбутніх учителів музики в вітчизняних закладах вищої освіти, в процесі якої відбувається формування їхньої професійної компетентності, дає змогу визначити вибір оптимальних шляхів ефективного приєднання України до європейського простору вищої освіти

Список використаних джерел

1. Ніколаї Г. Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття): автореф. доктор пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ. 2008.46 с.
2. Проворова Є. М. Теорія і практика методичної підготовки майбутнього вчителя музики на засадах праксеологічного підходу : автореф. дис. ... докт. пед. наук :

- 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання; М-во освіти і науки України, Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 39 с.
3. Шевнюк О. Мистецькі дисципліни в реформаційних процесах євроінтеграції. Імідж сучасного педагога. 2006. № 5-6. с. 17-19.
  4. Lexikon der Musikpädagogik / [hrsg. von S. Helms, R. Schneider, R. Weber]. Kassel : Bosse, 2005. s. 177.

*Анастасія Чернова,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар
Ганна Гуд,
кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського» м. Бар*

ДЕФІНІЦІЯ «СОРОМ'ЯЗЛИВІСТЬ»: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сором'язливість – це складний багатоаспектний феномен різних психологічних станів особистості, який пов'язується із боязливістю, тривожністю, страхом, невпевненістю, некоммукабельністю людини, переживанням нею почуття сорому. Інтерес до розуміння феномену сором'язливості особистості виник ще в часи античності. На думку мислителя Платона, соромливість може з'являтися лише тоді, коли відчувається страх перед сторонньою думкою. Аристотель у сором'язливості вбачав наявність особистісного сорому за вчинки. Соромливість виникає у тих випадках, коли людина говорить, робить або планує зробити щось ганебне, а сором – ні що інше, як певне страждання або збентеження з приводу минулого, теперішнього чи майбутнього вчинку особистості, що призводить до безчестя.

Вчені [К.Ізард, Ф.Зімбардо, Л. Галігузова, О.Мішина та ін.] зазначають, що існує багато спільного між соромом, соромливістю та сором'язливістю, особливо це прояви фізіологічних симптомів.

Так, особистість, переживаючи яке-небудь із цих почуттів, відчуває тривожність, збентеження, почервоніння шкіри, тремтіння, слабкість, дискомфорт, страх, уникання ситуацій, що викликають подібні стани тощо. Більшість травматичних подій, які спричиняють переживання сорому чи сором'язливості, трапляються зазвичай у дитинстві або ж є надуманими (як результат власної фантазії), викликаючи страх перед приниженням та осміюванням іншими.

Протилежним полюсом все тих же емоційних відчуттів можуть бути обставини, де людина неочікувано стає центром уваги інших, зазвичай це публічні виступи. Збентеження, яке супроводжує реакції сорому чи сором'язливості, у таких ситуаціях М. Якобі відносить до соромливого бажання, що демонструє наше амбівалентне ставлення до свого власного «Я» та інтенсивність якого може зменшуватися, коли в особистості виробляється звичка до успіху.

Разом із тим, все частіше у психологічній науці починають розділяти вище зазначені поняття. Це зумовлено, зокрема, механізмами виникнення даних феноменів, їх функціонуванням тощо.

Почуття сорому виникає в особистості залежно від самооцінювання власного «Я» чи своєї життєдіяльності, або ж від обесцінювання чого-небудь у власних очах. Сором людина відчуває лише у той момент, коли її самоповага є сумнівною, зазнає зовнішньої чи внутрішньої критики та слугує захистом від звинувачень. Означене відчуття зазвичай розглядають у двох аспектах: як емоційну реакцію на порушення суспільних норм та як порушення внутрішньої системи цінностей, яка пов'язана з Его-ідеалом. Сором пришвидшує адаптацію індивіда до колективних норм та правил, відіграючи регулюючу функцію міжособистісної близькості та дистанції, дає відчути міру близькості особистості стосовно інших.

Соромливість найчастіше трактується як:

- 1) реакція, яка викликана неконтрольованою поведінкою та призводить до порушення меж сорому [М. Якобі, К. Ізард];
- 2) як переживання почуття сорому [Г. Салліван, Х. Льюїс, В. Стенджер, Г. Вейс];
- 3) обмеження чи ускладнення свободи чийх-небудь дій, рухів, прояву чого-небудь, стримання розвитку.

На відмінну від сорому, що належить до моральної сфери та обумовлений системою історично сформованих вимог, правил та норм поведінки особистості у суспільстві, соромливість є тимчасово виникаючим явищем, в основі якого лежить конфлікт між реальним та ідеальним «Я». Для соромливості, окрім фізіологічних реакцій, таких як і при відчутті сорому, на думку Х. Льюїс, характерні наступні поведінкові патерни: посмішка, що супроводжується відведенням погляду, рухи руками, доторкання до одягу, волосся чи обличчя. Переживання даного почуття базується на особистісному знанні та можливе лише після формування чіткого та стабільного образу власного «Я», з яким особистість починає свідомо себе співвідносити.

Що ж стосується сором'язливості, то думки вчених розділилися. Ф. Зімбардо наголошував на тому, що цей феномен є складовою ряду психологічних станів особистості: збентеження, тривожності, боязливості, страху, що, у свою чергу, ускладнює вивчення його генези. Ж. ван ден Брук, висловлювався стосовно того, що сором'язливість є ні чим іншим, як сукупністю цінностей, які засвоїла особистість від батьків.

У свою чергу, К. Ізард розглядав сором'язливість як особистісну рису, наголошуючи на тому, що вона разом зі страхом, соромом та провинною відіграє одну з головних ролей у процесі соціалізації та розвитку індивіда.

Варто також зазначити, що численні психологічні дослідження показують, що даний стан чи почуття виникає у особистості спочатку внутрішньо під дією різних соціальних стимулів чи особистих переконань, а потім відображається зовнішньо у вигляді паттернів поведінки. Найчастіше сором'язливість характеризується униканням ситуацій, що викликають страх, збентеження, тривожність, недостатньо сформованими соціальними навиками та низькою комунікабельністю тощо. Що ж стосується часової тривалості, то на відміну від соромливості, яка є короткотривалою та відбувається у конкретний проміжок часу, як власне і відчуття сорому, сором'язливість – довготривалий стан, що викликається певним стимулом із зовнішнього середовища та який особистість може переживати у будь-який момент часу, проектувати його на майбутні події. Сором'язливій людині важко адаптуватися до соціального оточення, досягти успіхів у житті, подолати стан дискомфорту тощо.

Узагальнюючи вище зазначені погляди вчених, ми можемо гіпотетично стверджувати, що сором, соромливість та сором'язливість особистості є різними поняттями, яким притаманна подібність поведінкових та фізіологічних проявів. Однак, сором – це почуття, яке виникає у людини під час суб'єктивного оцінювання нею ситуації, з порушенням соціальних норм моралі або ж внутрішньої системи особистісних цінностей. Сором – сталий та є складовою моральної сфери особистості. Соромливість – це емоційна реакція, яка спричинена переживанням особистістю почуття сорому. За тривалістю вона є тимчасовою та наявна лише під час конфлікту ідеального та реального «Я». Сором та соромливість виникають внутрішньо, через синтез та аналіз зовнішніх, зумовлених культурно-історичним розвитком, правил, вимог та поведінкових норм життя соціуму. Що ж стосується сором'язливості, то можна припустити, що це довготривалий емоційний стан особистості, який виникає під дією певного стимула із зовнішнього середовища як реакція на страх. Вона може бути складовою таких психологічних станів як тривожність, боязливість, збентеженість, соромливість тощо або ж стати наслідком недостатньо сформованих соціальних чи комунікативних навиків.

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ВИКЛАДАЧА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Теорію про те, що геніями не народжуються, а стають, оприлюднив у своїй книзі «Генії та аутсайтери» [3, с. 12] журналіст та соціолог Малкольм Гладвелл. Спираючись на роботи психолога Андерса Ерікссона [1, с.147], він вивчив історії успіху багатьох легендарних особистостей та компаній, за результатами яких народилося «Правило 10 000 годин». Автор книги пише: «Про яку б галузь не йшла мова, для досягнення рівня майстерності, що відповідає статусу експерта світового класу, потрібно 10 000 годин практики. В дослідженнях, об'єктами яких ставали композитори, баскетболісти, письменники, ковзанярі, піаністи, шахісти, запеклі злочинці тощо, це число зустрічається із дивовижною регулярністю! 10 000 годин еквівалентні приблизно 3 годинам практики на день, або 20 годинам на тиждень протягом 10 років! Звичайно, це не пояснює, чому одним людям заняття ідуть на користь більше, ніж іншим. Проте ще нікому не зустрічався випадок, коли б найвищий рівень майстерності досягався б за менший час. Здається, саме стільки часу потрібно мозкові, аби засвоїти всю необхідну інформацію».

Таким чином, Малкольм Гладвелл стверджує, що ключовим фактором успіху є не стільки природній талант або високий рівень IQ людини, скільки наполегливе заняття улюбленою справою протягом довготривалого часу. 10 000 годин або 5 років повного робочого дня – це чарівне число неперевершеності! Та чи достатньо цього, аби стати професіоналом з повним правом стверджувати про правильність дій в своїй галузі, аналізувати роботу колег і «вносити вироки» іншим фахівцям?

Ні, недостатньо. Політолог Філіп Тетлок [5, с. 76] дослідив 284 людини, що заробляють на консультуванні щодо політичних та економічних тенденцій. Упродовж 20 років досліджень Тетлок нарахував понад 82 000 передбачень. Проведені дослідження показали, що вузькі спеціалісти прогнозують гірше, аніж би вони просто вгадували. Річ в тім, що більшість передбачуваних подій одноразові – з дуже малою кількістю ймовірних наслідків. В експертів не було повторюваного досвіду з подібними подіями. Для тренування експертності потрібні *багаторазові випробування зі зворотнім зв'язком*. Тенісист відпрацьовує один удар сотні разів, шахіст грає тисячі партій, фізик розв'язує тисячі задач, набуваючи, таким чином, повторюваний досвід з подібними подіями. Тому експертів, які не пройшли довготривалої підготовки, неможна вважати спеціалістами зі статусом «Експерт».

Наступним правилом, що відрізняє просто фахівця від фахового експерта, є *валідне середовище* – таке середовище, яке відповідає реальному світові, стабільне і хоча б частково передбачуване. Наприклад, у шахах середовище валідне, а от у гри в рулетку - ні. Тут немає жодних закономірностей, хоча результатів гри всього два – виграш або програш, та це випадковість. За цим критерієм, реальних експертів, наприклад з азартних ігор, не існує. Хоча люди, яких вважають "експертами", існують, але фактично, вони не є такими, бо у середовищі з фактором випадковості часто трапляються помилки.

Для вивчення закономірностей потрібен *регулярний фідбек*, якого немає невалідному середовищі. До того ж, є різниця між миттєвим та відкладеним зворотнім зв'язком. Психолог Даніел Канеман [2, с. 54] протиставляє досвіди анестезіолога та рентгенолога. Анестезіолог отримує фідбек стану пацієнта миттєво, що дозволяє легше засвоювати закономірності свого професійного середовища. Рентгенологи не мають швидкого фідбеку про діагноз, якщо взагалі мають. Це значно гальмує професійний розвиток. За статистикою, рентгенолог, у певних випадках, ставить правильний діагноз

лише у 70% випадків. Відтермінований фідбек є проблемою і для приймальної комісії коледжів та рекрутерів. Після зарахування до коледжу чи найму до великої компанії про успіхи людини дізнаються або пізніше, або ніколи. Це ускладнює розпізнавання закономірностей в ідеальних кандидатах.

Дослідження показують, що алгоритми дають точніші результати, ніж консультанти, які мають відкладений зворотний зв'язок. Річард Мелтон [6, с. 11] спробував передбачити оцінки першокурсників в кінці першого року навчання. 14 консультантів проводили годинні співбесіди з кожним студентом. Також брали оцінки зі старшої школи, тест здібностей та вступні есе. Мелтон створив алгоритм, який використовував частину тієї інформації – лише оцінки зі старшої школи й тест здібностей. Алгоритм дав точніші результати, ніж 11 з 14 консультантів. В той час, як фахівець визначив потенціал деяких студентів, як недостатній для успіху.

Таким чином, аби пройти шлях від «фахівця» до «експерта» потрібно отримувати повторюваний досвід із регулярним зворотнім зв'язком у валідному середовищі протягом 10 000 годин практики.

Але, нажаль, цього знову недостатньо для гарантованого експертного статусу. Для життєвих завдань можна набути компетентностей за короткий час. Проте, щоб вдосконалюватися, потрібно практикуватися на межі своїх можливостей, регулярно балансувати між зонами комфорту та стресу, тренувати те, що не вдається, або вдається гірше. Це – *усвідомлена практика*.

Фахівці, які не обтяжують себе інтенсивною практикою, не розвивають, а деколи і погіршують свої професійні навички. В будь якій справі складно змусити себе усвідомлено вчитися. Тому так цінуються вчителі, тренери, наставники. Вони виявляють слабкі місця підопічних та дають завдання на їх усунення.

Відомий американський педагог Едгар Дейл [4] створив популярну надихаючу фразу, яку зараз люблять цитувати педагоги всього світу: «Професор знає не більше студента, та його невігластво краще організовано». Едгар Дейл прославився своїм «Конусом Досвіду», який наочно пояснює, чому фрагменти з фільму запам'ятовуються краще, ніж прочитана книга на ту саму тему. Фільм використовує аудіо та візуальні аспекти, які людський мозок більше схильний запам'ятовувати. За словами професора, чому б ви не навчали інших, ви повинні бути впевнені, що вмієте це робити самі. Викладач відділяє від студента тисячі годин практики, сотні розв'язаних і навіть, можливо, не розв'язаних задач. За час набуття досвіду мозок викладача встиг засвоїти шаблони, які зберігаються в довготривалій пам'яті і дозволяють розпізнавати складні стимули як одне ціле. Студент розв'яже задачу шляхом спроб і помилок, а професор, не розв'язуючи, знає, ЯК це зробити. Причина – досвідчена організація «невігластва».

Отже, щоб стати фахівцем-експертом, потрібно набути 10 000 годин практики у непростих умовах, вправляючись у тому, що поки виходить найгірше. В основі цього лежить розпізнавання, яке досягається величезною кількістю структурованої інформації у довготривалій пам'яті. Для такої пам'яті необхідними є чотири речі: прогнозоване середовище, численні повторення, своєчасний фідбек та тисячі годин усвідомленої практики. Якщо цих вимог дотримано, то людські здатності вражають. А якщо ні, то фахівці, які вважаються експертами, такими не є насправді.

Для викладача шлях від «Фахівця» до «Експерта» в своїй галузі полягає у роботі над власним професійним зростанням, набуттям нових професійних компетентностей, впровадженні інноваційних методик викладання та створенні якісного освітнього онлайн середовища з ефективним використанням цифрових інструментів. Такі умови діяльності викладача можуть значно вплинути на його особистий імідж та імідж навчального закладу, де він працює. Ці кроки допоможуть створити сильний особистий бренд викладача та зробити навчальний заклад більш привабливим для потенційних абітурієнтів.

Список використанх джерел

1. Андерс Ерікссон, Роберт Пул. «Шлях до вершини. Наукові поради про те, як досягнути професіоналізму». Наш формат. Київ. 2018.
2. Деніел Канеман. Мислення швидке й повільне. Наш формат. Київ. 2022.
3. Малкольм Гладвелл. Генії та аутсайтери. Режим доступу: <https://samoosvita.in.ua/malkolm-gladuell-geniyi-i-autsajdery-chomu-odnim-vse-a-inshym-nichogo-povnyj-konspekt-knygy/>
4. Метод навчання Едгара Дейла (Edgar Dale). Режим доступу: <https://social-animation.blogspot.com/p/blog-page.html>
5. Філіп Тетлок, Ден Гарднер. Суперпрогнозування. Мистецтво та наука передбачення. Наш формат. Київ. 2018.
6. Як стати експертом: 4 умови. Режим доступу: <https://futuro.in.ua/videos/807-yak-staty-ekspertom-4-umovy.html>

*Ольга Чорнобрива,
викладач юридичних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж
Національний університет біоресурсів
і природокористування України»
м. Рівне*

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Російське вторгнення в Україну, яке розпочалось 24 лютого 2022 року кардинально змінило усі сфери життя суспільства. Саме те число стало чорним днем для нашого народу. Російська агресія зруйнувала мирне життя українців, кинувши виклик усім сферам життя, включаючи й освіту. Освіта завжди є найуразливішою сферою в умовах війни. Школи, університети та інші навчальні заклади з перших днів війни стали мішенями російських окупантів. Учні та студенти втрачали можливість навчатись в нормальних умовах, адже процес навчання зі спокійного та веселого перейшов у сумний та наповнений страхом період. Вчителі – ризикували життям та здоров'ям для того, щоб дати хоч якісь знання дітям. У перші дні вторгнення Міністерство освіти та науки України надало рекомендації щодо припинення освітнього процесу на 2 тижні, що дало можливість напрацювати певні документи, а для дітей та педагогів – адаптуватись до ситуації.

Отже у даній статті ми хочемо дослідити, яких викликів зазнала сфера освіти в умовах війни та які можливості відкрились для учасників освітнього процесу.

Війна яку розпочала Росія проти України створила безпрецедентні виклики для української освіти. До таких викликів ми можемо віднести:

1) Зруйнування інфраструктури: за даними заступника міністра освіти та науки Євгена Кудрявця: «Понад 3.5 тисячі закладів освіти зазнали тих чи інших руйнувань, майже 400 – повністю зруйновані. Кожна сьома школа в Україні пошкоджена внаслідок повномасштабного вторгнення». Безумовно це впливає на навчальний процес, адже ставить під ризик життя та здоров'я учнів, студентів та педагогів, а також створює велику необхідність у ресурсах для відновлення інфраструктури.

2) Переміщення населення: ще з початку війни велика кількість людей змушена була покинути свої домівки та вирушити у більш безпечні регіони. За даними Першої леді України Олени Зеленської більше двох мільйонів дітей перетнули європейсько-український кордон, більше як один мільйон перебувають на онлайн навчанні, адже їх навчальні заклади були зруйновані або ж перебувають під постійними обстрілами.

3) Відповідно це великим чином впливає на соціалізацію дітей, адже діти які змушені втікати від війни часто втрачають зв'язок з своїми друзями та вчителями, що може призвести до певних депресій або ж проблем з ментальним здоров'ям. Також переміщення дітей закордон або до інших регіонів чи областей може спричинити труднощі з адаптацією.

Це відбувається через перехід до нового навчального закладу та необхідність комунікувати з новими людьми, наслідками чого можуть бути психологічні проблеми, замкнутість, тощо

4) Психологічний стан учасників освітнього процесу: війна в Україні спричинила різні психологічні проблеми серед населення, проте найуразливішою категорією є діти. Чинниками постійного стресу та внутрішніх тривог стали часті обстріли, втрата близьких, необхідність покидати власну домівку, тощо. Як результат це створило додаткові бар'єри у навчанні, втрата мотивації та концентрації, що неабияким чином впливає на сам процес навчання.

Проте, як і у всіх процесах і явищах завжди є дві сторони. Безумовно війна принесла чимало викликів для учнів, студентів, педагогів, проте й дала поштовх до розвитку нових можливостей. А саме:

1) Розвиток гнучкості та адаптивності. Війна в Україні змусила освітню систему бути більш гнучкою та адаптивною до мінливих умов. Це призвело до розвитку нових методів навчання та оцінювання, які можна використовувати як у мирний час, так і в кризових ситуаціях. Так, були впроваджені нові форми навчання, які раніше використовувались вкрай рідко, до таких можемо віднести: дистанційне навчання, змішана форма навчання, асинхронна форма навчання.

2) Впровадження інноваційних методів у навчання: дало можливість покращити процес навчання під час воєнних дій, що спростило роботу не лише педагогам, але й зацікавило дітей та студентів до навчання. До цього чинника варто також віднести зростання цінності самоосвіти, адже під час війни популярності набрали різні онлайн-курси, вебінари чи інші ресурси для самоосвіти.

3) Розвиток волонтерства під час освітнього процесу: ще з початку повномасштабного вторгнення викладачі та студенти брали участь у різних заходах спрямованих на допомогу ЗСУ, насамперед це було плетіння маскувальних сіток, організація зборів на дрони та іншу необхідну техніку для воїнів, готування їжі для армії, створення окопних свічок, закупівля кишенькових грілок, тощо.

У висновку ми можемо сказати, що війна – це завжди трагедія, яка несе руйнівні наслідки для всіх сфер життя, проте за допомогою впровадження нових технологій, застосування нових методів та підходів учасники освітнього процесу забезпечують хороші умови для продовження навчання, виховуючи в учнях та студентах національну свідомість та розуміння до всіх процесів які відбуваються внаслідок війни в Україні. Тому досвід України свідчить про те, що освіта може бути потужним інструментом для подолання труднощів та побудови кращого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/886/88694/HigherEd-in-Times-of-War.pdf> (дата звернення: 11.04.2024)
2. Українська правда. Життя. Кожна сьома школа в Україні пошкоджена через війну – МОН. Українська правда. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/v-ukrajini-cherez-vijnu-poshkodzheni-ponad-3-5-tisyachi-zakladiv-osviti-300221/> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Зеленська розповіла, скільки дітей постраждали та загинули через війну і скільки виїхали за кордон. hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/zelenska-rozpovila-skilki-ditej-postrazhdali-ta-zaginuli-cherez-vijnu-i-skilki-viyihali-za-kordon> (дата звернення: 11.04.2024).

Вікторія Шиндирук,
здобувач першого ступеня вищої освіти «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Музичне мистецтво»
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар
Алла Лісова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», м. Бар

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ

Глобальні процеси сучасного цивілізаційного розвитку визначають необхідність становлення нової парадигми освіти. Одним із можливих проголошується тип інтегративної освіти. У широкому філософсько-культурологічному розумінні він може стати, на наш погляд, необхідним підґрунтям для створення адекватної запитам реальності світоглядно-виховної моделі мистецької освіти, що стане консолідуючим чинником у процесі зародження і співіснування різноманітних підходів до навчання і виховання школярів засобами мистецтва, сприятиме узгодженню міждисциплінарного змісту освіти з педагогічними технологіями особистісно-розвиваючого спрямування [3, с.10].

Інтеграція як процес створення цілісної і багатовимірної картини світу сьогодні набуває статусу одного з провідних методологічних принципів освіти, адже вона ізоморфно відображає тотальну якість постмодерністського інформаційного суспільства. Водночас не можна не визнати релятивізму науково-педагогічних позицій щодо цього явища, що стимулює теоретичні та прикладні розробки, насамперед технологічні, які забезпечуватимуть не лише змістову, а й процесуальну сторону навчання, виховання і розвитку учнів на засадах інтеграції.

В українській науці започатковано дослідження філософії інтегративної освіти (С.Клепко), її дидактичних (С.Гончаренко, І.Козловська, О.Савченко) і психологічних (І.Бех, Т.Яценко) засад. Створено програми, підручники й посібники з різних інтегрованих курсів для початкової школи (Н.Бібік, В.Льченко, Т.Пушкарьова, В.Тименко та ін.). У загальній мистецькій освіті інтегративний підхід є недостатньо обґрунтованим теоретично і слабо забезпечений технологічно.

Інтеграція (від латин. *Integratio* – відновлювання, поповнення, від *integer* – повний, цілісний) – це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція – утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів. Принцип конструювання цілісності не може зводитися до штучного механічного підсумовування елементів, процес інтегрування передбачає відродження природних, об'єктивно існуючих зв'язків і перехід у нову якість (згідно з аксіомою Аристотеля: ціле більше суми його частин) [1, с. 21].

Інтеграція в галузі загальної мистецької освіти має об'єктивні філософські, мистецько-культурологічні, психологічні, дидактичні, художньо-педагогічні передумови.

Розглянемо детальніше психологічні, дидактичні та художньо-педагогічні передумови інтеграції різних видів мистецтва в шкільній освіті.

Психологічні передумови. Об'єднуючі процеси в освіті визначаються насамперед інтегральною сутністю самої людини, її психіки, свідомості, ментальності (В.Ананьєв, І.Бех, Л.Виготський, О.Леонтєв, В.Мерлін, С.Рубінштейн, Ю.Самарін, М.Холодна та ін.). У сучасній освіті особистість учня розглядається як інтегруюча вісь, навколо якої концентруються мета, методика та інші компоненти педагогічної системи. За умов

акцентуації в освітньому процесі природної єдності мистецтв, гармонії багатоманітності закладається пластичність внутрішньої організації особистості, її сприйняття, мислення, уяви.

Вивчення психологічних передумов освітньої інтеграції враховує досягнення феноменологічного напрямку дослідження психіки людини, зокрема гештальт-психології, яка вивчає психіку людини під кутом зору її цілісних функціональних структур – гештальтів (В.Келер, К.Коффка, К.Дункер, К.Левін та ін.). Представники цього напрямку спробували пояснити природу інтелекту з позиції пріоритетності сприймання цілісного образу в динаміці психічних утворень, довести вирішальну роль миттєвого схоплення відносин (інсайт) у полі тяжіння частин до симетричного цілого, їх групування в напрямку рівноваги («закон структури»). Отже, в контексті цієї теорії психологічні механізми пізнавальної діяльності людини, здатної до інтегрування, містяться в самому процесі попереднього природного синтезу, що має регулятивне та мотиваційне значення для перебігу інших психологічних процесів.

Природу і механізми інтелекту досліджував у межах культурно-історичної теорії вищих психічних функцій Л.Виготський, який виділяв три ступеня його розвитку у дітей: 1) мислення синкретичними образами (за принципом «все пов'язано з усім»); 2) мислення в комплексах (через слово дитина поєднує предмети на основі фактично існуючих наочно-образних зв'язків); 3) мислення в поняттях або «вербалізоване сприймання» – результат інтеграції, синтезу всіх пізнавальних процесів. Психолог підкреслював важливе значення синкретизму дитячого мислення (мислення образами-ідеями) для розвитку особистості й, зокрема, вважав, що художня творчість у дитячому віці також синкретична (малюючи, діти розповідають про зображені події, тобто драматизують, складають тексти цих «ролей»). З переходом до вищих рівнів розвитку мислення синкретизм сприймання-мислення не зникає, він інтегрується з іншими розумовими надбаннями людини.

Психологічне підґрунтя інтеграції виражається також у поліmodalності людської психіки, яка загалом є цілісною незалежно від типології чи індивідуальних особливостей. Учені-психологи (В.Мерлін, А.Урсул та ін.) підкреслюють, що системне дослідження індивідуальності передбачає обов'язкове вивчення інтегральних властивостей у складній взаємодії елементів. При цьому декомпозиція окремих властивостей допустима лише з суто науково-дослідницькою метою шляхом виокремлення певних якостей, які можуть розглядатися тільки в залежності від загальної інтегративності психіки [2, с. 57].

Діти здатні пов'язувати між собою різноманітні явища і сприймати їх нероз'єднаними без достатніх для цього логічних засад. У результаті активної взаємодії з довкіллям у них формуються так звані когнітивні карти – образи-огляди різного ступеня складності, масштабу, організації, узагальненості. Природна гнучкість образного мислення дитини без цілеспрямованого педагогічного інструментального збагачення в процесі шкільного навчання з часом втрачається. Із «візуалізаторів» маленькі школярі поступово перетворюються на «вербалізаторів», хоча, як доведено сучасними психологами і педагогами, мобільність мислення залежить від легкості переходів від одного типу інформації до іншого. Не випадково критерієм обдарованості вважається легкість переструктурування матеріалу в процесі мислення. Творчість, за І.Лернером, передбачає здатність басити нові проблеми в стандартних умовах, нові функції звичного об'єкта та вміння комбінувати, самостійно переносити знання в нові ситуації. А перенесення є результатом порівняння, знаходження аналогій, асоціацій тощо.

Конструктивну роль у процесах інтегрування відіграє мислення, основу якого складають операції аналізу і синтезу, а також комплекс основних прийомів мислення. До таких прийомів належать:

- *Порівняння* (встановлення спільних і відмінних рис між предметами і явищами);
- *Аналогія* (пошук схожості між предметами і явищами);
- *Асоціація* (суб'єктивний образ об'єктивного зв'язку між предметами і явищами);

- *Узагальнення* (виведення спільних ознак для предметів і явищ певного класу);
- *Абстрагування* (виділення з усіх ознак, властивостей, зв'язків основних, найзагальніших);
- *Генералізація* (узагальнення, перехід від окремого до загального);
- *Класифікація* (розподіл за спільними ознаками);
- *Систематизація* (розподіл у визначеному порядку і зв'язку частин)
- *Перенос засвоєних знань і вмінь* на інші предмети та явища [17, с.89].

За спостереженнями психологів, формування і збагачення «поля» свідомості індивіда здійснюється за допомогою «одичних актів», між якими встановлюються зв'язки – ланцюжки понять, образів, уявлень. Механізм дії психіки такий: між окремими явищами у свідомості людини в різний час і з різного приводу з'являються певні зв'язки (варіативні, спорадичні або константні; усвідомлені або неусвідомлені, інтуїтивні; миттєві чи розтягнуті в часі). Такі співвідношення отримали назву асоціативних зв'язків, або асоціацій. Вони можуть бути емоційними, звуковими, зоровими, просторовими, кінетичними, словесними й постійно включаються в пізнавальні процеси, створюючи різноаспектні комплекси [3, с.28].

Для психологічного обґрунтування освітньої інтеграції в галузі мистецтва особливо значущими є положення Ю.Самаріна про асоціативне мислення, формула якого «творче мислення – це мислення плюс уява». Суть ідей ученого полягає в тому, що будь-яке пізнання є асоціацією, а система знань – це система асоціацій. Психолог класифікує рівні розумової діяльності в залежності від поєднання асоціацій, серед яких він виділяє такі види:

- *Локальні* – найпростіші, характерні для молодшого шкільного віку;
- *Частково-системні* – найпростіші системні асоціації, що виникають, наприклад, під час вивчення окремої теми, предмета або явища, передбачають найпростіші порівняння та узагальнення, але отримані знання не зіставляються із суміжними знаннями;
- *Внутрішньо-системні*, що забезпечують пізнання учнями цілісних систем знань у межах предмета (причинно-наслідкові, часові, просторові, кількісні та інші зв'язки);
- *Міжпредметні* – поєднують різні системи знань, зв'язки на межі систем, внаслідок чого виникають спільні поняття;
- *Міжсистемні* – характеризують найвищий ступінь розумової діяльності.

За характером становлення зв'язку розрізняють такі види асоціацій: за тотожністю, за суміжністю, за контрастом.

За джерелами сприйняття інформації асоціативні уявлення розділяються на іманентні (у межах однієї модальності) та трансцендентні (з різних модальностей), хоча в останніх одна з модальностей може бути «контролюючою».

Асоціативність – одна з визначальних ознак творчо-інтегральної сутності свідомості людини, її здатності переносити знання та способи діяльності в інші умови, заміщувати одні елементи іншими, уявляти й рекомбінувати наявні уявлення, знання, вміння.

Досліджуючи феноменологію інтелекту, М.Холодна обґрунтовує цілісність психічних явищ у контексті структурно-інтегративної методології, яка включає такі аспекти аналізу: 1) елементи; 2) зв'язки між ними; 3) цілісність (дія механізмів інтеграції); 4) місце і роль даної інтелектуальної структури в низці інших структур. Учений уводить нове ключове поняття «ментальний досвід» особистості, який зумовлює індивідуальну і неповторну якість інтелекту.

Таким чином, загальними психологічними передумовами інтегрованого навчання є природні особливості людського мислення, в якому органічно поєднуються чуттєві, уявно-образні, раціонально-логічні, творчо-інтуїтивні аспекти пізнання. За допомогою механізмів мислення людина здатна зіставляти близькі й досить далекі предмети і явища, встановлювати їх спільні і відмінні риси, проводити між ними аналогії і паралелі, синтезувати й узагальнювати отримані знання. У свідомості школяра немає метафізичного

розподілу на предметні галузі. Він сприймає навколишній світ одночасно слухом і зором, образно і вербально, емоційно і практично. Накопичені елементи досвіду накладаються, перетинаються, інтегруються, створюючи можливість своєрідного «панорамного бачення» і «поліфонічного розуміння» світу [1, с.11].

Загальні психологічні закономірності мислення мають специфічні особливості вияву у сфері мистецької діяльності. Природні здібності до зорово-просторових, акустично-образних, вербальних та інших розумових операцій реалізуються дитиною комплексно. Опрацювання художньої інформації, як і будь-якої іншої, а також її кодування і перекодування здійснюються нею інтегрально. Як підкреслюють психологи, поєднання дій кількох аналізаторів – зору, слуху, дотику – сприяє набагато кращому і довшому запам'ятовуванню навчальної інформації. Діти, яким притаманний художній тип нервової діяльності, на відміну від логічного типу, «схоплюють» інформацію насамперед у цілому, без попереднього поділу на складові. Деякі педагоги вважають, що треба розвивати її згідно з природними задатками, враховуючи вроджений тип психіки, інші – навпаки, прагнуть надавати пріоритетну увагу «слабкому ланцюжку». Ми вважаємо, що потрібно розвивати дитину гармонійну, прагнучи до балансу вродженого і набутого.

Як відомо, людина по-різному сприймає мистецтво: графіку, живопис, скульптуру та інші візуальні мистецтва – зором, а музику – зрозуміло, через слух. Проте здавна помічено, що інколи вплив музики може викликати певні зорові відчуття, які збагачують слухове сприйняття, і навпаки – картина інколи «звучить», як музика, а архітектуру взагалі називають «музикою, застиглою у камені». Художник і скульптор Мікеланджело образно порівнював гарний живопис із гарною мелодією. Насправді художник «працює» не лише очима, а й усіма відчуттями, як і будь-який інший митець. Показовим щодо цього є вислів Федеріко Гарсія про природу творчості: поет повинен бути знавцем своїх почуттів. Важливі всі п'ять, але в такому порядку: зір, дотик, слух, нюх, смак. Щоб приборкати бажаний образ, потрібно усунути бар'єри між почуттями, багаторазово перешарувати одне відчуття іншим, а то й змінити їх природу.

Психологічна природа людини забезпечила можливість органічного поєднання логічного й образного, свідомого та інтуїтивного, візуального та аудіального. Важливим відкриттям сучасних наук про людину є теорія функціональної асиметрії мозку. Як довели дослідження останніх років, ліва півкуля головного мозку забезпечує можливість раціонально-логічного (вербального) мислення, а права «відповідає» за емоційно-образне (візуальне) опрацювання інформації, надаючи мисленню людини творчого характеру. Насправді вербальні й візуальні, свідомі й підсвідомі складові тісно переплітаються, взаємодіють, утворюють своєрідну цілісність, а недооцінка будь-якої з них призводить до одностороннього розвитку особистості. Інтеграція всіх розумових стратегій дозволяє людині творчо осягати навколишню дійсність.

Таким чином, можна зробити висновок, що до психологічних детермінант інтеграції змісту дисциплін художньо-естетичного циклу належать загальна інтегральність психіки, полісенсорна взаємодія людських відчуттів, синкретизм сприйняття й асоціативність людського мислення, здатність до синестезії, цілісність ментального досвіду особистості.

Дидактичні передумови. Інтенсивний розвиток наук призводить до їх надмірної диференціації, дроблення. Негативним наслідком цієї тенденції є задана спеціалізована підготовка фахівців у різних галузях. Відомий німецький філософ Ліхтенберг уважав, що людина, яка вивчає хімію і тільки хімію, знає саму хімію погано. Суголосну думку висловлював знаменитий диригент Бруно Вальтер: тільки музикант – це лише напівмузикант.

Інтегрування, під яким у педагогіці розуміють знаходження різноманітних зв'язків і залежностей між складовими педагогічної системи, це дієвий засіб структурування змісту, що забезпечує системність викладу матеріалу в нових органічних зв'язках. Це також засіб

інтенсифікації навчально-виховного процесу, вища форма втілення міжпредметних зв'язків на якісно новому рівні.

Поняття «інтеграція» в педагогічній науці набуло багатозначності. Аналіз та узагальнення різнопланових і різноякісних трактувань (Н.Груздева, Я.Данилюк, І.Козловська, О.Паладянец, С.Сергеєнок, А.Урсул, М.Чапаєв та ін.) можна звести до такої класифікації:

- Інтеграція як сутність, закономірність освіти, де смислові межі двох понять збігаються (природна інтегральність будь-якої освіти, освітнього простору загалом);
- Інтеграція як освітня політика, тенденція до взаємоузгодження систем освіти у світі (наприклад „освітня євроінтеграція”);
- Інтеграція як принцип освіти, що відображає соціокультурні тенденції і потреби сучасного суспільства;
- Інтеграція як освітня мета (створення у школярів цілісного уявлення про навколишній світ – «картина світу», «образ світу», «інтегральність світогляду»);
- Інтеграція як інструментарій, засіб удосконалення педагогічного процесу;
- Інтеграція змісту освіти (знаходження загальної основи і способів об'єднання предметних знань, результат – інтегрований курс, інтегрована програма);
- Інтеграція форм організації навчання і виховання (інтегрований урок);
- Інтеграція способів взаємодії педагога та учнів (інтегративна педагогічна технологія).

Існує два основні типи дидактичної інтеграції:

- *Індуктивно-взаємодіючий* – процес установаження зв'язків між компонентами, які виконують роль активного начала в утворенні цілісності, яка є пасивним результатом, народженим під впливом взаємодії паритетних частин;
- *Холістський*, що передбачає пріоритет цілого як інтегральної («емерджентної») якості, що задає характер взаємозалежності компонентів і завдяки вихідній константі забезпечує більш високий рівень упорядкованості, кількісне зростання зв'язків.

Технологія конструювання інтегрованого курсу з будь-якого навчального предмета передбачає виявлення певних дидактичних підстав оптимального поєднання і перетворення предметно-диференційованого змісту в інтегративний. Дидактами доведено, що система предметного змісту включає підсистему дидактичних одиниць – навчальних елементів, представлених у внутрішньопредметній логіці, і систему навчальних елементів міжпредметної логіки із заданими параметрами і зв'язками різної типології. Тобто процедура інтегрування розглядається як процес упорядкування системи через виділення стрижневих компонентів і з'ясування зв'язків між ними навколо певної провідної ідеї (теми).

Отже, ключовим моментом дидактичних передумов інтеграції, що стосуються всієї системи навчання і виховання учнів (принципів, форм, методів, засобів) є єдина мета освіти – формування в учнів цілісної картини світу. Практична ж реалізація ідеї інтеграції у шкільній практиці вирішується переважно на двох основних рівнях: інтеграції змісту освіти (зовнішня і внутрішня, між предметна і предметна, понятійна та світоглядна, повна або часткова) та інтеграції у процесі навчання і виховання (інтегративні педагогічні технології, методики інтегрованих курсів).

Художньо-педагогічні передумови. На інтегративному підході до художнього виховання дітей засновані відомі зарубіжні педагогічні системи Е.Жак-Далькроза, К.Орфа, Р.Штайнера; практичні експерименти в цій галузі здійснювали Б.Яворський і М.Леонтович.

Основою цілісної концепції гармонійного художньо-естетичного виховання швейцарського педагога Еміля Жак-Далькроза (1865 – 1950) стала ідея відродження втраченої з часів античності синкретичної єдності музики, слова і танцювального руху.

Інтегратором у цій оригінальній художньо-педагогічній системі став ритм. Педагог був переконаний, що базисом, з якого починається навчання дітей мистецтву, має бути ритміка – вільні танцювально-пластичні рухи, які приносять естетичну насолоду. Своє кредо педагог висловив відомим афоризмом: «Ти сам твір мистецтва; відкрий мистецтво у самому собі, у своєму тілі».

Домінуючим методом творчого розвитку учнів була імпровізація, під час якої створювалися виразні рухо-пластичні образи. Е.Жак-Далькроз не переймався тим, щоб навчити учнів техніки, віртуозності, адже був категоричним противником розвитку репродуктивних здібностей, наслідування сталих взірців, що культивувалося в методиках того часу. Головним завданням, на його переконання, було пробудити в кожному учневі індивідуально неповторне внутрішнє природне відчуття ритму засобами спеціальної «гімнастики почуттів», і, як наслідок, гармонізувати тілесне, психічне і духовне, стимулювати креативний потенціал особистості. Ідеї швейцарського педагога щодо поліхудожнього (полісенсорного, музично-рухового) виховання набули поширення в усьому світі. Вони не втратили актуальності і в наш час, коли одним із провідних завдань гуманістичної освіти визначено створення умов для всебічної творчої самореалізації особистості. Це доводить приклад Польщі, де згідно з реформою освіти (1999 р.) мистецтво в початковій школі викладається на засадах інтеграції.

Відомий німецький композитор і педагог К.Орф (1895 - 1982) став не просто послідовником далькрозівської виховної системи, він її значно розвинув, посилив музичний аспект і ввів театральний. Найближчим до коренів усіх мистецтв К.Орф уважав танець, а музичне виховання дітей не уявляв без одночасного розвитку почуття ритму в пластиці тіла. У побудові своєї інструментально-ритмічної системи початкової музичної освіти він використав широковживаний вислів, перефразувавши його: «спочатку був барабан», тобто – ритм, адже барабан – це метафора. Тривала й вельми плідна педагогічна практика К.Орфа спрямовувалась на максимальне стимулювання творчого розвитку учнів. Він уважав, що ритму не можна навчити, його треба вивільнити з організму людини – «розв'язати». Засобами досягнення цієї мети стали виконання декламаційних і ритмічних вправ (слова, фрази, монологи й діалоги у «перекладі на барабан»), вільна словесна, музична, ритмічна, пластична імпровізація, індивідуальне і колективне музикування з використанням багатого набору дитячих інструментів, музично-рухові ігри та інсценізації на фольклорній основі. Педагог створив унікальний мистецький синтез – дитячий музично-танцювальний театр. Останній передбачав сценічну гру-імпровізацію оркестру на вільну або конкретну тему («Хвилювання», «Ярмарка», «Морський прибіій»). Так здійснювалась колективна імпровізація: від музичної через танцювальну до театральної (вистава, переважно різдвяна містерія).

У 1965 р. К.Орф опублікував «Меморандум», де виклав свої рекомендації щодо «музичного виховання» (ностальгія за античним синкретизмом) у дитячих садках і школах. Він пропонував об'єднати спів, малювання, ритміку (рух), виховання мовлення в єдиний комплекс. Частково ці ідеї педагога-гуманіста втілилися в сучасних так званих «інтегрованих» школах, які сьогодні діють у системі художньої освіти Німеччини паралельно зі «спеціалізованими» (І.Шкелебей). Завдяки діяльності Інституту Орфа в Зальцбурзі (1961) його педагогічну систему вивчають у всьому світі, зокрема вона широко використовується в арт-терапії.

Розгляд інтегративних підходів у зарубіжній мистецькій педагогіці буде не повним, якщо не висвітлити бодай побіжно оригінальний досвід естетизації всього навчально-виховного процесу у вальдорфських школах. Як відомо, у них мистецтво посідає надзвичайно важливу роль: зміст усіх навчальних дисциплін має естетико-виховне наповнення, розширено блок спеціальних мистецьких предметів, яким присвячується по кілька годин у другій половині кожного навчального дня (до нього входять уроки мови, літератури, музики, живопису, ліплення, евритмії, малювання форм, театру, заняття

художньо-прикладного циклу – квітникарство, садівництво, гончарство, обробка деревини й металу, рукоділля, виготовлення іграшок). Засновником та ідеологом вальдорфських шкіл Рудольфом Штайнером (1861 – 1925) з метою цілісного художньо-естетичного розвитку учнів уведено нові оригінальні навчальні предмети «Евритмія» і «Малювання форм».

Оригінальність змісту і технологій викладання предметів «Евритмія» і «Малювання форм» у вальдорфських школах полягає у новому пропедевтичному інтегральному трактуванні сутності художнього формотворення у процесі органічної взаємодії графічної та рухової діяльності учнів. На відміну від «геометричного методу» викладання образотворчого мистецтва, який був розкритикований багатьма художниками-педагогами, та «тренажної хореографічної методики», яка в системі масового естетичного виховання копіює методики спеціалізованих шкіл, підхід вальдорфських учителів спрямовується насамперед на пробудження емоційно-естетичного ставлення до процесу художньої діяльності. Саме ці позиції мають практичний інтерес, адже у вітчизняній школі майже відсутні спроби впровадити емоційний «вільний художньо-пластичний рух», «безсюжетне малювання», тим більше – їх взаємозв'язок.

Оригінальну концепцію музичного виховання на інтегративній основі розробляв і втілював у власній практиці український музикознавець і педагог Б.Яворський (1877 – 1942). В обґрунтуванні власних педагогічних принципів він виходив із розуміння цілісності сприйняття дитиною оточуючого світу та мистецтва, активного залучення асоціацій під час музичної, візуальної та рухової творчості. Зорові відчуття діти реалізували в малюнках, які відображали настрої від прослуханої музики (сукупність ліній, кольорових плям, абстрактних пейзажів). Далі процес зорових асоціацій поглиблювався: учні мали графічно зображувати тему музичного твору (умовна конструкція музичної архітектоніки) і водночас відтворити в кольоровій гамі динамічний розвиток музичного образу; крім того, залучалися живописні матеріали, що відображали образну структуру твору, спонтанні малюнки музичних настроїв, графічні схеми музичних форм. Паралельно застосовувалися такі види художньо-творчої діяльності учнів: рухові імпровізації (зокрема вправи Е.Жак-Далькроза), вокальні імпровізації (пов'язані з ладовими відчуттями), створення віршів, колективне музикування на дитячих інструментах, підготовка і розігрування театральних вистав. Технологія формування зорових асоціацій була орієнтовно такою:

- Цілісне сприйняття музичного образу учні відображали при першому прослуховуванні твору однією кольоровою лінією,
- При наступних прослуховуваннях малюнок деталізувався – тричастинна структура п'єси відмічалася трьома кольорами (перша і третя – одного темно-фіолетового тону),
- Потім окремими короткими мазками виділялося кожне інтонаційне зерно, інтонаційні зміни викликали відповідні зміни насиченості кольору.

У спільних бесідах учні коректували власні творчі рішення щодо вибору кольорів, які часто були однаковими у багатьох дітей.

Проблема взаємодії (комплексу, синтезу) мистецтв, міжпредметних зв'язків, інтегрованих курсів останні десятиліття активно привертає увагу дослідників у сфері педагогіки мистецтва і на різних концептуальних і методичних засадах розв'язується щодо початкової (В.Алєєв, Н.Аніщенко, Е.Белкіна, Т.Крижанівська, О.Курєвіна, Т.Михайлова, Т.Надолінська, Т.Науменко, Н.Терентьева, В.Тименко, Б.Юсов), основної (П.Волкова, Ю.Солодовніков, Г.Шевченко) і старшої школи (Л.Предтеченська, Л.Рапацька, Н.Фунтікова), а також в умовах професійної педагогічної освіти (О.Бузова, Н.Грибуніна, Л.Кондрацька, Т.Костогриз, Г.Падалка, Т.Рейзенкінд, І.Хімік, Т.Челишева, О.Щолокова та ін.).

Цілісність народної культури, синкретизм фольклорних традицій і обрядів – яскравий і неперевершений зразок природної інтеграції поетичного слова, музики, хороводних рухів, елементів театральної дії, педагогічна ефективність якої доведена

багатовіковим існуванням етнопедагогіки. Тому саме цей «фольклорний» тип інтеграції, генетично споріднений із синкретизмом дитячої гри, активно використовують і автори різних програм і посібників з мистецтва, й учителі в емпіричному досвіді викладання мистецьких дисциплін.

Оригінальні моделі художньо-педагогічної організації змісту інтегративного курсу пропонують автори програм з художньої культури (Л.Кондрацька, Л.Предтеченська, О.Щолокова та ін.), більшість із яких ґрунтуються на синтезі словесної, музичної і візуальної творчості та побудовані переважно за хронологічним (циклічним, цивілізаційним) принципом.

Таким чином, будь-які різновиди моделей художньої інтеграції активізують емоційно-естетичне сприйняття й особистісне пізнання учнями мистецтва, адже саме завдяки зіставленню і порівнянню, виділенню спільних і відмінних рис у мистецьких явищах стимулюється розвиток художньо-творчих здібностей. У початковій школі поліхудожнє виховання з домінантою синкретичних форм творчості стає фундаментом художнього мислення учнів, яке активно розвивається в середніх класах у процесі поглибленого пізнання мистецтв на матеріалі широкого спектра художніх зразків різних епох і стилів, жанрів і форм, а також під час вивчення курсу художньої культури в старших класах, тобто на завершальній стадії опанування предметів художньо-естетичного циклу в школі, що сумарно забезпечує формування цілісної художньої картини світу.

Список використаних джерел

1. Демчишин М. Про викладання дисциплін художньо-естетичного циклу. *Освіта України*. Серпень, 2001. С. 15 – 20.
2. Клепко С.Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм знання. Київ – Полтава – Харків; ПОПОПІ, 1998. 360 с.
3. Масол Л.М. Концепція художнього естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Шкільний світ*. 2002. № 9 (137) С. 7 – 42.

*Штурба Антоніна Олегівна,
доктор філософії, викладач іноземної мови
вищої кваліфікаційної категорії, старший викладач
Комунального закладу
«Балтський педагогічний фаховий коледж», м. Балта,
Полянська Діана Анатоліївна,
здобувач першого бакалаврського
рівня вищої освіти 4 курсу
ОПП 013 Початкова освіта
Комунального закладу
«Балтський педагогічний фаховий коледж», м. Балта*

МЕТОД КАЛЛАНА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ РОЗМОВНИХ НАВИЧОК У ВОЛОДІННІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Основною метою сучасної методики викладання іноземної мови є розвиток комунікативної компетенції здобувачів освіти, яка включає в себе обмін інформацією, вираження почуттів та емоцій. Іншим важливим елементом є збагачення знань про країну, мова якої вивчається, її культуру, застосовуючи різноманітні існуючі методики.

Протягом багатьох років було розроблено велику кількість методик викладання англійської мови як іноземної. Деякі з них були відкинуті науковцями та викладачами, тоді як інші стали широко використовуватися.

В даний час навчання усного володіння англійською мовою стало перш за все важливим для комунікативних навичок англійської мови, а надання здобувачам освіти можливості ефективно мовленнєвої діяльності стало важливим питанням. Існує багато методів навчання, які трактуються як нетрадиційні. Нетрадиційні методи – це методи, які не передбачені шкільною програмою або програмою закладу вищої чи фахової передвищої освіти. Існує багато таких методів, і всі вони мають свої переваги у вивченні англійської мови.

Метод Каллана успішно використовується в більш ніж 40 країнах і допомагає багатьом тисячам людей швидко та ефективно вивчати англійську та іспанську мови. Цей метод, заснований в основному на принципах прямого та аудіо-лінгвального методів, приваблює потенційних учнів, пропонуючи постійний вплив на вербальну комунікацію, що здійснюється в нестресовому середовищі.

Метод Каллана створив Робін Каллан, який виріс у Елі, Англія. У віці двадцяти років він поїхав до Італії, щоб викладати англійську мову. Хоча він любив викладати, він вважав що часто вчителі викладають свої уроки неефективно та нудно. Він дуже зацікавився механізмами вивчення мови і був упевнений, що зможе радикально покращити спосіб викладання англійської мови.

Метод Каллана – це один з «прямих методів» викладання мови, який базується на припущенні, що вивчення мови – це рефлексивна взаємодія. Цей метод «швидкий, практичний і заснований на розмовній мові» і розділений на 12 рівнів, тому підходить для всіх учнів, від початківців A1 (Beginner) до тих, хто має високий рівень володіння мовою C1 (Advanced).

Основний принцип методу Каллана полягає у швидкому вдосконаленні комунікативних навичок здобувача освіти шляхом максимального занурення в мовний процес, що є невід'ємною частиною комунікативного підходу. Метод Каллана передбачає навчання людини сприймати живу іноземну мову і вільно висловлюватися іноземною мовою. 70% уроку присвячено розмовній практиці в режимі «питання-відповідь» [1].

Заняття має певну структуру і триває 45-60 хвилин. У групі зазвичай до 8 осіб, які мають підручники з набором запитань та відповідей. Вчитель швидко ставить групі

запитання, питання повторює двічі і вказує на того, хто буде відповідати. Учень фактично немає можливості подумати. Якщо він затримується з відповіддю, то вчитель дає підказку, починаючи говорити відповідь сам, а учень її підхоплює. Одразу після відповіді звучить наступне питання. Того, хто буде відповідати, вчитель обирає у випадковому порядку, тому кожен має бути готовим до відповіді. Через несподіванку та швидкий ритм в групі створюється напруга, своєрідна стресова ситуація, яка, на думку психологів, сприяє запам'ятовуванню. Викладач активно жестикулює, щоб допомогти учневі зрозуміти незнайомі слова [1].

Метод Каллана також використовує спрямовану бесіду, де вчитель ставить запитання, а учні відповідають на них. Важливою частиною процесу запитань і відповідей є швидкість: заняття за методом Каллана проходять швидко, і вчитель ставить запитання трохи вище природної швидкості розмови. Це означає, що учні, які навчаються за методом Каллана, швидко вчать розуміти англійську мову без звичайного перекладу. Метод допомагає їм з самого початку мислити англійською мовою [2]. Однак запитання вчителя ретельно структуровані, а учні відповідають на них у вигляді повних речень, тому учні не тільки вчать говорити іноземною мовою, але й одночасно повторюють матеріал попередніх уроків. На уроках Каллана основна увага приділяється повторенню, кожен урок поділений на 4 частини – повторення, читання, диктант і вивчення нового матеріалу. Частково на повторення може йти до 60% уроку. Перевага частого повторення полягає в тому, що воно дозволяє учням запам'ятовувати мовний матеріал під час уроків, і їм не потрібно витрачати час на підготовку вдома [2].

Значна частина мови часто існує у вигляді спільних груп або кластерів слів, і ідея про те, що учні можуть отримати користь від усвідомлення таких груп, є загальновідомою. Слова можуть існувати в групах, тому що вони утворюють фіксований вираз (наприклад, "What a pity!", "as a rule" і т.д.) або тому, що вони сильно поєднуються або просто часто вживаються разом (наприклад, "a heavy sleeper", "...at the end of ..."). Звичайно, метод Каллана вчить загальноживаним фразам та ідіомам, але він також враховує, що студенти постійно стикаються з поширеними словосполученнями та групами слів. Коли клас пише диктант, кожна частина кожного речення подається як природна група слів. Вчителі говорять разом з учнями під час їхніх відповідей. Мета полягає в тому, щоб говорити якомога вільніше «поруч» з учнем, щоб надати підтримку, коли це необхідно, але вчитель також стежить за тим, щоб будь-яка миттєва пауза в мовленні завжди відбувалася на природній межі між групами слів або фразами. У посібниках з граматики Каллана A2, B1 та B2 (для тих, хто вивчає англійську мову) велика увага приділяється формулюванню фраз та словосполучень [3].

Викладачі методу вважають, що здобувачі освіти часто вивчають англійську для ділових або професійних цілей, і їм потрібно отримати хороші знання мови якомога швидше. Заняття за методом Каллана забезпечують інтенсивне навчання, оскільки здобувачі освіти постійно задіяні під час уроків. Метод фокусується на ефективності, практичному плані та на тому, щоб вивчити мову за короткий проміжок часу.

У методі Каллана певний матеріал подається у формі запитань-відповідей, що дуже схоже на інтерактивну форму в аудіо-лінгвальному методі. Так само існує залежність від запам'ятовування ключових фраз, «надмірне тренування», викликане постійним повторенням, що так важливо в аудіо-лінгвальному методі. Серед інших важливих спільних аспектів – велика увага до вимови, оскільки вчитель на заняттях за методом Каллана повинен виправляти своїх учнів і вимагає від них правильної вимови. Таким чином, успішні відповіді відразу ж підкріплюються, і потрібно докласти величезних зусиль, щоб змусити учнів створювати безпомилкові висловлювання. Тим не менш, однією з особливостей прямого та аудіо-лінгвального методів, яка видається досить негативною, є тенденція маніпулювати мовою та ігнорувати зміст. Проблеми очевидні: учні дуже часто вважають

відповіді на запитання в методі Каллана штучними, і фактично не можуть використовувати їх у повсякденних ситуаціях [3].

Не можна не відмітити дружню атмосферу між вчителем та учнями, адже вона завжди сприяє навчальному процесу. Однак є деякі моменти, якими незадоволені багато учнів, що навчаються за методом Каллана. Один з них полягає в тому, що завдяки інтенсивному повторенню і запам'ятовуванню мовних моделей і форм, можна відразу побачити негайний ефект у вживанні мови, але через деякий час учні розуміють, що вони не можуть зробити ніяких нових або спонтанних висловлювань. Крім того, пояснення деяких граматичних моментів у книгах за методом Каллана здається занадто складним і не дуже корисним у повсякденних ситуаціях.

Метод Каллана не можна вважати новим чи інноваційним у практиці викладання іноземної мови, але він досить унікальним чином поєднує в собі стратегії та методи, які були перевірені багаторічною практикою. Метод не базується на жодній новій лінгвістичній, психологічній чи педагогічній теорії або експериментальному дослідженні. Більше того, навіть найпривабливіший метод стає менш привабливим після двох років вивчення більш складного матеріалу.

Список використаних джерел

1. How to Implement the Callan Method in Your Teaching URL: <https://inicijativa.biz/en/blog/how-to-implement-the-callan-method-in-your-teaching/>
2. Sakamoto, Y. Practices of speaking English by using Callan Method: A case study in one-on-one conversation lessons online. *Proceedings of the 30th Annual Conference of JSET*, 2014. P. 831-832.
3. The Callan Method URL: <https://callan.co.uk/the-callan-method/>

Тетяна Юзько
доктор філософії,
завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар

Вікторія Слугоцька
викладач кафедри соціально-економічних дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА – ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМОК ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Якість юридичної освіти та становлення правової культури – тісно пов'язані між собою процеси. Еволюція юридичної освіти та системи правового виховання населення відбувається не тільки шляхом досягнення більшої визначеності в загальнотеоретичних дисциплінах, але й через формування нових правових дисциплін, що безпосередньо пов'язанні з набуттям студентами практичних навичок.

В Рекомендаціях навчально-методичної комісії з права Міністерства освіти і науки України «Про організаційно-методичне забезпечення навчального процесу в умовах скорочення тижневого навантаження викладачів» зазначалося про необхідність передбачати у навчальних планах вищих юридичних навчальних закладах щоденне ознайомлення студентів-юристів з практикою, яка здійснюється у правовій сфері, розвиток у студентів якостей та навичок, необхідних для практичної роботи юриста, а також можливість засвоювати матеріал в реальних життєвих ситуаціях [1, с. 123].

Усі ці умови навчання забезпечує саме юридична клінічна освіта, яка передбачає сполучення теоретичного та практичного компонентів в юридичній освіті [2, с. 7], а оволодіння студентами основ правової культури, професійної етики, накопичення ними досвіду роботи із малозабезпеченими верствами населення є її позитивною особливістю. Це твердження повною мірою відповідає одній із найважливіших умов «українського прориву» в освітянській справі – переорієнтації системи освіти з простого засвоєння суми знань на усвідомлення їх предметно-практичного значення, формування вміння самостійного поповнення й впровадження в практику задля забезпечення кар'єрного зростання, добробуту, комфортного існування в розвинутому суспільстві [3, с. 12].

Якість освіти багато в чому залежить і від методології викладання, покликаної сприяти реалізації цілей освіти, від правильно обраних згідно з характером дисципліни методик навчання [4, с. 406]. Як зазначає В.П. Андрущенко, сучасний етап розвитку вищої школи, що характеризується інтенсифікацією навчального процесу, скороченням періоду навчання, вимагає введення в практику роботи професорсько-викладацького складу нових, нетрадиційних форм і методів викладання. У свою чергу оволодіння кращим світовим освітнім досвідом стимулює пошук нових підходів в підвищенні рівня підготовки майбутніх спеціалістів, конкурентоспроможних на сучасних ринках праці, а розв'язання цієї проблеми в умовах вищих навчальних закладів стає можливим при реалізації інноваційних технологій [5, с. 10]. Головною метою використання такого оновленого (інноваційного) наукового підходу до організації навчально-виховного процесу, вибору більш досконалих і пошуку нових форм і методів навчальної роботи є не тільки навчати фахівців того, що реально може знадобитися у подальшій професійній діяльності та контролювати ступінь розвитку необхідних знань, умінь і навичок, а також формувати

настанови на постійний саморозвиток і безперервну освіту протягом усього життя з метою повної відповідності сучасності [6, с. 92].

Цю позицію поділяє і Н.В. Артикуца, на думку якої дієвим фактором зростання творчого потенціалу суб'єктів навчального процесу є впровадження інноваційних, зокрема інтерактивних методів і форм викладання, а в юридичній клінічній освіті перспективними є насамперед інтерактивні методики, спрямовані на формування й закріплення практичних навичок роботи з клієнтами, вирішення професійних проблем різного ступеня складності, роботи із судово-процесуальними документами: проблемний метод, запрошення спеціалістів, соціальні проекти, аналіз правової ситуації; «ток-шоу»; судові слухання; метод інтерв'ю (інтерв'ювання) та консультування клієнта; переговори тощо [7, с. 22]. У зв'язку з цим, до методології в юридичній клініці викладання слід якомога менше увібрати давно встановлені штампи та кліше на прикладі семінарських та практичних занять як методів перевірки знань студентів, а найбільше приділити увагу інтерактивним лекціям, рольовим та індивідуальним заняттям, самостійній роботі як помічника консультанта в юридичній клініці, оскільки лише таким способом можна значно підвищити практичну підготовку студентів та надати їм самим можливість отримати необхідних навичок для роботи за фахом [8, с. 69]. М.В. Кравчук також підтримує ідею практичної підготовки студентів в юридичних клініках, які отримали відповідний дозвіл та державне визнання, з використанням найсучасніших методик навчання (інтерактивних) [9, с. 165].

Саме поняття «юридична клінічна освіта» не закріплено на нормативному рівні та визначається по-різному. У вітчизняній науковій літературі практично відсутні будь-які фундаментальні дослідження цієї категорії, що значно ускладнює її однозначне розуміння та використання. Найчастіше ним оперують у наукових дослідженнях з метою характеристики унікального способу підготовки фахівців за напрямом «Право» (з обов'язковим використанням юридичних клінік в навчальному процесі як бази для отримання студентами додаткових теоретичних знань і практичних навичок) [10, с. 2].

Деякі вчені вважають, що юридична клінічна освіта – це метод (методика) викладання, яка використовується в юридичних вищих навчальних закладах, у рамках якого студенти представляють інтереси реальних клієнтів (відвідувачів) під керівництвом викладачів та практикуючих юристів. Призначення цього інтерактивного методу навчання студентів-юристів правових навичок полягає у посиленні їх практичної підготовки шляхом залучення до практичної юридичної діяльності та надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення [11].

Як засіб формування нової методики навчання, юридична клінічна освіта дозволяє впровадити в систему вітчизняної освіти: 1) демократичний стиль відносин між викладачем і студентом (на противагу авторитарному стилю, характерному для системи освіти в цілому); 2) педагогіку співробітництва (студент стає рівноправним учасником освітнього процесу); 3) індивідуальний підхід до студента; 4) захист прав людини як значуща складова професійної діяльності юриста (права людини у ході роботи клініки стають не звичайним струсом повітря, а реальною справою); 5) компонент навчання практичних навичок, органічно доповнює отримані у вищому навчальному закладі теоретичні знання. У зв'язку із цим, юридична клінічна освіта в розумінні її інтеграції в існуючу систему традиційної вищої освіти є позитивною з огляду на те, що не заперечує її, не є радикальним засобом її реформування, а забезпечує плавне «вростання» в неї нових методологічних підходів, сучасних форм та методів викладання [8, с. 73].

Впровадження юридичної клінічної освіти в систему вищої юридичної освіти дозволяє забезпечити: 1) студентам – досвід практичної професійної діяльності, закріпити теоретичні знання, отримані під час навчання, на практиці; 2) малозабезпеченим особам – якісну юридичну допомогу, можливість захистити свої права та законні інтереси; 3) вищому навчальному закладу – базу для проходження навчальної та виробничої практики студентами, нові форми (методи практичного навчання студентів у навчальному процесі,

гарантію випуску висококваліфікованих фахівців; 4) державі – високий рівень правової освіти та правової культури в країні, доступ малозабезпечених верств населення до безоплатної правової допомоги [12, с. 41].

Підсумовуючи, доцільно підтвердити, що зараз вже ніхто не піддає сумніву значимість роботи юридичних клінік. Для правничих закладів і факультетів мати у своїй структурі юридичну клініку є справою престижу. Юридичні клініки стали одним з необхідних і невід’ємних елементів навчального процесу, оскільки дозволяють студентів подолати розрив між теорією і практикою, між навчанням та реальними юридичними справами, переосмислити з точки зору практики.

Список використаних джерел

1. Завальна Ж.В. Професійні навички юриста : навч. посіб. / Ж.В. Завальна, М.В. Старянський. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 256 с.
2. Ківалов С.В. Концептуальні засади розвитку сучасної юридичної освіти. Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. О.: Юрид. л-ра, 2003. Вип. 16. С. 7-14.
3. Андрущенко В.А. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти. *Вища освіта України*. 2009. № 3. С. 12-19.
4. Дамирлі М.А. Поєднання традиційних і нетрадиційних (інноваційних) методик при викладанні курсу «Порівняльне правознавство». Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу, присвяч. 15-річчю НУ «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одес. школи права (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). 2011. Т. 1. С. 406-411.
5. Андрущенко В. Інформаційні технології в системі інноваційної освіти. *Вища освіта України* : теорет. та наук.-метод. часопис. 2008. № 3. С. 10-16.
6. Панькевич О.О. Підготовка майбутніх правознавців в умовах сучасного освітнього простору вищого навчального закладу. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2009. № 1. С. 92-99.
7. Артикуца Н.В. Інноваційний потенціал розвитку вищої юридичної освіти в Україні. *Вища освіта України*. Темат. : Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору / АПН України, Ін-т вищої освіти; відп. ред. вип. 1. П. Маноха. К.: Гнозис, 2008. Дод. 3, т. 3 (10). С. 22-28.
8. Лоджук М.Т. Спецкурс «Основи юридичної клінічної практики» в програмі підготовки юристів. Верховенство права очима правників-початківців : зб. матеріалів Міжнар. студент. наук. конф. (м. Одеса, 14-15 травня 2010 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова. О.: Фенікс. 2010. С. 69-76.
9. Кравчук М.В. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти. Українсько-грецький міжнар. юрид. журнал «Порівняльно-правові дослідження». 2009. № 1. С. 165-171.
10. Гадай А.О. Педагогічна характеристика юридичної клінічної освіти. *Вісник Асоціації юридичних клінік України*. 2008. № 2. С. 2-8.
11. Савелова Ю.М. Поняття «юридичної клінічної освіти» в Україні. Актуальна юриспруденція : матеріали науково-практичної Інтернет-конференції. URL: legalactivity.com.ua.
12. Савелова Ю.М. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку юридичної клінічної освіти. *Малий і середній бізнес (право, держава економіка)*. 2013. № 1. С. 40-45.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЕТНОПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Освітньому напрямі «Мовлення дитини» сказано, що найпоширенішою формою в ознайомленні дошкільників з фольклорними творами в закладі дошкільної освіти є заняття з художнього читання: заучування пестушок, загадок, потішок, закличок, забавлянок лічилок, приказок, прикмет, прислів'їв [1, с. 20].

На сучасному етапі гостро постала проблема виховання дітей на засадах української етнопедагогіки – науки про народну педагогіку. Це питання вже не раз порушувалося в українській педагогічній пресі, але сама методика роботи в цьому напрямку висвітлюється поки що недостатньо, відтак викликає багато запитань у фахівців дошкільної освіти.

У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що одним з основних завдань дошкільної освіти є «формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, пізнавальної активності; виховання в дітей шанобливого ставлення до родини, Батьківщини, поваги до народних традицій та звичаїв, рідної та державної мови, національних цінностей українського народу» [4, с. 129].

Завдання вихователя-практика – знаходити адекватні засоби впливу на вихованців, які сприяли б пробудженню в них вищих духовних почуттів. Донести до дітей значення моральних та духовних категорій (правда, справедливість, совість тощо) допоможуть дитячі фольклорні твори.

Думки видатного педагога К. Ушинського про те, що в першу чергу треба плекати духовні сили дітей, дістали підтвердження і розвиток у дослідженнях багатьох учених, зокрема й українських. Над цією проблемою працювали А. Богуш, Я. Коменський, Н. Лисенко, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та інші педагоги-практики та вчені [2; 6; 7; 8; 9; 10].

Педагогічне експериментальне дослідження з означеної теми ми провели на базі дошкільного навчального закладу № 8 «Дружба» м. Бар, Вінницької області з дітьми старшої групи.

Мета дослідження – розширити уявлення майбутніх фахівців дошкільної освіти про можливість використання етнопедагогічних засобів у освітній діяльності з дітьми старшого дошкільного віку.

Роботу, за розробленою нами методикою, проводили в трьох напрямках: із дітьми, педагогами і батьками. Були задіяні різні форми роботи: індивідуальні (консультації, бесіди), групові (заняття, семінари-практикуми, «круглі столи», консультації, бесіди), колективні (конференції, батьківські збори).

Розуміючи, що ефективність виховної роботи залежить від активної участі в ній батьків та педагогів, провели кілька спільних зустрічей, на яких обговорили необхідність використання кращих зразків дитячого фольклору; разом дійшли висновку, що байдуже ставлення до цього процесу неприпустиме. Усіх охочих ми запросили взяти участь в анкетуванні на тему: «Дитячий фольклор у житті дитини».

Батькам було запропоновано творчі завдання: розучити з дітьми заклички й примовки; записати прикмети і прислів'я, зміст який пов'язаний з різними природними

явищами, скласти лічилки; вивчити скоромовки; придумати загадки, казки про природу; записати легенди.

На другому етапі роботи педагогам запропонували кращі зразки перлин народної творчості; дібрали казки природознавчого змісту; розробили рекомендації для роботи з українською фольклористикою; провели семінар-практикум для педагогів «Скарбниця усної народної творчості», консультації, бесіди, вечори запитань і відповідей, присвячені застосуванню розробленої методики на практиці. Також розігрувалися різні педагогічні ситуації.

На третьому етапі роботи було проведено дослідження з метою виявлення рівня сформованості знань дітей старшого дошкільного віку про використання засобів етнопедагогіки. Участь в експериментальному дослідженні брало 25 дітей старшої групи, із числа яких було створено контрольну та експериментальну групи. Кожна творча група отримала завдання для проведення відповідної роботи. Із дітьми експериментальної групи проводилися різні форми роботи на заняттях і в повсякденному житті з питань ознайомлення старших дошкільнят з етнопедагогічними засобами (казками, загадками, пестушками, потішками, закличками, забавлянками лічилками, приказками, прикметами, прислів'ями, легендами). Із дітьми контрольної групи проводилася робота лише в повсякденному житті.

Результати дослідження за рівнями сформованості знань дітей контрольної групи про етнопедагогічні засоби наступні: 20% – високий; 36% – середній; 44% – низький. Співвідношення результатів дослідження наведено в таблиці 1:

Таблиця 1

Як видно з проведеного дослідження, рівень сформованості знань старших дошкільнят про етнопедагогічні засоби низький. Ми дійшли висновку, що діти недостатньо орієнтуються в різних жанрах народного фольклору, їм буває складно навести приклади тих чи інших творів. Відтак, щоб збагатити духовний світ дітей дошкільного віку, педагогам потрібно ширше використовувати на заняттях і в повсякденному житті кращі зразки перлин народної скарбниці.

Діти експериментальної групи показали кращий рівень володіння етнопедагогічними засобами народної творчості. Результати дослідження за рівнями сформованості знань дітей експериментальної групи про етнопедагогічні засоби наступні: 57% – високий; 34% – середній; 9% – низький. Співвідношення результатів дослідження наведено в таблиці 2:

Результати дослідження за рівнями сформованості
знань дітей про етнопедагогічні засоби

Як показали проведені дослідження, ефективний вплив на дітей матимуть ті етнопедагогічні засоби, які дають чітке словесне позначення об'єктів і явищ природи, що спостерігаються; розкривають зв'язки і причинну залежність між ними; спонукають порівнювати, зіставляти, узагальнювати, самостійно доходити висновку; стимулюють позитивні моральні і духовні переживання; збагачують лексику дітей; відповідають художнім вимогам до фольклорних творів.

З огляду на вищезначене, приходимо до висновку, що кращі зразки етнопедагогіки, які вчать нас жити і працювати любити, думати і творити, боротися і перемагати, викорінювати зло й примножувати добро і щастя на землі, повинні передаватися з роду в рід, із покоління в покоління.

Завдання вихователя – розробити чітку систему роботи з ознайомлення дітей дошкільного віку із фольклорними творами різних форм і жанрів; використовувати їх виховний потенціал при організації дозвілля дошкільників та в процесі спостережень за навколишньою дійсністю.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти підготовлено авторською групою: / Під науков. кер. Т.О. Піроженко, д-р психол. наук, професора, члена кореспондента НАПН України, К., 2021. 37 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatocnij.pdf>.
2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1994. 83 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Ветлугіна [та ін.]; наук. кер. Г.В. Беленька; Київ. у-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 49. С.259. Url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#n2>
5. Золотий колосок: збірник фольклорних творів для роботи з дітьми в дошкільних закладах / уклад.: Н. Дзюбишина - Мельник. Київ: 1994.125 с.
6. Лисенко Н.В. Етнопедагогіка дитинства: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 720 с.
7. Макаренко А.М. Про «Книгу для батьків»: у 7 т. Київ: 1980. Т.4. 327 с.
8. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / уклад.: О.В. Проскура. Київ: Освіта, 1996. 394 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Вища школа. 1977. 282 с.
10. Ушинський К.Д. Рідне слово: книга для навчаючих: у 6 т. Київ:1994.Т.2.428 с.

Наукове видання

**ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ**

*Матеріали
Міжнародної науково-теоретичної конференції
(25 квітня 2024 року)*

Електронне видання

*Упорядники: Мороз М.О., Ївженко Ю.В.
Комп'ютерне верстання: Мороз М.О.*